

8
L 866 II

P. BIRKERTS

LATVJU TAUTAS DZĪVES GUDRĪBA

I

OTRĀ DAĻA

DARBA FILOZOFIJA

J. GRĪNBERGA IZDEVUMS
RĪGĀ, 1937. G.

L $\frac{8}{866}$

Duob
L

P. Birkerts

Latvju tautas dzīves gudrība

pēc
sakāmvārdiem, parunām un citiem folkloras
materiāliem

I

Otrā daļa

„Darbs ir dzīves dvēsele”.
BFK. 266.

J. Grīnberga izdevums

Rīgā, 1937. g.

L-2
B-1

Vija Lāča Latv. PSR
Valsts bibliotēka

~~68 - 41.984~~

0304066441

Pīriņa un Upmaņa grāmatu un nošu spiestuve, Rīgā, Marijas ielā 10.

Otrā daļa.

Darba filozofija.

„Teic, māmiņa, darbu manu,
Neteic manu augumiņu;
Kas no mana augumiņa,
Kad darbiņa nemācēju?“ (6894.)

Pirmā nodaļa.

Darba jēdziens, darba gaitas, dažādie darbdari.

Ievads.

Darba problēma latvju tautas dzīves gudrībā.

Darba problēmai, tāpat kā laimes problēmai, pieder vis-svarīgākā vieta tiklab katra cilvēka, kā arī visas tautas un cilvēces dzīvē. Tāpēc tauta ir par viņu daudz domājusi un savās gudrībās to diezgan vispusīgi iztirzājusi.

Sekosim šīm tautas pārdomām, atziņām, prātslīdzēm; tāpat viņas padomiem, ieteikumiem, skubinājumiem, brīdinājumiem un vērtējumiem.

Sistematizējot tautas gudrības, viņas ietveras šādās lielās grupās un nodaļās:

1. Darba jēdziens, darba gaitas, dažādie darbdari.
2. Darba sekas.
3. Darba metodes.
4. Darba faktori.
5. Darba ētika.

I Darba būtība.

1. Darbs kā pasaules likums.

- „Darbs — pasaules likums.“ BFK. 53.
„Kamēr dzīvs, tamēr jākust (t. i. jāstrādā).“
BFK. 50.
„Kas jau dzīvs ir, tam jākust.“ BFK. 50.
„Dievs radījis putnus spārniem, cilvēku —
rokām.“ BFK. 62, 154, 308.
„Bez darba nav nekas.“ Stend.
„Bez darba neviens nevar dzīvot.“ BFK. 50.
„Katram cilvēkam ir jāstrādā.“ BFK. 356.
„Darbs nekad nebeigsies.“ BFK. 148.

Darbs pēc savas dziļākās būtības pieder tai parādību pasaulei, ko sauc par **kustību**.

Kustība ir ļoti plašs un vispārīgs darba princips — varbūt visplašākais un dziļākais. Kustība ir visur.

Nemitīgā un mūžīgā kustībā atrodas neskaitāmie zvaigžņu pulki debess izplatījumā.

Nemitīgi un strauji debess spīdekļu saimē kustas arī mūsu zemes lode, griezdamās gan ap savu asi, gan ap sauli.

Zemes kustība, savukārt, noteic dienas un nakts, vasaras un ziemas, pavasara un rudens celšanos un beigšanos.

Nemitīga kustība valda arī pašā zemes virsū: gan dzīvā, gan nedzīvā dabā.

Nemitus kustas nemierīgās ūdens masas jūrā; vēl nemierīgākas ir gaisa masas ar saviem vējiem, vētrām, dažādiem cikloniem u. t. t.

Visraksturīgākā un spilgtākā kustības ziņā ir dzīvnieku pasaule. Te dzīvības jēdziens bez kustības jēdziena nemaz nav domājams. Ja sakām „dzīvs“, tad arī domājam: kustīgs un kustības spējīgs.

Kad cilvēkam elpojot cilājās krūts, kad viņam pukst sirds un dzīslās strāvo asinis, kad kustas arī viņš pats — tad zinām, ka viņš ir dzīvs. Bet kad beidz kustēt viņa kājas, rokas, kad beidz elpot viņa krūts un stāj darboties viņa sirds — tad cilvēku saucam par mirušu. Izbeidzas kustība, izbeidzas arī dzīvība. Nekustība ir nāve.

Tāpat otrādi: sākas dzīvība, sākas arī kustība. Jaunpiezimis bērns jau no pirmiem acumirkļiem ir nemierīgs un kustīgs, un kustīgs tas paliek visu mūžu.

Tāda pat kustība valda arī visā citā dzīvā dabā. Katrs, pat tas vismazākais dzīvnieciņš, kustas un savā kārtā darbojas. Kad viņa kustībās iestājas miers, tad viņš ir miris un viņa organisms sāk šairt.

Vērojot kustības ūniversālo jeb vispārējo dabu, ieskatot to par vispārēju pasaules likumu, tauta līdz ar to arī darbu, kā kustību, uzlūko par tādu pašu vispārēju likumu, kas katram jāievēro un jāpilda.

Kad tauta saka:

„Dievs radijis putnu spārniem, cilvēku — rokām,“ tad viņa līdz ar to grib sacīt, ka spārni putnam ir lidošanai, bet cilvēka rokas — darbam. Un tāpēc: kam rokas, tam arī jāstrādā, citādi cilvēks nepilda to, kāpēc viņš pasaulē radies.

Tāpēc tautas teicieni: „kamēr dzīvs, tamēr jākust“ (t. i. jāstrādā), „bez darba neviens nevar dzīvot“ u. c., dod liecību par to, ka tauta darbu ieskata par tādu parādību, kas cieši saistīta ar pašu dzīvību: kur ir dzīvība, tur nenovēršami jābūt arī kustībai un darbam.

Sacīto apstiprina arī vēl tādi sakāmvārdi, kā:

„Kas strādā, tas dzīvo.“ BFK. 124.

„Darbam jau cilvēks radīts.“ BFK. 50.

„Vai tev kāju, roku nav?“ (Jautājoši un nikni pārmet tam, kas negrib strādāt). BFK. 50.

Tīri praviētiski skan tautas atzinumi, ka „darbs nekad nebeigsies“.

Tauta, redzams, ir pārliecināta, ka darbs, kas cieši saistīts ar pašu dzīvību, ies viņai līdz, kamēr vien šī dzīvība pastāvēs.

Citiem vārdiem: tautai ir tā pārliecība, ka darbs, kā kustība, ir vispārējs pasaules un dzīvības likums.

2. Darba jēdziens un viņa elementi.

„Darbs ir dzīves dvēsele.“ BFK. 136, 266.

„Kas grib ēst, tam jāstrādā.“ BFK. 135.

„Kas darbu strādā, par to darbs gādā.“

BFK. 85, 139.

„Bez darba nav maizes.“ BFK. 357.

Katra kustība nav darbs. No augšā sacītā redzējām, ka katrs darbs ir kustība. Bet katra kustība nav darbs. Ir tomēr starpība starp darbu un kustību.

Cilvēka kustību pasaule ir ļoti plaša un vispusīga. Visas dažādās cilvēka kustības vispirms sadalās divās lielās grupās: 1) neapzinīgās un 2) apzinīgās.

Impulsīvās kustības ir vairāk iekšējas dabas, jo viņas ierosina un vada impulsi, t. i. nervu enerģijas pārplūdums zināmos nervu centros. Tā piem. mazs bērns jau savas dzīves pirmās dienās ne tikai nomodā, bet arī miegā svaida savas kājiņas un rociņas, kā arī izdara citas dažādas kustības, kam nav nekādas nozīmes. Šīs kustības ir impulsīvas kustības. Viņas notiek spontāni (patvaļīgi) un neapzinīgi. Šo kustību cēlonis, kā jau minēts, ir nervu centros pāri plūstošā enerģija.

Impulsīvās kustības ir par cēloni arī mazu bērnu un jaunu dzīvnieku rotaļu tieksmēm, jo rotaļa jau pēc būtības ir organisma brīvās un uzkrātās enerģijas bezmērķa patēriņš.

Jauni dzīvnieki un mazi bērni rotaļājas galvenā kārtā tāpēc, lai atsvabinātos no tā spiediena, ko uz viņu nervu centriem un muskuļiem dara uzkrātās enerģijas pārpilnība. Ja bērnu rotaļāšanās arī daudzreiz ir apzinīga, tad tomēr tie

dziļākie dzenuļi, kas rotaļāties spiež, ir slēpti bērna zem-apziņas pasaulē.

Mēchaniskās kustības ir tuvu rada impulsīvām. Par mēchaniskām viņas sauc tāpēc, ka tās darbojas līdzīgi mēchanismiem. Tādas organisma darbības ir, piem., sirds, plaušu, gremošanas organu un dažādu dziedzeru darbības. Visas šīs kustības dara organismam nepieciešamu un derīgu darbību.

Šo darbību daudzums ir nepieciešams un allaž vien pārsteidzoši liels, bet darbs viņš tomēr nav.

Mēchaniskās kustības vada ne apziņas griba, bet neapziņīgi impulsi, kas patvaļīgi rosinās zināmos nervu centros.

Refleksīvās kustības jeb refleksi. Tās ir tādas dažādo organu vai organismu daļu kustības, kas norisinās tieši pēc kairiena bez apzinīgās gribas noteicošās iejaukšanās. Refleksa aparāts ir līdzīgs elektriskam zvanam, kas vienmēr skan, tikko podziņu piespiež. Tā, piem., acs vienmēr aizdarās pilnīgi automatiski, tikko tai piepeši tuvojas kāds priekšmets; balss rīkle klepojot izmet barības druskas, kas tur nejauši iekļuvušas; ēdamā rīkle ar attiecīgu kustību novada leļup barības kumosu, tikko tas viņas sfairā parādās; gulošs cilvēks neapzinīgi un mēchaniski atrauj kāju, tikko tam iedur ar adatiņu u. t. t.

Instinktīvās kustības. Instinktīvās kustības ir radnieciskas refleksīvām kustībām. Zinātnieki ir tanīs domās, ka instinkts nav nekas cits, kā attīstīts un komplicēts reflekss vai arī vesela refleksu ķēde.

Instinkts ir iedzimtas dzīvnieku spējas un tieksmes, kas dzīvniekiem pašiem neapzinoties tos spiež izdarīt zināmas kustības un darbības. Tikko izšķīlies pīlēns ūdenī jau peld bez kādas mācīšanās. Tāpat kaķis ķer peles un vista iet perēt bez īpašas dresūras. To visu šie dzīvnieki dara aiz instinkta, kā iedzimtas un neapzinīgas dziņas.

Šādu instinktu jeb dziņu ne tikai dzīvniekiem, bet arī cilvēkam ir liels vairums. No cilvēka instinktiem te varētu minēt tādas, kā: dzīvības instinktu, barības instinktu, paš aizsardzības, rotaļu, imitācijas, sugas turpināšanas u. c.

Lūk visas šīs cilvēka darbības, ko augšā uzskaitījām un kas rosinās galvenā kārtā neapzinīgi — tās ir tikai darbības, bet nav vēl — darbs. Tiesa, šo kustību un darbību sfaira ir ļoti plaša un ievērojama, viņa arī ļoti svarīga un nepieciešama katras dzīvības uzturēšanā, bet darbs šī vārda istā nozīmē tas vēl nav.

Apzinīgās kustības. Apzinīgās kustības ir otra liela un ievērojama cilvēka kustību grupa.

Bet kas raksturo šīs kustības? Viņas raksturo apzinīgs un izprasts mērķis. Mērķis ir zināma ideja, zināma doma par to, kāpēc zināma darbība darāma.

Arī apzinīgās kustības, savukārt, sadalās divās grupās: 1) rotaļdarbības un 2) darbs.

Rotaļdarbības ir tādas darbības, kas zināmā mērā ir „darbības par sevi“, t. i. darbības bez kāda sevišķa nolūka. Rotaļā cilvēks darbojas tāpēc, ka viņam šī darbība patīk — tas ir viss.

Rotaļa zināmā ziņā ir pašmērķis. Viņas pamatā, kā jau minējām, ir uzkrātās enerģijas pārpilnība, no kuņas dzīvnieks vai cilvēks rotaļā cenšas atbrīvoties, līdz ar to baudot tīkamas jūtas.

Citāda veida apzinīgā darbība ir tā, ko saucam par darbu.

Darbs. No agrāk sacītā zinām, ka darbs nav neapzinīga kustība; viņš nav arī rotaļa.

Darbs ir vispirms cilvēka apzinīga darbība, bet tomēr ne katra.

Apzinīgu darbību par darbu padara zināms mērķis.

Darbs ir tāda apzinīga darbība, kas saimnieciski vai kultūrāli mērķi, kas rada saimnieciskas vai kultūrālas vērtības.

Darbs ir arāja un plāvēja darbība, jo ar šo darbību ražo pārtiku; darbs ir arī zinātnieka darbība, jo viņa rada kultūras vērtības.

Darba dziļākie pamati un motīvi. Runāt par darba dziļākiem pamatiem un motīviem, nozīmē atbildēt uz jautājumu: kāpēc cilvēks vispār strādā? Labi: agrāk sacījām, ka kustība ir dabas likums. Bet kas gan spiež cilvēkus pievērsties taisni tām kustībām, ko saucam par darbu, bet ne rotaļām.

Darba dziļākie pamati ir — cilvēka vajadzības.

Cilvēks savā būtībā ir vesels vajadzību kopums. Tā, piem., katram cilvēkam ir vajadzība ēst, ģērbties, ģimenes dzīvi dzīvot, gūt dažādas zināšanas, tiekties pēc mākslas baudas u. t. t.

Visa cilvēka dzīvība un dzīve, var sacīt, nav vairāk nekā, kā dažādo cilvēka vajadzību apmierināšana. No šo vajadzību apmierināšanas atkarājas ne tikai cilvēka laime vai nelaime, bet arī lielā mērā dzīvība vai nāve. Tā, piem., ne-

apmierinot vienu vien ēstgribu, cilvēks jau beigtu eksistēt, dzīvot.

Bet savas vajadzības cilvēks reti kad var apmierināt tieši. Savu vajadzību pēc elpojamā gaisa gan cilvēks apmierina tieši, jo gaisa cilvēkam visapkārt pa pilnam. Citādi tas ir ar citām lietām, kas vajadzīgas dažādo vajadzību apmierināšanai. Tā, piem., barība, apģērbs, dzīvoklis u. c. jau tieši no gaisa vairs nekrīt. Arī gatavi no zemes tie neizaug, un tāpēc tie ir jāpagatavo jeb jāražo. Šo objektu ražošana, gatavošana ir — darbs.

No šī viedokļa darbs ir tāda apzinīga cilvēka darbība, ar kuņas palīdzību cilvēks pagatavo tās lietas, kas var apmierināt viņa vajadzības.

Tāpēc, kā jau minējām, zemnieks, kas laukā darbojas ražodams sev maizi ēstgribas apmierināšanai, strādā darbu. Tāpat darbu strādā kurpnieks, kas gatavo zābakus, namdaris, kas ceļ dzīvojamu ēku u. t. t. Katrs no viņiem ražo tādās lietas, kas vajadzīgas cilvēka vajadzību apmierināšanai.

Šis jau minētās vajadzības ir arī tie dzenuli, kas cilvēku dzen jeb spiež strādāt un ražot, jo vajadzību katrs cilvēks sajūt kā sāpīgu, mocošu un nepatīkamu spiedienu sevī tad, kad vajadzība nav apmierināta, bet gan kā patīkamu un baudu sniedzošu tad, kad šo vajadzību apmierina.

Objektus jeb lietas, ar kuņām cilvēks vajadzību apmierina, viņš uzlūko par labām, derīgām, vajadzīgām, interesantām.

Interese cilvēkam ir uz visu to, kas viņam vajadzīgs, resp. vajadzību apmierinošs.

Interese uz dažādām lietām un šīs intereses spilgtums un stiprums atkarājas no vajadzību spēka un stipruma: spēcīgas vajadzības rada arī spilgtu interesi uz lietām, kas šīs vajadzības var apmierināt.

Spēcīgas vajadzības un spēcīga interese, savukārt, ir arī spēcīgs dzenulis strādāt attiecīgu darbu.

Tā, piem., viena no varenākām cilvēka vajadzībām ir ēstgriba, jo tā pati ir dzīvības balss: būt vai nebūt? Tāpēc arī tieksme pēc barības un visām ar ēšanu saistītām lietām ir spēcīga un varena. Spēcīga arī interese uz attiecīgiem objektiem, un spēcīga tieksme barību ražot.

Tāpēc arī tauta darbu visciešāk saista ar maizi. Maizi un maizes ražošana jeb pelnīšanu tauta ieskata par vienu no svarīgākajiem darba motīviem jeb dzenuliem. To apstiprina šādi sakām vārdi:

„Kas grib ēst, tam jāstrādā.“ BFK. 135.

„Kas strādā, tas badu necieš.“ BFK. 152.

„Kas strādā, tas arī ēd.“ BFK. 71.

„Bez darba nevienam nekā nedod.“ BFK. 176.

„Bez darba nav maizes.“ BFK. 357.

„Kam darbs, tam maize.“ BFK. 1160.

„Kas darbu strādā, par to darbs gādā.“ BFK. 139.

„Nevienam milti nebirst nemaļami; kad maļ, tad birst.“ 1.

„Katrs amats ir dzīves pamats.“ BFK. 76, 159.

„Kur darbs, tur maize.“ BFK. 43, 152.

Kā pārtikai un saimnieciskām lietām vispār dzīvē piekrist svarīga loma, tāpat svarīga loma ir arī darbam, kas šīs lietas ražo. Tāpēc tauta arī dibināti saka:

„Darbs ir dzīves dvēsele.“ BFK. 136, 266.

„Darbs ir dzīves veselība.“ BFK. 138.

Darbs tā ir „iegājis“ cilvēka asinīs, ka tauta viņu uzlūko par dzīves pienākumu un par savu uzdevumu.

„Darbs ir cilvēka pienākums.“ BFK. 199.

„Darbs ir dzīves uzdevums.“ BFK. 199.

„Dari, kas tev darāms, algu gaidi savā laikā.“ BFK. 111.

„Slimam vajaga ārsta, veselam — darba.“ BFK. 147.

Tautas reliģiskai uztverei pat šķita, ka tad, kad cilvēks strādā, Dievs par to priecājas.

„Rijā kūla kūlējiņi,
Maltuvē malējiņi;
Dieviņš prieka nevarēja,
Pa starpiņu staigādams.“ (28779.)

No sacītā redzam, ka tauta darbu uzlūko nevien par dziļu un vispārēju dabas un Dieva likumu, bet arī par dzīves likumu, par dzīves īsto dvēseli un cilvēka svētu pienākumu.

Kopsavilkums. No sacītā par darba būtību gūstam šādas patiesības:

1. Darbs pēc savas dziļākas būtības pieder kustību pasaulī, tā tad pie viena no plašākiem pasaules principiem.

2. Darbs pieder arī pie cilvēka būtības: kā putnam spārni skriešanai, tā cilvēkam rokas darbam.

3. Darbs nav katra cilvēka kustība un darbība, bet tikai apzinīga un ar zināmu mērķi saistīta darbība.

4. Apzinīga darbība par darbu tiek tad, kad šīs darbības mērķis ir kādu saimniecisku vai kultūralu vērtību radīšana.

5. Darba dziļākais pamats ir — cilvēka vajadzības.

6. Vajadzības prasa pēc apmierināšanas.

7. Vajadzības parasti apmierina ar kādiem konkrētiem objektiem jeb lietām.

8. Cilvēka darbības, kas šīs lietas rada, ir — darbs.

9. Darbs ir svarīgākā lieta katra cilvēka dzīvē, viņš ir cilvēka dzīves dvēsele.

10. Darbs ir arī augstākais cilvēka pienākums.

II Darbmācības gaita.

Ievads.

Darbam, kā redzējam, tauta piešķir lielu nozīmi. Viņa to uzlūko par katra cilvēka dabisko uzdevumu un augstu pienākumu.

Bet ja tas tā, tad katram cilvēkam ir jābūt spējīgam darbu darīt, katram ir darbs jāmacās un tam jāgatavojas.

Darbmācības gaitā un norisē ir šādi posmi un elementi:

1) Apziņa par darbmācības nepieciešamību un darītprasmes vērtību;

2) darbmācības skolotāji un tie dažādie faktori, kas cilvēku darbā var mācīt;

3) principi, pēc kuriem darbmācība norisinās;

4) principi, kas jāņem vērā pašiem darbmācības skolotājiem;

5) darbmācības iznākumi, t. i. tās darba zināšanas un tā darba prasme, ko mācības gaitā gūst dažādi skolnieki;

6) darbmācības augļi jeb tas labums, ko vēlākā dzīve dod tiem, kas darbu labi prot.

1. Darītprasmes vērtība.

„Ak, cik labi, ka cilvēks ko māc!”

BFK. 1160.

„Ar zināšanu var visu ko padarīt.” BFK. 50.

„Darbs meistarību baidās.” BFK. 87.

„Viss labs, ko māc.” BFK. 412.

„Kā māc, tā dzied.” BFK. 52.

„Āzis par dārznieku nevar būt.” BFK. 72.

„Gudrs lepojas ar darbiem, ne ar vārdiem.” BFK. 141.

Kā tauta augsti ciena darbu, tāpat viņa augsti ciena un vērtē arī darba prasmi.

Bet kas ir darba prasme?

Darba prasme ir: 1) dažādas praktiskas zināšanas, kā attiecīgs darbs darāms un 2) praktiska ierasme darbu darīt.

Zināšanas ir atmiņas un intelekta jeb prāta lieta, kamēr praktiska ierasme zināmu darbu darīt ir, tā sakot, muskuļu dresūra, muskuļu atmiņa.

Abi šie prasmes elementi kopā ir tie, kas dara darba reālizēšanu iespējamu. Bez darba prasmes darbs vai nu pavisam nav padarāms, vai arī padarāms nepilnīgi un neapmierinoši.

Tāpēc tautā ir dziļi iesakņojusies atziņa, ka katram jācēnšas pēc vajadzīgo darbu prasmes.

Augsti cienot darītprasmi, tauta nicina darītneprasmi.

„Vai, meitiņa, vai, meitiņa,
Tev jāiet čigānos:
Ne tu māki cimdu rakstu,
Ne trinīta audekliņu.“ (6903.)

Te citas sievietes pa daļai izsmej un pa daļai nožēlo meiteni, kas nemāk katrai sievietei parastos un nepieciešamos darbus.

Darba darītprasme ir svarīgāka pat par skaistumu. Meiteni vairāk aizvairo darba neprasme kā cits.

„Teic, māmiņa, darbu manu,
Neteic manu augumiņu;
Kas no mana augumiņa,
Kad darbiņa nemācēju?“ (6894.)

„Teic, māmiņ, darbu manu,
Neteic mana augumiņa;
Tautas mana darba rauga,
Neraug' mana augumiņa.“ (6895.)

„Kas no liepas kuplumiņa,
Kad ziediņi neziedēja?
Kas no meitas daiļumiņa,
Kad darbiņa nemācēja.“ (6657.)

Kad darbu nemāk, tad arī pašam dzīvē neiet labi. Vispirms jau darbs pats nekurp neiet un pārvēršas par istu mocību.

„Dziedāt māku, dancot māku,
Audakl' austi vien nemāku:
Līdz iekāpu audaklā,
Dzijas rauju čokurā.“ (942.)
„Dziedāt māku, dancot māku,
Šiena plaut vien nemāku;
Izstriķēju izkaptiņu,
Stāvu klāt raudādama.“ (945.)

„Ziņgēt māku, dancot māku,
Rijas kultī vien nemāku;
Kad jāieti rija kult,
Raud' galviņu saņēmusi.“ (946.)

Bet darba nemācēšanai vēl citas bēdas: nemākule meita nevar arī lāga vīra dabūt.

„Dziedāt māku, dancot māku,
Siena ļlaut(i) vien nemāku;
Būt mācējsi (-se) sienu ļlaut,
Sen būt' puiša līgaviņa.“ (944.)

Zemnieka meitai, kas nemāk siena ļlaut, jālūdžas mātei, lai gādā tādu vīru, kas nemākules vietā strādātu vai to mācītu strādāt.

„Ziņgēt māku, dancot māku,
Siena ļlaut vien nemāku.
Ved', māmiņa, tādu vīru,
Kas māc' mani sienu ļlaut.“ (948.)

2. Darbā mācītāji.

a. Pirmie darbā mācītāji — vecāki.

„Māte māca dzīvot, tēvs — strādāt.“
BFK. 127.

„Paldies saku māmiņai,
Lai tā dzird, lai nedzird,
Kad tā mani maz' esot,
Uz darbiem radināj'se.“ (6682.)

Pats par sevi saprotams, ka pirmie un vislabākie bērna skolotāji un mācītāji dažādās zināšanās ir vecāki. Bērns pie vecākiem ir no visagrākās bērnības gan kā skatītājs, gan kā klausītājs, gan arī darītājs.

Viņš skatās un vēro, ko vecāki dara, un imitācijas ceļā mēģina atdarināt viņu darbības, resp. dara viņiem pakal. Tādā kārtā bērns itin nemanot piesavinās daudzus no tiem darbiem, ko dara vecāki.

Otrām kārtām, bērns mūžīgi uzplijas vecākiem ar savu dabisko „kāpēc“? Un te nu vecākiem ir daudz izdevības bērnam ieskaidrot, kā pēc zināms darbs ir darāms un kā viņš darāms. Tāpēc labi un saprātīgi dara tie vecāki, kas izmanto dabiskās bērnu tieksmes mācīties, tāpat izmanto dabisko un labvēlīgo zināšanu iegūšanas atmosfairu un apstākļus.

Tikai, diemžēl, vecāki ne vienmēr to visu ņem vērā. Ne vienmēr viņi apsver, kāda milzu nozīme visā turpmākā dzīvē ir šī darba mācībai bērniņā. Tāpēc arī te tautas gudrība mātēm liek pie sirds mācīt bērnus jau bērniņā.

„Celies, māte, piecel meitas,
Māci meitas darbiņam;
Kas zin, tautas ko domāja,
Rudenim atejot.“ (6685.)

b. Darbā māca pasaule.

„Kad nemāca vecāki, mācīs pasaule.“

BFK. 126.

„Ko tēvs, māte nav izmācījuši, lai māca
pasaule.“

BFK. 94.

„Gan jau pasaule izmācīs!“ (Saka uz ne-
valdāmiem tiepšas bērniem). BFK. 42.

„Kad ūdens nāk mutē, tad jāmacās peldēt.“
1.

Kas gan šī ir par skolu, tā sauktā pasaule? Kas viņa par augstskolu, ja viņa pārspēj vecāku mācīšanu?

Par pasauli tauta sauc visu to sabiedrību, kurā cilvēkam nākas dzīvot.

Bērns ir tikpat kā putns ligzdā: pie vecākiem viņš dzīvo tikai zināmu laiku. Kā putni atstāj savas ligzdas un savus vecākus, aizlidodami tālākās malās, tā arī bērni atstāj savas mājas un aiziet dzīvot svešos laudīs. Šie svešie laudis ārpus vecāku mājas ir tas, ko tauta sauc par pasauli.

Bet kāpēc tad nu šī pasaule, šie svešie cilvēki, tik labi, ka viņi turpina neizmācīto bērnu mācīšanu?

Nē, šī pasaule nebūt nav tik mīļa, kā vecāku mājas; taisni otrādi: viņa ir nemīlīga, asa un cērtoša. Un taisni ar šo asumu, ar šiem sāpīgiem cirtieniem viņa māca un izmāca tur un tādos gadījumos, kur nav paguvuši izmācīt vecāki.

Cilvēka daba ir tāda, ka ne ikreiz viņa seko mīlam un laipnam aizrādījumam. Bet vecāki, savus bērnus mīlēdami, tos allaž lutina, nav pret viņiem pietiekoši stingri un neliek bērniem iet grūtā darba skolā.

Pasaule rīkojas citādi. Tā nedod cilvēkam ne gabaliņa maizes, kamēr viņš to nav sūri, grūti nopelnījis. Un ja cilvēks nemāk darīt maizes pelnāmo darbu, tad pasaule liek viņam sajast bada pātagas sāpīgos cirtienus. Bet zem šiem cirtieniem cilvēka doma katrā ziņā strādā, ja vien viņa vispār spēj strādāt.

Bez bada pātagas pasaule vēl vecāku izlutinātu bērnu, kas darbus neprot, kapā ar izsmiekla pātagām.

Šis izsmiekla pātagas, šī cērtošā irōnija, satira, nicinājumi nebūt nav vairs līdzīgi tam vieglajam humoram, ar kuŗu vecāki lutināja savus bērnus mājās. Ja šis vecāku vieglais humors bērnam allaž lika patīkami smaidīt un smiet, tad svešās pasaules satiras sāpīgie un aizvainojošie cirtieni liek cilvēkam raudāt gan redzamas, gan neredzamas asaras.

Bet šīm sāpēm no svešas pasaules skarbuma ir arī sava labā puse: viņas māca. Viņas cilvēkā iedveš spītību un nelokāmu apņemšanos mācīties līdz šim neprasto darbu un tādā kārtā izrauties gan bada pātagas sāpīgiem cirtieniem, gan arī dvēseli dziļi aizvainojošiem zaimojumiem un zobojumiem.

Ar šiem līdzekļiem pasaule tad arī panāk to, ko nav panākuši vecāki savus bērnus audzinot un mācot. Tās rikstes, ko vecāki bija taupījuši, tās daudzkārt stiprāki pielieto svešie ļaudis jeb, tā sauktā, pasaule.

„Ja tēvs nav mazu mācījis, tad izmācīs pasaule.“
BFK. 1201.

c. Darbs darītāju māca.

- „Darbs māca darītāju.“ BFK. 72, 147 u. c.
- „Jo strādā, jo mācās.“ BFK. 344.
- „Darbs māca meistarū.“ BFK. 53, 64.
- „Darbs māca strādāt.“ BFK. 353.
- „Darbs māca strādāt, sals skriet.“
BFK. 106, 108.
- „Darbs māca vīru (cilvēku).“ BFK. 104, 127.

Audzināšanā par vienu no diezgan moderniem principiem ieskata, tā saukto, darba skolas principu. Angļi šo principu izsaka šādi: „Mācīties darbu šo darbu darot.“ Bet no mūsu tautas tradīcijām redzam, ka šis modernais audzināšanas princips ir ļoti labi pazīstams bijis jau mūsu tēviem un sentēviem. Viņi to ir augstu vērtējuši un izteikuši daudzos sakāmvērdos, dainās un citur.

Bet kāpēc darbs māca? Lai atbildētu uz šo jautājumu, tad ir jāatzīmē dažas cilvēkdabas, resp. cilvēka psihes īpašības.

Pirmā no šīm īpašībām ir tā, ka cilvēka gars izprot, atmin un piesavinās daudz labāki konkrētās kā abstraktās idejas un domas.

Lai rīkotos ar abstraktiem jēdzieniem, kā to dara teorija, ir vajadzīgs diezgan augsti attīstīts prāts.

Citādi tas ir ar konkrētām jeb lietišķām idejām. Tās itin viegli pieietamas tiklab bērna, kā mazāk attīstīta cilvēka prātam.

Otrām kārtām, tieša un patreizēja vajadzība vienmēr uz cilvēku atstāj lielāku un dziļāku iedarbi, kā iedomātā nākotnes vajadzība, vai arī kāda jau senāk bijusi un pārdzīvota vajadzība.

Katrs reāls darbs nāk ar abiem augšā atzīmētiem svarīgiem elementiem: 1) ar konkrēto domāšanu un 2) ar tiešo patreizējo interesi un vajadzību.

Darbs, tā sakot, liek jautājumu taisni uz dienas kārtības un prasa, lai to tūlīt izšķir.

Darba spilgtā iedarbe liek visam cilvēka domu aparātam sparīgāki strādāt. Šādas strādāšanas iznākums ir paplašināts jaunu atziņu krājums un viņu spilgtāka iespēšana atmiņā.

Kā trešo faktoru vēl varētu atzīmēt cilvēka tiešās intereses jeb vajadzības, kas saistās ar patreizējo darbu: vajadzība sāpīgi spiež, un sāpīgais spiediens liek spēcīgāki strādāt cilvēka domai.

Visu to apsverot, redzam, ka darbs tiešām ir tāds faktors, kas cilvēku vislabāki var sagatavot attiecīgam arodam.

Jaunlaiku audzināšana tāpēc bērnus nemāca tikai teorētiski, bet gatavojot tos kādam praktiskam darbam, līdzās teorijai vienmēr virza arī mācības praktisko pusi.

Tā, piem., mācot jaunavas saimniecībā, neaprobežojas tikai ar recepšu izmācīšanu no grāmatām, bet liek viņām stāvēt taisni pie plīts un ēdienu praktiski sagatavot. Tikai tādā kārtā var gūt saimniecības darba īsto prašanu.

Tāpat mācot, teiksim, inženierus, bez rēķināšanas un zīmēšanas sēdot pie galda istabā, liek tiem arī fabrikā strādāt ar rokām, mašīnām u. t. t.; ar vārdu sakot — darīt pašu reālo un praktisko darbu.

Kas skolu gaitās ir samērā jaunlaiku ieguvums, tas mūsu tautas darbmācības gaitās ir ļoti vecs un sen pazīstams princips. Vēl vairāk: vienkāršai tautai senāk nemaz nebija īpašas teorijas, bet toties vairāk viņa balstījās uz dzīves prakses; amatus un dažādus darbus cilvēki iemācījās taisni pašās šinīs darbu gaitās, resp. strādājot reālo darbu.

„Dzirnaviņas izmācija
Nemākošu malējiņu:
Kad gribēja smalki malt,
Beŗ sīkām saujiņām.“ (7975.)

„Dzirnaviņas izmācija
Nemācējšu malējiņu:
Met mazām saujiņām,
Velc vienādi dzirnaviņas.“ (7976.)

No šiem pantiem redzams, ka malšanas darbs pie dzirnavām ir tas, kas jaunavas izmāca šo darbu kārtīgi strādāt.

Par šo pašu principu vēl runā šādi sakāmvārdu varianti:

„Darbs dara meistaru.“ BFK. 72.

„Darbs darbu dzen.“ BFK. 71.

„Kas labāki māc, tas meistars.“ BFK. 1110, 52.

„Neviens meistars no debesīm nenokrīt.“ BFK. 49.

„Darbs darina meistaru.“ BFK. 49.

„Meistars nepiedzimst.“ BFK. 76.

„Darbs, daudzreiz darīts, meistaru darina.“ BFK. 94.

„Par meistaru vēl neviens nav piedzimis.“ BFK. 256.

„Neviens nav meistars piedzimis.“ BFK. 165.

„Darbs darbu māca.“ Stend.

d. Jāmācās pašam.

„Mācies pats, nemāci citus.“ BFK. 127.

„Mutē neviens nebāzis, ja pats nemanīsies.“
BFK. 76.

„Kad cilvēks pats prātu neņem, citi tam nedos.“
Lautenb.

Darba vai amata mācības gaitā ļoti svarīga loma piekrīt pašam cilvēkam. Sevišķi tas sakāms par jaunību un vēlākiem dzīves gadiem.

Ja bērns agrā bērnībā mācās vairāk imitējot vai vecākiem aizrādot un skubinot, tad vēlākā laikā jaunietim un pieaugušam mācīties ir pašam jāpiespiežas un jācenšas. Kas pasīvi grib sēdēt un gaidīt, lai mācība pati nāk galvā, tāds cilvēks daudz neiemācīsies. Zināšanas jau kādreiz gan nāk arī pašas, bet visvairāk tās gūst tāds cilvēks, kas viņas pats meklē. Arī te ir pareizs sakāmvārds: „Kas meklē, tas atrod.“

Ar lielu atzinību ir jāmin, ka mūsu tautas darba tikumos ierindojas arī tautas tieksme darbu mācīties. Mums ir liels skaits skaistu dainu, kur tautu meitas izsaka savu vēlēšanos mācīties darbā.

„Māci mani, māmuliņa,
 Visādāi darbiņā:
 Māci vērpt, māci aust,
 Māci zīdu šķeterēt.“ (6675.)

Tā lūdz māti jauna meita, kas jau apzinās, ka viņai darbs dzīvē būs nepieciešams.

Cita izprot vēl to, ka labāki ir iemācīties darbu mājā pie mātes, nekā vēlāk gaidīt, kamēr to māca sveša māte.

„Māci mani, māmuliņa,
 Kuŗa darba nemācēju;
 Mācīs mani sveša māte,
 Tūdaļ mani nicinās.“ (6665.)

Daŗa atkal, apzinādamās darba mācēšanas lielo svaru, pat ir ar mieru, lai to māca kaut arī sveša māte, ja vien iespējams tikt pie darba prasmes.

„Māci, māci, sveša māte,
 Vai mācīt nedrīkstēji?
 Vai tādēļ nedrīkstēji,
 Ka nebiji auklējuse?“ (6661.)

Ne viena vien jaunava praktiski dabū izjust to nepatīkamo neērtību, ar ko saistās darba nemācēšana: nemākošo citi tūdaļ sāk piezobot un vainot.

„Izmākuŗas ciema meitas
 Vainā mani nemākuŗu.
 Mācāt mani jūs, māsiņas,
 Jele ganu vadīdamas.“ (6652.)

Šī vainošana ir tik parasta parādība, ka daŗa meita pat liedzas iziet pie vīra, kamēr tā nav izmākusi vajadzīgos darbus.

„Izmākusi, paaugusi,
 Tad es ieŗu tautiņās,
 Lai nevar dēlu māte
 Darba dēļ niecināt.“ (6654.)

Par ņo paŗu principu vēl runā ņādi sakāmvārdu varianti:

„Kas nemācās pats, to mācīs dzīve.“ BFK. 1201.

„Lai katrs mācās savu ties’, tad katram mājās labi ies.“
 BFK. 121.

„Ko pats māki, to otram neprasi.“ BFK. 83.

„Mācīdamas mācies.“ BFK. 75.

3. Darbmācības principi.

a. Darbs jāmacās.

- „Mācies, tad tu zināsi un varēsi.“ BFK. 88.
 „Neviens amatnieks nav no debesīm nokritis.“ BFK. 53.
 „Mācies, tad tu ko varēsi!“ BFK. 50.
 „Neviens ar darbu nav piedzimis.“ BFK. 124.

Ja darbziņai un darītprasmei ir tāda liela nozīme, tad šis zināšanas ir jāiegūst. Jāiegūst tāpēc, ka cilvēks gan piedzimst ar kājām un rokām, bet ne ar viņu lietošanas prasmi. Cilvēks nav kā zoslēns vai pīlēns, kas tūlīn pēc izšķilšanās no olas prot ūdenī peldēt.

- „Neviens mākslinieks nekrīt no debesīm.“ BFK. 99.
 „Ar amatu neviens nav piedzimis.“ BFK. 160.
 „Neviens nepiedzimst ar amatu.“ BFK. 53.
 „Neviens meistars no debesīm nav nācis.“ BFK. 152.
 „Ar mākslu neviens cilvēks nav piedzimis.“ BFK. 1148.
 „Kas slotu rokā paņēmis, tas vēl nav slaucītājs.“ Altm.
 „Neviens amatnieks no debesīm nekrīt.“ BFK. 1221.

Cilvēka organu lietošana attiecīgiem lietderīgiem mērķiem jeb darbiem, prasa arī attiecīgas zināšanas. Šīs zināšanas ir jāiegūst, un viņu iegūšanu sauc par mācīšanos vai mācību.

Tā tad — cilvēkam darbs ir jāmacās.

Tā atziņa, tā patiesība ir cilvēkam cieši galvā jāiekaļ. Ja to nedara, tad dažs liek rokas klēpī un nevis darbā un mācībā. Bet rokas klēpī turot spītīgā darba prasme klāt nenāk.

Darba mācīšanās, savukārt, ir sarežģīta lieta, kas saistīta ar daudziem tādiem jautājumiem, kā: 1) kad mācīties? 2) Kā labāki mācīties? 3) Kas lai mācītu? u. c.

Katrs no šiem aspektiem pelna sevišķu uzmanību un ievērību.

b. Vispirms darbs jāmacās jau bērnībā.

- „Māci bērnu, kamēr mazs.“ BFK. 160.
 „Ko jaunumā nemācies, vecumā nepratīsi.“
 2.
 „Ko audzējams nemācās, uzaudzis nemācīsies.“ Stend.

Saprātīgs ir tas cilvēks, kas iet vieglāko un lietderīgāko ceļu un ne — otrādi. Bet mācības ziņā lietderīgākais ceļš ir — mācība bērnībā.

Bērnībā visa cilvēka fiziskā un garīgā celtne ir ierīkota vieglai zināšanu uzņemšanai. Bērns jau savu dabas spēju un instinktu dzīts ar lielu ziņkāri visu vēro, uzņem, mācās, pie-savinās. Tas — viens.

Bet darba zināšanas nav tikai atmiņā iespiesti jēdzieni vien. Nē: darba mācēšana ir arī pierašana zināmiem kustības paņēmieniem un rīcībām. Un arī šie ieradumi vis-vieglāki veidojas bērnībā un agrā jaunībā. Tāpēc tauta savās gudrībās šīs patiesības par bērna mācīšanu ir ļoti pareizi for-mulējusi.

Kas bērnībā nav iemācīts, tas vēlāk grūti mācāms. Tā-pēc saprātīgi ir vecāki un audzinātāji, kas bērniem arī darbu māca un pie strādāšanas tos radina bērnībā, kamēr viņu fi-ziskā un psihiskā struktūra ir lokana un padevīga.

„Loki koku, kamēr tas vēl jauns.“ BFK. 50.

„Vēl jauns, gan mācīsies.“ Stend.

Un vairāk reizes locīta jauna cilvēka spēja darbā ierod, un darbs top viegls.

„Darbs, daudreiz darīts, viegls top.“ Stend.

Top viegls ne tikai vienam atsevišķam gadījumam, bet gan visa mūža turpmākai gaitai.

Darba un mācības dienas bērnībā allaž vien ir smagas un nepatīkamas, bet toties patīkamas ir viegluma dienas vēlākā mūžā.

Darba prasmei un ierasmei ir jāierakstās cilvēka musku-ļos un nervos, tad viņas tur vēlāk viegli būs lasāmas.

c. Darbam jāmacās ne tikai jaunībā, bet visu mūžu.

„Kas nemācās jaunībā, tas mācās vecumā.“

BFK. 102.

„Cilvēks mācās, kamēr kāju kapā sper.“

BFK. 49.

„Cilvēks mācās visu mūžu.“

BFK. 147.

„Cilvēkam jāmacās līdz kapa malai.“

BFK. 152.

„Cik cilvēks dzīvo, tik viņš mācās.“

BFK. 158.

„Cilvēks strādā un mācās, līdz kapā kāju

sper.“

BFK. 94.

„Mācies līdz kapa malai.“

BFK. 54.

Kaut arī darbam labāki mācīties, kā jau minējām, bērnībā un jaunībā, tad tomēr tanīs laikmetos mācības kurss nebūt vēl nav noslēdzams. Tauta savās dzīves gaitās, kā re-

dzams, ir nākusi pie atziņām, ka cilvēkam strādāt jāmacās visu mūžu, jāmacās, kamēr vien viņš dzīvo.

Tā tad: bērnībā iemācītais ir jāturpina pieauguma gados, mūža otrā pusē un tā līdz sirmam vecumam.

Bet kāpēc tad cilvēkam īsti jāmacās?

Dzīves un darba prakse pierāda, ka katram darbam ir simtiem un tūkstošiem visādu sīkumu un aspektu, desmitiem un simtiem visādu dažādu apstākļu un noteikumu, kuŗos darbs norisinās, tā ka visus tos paredzēt nav iespējams pat visģeniālākam skolotājam. Tāpēc neatliek nekas cits, kā pašam darba darītājam jaunajos apstākļos izgudrot un izdomāt tos paņēmienu un veidus, kā vislabāki attiecīgo darbu izdarīt.

Kad tas ir atrasts un izpētīts, tad tā ir mācība atkal uz priekšdienām. Bet nākamās dienas dod atkal jaunus apstākļus un jaunus sarežģījumus, prasa jaunu domāšanu un gudrošanu, jaunu mīklu atrisināšanu — un tā bez gala.

Ne tikai dzīve ir mūžīgi kustīga un pārveidīga lieta, bet tāds ir arī darbs un darba apstākļi. Un šī mūžīgā pārveidība dabā, dzīvē un darbā ir tā, kas prasa arvienu jaunas zināšanas un mūžīgi jaunu mācīšanos.

Saprotama lieta, ka vēlāk dzīvē mācīties ir grūtāki kā bērnībā un jaunībā, bet tomēr tas ir jādara. Cilvēkam, kas vairāk mācības ir guvis bērnībā un jaunībā, tam vēlākā mācības gaita ir vieglāka. Arī te spēkā ir tā tautas gudrība, ka „labāk kalnu pārkāpt ceļa sākumā, ne beigās“. Bet tomēr, kas jādara, tas jādara: ja kalns gadās arī ceļa vidū, tad viņam ir jākāpj pāri, kaut arī ar grūtībām.

Bet vīra gados mācībai gan tas labums, ka tad cilvēks macās reālos darba apstākļos, kad visdzīvāka ir interese par darbu. Tas darba mācīšanos lielā mērā atvieglo.

Par augšā minēto principu vēl runā šādi sakāmvārdi:

„Mūžu dzīvo, mūžu mācies.“ BFK. 50.

„Kamēr dzīvo — jāmacās.“ Stend.

„Lai vakardiena šodienu pamāca.“ BFK. 76.

„Bērns nav vienā gadā izmācāms.“ Stend.

„Mūžu strādā, mūžu mācies.“ BFK. 726.

Bet kļūda būtu, palaižoties uz vēlākām mācības iespējām, nemācīties jaunībā. Allaž vien ir tā, ka tas, ko jaunībā neiemācās arī vēlākos gados ir grūti iemācīties, dažreiz pat neiespējami.

„Ko jaunībā neiemācīsies, to vecumā nepratīsi.“

BFK. 386.

d. Mācoties ir jāpiespiežas.

„Acim vienī amatu neiemācīsies.“

BFK. 52, 65, u. c.

„Zināšanas bez darbiem ir padebes bez lietus.“

BFK. 165.

Darbziņai, darītprasmei un pašai darba izpildei ir jāiet roku rokā. Īstenībā viņas arī vēsturiski ir gājušas roku rokā. Dzīves prakse ir spiedusi, vajadzības ir prasījušas pēc atrisinājuma, prāts ir domājis, un domājums ir radījis tās idejas un atziņas, ko sauc par zināšanām.

Darbs ar atziņām ir it kā viena ķēde ar diviem galiem.

Tāpēc arī mācības gaitā atziņu gūšanai ar darbību ir jāiet kopā.

Par darba paša lomu mācības gaitā jau runājām. Te vēl tikai jāuzsver viens īpatnējs aspekts — **p i e s p i e š a n ā s**.

Tas nozīmē ar gribas spēku spiest savu garu un miesu darīt vajadzīgās darbības, kaut arī tās būtu pirmos acūmirkļos nepatīkamas.

Cilvēka dzīvē un darbību gaitās ir patīkamas un nepatīkamas lietas.

Patīkamas un baudu sniedzošas cilvēks labprāt turpina, kamēr nepatīkamās — otrādi: viņš cenšas pārtraukt un no tām novērsties.

Pie patīkamām lietām kustību aplokā pieder piem. rotaļas. Rotaļas tiklab bērns, kā pieaudzis izdara ar patiku.

Citāda rakstura ir darbs. Darbam nav rotaļas patikas. Viņš allaž vien ir saistīts ar smaguma un nepatikas sajūtām. No viņa prātam un jūtām ir tendence virzīties prom. Bet prāts apsver vajadzību un nepieciešamību darbu tomēr darīt. Tak nāk griba un ar viņas palīdzību cilvēks sevi piespiež nepatīkamo veikt.

Kā cilvēka būtne un visa dzīve ir pretrunu pilna, tā arī darbs un darba mācīšanās. Tas ir jāzina, jāsaprot un — ar to jāmierinās. Vēl vairāk: tas cieši jāiegaumē un jāatmin.

Viss sacītais attiecas arī uz mācību darbā. Arī tā nav nebūt patīkama rotaļa, bet gan allaž vien ir nepatīkama darbība, kas tomēr ir jāizdara, kaut arī ar grūtuma sajūtu un sāpēm. Tikai cilvēks sev par apmierinājumu var apcerēt, ka katra nepatika nav mūžīga un ka to atkal parasti atvieto un atalgo patika un bauda.

Arī mācoties darbā ir jāpiespiežas, jāpacieš, zinot, ka vēlāk nepatīkamās darbības nesīs saldus darba prasmes augļus.

Prāts un uzmanība, kas mīl no nepatīkamām lietām rauties prom, ar gribas spēku ir jāņem, jāved atkal atpakaļ, līdz izpildīts ir tas, ko mērķis un pienākums prasa.

Dzīve ir cīņa, pats cilvēks ir dažādu spēku cīņas arēna, un darbs ir cīņa. Arī darba mācīšanās ir cīņa. Jāuzvar ir vieglā baudas tieksme. Tagadnes patikas un baudas ir jāpārmaina pret nepatiku, lai šo nepatiku vēlāk atkal iemainītu pret vēl lielāku patiku un baudu.

e. Jāmācās no piemēriem.

„Labāk viens paraugs nekā simts vārdu.“ BFK. 1203.

„Visus darbus es mācēju,
Siena plauti nemācēju:
Dievs dod man satikties
Ar sienīņa plāvējiņu.“ (28731.)

Vēl viens no darbmācības principiem, ko tauta ieteic, ir: mācīšanās no pieredzes un piemēriem. Tā augšā minētajā tautas dziesmā meita grib pļaušanu mācīties no kāda cita pļāvēja, kas šo darbu labi prot.

Tādā novērojumu ceļā, ņemot sev par piemēru un paraugu citu darbinieku darbus un darba paņēmienus, tauta ir guvusi lielāko daļu no savas darba prasmes un darba zināšanām. Meitas tādā ceļā mācījās šūt, adīt, aust, malt un citus darbus. Tāpat jaunekļi mācījās art, ecēt, kult, pļaut un darīt citus darbus laukā, pļavā, rijā, mežā un citur.

Pat dzīvesfilozofiskos darba principus tauta mācījās un ieteica mācīties citiem no pieredzes un piemēriem. Tā, piem., rūpību darbā tautas gudrības liek mācīties no vistas.

„Mācies no vistas — karpīt un salasīt.“ BFK. 71.

Čaklumu ieteic mācīties no skudras un bites:

„Ej, sliņķīt, pie bitītes,
Mācies bites tikumiņu:
Ne tai kunga, ne stārasta,
Saldu medu salasot.“ (30314.)

Mācoties no piemēriem tauta intuitīvi izmanto divus svarīgus palīgfaktoros: 1) imitāciju un 2) konkrēto vērošanu.

Imitācija jeb atdarināšana ir spēcīga dziņa cilvēkā, kur daba dzen viņu dzīšus atkārtot to, ko viņš redz un novēro.

Sekojojot imitācijai darbs vieglāki mācās un vieglāki darās.

Konkrēta novērošana padara visu mācāmo skaidrāku un vieglāki saprotamu.

Tāpēc ieteicot mācīties no piemēriem gan darbus, gan dzīves gudrības, tauta intuitīvi ir izpratusi dažus ļoti svarīgus principus, kas mācības gaitu padara sekmīgāku un vieglāku.

4. Kas jāņem vērā darba skolotājiem.

Tautas gudrībās ir norādījumi un padomi ne tikai tiem, kas darbu mācās, bet arī tiem, kas darbu māca, resp. kas tiecas skolot citus.

Aplūkosim te kādus no šiem tautas atzītiem un ieteiktiem darbmācības principiem.

a. Nemāci otru, ja pats nezini.

„Nemāci otram, ko pats nemāci.“ BFK. 76.

Mācīšanai, kā daudzām citām parādībām, ir arī savas divas puses, resp. ir vēlama un ieteicama darbā mācīšana un ir nevēlama un maz lietderīga mācīšana. Tāpat ir saprātīgi un lietderīgi darba skolotāji, kā arī nemākulīgi un nesaprātīgi.

Viena no tādām mācīšanās, ko tauta apkaņo ir — nesaprātīga mācīšana, t. i. kad viens cilvēks māca otram to, ko viņš pats pietiekoši nezina un neizprot. Pats par sevi saprotams, ka tādai mācīšanai dabiski nevar būt nekādu labu seku: neviens nevar iedot otram to, kā pašam nav. Ja pašam nav darba prasmes un darba zināšanu, tad tās arī otram nevar iedot.

Bet kā tas vispār nāk, ka nepratējs cilvēks grib otru mācīt?

Šī parādība izskaidrojama ar to, ka mācīšanai ir daži pievilcīgi aspekti. Un viens no tiem ir tas, ka skolotājs parasti ir nostādīts augstākā stāvoklī nekā tas, ko māca jeb skolo.

Mācītājs, resp. skolotājs ir, tā sakot, komandējoša, pavēloša un valdoša vara, kamēr tas, kas mācās, ir kalpojoša un izpildoša. Tāpēc cilvēkam piemītošā godkārība allaž vien viņu spiež tiekties pēc šīs pirmās lomas, t. i. komandējošās un rīkojošās, lai ar to paceltu sevi pāri otram un tādi apmierinātu savu godkārību.

Otrām kārtām: kas māca, tam dabiski pēc sava stāvokļa ir jābūt gudrākam, nekā tam, ko māca. Bet gudrība ir tāda lieta, kas paceļ cilvēka pašvērtību un stipri glaimo viņa pašmīlai.

Abas šīs tieksmes ir spiedušas dažu labu cilvēku stāties skolotāja un mācītāja lomā bez attiecīgām īpašībām un spējām.

Pats par sevi saprotams, ka šādas mācīšanas iznākumi ir nevēlami un pat smieklīgi. Tāpēc tauta te arī uzstājas ar savu aso kritiku, ar saviem bridinošiem imperatīviem un noligumiem.

b. Nemāci otram to, ko pats nedari.

„Citus māca, pats nedara.“	BFK. 158.
„Pats guļ, citi kuļ.“	BFK. 440.
„Otru urda, pats guļ.“	BFK. 50.
„Otru mācīt viegli, bet dari pats, tad redzēsim.“	BFK. 50.
„Ar muti jau katrs prot strādāt.“	BFK. 1219.

Viens no svarīgākiem mācīšanas principiem ir tas, ka mācītājam jeb skolotājam ir jāsaprot savi vārdi ar saviem darbiem.

Bērns un tāpat arī pieaugušais, kas kādu mācību dzird, tūlīt vēro un skatās, vai arī pats mācību pasniedzējs šīs mācības pilda. Ja mācību pasniedzējs un skolotājs pats savām mācībām seko un tās izpilda, tad arī skolnieki labprāt dara to pašu.

Mācībā lielāks spēks ir paša darba priekšzīmei jeb darbam, nekā vārdam.

Piemērs un priekšzīme ir liela vara tāpēc, ka viņa pamatā, kā jau agrāk aizrādījām, ir spēcīga tieksme, spēcīga dabas dziņa: imitācijas jeb atdarināšanas dziņa. Piemērs nav nekas cits, kā atslēga, kas šij spēcīgai dziņai atslēdz durvis un parāda vajadzīgo ceļu.

Citādi tas ir ar vārdu. Vārds vien vēl ir diezgan vājš virzīšanas līdzeklis, ja viņu neatbalsta vai nu jūtas, vai dziņas.

Bez tam darba mācīšanā ir vēl viens aspekts. Dažs no tiem darbiem, ko darba zināšanu pasniedzējs māca, ir diezgan grūts un nepatīkams. Tāpēc pats šī darba mācītājs labprāt no darba darīšanas izvairās. Tā ir diezgan parasta cilvēciska vājība, bet viņai ir jaunas sekas.

Bērnam vai tam, kas darbu mācās, ir lielākas novērošanas spējas, kā to darba mācītājs allaž iedomājas. Šis darba skolnieks tad arī izprot un izjūt sava skolotāja vājību, un skolotāja vārdi, kuŗus neatbalsta viņa darbi vai viņa „sirds“, t. i. neliekuļota iekšēja griba šos vārdus pildīt, tādā gadījumā paliek it kā gaisā karājoties un nepārvēršas darbos.

Vēl vairāk: ja skolnieks ir pieaudzis cilvēks, tad viņš zobgalīgi smīnot pasacīs vai nu pie sevis, vai arī savam darba mācītājam un skolotājam pazīstamo irōnisko teicienu:

„Klausaties uz maniem vārdiem, bet neskataties uz maniem darbiem.“

Te vēl jāpiezīmē, ka šī parādība ir ļoti plaši izplatīta. Tas devis iemeslu tautai viņas gudrībās izveidot tādus atzinumus, kā piem.:

„Mācītāju vai cik, bet darītāju — neviena.“ BFK. 444.

„Runāt viegli, darīt — grūti.“ BFK. 50.

„Runāt runā, bet kad jādara, tad gaŗa aste.“ BFK. 50.

c. Nemāci to, kas gudrāks par tevi.

„Ola māca vistu perēt.“ BFK. 162.

„Cālis grib gaili mācīt.“ BFK. 83.

„Nemāci vecu vīru vētīt.“ BFK. 84.

„Nemāci meistarū.“ BFK. 54.

„Ola mācis dējēju.“ BFK. 112.

„Nemāci to, kas gudrāks par tevi.“ BFK. 158.

Mācīšanas tieksme sevišķi smieklīga tiek tad, kad mācīt gribētājam nav jēgas apsvērt, vai mācīšanai ir kāds pamats vai nav. Šādai parādībai ir savi motīvi. Vispirms te darba mācītājs pārvērtē savas zināšanas un spējas, un, otrām kārtām, tas par zemu novērtē otra cilvēka zināšanas un spējas. Tiklab viena, kā otra lieta nerunā par labu tam cilvēkam, uz ko šīs lietas attiecas.

Pie cilvēka gudrības, starp citu, pieder arī cilvēka takts un spējas novērtēt sava s dabas dotās dāvanas un dzīvē iegūtās zināšanas. Kas tādu novērtēšanu neprot, to par sevišķi gudru nevar atzīt.

Otrām kārtām, pie cilvēka gudrības pieder arī pietiekoši novērtēt otra cilvēka spējas un zināšanas. Kas viņas vieglprātīgi novērtē par daudz zemu, tas pats nav augstu stādāms. Lai otra cilvēka spējas un zināšanas izprastu, tad ir vajadzīga rūpīga un uzmanīga attiecība pret šo cilvēku, rūpīga novērošana. Bet viss tas prasa arī no paša vērotāja diezgan daudz zināšanu un gudrību. Tāpat arī pūles. Vieglprātība ir vienmēr vieglāka un patīkamāka. Tikai viņas rezultāti nav daudz vērti.

Šādas mācīšanas iznākums ir tas, ka nemākulīgais darba mācītājs paliek vienkārši smieklīgs. Un tauta pret šādiem

darbmācīem vēršas ar asu irōniju un satīru, kā to jau augšā redzējām.

Bet dažos gadījumos darba mācekļi savam nemākulīgam skolotājam lepni un ar pilnu tiesību pasaka:

„Nemāci tu mani!“ BFK. 50.

„Mācies labāk pats, nemāci otru!“ BFK. 50.

„Ko tu māci otru, kad pats nejēdzi!“ BFK. 50.

d. Nebārsties ar mācībām, kur tās pilnīgi nevajadzīgas.

„Nemāci kaķi peles ķert.“ BFK. 158.

„Nemāci vistai olu perēt.“ BFK. 408.

„Nemāci vecu kuili maisu plēst.“ BFK. 86.

„Nemāci magazīnas (spīķera) žurkai graudus ēst, nedz krodznieka veprim ceļa vīra kules plēst.“ BFK. 34.

Mācība ir laba lieta, kad tā ir vietā, un smieklīga viņa ir, kad lietota nevietā. Bet kad tad mācība ir nevietā?

Mācība ir nevietā tad, kad mācāmais sen jau to zin, ko viņam grib mācīt. Tas — viens aspekts.

Otrs ir tas, ka cilvēka dzīvē ir lietas, kas zināmas jau bez mācībām.

Par pirmo aspektu runājām agrākā nodaļā.

Attiecībā uz otro vislabākos paskaidrojumus konkrēti un gleznaini sniedz pati tauta. Ko gan nozīmē teiciens: „nemāci kaķi peles ķert“? Tas nozīmē tikdaudz, ka te mācība ir lieka tāpēc, ka kaķis to jau sen zin, bez kādas mācīšanas.

Bet kāpēc kaķis to zin bez mācīšanas? Viņu šinī amatā ir iemācījusi daba. Daba viņam šīs zināšanas ir līdzdevusi jau dzimstot, tā saukto, instinktu veidā. Instinkts nav cits nekā dabas iemācīta zināšana, ko pats šīs zināšanas īpašnieks neapzinās. Instinkts darbojas spontāni jeb patvaļīgi. Šinī ziņā instinkts ir neapzināta zināšana, kas savienota ar šīs zināšanas reālizēšanu jeb izpildīšanu.

Bet vai cilvēkam arī ir tādi instinkti, tādas apslēptas un dabas dotas zināšanas? Jā, tiešām, cilvēkam tādas zināšanas ir. Instinktu un tieksmju cilvēkam ir ne mazāk kā dzīvniekiem. Arī savam mērķim, resp. izpildīšanai instinkti traucas pretī ar tādu pat prasmi un spēku kā dzīvniekiem. Piem. neviens nav mācījis mazu bērnu tiekties pēc mātes krūts. Tāpat cilvēks vispār nav jāmāca ēst, nav jāmēģina viņā mākslīgi dēstīt milas jūtas, bailes, priecāšanās tieksmi vai citus tamlīdzīgus instinktus. Kas to dara, vai grib darīt, tas dara nevajadzīgu un muļķīgu darbu.

Līdzīgi instinktiem, ko daba devusi, darbojas ieradumi, ko cilvēks guvis dzīvē un ar neskaitāmu atkārtošanos tos nostiprinājis.

Par ieradumiem teic, ka tie esot otra daba. Un nepareizi tas nav: ieradumi darbojas ar tikpat lielu spēku, kā darbojas dabas dotie instinkti.

Un ja nu cilvēks sevī dzīves gaitās ir izkopies labus un lietderīgus ieradumus, tad viņam šinī virzienā katra pamācīšana lieka.

Šai pamācīšanai ir vēl viens aspekts: nemācīt to, ko cilvēks ir bez mācīšanas viegli dara. Tādas darbības ir dažādas ļaunas tendences. Drīzāk otrādi, no šīm darbībām un tieksmēm cilvēks ir jāmēģina atturēt.

5. Mācīšanas iznākumi.

„Lāci izmāca dancot, ne vēl cilvēku.“

BFK. 148.

„No vilka neizmācīs suni.“

BFK. 139.

„Tāds mācīts, tāds nemācīts.“

BFK. 158.

„Ar karoti galvā neieliesi.“

BFK. 150.

Mācīšanai ir divējādi iznākumi. Pirmais ir tas, ka cilvēks tiešām kaut ko iemācās. Māte, kas meitu māca cimdus adīt, parasti to ar iemāca. Tāpat tēvs mācīdams dēlu art un plaut, viņu arī iemāca.

Tikai jāpiezīmē, ka viegluma un sekmju ziņā mācības gaita ir dažāda: dažs iemācās vieglāki, dažs grūtāki.

Par tiem, kas viegli iemācās, tauta saka, ka viņiem ir viegla galva un tie ātri ieņemtas.

Citiem mācāmiem ir grūtas galvas, un tie mācītās zināšanas piesavinās gausi. Bet tomēr, ja darbmācim ir laba griba un tāpat darba māceklim, tad panākumi tomēr būs, kaut arī tie sasniegti ar lielākām grūtībām. Tāpēc šādā mācības gaitā nav jānoskumst. Tauta ļoti atjautīgi šo patiesību un mierinājumu ir izteikusi sakāmvārdā, ka lāci var izmācīt dancot, ne vēl cilvēku darbā.

Bet mācības gaita ir vēl citādāka, un citādāki arī viņas iznākumi. Dzīvē tomēr ir gadījumi, kad nevar cilvēku izmācīt par to, par ko vecāki vai citi piederīgie vēlas.

Kāpēc gan tas tā?

Lietā tā, ka mācība un viņas rezultāti tomēr atkarājas ne tikai no cilvēka labas gribas mācīt, bet arī no mācāmā

spējām, ko cilvēks pats nevar paņemt, bet ko tam devusi daba. Un ja kāds darbmācis grib iet pilnīgi pret sava mācekļa spējām, tad tur arī nekā neiznāks. No cilvēka ar matemātiku spējām nevar izmācīt mūziķi, un no dzimuša dzejnieka nevar iztaisīt matemātiku vai labu praktisku amatnieku. Kas to mēģina darīt, tas velti tērē savus un sava audzēkņa spēkus. Tāpēc tauta arī zīmīgi saka, ka no vilka suni neizmācīsi. Kāpēc? Tāpēc, ka vilkam ir citas spējas un sunim citas. Vilka spējas nav pārstādāmas sunī un suņa spējas vilkā. Dabas dotai kārtībai ir lielā mērā jāpadodas, jo tā ir stiprāka par cilvēka gribu. Tāpēc arī gadījumos, kur tas tiek darīts, mācītājam un skolotājam ir noskumušiem jāizsaucas:

„Tāds mācīts, tāds nemācīts!“ BFK. 158.

Bet tauta tādos gadījumos zīmīgi nosaka:

„Ar karoti galvā neieliesi!“ BFK. 150.

„Tas mūžam nemācīsies.“ Stend.

„No vilka neizmācīsi lopu suņa.“ S. Sk. II. 73.

Dabas dāvanu skopumu, resp. zināmu gara nabadzību, ko nevar labot ar mācību, tauta vēl raksturo šādām prātoju-
miem:

„Purini dadzi cik gribi, magoņsēklas tomēr no tā ārā ne-
birs.“ Altm.

„Ne visi gudri pārbrauc, kas svešumā aizbrauc.“ Altm.

„Kāķis ņaud arī ķeizara pilī.“ Altm.

„Kas nelietis jaunībā, tas nelietis arī vecumā.“ Altm.

„Kas par naglu ir piedzimis, tas arī āmuram piemērots.“
Altm.

„Tas ir gan jūras krastā stāvējis, bet nav jūru redzējis.“
Altm.

„Ne katrā uzkalnā var dzelzi rakt.“ Altm.

„Mūra sienu var gan nogludināt, bet par marmora sienu
to nepataisīsi.“ Altm.

Arī dainas atjautīgi atzīmē gadījumus, kur cilvēks ir
tāds, kas nav izmācāms:

„Izmācīju lāci dieti,
Vilka bērnu stabulēt,
Laužu bērnu nevarēju
Darbiņai izmācīt.“ (6656.)

6. Darbmācības augļi.

„Cik labi, ka cilvēks ko māc!“

BFK. 158, 73.

„Ko tu tam padarīsi, kam māksla ir dota.“

BFK. 308.

„Kāds darītājs, tāds panākums.“ BFK. 78.

„Kas māc, tam nāk.“ BFK. 65, 72.

„Zināšanas ir manta, un darbs šīs mantas
atslēga.“ BFK. 322.

Kaut arī mācīšanās darbā dažam labam nenākas viegli un nav patīkama, tad tomēr viņam jāatzīst, ka šij mācībai ir daudz labumu, un darba prasmi ieguvīš, viņš var priecīgi izsaukties ar augšā minēto sakām vārdu: „Cik labi, ka cilvēks ko māc!“

Bet kad tad īsti ir labums no darba mācēšanas?

Pirmais ir tas, ka darbu mācot darbu vieglāki padara. Ja jau cilvēks bez darba dzīvot nevar, un darbs tā kā tā jāpadara, tad labāk to padarīt veicīgāki un vieglāki, kā grūti un mocoši.

Otrām kārtām, ar savu darba prasmi cilvēks gūst savai eksistencei to visvajadzīgāko, t. i. savu uzturu. Kādu darbu labi protot, šis darba pratējs savu maizīti vienmēr labāki nopelna.

„Kas darbu čakli mācīsies, tam visur maize atrasies.“
BFK. 52, 85.

Trešām kārtām, darba mācētāju nevar citi niecināt.

„Izmākusi, sapratusi,
Tad es gāju tautiņās,
Lai nesaka vīra māte,
Nemācīta vedekliņa.“ (6655.)

Tā tad: darbu mācot cilvēks izsargās no viņam nepatīkamiem un aizkaņošiem zaimiem un niecinājumiem.

Ceturtām kārtām, darītprasmei un darītziņai vēl tas labums, ka mākošs cilvēks var arī citu pamācīt un tādā ziņā atnest divkāršu labumu.

„Izmākuse, ieraduse,
Tad vēl gāju tautiņās.
Drīz mācēju pate ieti,
Drīz ar' otru drīzināt.“ (6653.)

Te meita pareizi apsvērusi, ka taisni saimniecei laba darba prašana ir vajadzīga. Tikai labs darba pratējs var

otru, kā pienākas, rīkot, norāt, skubināt u. t. t. Viss tas saimniecībā ir ļoti svarīgi. Saimnieka un saimnieces darba prasme padara vairākkārt sekmīgāku ne tikai viņu pašu darbu, bet arī gājēju darbu.

Dažs jaunietis un jaunava darba mācības gaitā mēdz zūdīties un bažīties: kur tik man tāda mācēšana būs vajadzīga; varbūt es darbu iemācos pilnīgi par velti. Tauta tādiem nepiedzīvojušiem jauniešiem tad mēdz pateikt, lai viņi nerūpējas: gan uz priekšdienām viss noderēs. Bez tam:

„Amats ēst neprasa, bet baro.“ BFK. 124.

Citiem vārdiem: viņi aizrāda, ka darba mācēšana nevienu lieki neapgrūstina, bet dzīvē, kas pilna visādu nejaušību un varbūtību, var noderēt.

III Darba gaitas dažādi momenti.

1. Darba iesākums.

„Katrai lietai ir savs sākums.“ BFK. 57.

Kā katrai lietai ir savs sākums, tā arī darbam. Bet kas ir darba sākums?

Darba sākumi var būt dažādi: a) katra atsevišķa darba sākums, b) veselās darba gaitas sākums.

Pirmais darba sākuma jēdziens attiecas uz katru atsevišķu darba vienību, ko cilvēks sāk darīt. Tā piem. zemnieks var sākt art lauku, mest siena kaudzi, sākt rudzu plauju u. t. t.

Otrā jēdzienā darba sākums jāsaprot par kāda lielāka darba posma sākumu. Piem. amatnieks, kas izmācījies kādu amatu, iesāk savas darba gaitas. Jauns tirgotājs sāk savas veikala gaitas, jauns rakstnieks sāk savas rakstniecības gaitas u. t. t.

Abiem šiem darba sākumiem gan nav principiālas atšķirības, bet viņu atšķirība vairāk kvantitatīva, t. i. lieluma un daudzuma atšķirība. Tāpēc viņu īpatnības aplūkosim kopēji.

2. Katrs darba iesākums ir grūts.

„Viss iesākums ir grūts.“ BFK. 50, 52.

„Katrs (ikkatrs) iesākums ir grūts.“

BFK. 57, 53, 147.

„Pirmo soli grūti spert.“ BFK. 52.

Tā tad: tauta ir tanīs domās, ka katrs darba iesākums ir visgrūtāks, t. i. prasa visvairāk piespiešanās un sniedz visvairāk smaguma sajūtas. Bet kāpēc iesākums ir grūts?

Psicholoģiski un fizioloģiski tas izskaidrojas ar to, ka katra jauna kustība prasa vairāk spēka un enerģijas patēriņa, kā katra nākamā kustība. Visiem zināms, ka ielocīta drēbe, vai ielocīta dzelzs stāipule visvieglāki lokās jau ielocītajā vietā. Ielocītajā vietā spēks sastop vismazāko pretestību. Tāpat arī pa iebraukto ceļu, pa iebrauktām vēzēm ritenis tek daudz vieglāk kā tad, kad viņam jāvelas pa jaunu vietu.

Tā tad: pirmais un galvenais apstāklis, kas katru jaunu darbu padara grūtāku, ir vispirms lielāka fiziska un psihiska pretestība, kas darītājam stājas pretim katra darba sākumā.

Darba sākumā nav arī vēl tā spēcīgā, darbu atviegljošā faktora, ko sauc par i e r a d u m u. Tas izveidojas tikai vēlāk. Tāpēc arī darba turpinājums ar atkārtotiem darba paņēmieniem un metodēm ir vienmēr vieglāks kā darba sākums.

Sacītāis par darba grūtumu ir pareizs arī pat uz tādām darbībām, kā: agra celšanās no rītiem, peldēšanās upē vai jūrā, noteikta dzīves kārtības ieturēšana, vai citādu apņēmumu un nodomu izvešana.

Bet kāpēc no svara zināt, ka darba sākums ir visgrūtākais?

Vispirms jau tāpēc, ka no svara zināt ir katru dzīves patiesību. Un otrām kārtām, tāpēc, lai grūtais darba sākums neatbaidītu mazdūšīgāku un glēvāku darba darītāju. Ja darba darītājs zin, ka sākums ir grūts, bet vēlākā darba gaita būs vieglāka, tad viņš šo grūtumu labāki pacieš. Tādā ziņā šī augšā minētā tautas atziņa ir tāds spēks, kas palīdz pārvarēt grūtu darba posmu.

Cik reizes gan neesam dzirdējuši, ka vecāki savus bērnus mierina, gan grāmatu mācoties, gan dažādos darbos vingrinoties, lai tie no sākuma paciešas, ka vēlāk būs vieglāki.

Ko vecāki dara ar saviem bērniem šīnī ziņā, to tauta savos gudrības vārdos dara ar visiem saviem piederīgiem.

3. Pirmais darbs.

- „Pirmie kuceni jāslicina.“ BFK. 52.
 „Pirmie teļi nekad neizdodas.“ BFK. 71.
 „Pirmie teļi lec pār sētu.“ BFK. 124.

Pirmais darbs vienā nozīmē ir tas, ko cilvēks sāk kādā profesijā vai kādā jaunā darba līnijā.

Tāds pirmais darbs ir piem. galdniekam pirmais galds vai cits kāds mēbeles gabals, ko viņš uz savu roku taisa pēc pabeigtiem amata mācības gadiem.

Tāds pirmais darbs ir jauna literāta ražojums, ko viņš iespiež un laiž atklātībā u. t. t.

Kādas gan ir šī pirmā darba īpašības?

Tauta savā gleznainā gudrību valodā šādus pirmos darbus atzīmē par vājiem.

„Pirmie kuceni jāslicina,“ nozīmē tikdaudz, ka pirmie darbi parasti vien ir maz derīgi un vai nu gatavojot aiziet bojā, vai arī tie pēc pagatavošanas kā maz derīgi ir jāiznīcina.

Jaunam dzejniekam dažs labs uzrakstīts dzejolis vai nu pašam ir jāsadedzina, vai arī redakcijas tos noslicina savos papīru grozos, un tā attaisnojas tautas sirmā gudrība par pirmo kucenu slīcināšanu. Bet kāpēc tad pirmie darbi ir nederīgi?

Tas tāpēc, ka katrs labs darbs prasa ilgāku mācīšanos un sagatavošanos, ilgāku praksi. Jaunam darītājam, kas strādā savu pirmo darbu, vēl tādas prakses nav, nav arī tādas darītspējas, kas spētu izveidot tik labu un pilnīgu darbu, kā to var un spēj veci un piedzīvojuši darba meistari.

Arī šo tautas gudrību tauta ir izkalusi, lai redzama tiktu vērā liekamā patiesība, un lai viņa palīdzētu pārdzīvot neveiksmes bēdas jauna darba darītājam.

4. Dažādi darba sākuma aspekti.

Kā katrs darbs ir sarežģīts, tāpat sarežģīti, daudzpusīgi jeb raibi ir arī dažādu darbu sākumi. Dažādi viņu sākuma apstākļi, dažādas cilvēku attiecības pret sākuma darbu, dažādas jūtas un noskaņas rosina cilvēka dvēseli darba sākumā u. t. t. Tāpēc arī dažādas ir tautas gudrības par darba sākumu, dažādi padomi, vēlējumi.

Priecīgs un nebēdīgs darba sācējs mēdz savu noskaņu un savu gudrību izteikt šādi:

„Gaisā vai maisā — lai iet!“ BFK. 32.

„Andelei vajaga vārīties, vai kapeiku vin' vai paspēlē.“
(Parasti saka žīds.) BFK. 386.

„Lai lūzt vai plīst.“ BFK. 386.

„Rauj tik vaļā, lai iet kā iedams!“ BFK. 50.

Kad darbs jāsāk, tad parasti skubina:

„Nu tik rokas pie darba.“ BFK. 71.

Novēlot labu kādam cilvēkam darba sākumā, parasti saka:

„Ej ar Dieva palīgu un strādā.“ BFK. 124.

„Strādā, gan Dievs tev palīdzēs.“ BFK. 50.

„Sāc vien, gan viss labi iznāks.“ BFK. 50.

Kopēji darbu sākot vecāki laudis allaž saka:

„Sāksim nu ar Dieva palīgu.“ BFK. 50.

Kad kāds cilvēks lāga negrib pie darba stāties, tad tam īgni uzsauc:

„Ko slaisties gar pakškiem!“ BFK. 84.

5. Darba grūtums.

„Neviens darbs nav bez grūtuma.“

BFK. 76.

„Katram darbam savs grūtums.“ BFK. 152.

„Darbam smaga pātaga.“ BFK. 81, 72.

„Kas strādā, tam rokas tulznām.“ BFK. 124.

„Darbs nav bez grūtuma, maize bez garozas.“ BFK. 101.

„Tā ir kakla lieta, darbs.“ K. Elv.

Darba grūtumu un smagumu atzīmē jau bībele pašā savā sākumā.

Pēc Ādama izdzīšanas no paradīzes dārza, Dievs pēc ebrēju mīta vārdiem saka:

„Nolādēta lai ir zeme tevis dēļ, ar mokām tev no tās būs uzturēties visu savu mūžu.

Un ērkšķus un dadžus tā tevim izdos, un tev būs ēst lauka augļus.

Ar vaiga sviedriem tev būs maizi ēst, iekams tu atkal topi par zemi, no kā tu esi ņemts, jo tu esi no pīšļiem un tev būs atkal palikt par pīšļiem.“ (I. Mozus gr. 3. nod. no 17.—19. pantam.)

Mūsu tautas gudrība par darbu gan nerunā ar tādu nopiedošu un nosodošu drūmumu, kā ebrēju tautas gudrība. Tāpat mūsu tautas gudrības atziņās par darba smagumu nav tā iznīcinošā asuma, kas ebrēju gudrībā. Tur vairāk izskan

līdzjūtīgas žēlas, mierinājums un cerības uz ko gaišāku. Bet grūtums tomēr paliek grūtums.

Par darba grūtumu un smagumu runā arī parunas:

„Nostrādājies stīvs, liks.“ BFK. 57.

„Strādā kā rūķis.“ BFK. 57.

„Strādā kā dzirnavas.“ BFK. 71.

„Nostrādājies kā vergs.“ BFK. 87.

„Noņēmi kā liks koks.“ BFK. 50.

„Nostrādājies kā lūks.“ BFK. 127.

„Strādā, ka vai acis zaļas paliek.“ 2.

„Sten kā celmus lauzdams.“ BFK. 158.

„Tas kož kaulā.“ (Saka par grūtu darbu.) BFK. 50.

„Nostrādājies kā zirgs.“ BFK. 71.

Ar grūtībām parasti ir saistītas arī bēdas un ar bēdām asaras. Tāpēc arī darba sviedrus tauta allaž mēdz dēvēt par darba asarām.

„Sviedri ir darba asaras.“ BFK. 690.

Teorētiski jau to, ka darbs ir grūts, zin katrs, jo tā ir ļoti elementāra patiesība. Bet ir starpība starp zināšanu un izjušanu. Īstu zināšanu par darba grūtību cilvēks gūst tikai tad, kad viņš pats tiešām arī izjutis šo grūtību.

„Ka nastai ir svars, to zin ikkatrs; bet cik grūti nasta nesama, to zin tikai tas, kas to nes.“ BFK. 491.

Patiesības par darba grūtībām izsaka arī tautas dziesmas. Tikai tur šīs patiesības ir gleznainākas un konkrētāki motīvētas.

„Lai bij grūti, kam bij grūti,
Grūt' sienīņa plāvējam:
Karsta saule, meldu zāle
Nekož vairs izkaptīņa.“ (28650.)

„Cauru dienu sienu plāvu,
Sāni greizi sagriezās;
Dievs to zina, vakarā
Kā tos taisnus atgrozīs.“ (28732.)

Daudz un dažādu darba grūtību ir jāpārcieš arī ganiņam.

„Lai bij grūti, kam bij grūti,
Ganiņam, tam bij grūti:
Lija lietus, sniga sniegs,
Viss ganiņa mugurā.“ (29274.)

„Lai bij grūti, kam bij grūti,
Ganiņam, tam bij grūti:
Tam jābrien rīta rasa,
Jādzird daži ļauni vārdi.“ (29276.)

„Lai bij grūt', kam bija grūt',
Ganiņam, tam bij grūt':
Vēl nav saule uzlēkusi
Jau ganiņš siliņā.“ (29278.)

Starp ganiņa grūtībām vēl tauta atzīmē šādus ārējus apstākļus:

„Odiņš dūra, dundurs koda,
Pa krūmiem ložņājot.“ (29275.)
„Tam jābrien rīta rasa,
Tam migliņa vakarā.“ (29277.)

Bez tam vēl ganiņam jācieš dažādas pārestības no pieaugušiem cilvēkiem, kuri savā darba steigā un sarūgtinājumā tam uzdrāž vietā, nevietā:

„Kūla māte izdzenot,
Kūla agri sadzenot.“ (29280.)

Vai arī:

„Kūla māte vadīdama,
Citi gani ganīdami.“ (29281.)

Rūgti arī tas, ka ganiņa pūles pavisam negrib atzīt:

„Sveša māte tā sacīja:
Ganiņam lētas dienas.“ (29286.)

Par tādu netaisnu atziņu gan ganiņa sirdi pārņem niknums, un viņš pret svešo māti izsaka šādus lāstus:

„Tā lai tava sierde puva,
Kā pūst gana villainīte!“ (29286.)

Tāpat grūti iet arī citiem darbiniekiem, piem. zvejniekam:

„Lai bij grūt', kam bij grūt',
Zvejniekam visai grūt':
Lai lij' liet', lai krīt snieg',
Zvejnieks zvej' jūriņēi.“ (30803.)

Grūtas dienas ir arī mājas saimniecei:

„Ai, darbiņ, ai, darbiņ,
Kad es tevi padarišu!
Šuveklītis, adeklītis,
Ierakstīta vilnanīte.“ (6930.)

„Daudz darba, daudz darba
Sestdienas dienā:
Bij maize jācep,
Bij kaza jākauj;
Bij āda jāved
Gērmaņa nagā.“ (6931.)

Te saimnieci, redzams, nospiež tiklab lielais darba daudzums, kā arī smagums. Darbi rausta, tā sakot, uz visām pusēm, un cilvēkam gribētos, ka viņam būtu vai desmit kājas un desmit rokas.

Dažreiz šādās darba grūtībās uznāk vai tīrais izmisums:

„Nevar vairs, nevar vairs
Ne rociņas vēdināt:
Visi brāļa lieli darbi
Uz manām rociņām.“ (6934.)

Te darbs, kā redzams, nospiež ar savu lielo pārmēru. Darīt vajadzētu un darīt gribētos, bet darbs ir pāri spēkiem.

Tādos grūtos un izmisuma brīžos tad cilvēkam ir tieksme griezties pie augstākām varām un aicināt tās talkā.

„Nāc, Dieviņ, pats palidzi
Grūta darba padzīvāt;
Tev, Dieviņ, spēks, varīte,
Tev gudrais padomiņš.“ (6933.)

Darba grūtībās ir labi, ja ir kāda līdzjūtīga sirds, kas grūtības un bēdas saprot. Ja tādas nav, tad cilvēks gatavs griezties vai pie nedzīvās dabas, lai tā viņam justu līdz.

„Saulīt' balta, tu redzēji,
Cik es grūti pelnījos:
Nokususe, samaluse,
Steidzos drīzi druviņā.“ (6938.)

Tā savas patiesības par darba grūtībām savā gleznainā un konkrētā izteiksmē izsaka mūsu dainas.

6. Grūtības jāpacieš.

„Kur nu maize bez garozas, kur gaļa bez
kauliem.“ BFK. 87.
„Kas olaš grib, tam jāpanes vistu kladzinā-
šana.“ BFK. 1157.

Atzinusi darba grūtumus, tauta savās gudrībās dod arī padomu šīs grūtības paciest un pārvarēt.

Šai grūtību pārvarēšanā ļoti lielu lomu spēlē tautas dzīves filozofija. Šādās grūtās dienās tauta sevi apmierina ar to, ka darba grūtums ir nepieciešama un nenovēršama lieta. Tam tā ir jābūt, un tas ir vienkārši jāpacieš un jāpārvar.

„Neviens darbs nav bez grūtuma.“ BFK. 159.

Tā grūtuma gadījumos tauta sevi nomierina.

Bez šīs filozofiskās atziņas tautai ir vēl cita nomierinoša filozofiska teōrija, un tā ir: pēc pārvarēta grūtuma nāk vieglums; pēc bēdām nāk prieki, pēc nelaimes laime, kā pēc tumšas nakts nāk gaišs rīts, tāpat kā pēc aukstas ziemas nāk maigs ziedonis un silta vasara.

Ar šo filozofiju mēs tuvāk iepazīnāties runājot par laimi un nelaimi tautas gudrībās.

Vēl vairāk: tauta zin, ka katrs lielāks labums, katrs mīkstāks un gardāks kumoss ir arī sūrāki un grūtāki jānopelna, un kas tādu kumosu vēlas, tam jābūt gatavam pārciest darba grūtības un nav par tām jākurn, jo: „Kas olas grib, tam jāpanes vistu kladzināšana“.

7. Iedomātas grūtības.

„Plikam visur auksti, slinkam visur grūti.“
BFK. 50.

„Kas nevīžo strādāt, tam katrs darbs ir grūts; bet kas labprāt strādā, tam atkal visi darbi ir viegli.“

Latv. Dr. 1844., 10.

Bez īstām darba grūtībām ir vēl iedomātas un šķietamas darba grūtības.

Darba grūtība ir tāds jēdziens, kas lielā mērā atkarājas no darba darītāja. Allaž vien ir tā, kur viens strādādams sten un vaid, tur otrs strādā svilpodams un dziedādams. Grūtību sajūta un grūtību jēga lielā mērā ir pašā darba darītājā. Ko čakls un darbīgs cilvēks strādā ar prieku un patiku, tur laiskais un slinkais ņemas vai raudādams.

Šķietamās darba grūtības allaž vien ir sliņķa grūtības. Nevīzodams strādāt vai gribēdams no darba izvairīties, viņš stenēdams un vaidēdams žēlojas par mokām un darba grūtībām. Tikai viņa apgalvojumi allaž nesaietas ar patiesību. Tie ir viltus apgalvojumi. Sliņķa žēlošanās par darba grūtībām ir tikai aizbildināšanās un sava slinkuma taisnošana.

„Ēst lēti — pelnīt grūti.“ BFK. 117.

Tā nosaka tauta augšā minētos gadījumos.

Bet būtu tomēr pārāk vienpusīgi pieņemt, ka darbgrūti-

bas iedoma ir tikai nevīžu un sliņķu iedoma: nē — šīs iedomas lauks ir daudz plašāks.

Iedomas īpatnējā daba ir tā, ka viņa var iedarboties uz katru cilvēku un to noskaņot vairāk vai mazāk iedomātā virzienā.

Tā piem. ārsti zin daudz tādu gadījumu, kad cilvēki iedomājas sev dažādas slimības un tiešām arī mocās ar attiecīgām sāpēm. Ja ārstam, turpretī, izdodas cilvēka iedomas izklīdināt, tad pazūd arī sāpes, kas saistītas ar iedomāto slimību.

Tāpat tas ir arī darba grūtību ziņā. Cilvēks allaž vien pie darba neķeras tāpēc, ka iedomājas darbu pārāk grūtu un sevi par maz spējīgu attiecīgo darbu veikt. Ja kāds šim iedomu upurim viņa iedomas var izklīdināt, tad šis cilvēks ķeras pie darba klāt un to padara, pats pie tam allaž nobrīnēdamies vien.

Reālās dzīves gadījumi par iedomātām darba grūtībām ir ļoti bieži, sevišķi pie vājākas gribas cilvēkiem.

8. Rotaļu un izpriecas darbības.

„Labāk ar vecu tiklu ezerā, nekā ar jaunu
bisi mežā.“ BFK. 61.

„Art, art, ne lāču vadāt: ar aršanu labāki
maīzi pelnīt, nekā ar lāču vadāšanu.“ 1.

Jau šīs nodaļas sākumā runājām par to, ka bez nopietna praktiska un saimnieciska darba ir vēl citādas darbības. Tās ir dažādas rotaļu un izpriecas darbības, kā: medības, dažādas jauniešu rotaļas, senāk lāču vadāšana u. c. Tauta šādas darbības nevar lāga ieredzēt. Ja viņa redz kādu cilvēku nodarbojamies bez lietderīga mērķa un jēgas, tad viņa tam pārmetoši mēdz uzsaukt:

„Ko nu tur niekojies!“ BFK. 50.

„Ko tu tur darbojies!“ BFK. 50.

„Ko nu blēņojies!“ BFK. 50.

„Vai tev prātīgāka nekā nav ko darīt?“ BFK. 50.

Tā tad: darbību bez lietderīga vai jēdzīga mērķa, tauta sauc par darbošanos, niekošanos, blēņošanos, t. i. tādos gadījumos, kad to dara cilvēks, kas var strādāt lietderīgu darbu.

Kad šādu darbošanos izdara mazs bērns, kas nopietnu darbu strādāt vēl nav spējīgs, tad tauta runā par rotaļāšanos. Bērna rotaļāšanos tauta saprot un attaisno; pieauguša — nē.

Cik tauta savās gudrībās augstu stāda darbu un darba

tikumu, tik viņa nosoda niekošanos un blēņošanos, ja to dara pieaudzis cilvēks.

„Liela gaŗa ganu meita
Bez darbiņa ganos gāja.
Izdevusi melnu jēru,
Nopirkuse bukaragu,
Nopirkuse bukaragu,
Iet pa silu taurēdama.“ (29319.)

Liela gaŗa ganu meita
Bez darbiņa ganos gāja;
Paņēmusē āŗa ragu,
Iet pa silu taurēdama.“ (29320.)

Šinīs pantos izskan neapslēpts īgnums par lielās ganu meitas niekošanos un blēņošanos īsta un derīga darba vietā, kas tai būtu jāstrādā. Tāda liela ganu meita jau domā par precēšanos, bet lietderīga darba nestrādā, darbodamās ar blēņām.

„Liela gaŗa ganu meita
Bez darbiņa ganos gāja;
Ruden jāja precenieki, —
Tukšs pūriņš kaktiņā.“ (29321.)

„Liela gaŗa ganu meita
Bez darbiņa ganos gāja;
Kad izgāja tautiņās,
Kucēns pūra dibinā.“ (29322.)

Tā ar īgnumu un irōniju atsaucas tautas ētiskā atziņa par niekalbīgu un laisku jaunavu.

Pretstatā šai lielai un slinkai meitai tauta ar prieku nostāda mazu un čaklu meitenīti, kas strādā lietderīgu darbu.

„Liela gaŗa ganu meita
Bez darbiņa ganos gāja;
Maza, maza meitenīte
Divi darbi līdzī nēma:
Vienu savas pašas darbu,
Otru savas saimnieces.“ (29323. var. 1.)

Ne labprāt tauta ierauga arī visus citus neraŗīga darba darītājus. Pie tādiem viņa pieskaita arī medniekus. Jau augšā minētais sakāmvārds norāda uz to, ka labāki ar vecu tīklu ezerā strādāt, nekā ar jaunu bisi meŗā. Vēl noteiktāki savu nelabvēlīgo izturēšanos pret visādiem šāvējiem tauta izteic sekošā savā dziesmiņā:

„Dievs dod miežu arājam
 Šimtu ķirpu tīrumā;
 Dievs dod putnu šāvējam
 Ne spalviņas neredzēt.“ (28258.)

No šīs dziesmas arī skaidri redzams, ka tauta medišanu ieskata par niekošanos, kuŗai panākumus ne labprāt novēl.

No visa sacītā redzam, ka, augsti cienīdama darbu, tauta necieš nekādu blēņošanos, niekošanos, spēka un laika tērēšanu visādiem neražīgiem un nelietderīgiem mērķiem. Lai niekojas un rotaļājas bērni, pieaugušam cilvēkam ir jāstrādā.

9. Darba beigas un padarītais darbs.

„Labs tas darbs, kas padarīts.“ BFK. 50.
 „Darbs padarīts — brālis, nedarīts — ie-
 naidnieks.“ BFK. 282.
 „Kaš padarīts, tas otrreiz nav jādara.“
 BFK. 50.
 „Labs tas darbiņš, kas padarīts: labs tas
 kumosiņš, kas pataupīts.“ BFK. 50.
 „Labs beigums ir visa darba kronis.“
 A. Toms.
 „Gals labs, viss labs.“ 3.

Runājot par darba beigām, te saprotam divējādus jēdzienus: a) pašu darba beigu cēlienu un b) pašu pabeigto darbu, resp. laiku tieši pēc pabeigta darba.

Katram no šiem posmiem ir sava īpatnība.

Vispirms kādus vārdus par darba beigām pirmā nozīmē, t. i. par darba beigu cēlienu.

Lielākā un grūtākā darbā ir grūti paredzēt visu darba gaitu un arī darba beigu cēlienu. Cilvēkam allaž vien ir tā tendence jeb tieksme katru darbu iedomāties vieglāku un vienkāršāku, nekā tas patiesībā ir.

Tā, piem., kādas lielākas celtnes īpašnieks šīs celtnes izmaksu vienmēr izskaita lētāki, nekā patiesībā un beigās viņa izmaksā.

Tāpat šīs celtnes ņēmējs celtnes gaitu paredz īsāku un darbu cer nobeigt ātrāki, nekā patiesībā viņš to izdara.

Šī darba savādība izskaidrojās ar to, ka katrs cilvēks, kas darbu prot, darba gaitu gan paredz visgalvenos vilcienos, bet ne visos sīkumos.

Un šie darba neparedzētie sīkumi nu brīnišķā kārtā krājas cits pie cita. Celtnes īpašniekam viņi celtnes izmaksu padara divreiz dārgāku, kā bija izskaitļots, bet darba gaitas va-

dītājam dažreiz pat divreiz paldzina darba gaitu un aizvirza divreiz tālāk darba nobeigumu.

Darba gaita bez tam sagādā vēl dažus pārsteigumus: viņa allaž prasa vairāk darba un lielākas pūles, nekā sākumā bija paredzēts.

Tautai šīs lietas ir labi pazīstamas. Tautas gudrībās šīm patiesībām ir attiecīgie konstatējumi un formulējumi. Tāpat arī brīdinājumi, skubinājumi un padomi.

Darba beigu cēliena grūtības tauta ar zināmu irōniju izsaka šādi:

„Pēdīgais gals arvienu resnāks.“ BFK. 412.

Citiem vārdiem: beigu cēliens arvienu grūtāks.

Tā tad: darba beigu cēlienu sarežģītākā un lielākā darbā ir grūti paredzēt. Grūti paredzēt arī beigu cēliena grūtumus, kuŗi allaž iznāk lielāki, kā cilvēks to gaida. Tāpēc labi ir uz tiem sagatavoties un tos mēģināt paredzēt. Labi darbu drīzāk turēt par grūtāku nekā vieglāku. Labāk celtnes izdevumus izskaitļot lielākus nekā mazākus. Ja celtne izmaksās mazāk kā izskaitļots, tad būs prieks. Ja darbu pabeigs ātrāki, kā tas pieņemts un iedomāts — tāpat būs prieks.

Vēl atliek apskatīt otru darba beigu jēdzienu, t. i. pašu pabeigto darbu.

Labi. Ko tad nozīmē pabeigts darbs? Un kā viņš jāsaprot?

Arī te ir divējāda nozīme: a) tehniskā un b) psihiskā.

Techniskā ziņā padarītais darbs nozīmē, ka zināms darba objekts ir pagatavots. Tā, piem., kad galdnieks taīsa galdu, tad darbs ir nobeigts tad, kad šis galds ir pagatavots. Kad būvuzņēmējs vai arhitekts būvē māju, tad darbs ir pabeigts tad, kad māja ir pagatavota tā, kā tas būvplānā ir bijis paredzēts un ka tā pilnīgi gatava lemtiem lietošanas nolūkiem.

Par darba beigu tehnisko aspektu, tauta runā mazāk. Viņu vairāk interesē darba beigu psihiskais, sociālais un morālais aspekts.

Katrs darbs bez zināmiem tehniskiem darba paņēmieniem prasa no cilvēka arī zināmus psihiskus elementus. Tā, piem., katrs darbs ir saistīts ar zināmām darba grūtībām, kas allaž vien ir nospiedošas un mocošas. Kad darbs ir pabeigts, tad arī šīm nospiedošām darba grūtībām ir beigas. Tiktāl pabeigtais darbs dod cilvēkam baudu. Viņš to atsvabina no grūtību nastas un dod viegluma sajūtu.

Otrām kārtām, katrs darbs ir zināms p i e n ā k u m s. Bet pienākums arī ir psihisks spajds, ko cilvēks sajūt sevī, kamēr vien šis pienākums nav izpildīts, resp. kamēr darbs nav izdarīts.

Kad darbs ir padarīts un pienākums izpildīts, tad pienākuma nasta noveļas no pleciem. Arī tā ir atvieglojoša un iepriecinoša sajūta. Un jo smagāks ir neizpildīts pienākums, jo lielāka bauda ir no izpildīta pienākuma.

Un trešām kārtām: katrs darbs ir saistīts arī ar zināmu materiālu atlīdzību. Kad darbs ir padarīts, tad darītājam ir tiesība šo materiālo atlīdzību saņemt. Bet šī materiālā darba atlīdzība sevī ietver daudz visādu labumu iespējas. Jo nauda īstenībā ir arī kristalizēts labumu komplekss.

Un ceturtām kārtām: ja darbs ir vērtīgs un lielāks, tad arī cilvēka pašvērtības jūtas ir vairāk apmierinātas.

Tauta visus šos pabeigta darba aspektus savās gudrībās ir paredzējusi un apsvērusi.

„Viss ir labs, kas padarīts.“ BFK. 172.

„Kas padarīts, tas padarīts.“ BFK. 87.

„Padarīts darbiņš labs.“ BFK. 84.

„Labs tas darbiņš, kas padarīts.“ BFK. 53.

„Labs, kas padarīts.“ BFK. 148.

„Kad darbs padarīts, tad prāts mierīgs.“ BFK. 148.

„Darbu beidzis, vari priecāties.“ BFK. 53.

„Labs gals, laba slava.“ Stend.

„Paldies saku Dieviņam,
Tas darbiņš nodzīvots;
Dieviņ, līdzī rociņām
Citu darbu padzīvot.“ (6935.)

„Paldies saku Dieviņam,
Tas darbiņš padarīts;
Citu jaunu iesākdami,
Lūgsim Dievu palīgā.“ (6936. 1. var.)

Šis pateicības jūtas pēc pabeigta darba īstenībā izsaka dziļu prieku un apmierinājumu. Tāpēc arī tauta ir taisni svētījusi lielāku darbu pabeigšanu. Tādi pabeigta darba svētki ir, piem., ļāujas svētki, kad zemnieks ir pabeidzis savu lielāko un smagāko darba nastu — visu lauku apkopšanu.

Pabeigta darba atpūtai tauta allaž vien piešķir svētdienas raksturu.

„Kad viss padarīts, tad ir svētdiena.“ BFK. 50.

„Kad darbs būs padarīts, tad svētīs.“ BFK. 50.

„Paldies Dievam! tas darbs nu ir atkal padarīts!“
BFK. 50.

„Tas darbs, gods Dievam, nodzīvots.“ K. Elverss.

„Padari — tad lepojies.“ BFK. 148.

Nākot mājā no pabeigta smaga darba, latviešu zemnieks priecīgi nosaka:

„Nu noguldījām (nokavām) gan to lāci.“ BFK. 50.

„Lāci pieguldīt.“ Lange.

„Kūlām miežus, būkājām
Ar ozola vālītēm,
Dzersim alu dziedādami
Ar sudraba kanniņām.“ (28822.)

Tā darbinieki priecājas uz darba beigām jeb apkūlibām.

„Nāc, brālīti, kad es lūdzu,
Apkūliņu vakariņu;
Apkūliņu vakariņu
Dižais vepris skutulā.“ (28825.)

10. Darba kļūdas.

„Kas strādā, tas kļūdās.“ BFK. 60.

„Tikai tas nekļūdās, kas nekā nedara.“
BFK. 53.

„Kas daudz strādā, daudz kļūdās.“
BFK. 288.

„Kas strādā, tas viņas.“ BFK. 94.

„Zirgs četrām kājām klūp, ne vēl cilvēks.
divām.“ Lautenb.

Kļūdas ir nepareizības darba gaitās. Kas darbā izdara kļūdu, tas izdara kaut ko tādu, ko varēja un vajadzēja citādi un labāki izdarīt.

Darba kļūdas, zināms, tiek ieskatītas par nevēlamām parādībām. Darba aplūkotāji darba kļūdas uzkrāuj darītājam, tās savienodami ar pārmetumiem un bez tam vēl allaž ar paša darītāja noniecinājumu.

Darba darītājam, protams, ir nepatīkami dzirdēt pārmetumus par savām kļūdām, nepatīkami arī kļūdas darīt. Tikai, izrādās, ka kļūdas darba gaitās ir nenovēršama parādība.

Bet kāpēc gan tas tā? Kāpēc cilvēks nevar strādāt darbu bez kļūdām?

Atbildot uz šo jautājumu vēl reiz jāizrāda, ka katrs darbs ir sarežģīta gaita, kurā darba darītājs nevar iepriekš paredzēt visus ceļa posmus un visus darba apstākļus.

Darot katru sarežģītāku darbu, ir tāpat kā ejot garāku pa pusei tikai zināmu ceļu. Vispārējo ceļa virzienu un gala mērķi tu zini, bet visus ceļa sīkumus, dažādus kavēkļus, celmus, purvus un ezerus, tos tu nezini, un arī iepriekš nevari pasacīt, kā tu katreiz ar šiem atsevišķiem kavēkļiem tiksī galā.

Katrs nepazīstams darba apstākļi un neparedzēts kavēklis ir, savukārt, problēma, kas jāatrisina. Tā ir maza nezināma zemīte, kas jāatrod. Un daudz kas šo mazo problēmu atrisināšanā ir jādara uz labu laimi, uz „varbūt“. Dažreiz šis „varbūt“ ir labvēlīgs, dažreiz nē. Tikai tad, kad darbs ir padarīts, iepriekš neredzamais noslēpums parāda savu seju, un nu ir skaidrs, vai tas bija pareizais atrisinājums vai nepareizais. To redz tagad tiklab pats darītājs, kā arī blakus persona, kas darbu vēro.

Saprotama lieta, ka blakus novērotājam redzamā kļūda liekas pārāk skaidra, un tas nevar saprast, kā darba darītājs to varēja izdarīt. Bet vai viņš pats būtu darījis citādi, vai viņš nebūtu izdarījis vēl lielāku kļūdu — tas ir cits jautājums.

Padarīta darba kļūdas redzēt ir viegli. Padarīta darba kļūdas kritizēt, pēc padarīta darba būt gudram — tā ir diezgan viegla lieta. Tāpēc arī tauta saka:

„Pēc padarīta darba visi gudri.“ BFK. 50.

„Pie izlietas bļodas ir visi gudri.“ BFK. 50.

„Runāt jau viegli, bet kad jādara, tad — nekā!“ BFK. 50.

„Dari tu, gudrinieks, tad redzēsim, kā tev ies.“ BFK. 50.

Ar to tauta grib sacīt, ka padarīto darbu kritizēt ir daudz vieglāki, kā šo darbu padarīt.

Vispārējā patiesība šinī problēmā ir tā, ko jau tauta augšā atzīmē, t. i. ka katrā darbā un katram darba darītājam viņa darbā ne tikai var būt kļūdas, bet tās pat ir nenovēršamas.

Tikai tas apstākļi nedrīkst nevienu saprātīgu darba darītāju no darba darīšanas un izpildīšanas atbaidīt.

Tiesa, ļaunprātīgi kritizētāji un visādi pārgudri un gudrinieki, nepiedzīvojušu darba darītāju allaž sarūgtina un no darba atbaida. Tā ir nevēlama parādība. Tāpēc tauta darbiniekus mierina un drošina ar augšā minētiem sakāmvārdiem, kā augstākā mērā vērā ņemamiem padomiem un mudinājumiem.

Bet pret pārgudrajiem kritizētājiem, kļūdu meklētājiem un tīrātājiem, tauta vērsas ar asu ironiju, niknumu un sarkasmu.

Šī tautas kritiķu sarkastiskā kritika arī ir augstākā mērā

vērtīga, jo tā ierobežo nevēlamus darba kavētājus un darāma darba niecinātājus.

Par augšā minēto problēmu vēl runā šādi sakāmvārdi:

„Maldīties ir cilvēcīgi.“ BFK. 1212.

„Nosmādēt ir vieglāk, nekā labāk izdarīt.“ BFK. 185.

„Zirgam četras kājas, tomēr klūp.“ Stend.

„Ir labākam gadās kādā lietā misēties.“ Stend.

Tāpat tautas dziesmas:

Tautu meita, vēja slota,

Vaino manu arumiņu;

Gan redzēsi citu dienu,

Kāds būs tavīs audekliņš.“ (28151.)

11. Darba daudzums.

„Darba pilnas rokas.“ BFK. 691.

„Darba līdz kaklam.“ BFK. 57.

„Darbs darba galā.“ BFK. 50.

„Darba tā, ka bail!“ BFK. 50.

Līdzās darba smagumam darba gaitās vērā ņemams vēl darba daudzums.

Kas ir darba daudzums?

Tie ir atsevišķie darba pienākumi, atsevišķie darba uzdevumi, kas cilvēkam pildāmi un kuŗu ir vairāk, kā cilvēks var zināmā laikā veikt.

Daudzie darbi savā atsevišķumā var būt arī viegli, bet ja viņu masa jeb kopskaits ir liels, tad viņi tomēr cilvēku nospiež.

Kā pilīte pie pilītes akmeni dobj, tā darbs pēc darba izsīcina cilvēka spēkus un rada grūtuma sajūtu, rada pārpūlēšanos.

Tāds liels darba daudzums ir, piem., zemniekiem straujos darba laikos: siena laikā, labības kopšanas laikā un dažādos citos brīžos, kad darbos uznāk liels kopsakritums un saplūdums.

Tāds darba daudzums gadās citiem atbildīgiem darbiniekiem gan uzņēmumos, gan iestādēs.

Tāpat zinātniekiem un māksliniekiem, kas pateicoties savām gara spējām, darba tieksmei un darba priekam allaž vien uzņemas vairāk darba, kā viņa spēki to drīkstētu uzņemties. Visiem tiem darba darītājiem allaž vien uz pleciem ir nesamērīgi liels darba daudzums jeb, kā saka: tie ir darbiem krautiņ apkrauti.

Darba pārmēru nākas nest arī allaž vien darbīgiem un labsirdīgiem cilvēkiem, kam savus darbus saveļ dažādi „gudrinieki“ un savlabuma pārmērīgi sargātāji.

„Kas labprāt nes, tam labprāt uzkrauj.“ BFK. 50.

Tikai krāvēji reti kad jautā: „Vai nebūs par daudz?“ Šī ir viena no darbīga cilvēka nelaimēm.

Par darba daudzumu un pārmēru vēl runā šādas parunas:

„Pilni kakti darba.“ BFK. 691.

„Darbu kā jūŗa!“ BFK. 148.

„Darba pilna tarba.“ BFK. 71.

„Aiz darba nekur glābties.“ BFK. 71.

„Tā nostrādājies kā vergs.“ BFK. 99.

„Darba bez gala.“ BFK. 50.

„Nostrādājies kā lūks! BFK. 50.

„Sūri, grūti sviedri.“ Kr. Ulm.

IV Dažādie darba darītāji.

1. Jautājuma vispārējā uztvere.

„Nav visiem viena vedība.“ Kr. Ulm.

Kā pasaulē dažādi ir cilvēki pēc savas dabas, tā dažādi tie ir arī savā darbā, ar vārdu — ir dažādi darba darītāji jeb darbdari.

Tautas gudrība šo raibo darbdaŗu pulku ir sadalījusi dažādās grupās, resp. atzīmējusi īpašus darbdaŗu tipus. Tā, piem., tauta pazīst gan straujus un veiklus, gan lēnus un tūļīgus, gan drošus un biklus darba strādniekus.

Tauta šos īpatnējos darbdaŗus gan raksturo un kritizē, gan piezobo un nosoda, gan mudina un pamāca.

Ar vārdu sakot: katrai īpatnējai darbinieku grupai tauta ir atradusi īpatnēju piemērotu gudrību dažādiem dzīves un sabiedrisko attiecību gadījumiem.

Tauta aplūko katra darbdaŗa tipa vērtību gan viņam pašam, gan citiem cilvēkiem. Sevišķi pēdējam aspektam ir piegriezta liela vēriba, jo tauta skatās ne tik daudz viena cilvēka acīm, kā sabiedrības, resp. visas tautas acīm.

2. Ātrie un straujie darba darītāji.

„Drīz es gāju, drīz darīju,
Drīz es otru aicināju;
Drīzajam, veiklajam
Nākt ar mani ietaļām.“ (6856.)

Arī ātrie un straujie darbinieki un darba darītāji sadalās divās atsevišķās grupās.

Vieni strādā gan ātri, bet pavisā un neveicīgi. Tie ir, tā sauktie, karstas putras strēbēji. Viņi ātri skrien, bet ātri arī klūp, maitā darbu vai izdara to pavisā. Visā visumā no viņu darba maz labuma.

Otra straujo strādnieku grupa ir veicīgi un šķirīgi darba darītāji. Viņus sauc par tādiem tāpēc, ka tiem darbs tiešām veicas, šķiras vai iet no rokas. Par viņiem tad teic:

„Darbs tek kā pa spoli.,“ BFK. 124.
„Darbs raisīt raisās.“ BFK. 50.
„Darbs iet no rokas.“ BFK. 50.
„Domāts — darīts.“ BFK. 190.
„Iet kā smērēt smērē.“ BFK. 50.
„Manīgs visu izdara.“ BFK. 99.
„Aši pie ēdiena, aši pie darba.“ BFK. 113.

Šiem darbiniekiem vienam darbam seko otrs, otram trešais u. t. t. Viņi nekad bez darba nestāv, tāda ir viņu daba.

„Iedomāju, bāliņam
Ko es biju darījuse:
Izkūluse maltu gāju,
Samaluse druviņā.“ (6857.)

Straujie un veiklie darbinieki savas spējas mantojuši no dabas, resp no vecākiem.

„Kāda mana māte bija,
Tād' es meita pakaļā:
Drīz runītes runātāja,
Drīz darbiņa darītāja.“ (6868.)
„Sokas manai māmiņai,
Man meitiņai vēl vairāk:
Vakarā vilnu prēdu,
Rītā sedzu villeniņu.“ (6889.)

Ātriem un veicīgiem darbdarjiem parasti ir arī no dabas daudz aktīva spēka, kas tiem līdz veikt straujos darbus.

„Es bij' meita, man bij' vara,
Es varēju lielīties:
Podu villas dienāi vērupu,
Vēl apmetu audekliņu.“ (6858.)

Šis pants uzsver, ka čaklai un veicīgai meitai ir daudz spēka jeb varas, kā tautas dziesma to saka. Šī vara palīdz viņai veikt darbu pēc darba.

Katrs darbs prasa spēku, un lai daudz spēka atdotu darbam, tad ir vajadzīgs arī, lai šis spēks tiešām būtu.

Raksturīga pazīme šiem straujiem darba darītājiem ir arī viņu ātrā un straujā runa.

„Es nedziežu caur zobim,
Ne tik gaŗi pavilkdama;
Es nedaru lēna darba,
Ne tik ilgi domādama.“ (6861.)

Bez šī panta vēl aizrādām uz agrāk citēto, kuŗā, starp citu, sacīts:

„Drīz runītes runātāja,
Drīz darbiņa darītāja.“ (6868.)

Kā otra raksturīga iezīme straujiem darba darītājiem ir — ēšanas veids: kas ātri ēd, tas ātri arī strādā.

„Mudīgs pie ēšanas, mudīgs pie darba.“ BFK. 50.

Ar vārdu sakot, straujais darbības temps ātrā darba darītājā parādās viscaur, visās viņa kustībās un darbībās: tāda ir šī cilvēka vispārējā daba.

Ātram un veicīgam darba darītājam ir neērti un nepatīkami strādāt kopā ar kūtru un lēnu.

„Kūtrajam, lēnajam
Ar maniemi nedzīvot.“ (6856. var. 2.)

Ātras un veicīgas dabas cilvēks vēlē dzīvot un strādāt ar tādas pat dabas cilvēku.

„Drīzajam, veiklajam
Iet ar mani ietaļās.“ (6856. var. 1.)

Ar straujo un lēno cilvēku kopējā darbā ir vēl ļaunāki, kā ar strauju un kūtru kopā sajūgtiem zirgiem.

Bet kā ir ar skubinājumiem darbā? Vai straujais un veicīgais darbinieks arī skubināms? Uz to tautas gudrība atbild ar sakāmvārdu:

„Ātram zirgam pātagas nevajaga.“ BFK. 124, 303.

„Ātram zirgam piešu nevajag.“ Stend.

Ja veicīga darba darītājam arī vajadzīgs daudz spēka, tad nav sacīts, ka tam katrā ziņā jābūt lielam un stipram. Al-

laž vien ir arī maza auguma cilvēki veicīgi un sekmīgi savā darbā.

„Šūtin šuva, pītin pina
Mans mazajis augumiņš;
Dižajam, lielajam
Aiziet diena grozoties.“ (6884.)

Veicīgs darbinieks arī citus vedina un iejūsmo uz rosīgu un veicīgu darbu:

„Kur veicīga māmuļina, tur rosmīga mājas dzīve.“
BFK. 52.

3. Dūšīgi darba darītāji.

„Kad es gāju maltuvē,
Miltu pikas mētājās;
Kad es gāju druviņā,
Druvas darbi dalījās.“ (8038.)

Radniecīgs veicības jēdzienam ir arī dūšības jeb dūšīga strādnieka jēdziens.

Dūšīgs strādnieks ir tāds, kas ar labu gribu un prieku ieliek daudz spēka un brašuma savā darbā.

Dūšīgs strādnieks allaž vien ir arī veicīgs strādnieks, bet ne ikreiz. Darba veicība ir dabas dāvana, tas ir īpašs talants. Dūšīgs strādnieks var ielikt darbā daudz spēka un gribēt veicīgi strādāt, bet viņam darbs tomēr neveicas tā, kā tas veicas cilvēkam ar sevišķām spējām.

Veicīgs strādnieks dažreiz strādā šķietami lēnāk, dažreiz it kā rotādamies, bet tomēr darbs strauji iet uz priekšu.

Dūšīgu strādnieku var redzēt, ka viņš sparīgi un braši nemas, darbā ieliek daudz labprātīgas piespiešanās un spēka.

„Strādā, ka skaidas uz visām pusēm skrien.“ BFK. 71.

„Tā raujas, ka mugura kūp.“ BFK. 1219.

„Iet tā, ka uguns vien met.“ BFK. 50.

„Nemas tā — asprāudies.“ BFK. 50.

„Nem ko nagi nes.“ BFK. 386.

„Dzīvs miris uz darbu krist.“ Lange.

„Uz darbu kā negla!“ Kr. Ulm.

„Strādāt, ka vai acis no pieres lec laukā.“ M.-Endz.

„Strādāt, ka vai acis zaļas paliek.“ M.-Endz.

„Vīrs strādā ko jaudā.“ BFK. 266.

„E kur deržīgs puika!“ M.-Endz.

„Vīrs strādā, ka brikšķ vien. M.-Endz.

Arī tautas dziesmas zina vēstīt par tādiem dūšīgiem darba darītājiem.

„Droša tēva meita biju,
Droši darbiņ' i darīju:
Droši ņēmu rudzu sieku
Pie grūto dzirnaviņu.“ (7971.)

4. Strādīgie un neatlaidīgie darba darītāji.

„Strādīgs kā kurmis.“ BFK. 152.
„Strādīgs kā bebris.“ BFK. 152.
„Strādā kā rūķīt's.“ BFK. 138.
„Strādā kā mašīna.“ BFK. 124.
„Iet kā uzvilktā mašīna.“ BFK. 138.

Šis darba darītāja tips atšķiras no dūšīga darba darītāja ar darba vienmērību un nepārtrauktību.

Dūšīgs darba strādnieks ne ikreizes savu darbu turpina vienādā straujuma. Dažreiz tas gan dūšīgi saņem, bet tad nogurst, apnīkst, un dūšīgam darba posmam seko paguruma posms.

Darbīgie un neatlaidīgie darba darītāji strādā citādi. Tie dažreiz varbūt ir arī mazāk dūšīgi, viņu darbs varbūt ir mazāk intensīvs dažos darba posmos, bet toties tas ir neatlaidīgs, nepārtraukts, vienmēr aktīvs, un gala iznākums — viņu darbs ir tomēr sekmīgs. Tāpēc arī šos cilvēkus mēdz salīdzināt ar mašīnu, kas tāpat strādā nepārtraukti un vienmērīgi.

Tādi darbinieki ir ļoti vērtīgi. Viņi ir apbalvoti ar aktīvu un neatlaidīgu gribu, kā arī ar bagātiem spēku krājumiem, kas vajadzīgi pie tāda neatlaidīga un nepārtraukta darba.

5. Lēna darba darītājs un tūļa.

„Puiši gāja sienu plaut,
Trīs kažoki mugurā;
Nenoplāva gaiļam nastas,
Ne kazai kumosīņa.“ (28706.)

Kā pretstats agrāk minētiem straujiem un veicīgiem strādniekiem un darba darītājiem ir — lēnie un tūļīgie.

Bet ir tomēr vēl krietna starpība starp lēniem un tūļīgiem strādniekiem.

Lēns strādnieks dažreiz var būt arī ļoti veicīgs strādnieks. Tas notiek tad, kad lēnās kustības ir savienotas

ar spēku un labu darba prasmi. Tādi lēni strādnieki allaž vien mēdz būt tie labākie un vērtīgākie darba darītāji, ja viņu darbs savienots ar uzmanību un rūpību.

Citādas dabas lēnums ir tam lēnam strādniekam, ko tauta sauc par tūļu.

Tūļa ir tāds strādnieks, kas strādā lēni un bez veiksmes. Viņš lēni kustas, un darāmais darbs stāv it kā uz vietas.

„Tur strādā, tur paliek.“ BFK. 50.

„Ne secas ne veicas.“ Lange.

„Ne secas, ne vedas. Stend.

Latvju tauta, augsti cienīdama darba tikumu, pret tādiem tūļām darbā sevī sajūt zināmu īgnumu, un tūļas savos spriedumos novērtē ar zobgalību un irōniju. Tas tiklab parunās, kā arī tautas dziesmās.

„Šķitu lāci gūrājam
Viņā meža maliņā:
Vecais tēvs sienu plāva
Trīs kažoki mugurā.“ (28712.)

„Nāc ārāi, tūļas Kača,
Ko tik ilgi tūļājies, —
Ieraudzīj'si baltu gultu,
Manu skaistu bāleliņu.“ (22775.)

Sakāmvārdi un parunas par tūļām teic:

„Tam nekas neiet no rokas.“ BFK. 50. Vai arī:

„Iet kā piķis no rokas.“ BFK. 50.

„Strādā kā apgulies.“ BFK. 71.

„Miņājas kā vista uz olām.“ BFK. 386.

„Mocās kā vells ar krupi.“ Kr. Ulm.

„Iet kā bez dzīvības.“ BFK. 302.

„Strādā kā bez spēka.“ BFK. 302.

„Iet kā sasalis.“ BFK. 280.

„Velkas kā sprāgonis.“ BFK. 209.

„Vīstās kā vīstoklis.“ BFK. 140.

„Iet kā lempis.“ BFK. 78.

„Vilkties kā bads.“ Stend.

„Ir gan čapa! M.-Endz.

„Ej ar kājām!“ Lautēnb.

„Tev jau vilka kauls mugurā.“ BFK. 209.

„Stāv kā bēnūzis, muti atplētis.“ M.-Endz.

„Ceļ kā neēdis.“ M.-Endz.

Savos raksturvārdos tauta šādus tūlas vēl mēdz saukt: čoma, čapa, sluņķis, bezuka, lempis, lumpis u. c.

„Lumpis bija mans vīriņis,
Es tā lumpja sieva biju.
Kā bij man sava mūža
Ar to lumpi nodzīvot.“ (21890.)*

Kā straujas dabas strādniekam ir savas ārējas pazīmes, kas jau agrāk liek spriest par to, kāds darbs no viņa ir gaidāms, tāpat arī lēna darba darītājam ir savas pazīmes. Viena no šīm pazīmēm ir tāpat kā pie čakla — ēšanas veids.

„Kas lēni ēd, tas lēni strādā.“ BFK. 85.

Bez šīm pazīmēm ir vēl citas. Tā, piem., arī no runas un izturēšanās var spriest jau par lēnu cilvēka darbu. Lēnie darbinieki arī parasti lēni runā, lēni kustas, lēni iet u. t. t.

Tauta to ir novērojusi un savās gudrībās izsacījusi.

6. Neapķērīgs un nevērīgs darba darītājs.

„Iet kā aizmidzis (akls).“ M. — Endz.

„Stāv kā miets.“ BFK. 302.

„Stāv kā sāls stabs.“ BFK. 256.

„Stāv kā iemiets stabs.“ BFK. 190.

„Grozās kā garā diena.“ BFK. 66.

„Neprot krustu mest ar ķeiru.“ Lange.

„Strādā kā bez acīm.“ BFK. 300.

Šis darba darītājs tips ir tuvs radnieks tūlam. Starpība tikai tā, ka tūla reizēm var būt diezgan apķērīgs un apdāvināts savā garā, bet apzinīgi slinks, kamēr augšā minētais darba darītājs ir savā garā neapķērīgs un aprobežots.

Viņa darba tūlīgums izskaidrojas ar to, ka viņš nevar tik ātri apķert un izprast, kā īsti darbs darāms. Tāpēc viņš stāv un gudro. Tauta to novērodama ar dusmām un īgnumu pret viņu raida jau augšā minētos teicienus.

Pats par sevi saprotams, ka šāds neapķērīgs darba darītājs ir ļoti mazvērtīgs kā darbinieks.

*) Sk. vēl nodaļu „Netūlojies darbā“, kur skārti arī citi šī jautājuma aspekti.

7. Skaidra darba darītāji.

„Es uzaugu māmiņā
Skaidru darbu darītāja.
Dienu gāju druviņā,
Nakti riju kuldināju.
Kad es iešu tautiņā,
Es būš' tautu priekšgājēja,
Laudim darba devējiņa,
Mātei gultas taisītāja.“ (6865.)

Katru darbu var darīt ne tikai lēni un strauji, bet arī kārtīgi un nekārtīgi.

Kārtīgu darbu tauta sauc arī par skaidru darbu, jo kur kārtība, tur ir arī skaidrība, un kur nekārtība, tur juceklis un neskaidrība.

Latvju tauta savā darbā ciena skaidrību un kārtību.

Par skaidrību un kārtību priecājas gan pati kārtīga darba darītāja, gan arī citi cilvēki.

„Laba tēva meita biju,
Labi sevi turējos;
Ne turēju melna galda,
Ne gruzainas istabiņas.“ (6871.)

Saprotama lieta, ka darot skaidru un kārtīgu darbu vajadzīgs vairāk cītības, vairāk piespiešanās, vairāk garīga un fiziska spēka, kā darot nekārtīgu un neskaidru darbu. Tāpēc arī skaidra un kārtīga darba darītāji ir jāuzlūko par enerģiskiem un čaklākiem darba darītājiem.

Pats par sevi saprotams, ka kārtība un skaidrība lielā mērā atkarājas no audzināšanas un pieradināšanas, bet ir arī cilvēki, kas jau pēc dabas ir tādi, kas nekur nevar ciest sajukumu, neskaidrību un nekārtību. Tie ir īpatnēji kārtības un skaidrības talanti.

Prieks ir skatīt tādu cilvēka darbu un prieks redzēt arī viņu strādājot. Savu darbu tie allaž kā spēlēt nospēlē.

„Klaudz milniņš man maļot,
Škan vāļīte velējot;
Smalki milti man maļot,
Baltas drēbes velējot.“ (6869.)

„Kūpin kūpa, bet nedega
Laiska kurts uguntiņš;
Kad es kūru, tad man dega,
Ritenē griezdamies.“ (6870.)

Tā tad: čaklam un skaidra darba darītājam viņa darbs noskan kā skanīga dziesma, un pat viņa kurtā uguntiņa tam uzliesmē spoži un priecīgi.

8. Juceklīga un nekārtīga darba darītāji.

„Tautu dēlis sienu plāva,
Stāvu zāle pakalā;
Plāva mans bāleļinis,
Kā ligot noligoja.“ (28720.)

Tiešs pretstats skaidra darba darītājam ir — juceklīgs un nekārtīgs darbdaris.

Tādam darbdarim juceklīgs un neglīts ir tiklab pats viņa darba darījums, kā arī viņa jau veiktais darbs.

Cik skaidrais darbdaris rūpīgi un tīri nostrādā savu darāmo darbu, tik nekārtīgais to izdara juceklīgi un neglīti.

Nekārtīga plāvēja plāva (kā to, piem., redzam no augšā atzīmētā pantīna) ir kā suņa noēsta, kamēr uz kārtīga plāvēja noplauto plāvu ir prieks paskatīties.

Tāpat tas ir ar šiem divējādas pretējas dabas darbiniekiem visādos citos darblaukos, to skaitā arī zinātnes un mākslas darbos.

Cik kārtīga un skaidra darbā darbs ir vērtīgs saimnieciski, zinātniski, ētiski, aistētiski, tik juceklīga darbinieka darbs ir ar tieši pretējām īpašībām.*)

9. Dienas zagļu un niekalbju darbs.

„Nāc, māmiņa, aplūko,
Ko dar' tavi malējiņi:
Tukšu sieku klauzinaja,
Viegli rūca dzirnaviņas.“ (8137.)
„Nemal vienu miezi.“ 1.
„Nesit vēju ar dūri.“ BFK. 50.

Par dienas zagļiem sauc tādus cilvēkus, kas velti tērē dārgo laiku un ražīga, saprātīga darba vietā dara ko neražīgu un nevajadzīgu.

Šādi dienas zagļi vai nu nedara nekā, vai arī nodarbojas ar visādiem niekiem, kā bērni niekodamies ar blēņām.

Otrām kārtām, tādi dienas zagļi strādā viltotu darbu, kas no ārpusē gan izliekas kā darbs, bet tomēr tāds nav.

Piemēru par tādu niekalbja darbu sniedz sekošais tautas anekdots:

„Reiz bijis tāds gudrs skroderis, kurš nekad nemaksājis galvas naudu. Pagasta valde izdevusi skroderi vairāksoļīšanā. Tā nu viens saimnieks viņu nosolījis. Saimnieks līcis skroderim postalas taisīt. Šis izdūris postalām caurumus

*) Citi kārtīga un nekārtīga darba aspekti sikāk aplūkoti nodaļā „Kārtības princips darbā“.

gar malām kā jau nu vajaga un arī vēl vienu rindu pa vidu. Saimnieks bāris, kāpēc viņš tās pastalas tā saķēzījis. Bet skroderis atteicis, ka tas jau esot ļoti labi, ja ūdens iesmeloties iekšā, tad iztekot tūliņ ārā, un kājas stāvot vienādi sausas.

Tad saimnieks aizsūtījis viņu uz mežu pēc žagariem, un šis, zini, ielicis divus žagarus vezumā, bet trešo uz pleca, gājis blakus vezumam un dzinis zirgu. Kad saimnieks viņu ieraudzījis, tad atkal sabāris un, redzēdams, ka no lauku darbiem nekas neiznāk, licis, lai šujot bikses. Šis nu, zini, izšūvis bikses otrādi: priekšu tādu labi kuplu, bet pakaļu pavisam šauru un, kā teikt, priekšu uz pakaļu. Saimnieks uzvilcis bikses un dusmojies, kāpēc tādas šūvis, bet skroderis priecājies, riņķī skriedams: „Vai, cik skaistas bikses, tik skaistas nekad vēl nebija izdevušas!” Vēlāk atkal brīnījies, cik tas saimnieks esot jocīgs: priekša tik liela un pakaļas nemaz. Saimnieks, redzēdams, ka nekas neiznāk, skroderi atlaidis.“

„(Ltvju tautas anekdotes“ I. 438. lp.).

Dienas zagļu un niekalbju darbs ir tuvu rada rotaļu un izpriecas darbībām (par ko runājām attiecīgā nodaļā). Bet tomēr uz niekalbjiem un dienas zagļiem tauta skatās ļaunāki nekā uz rotaļniekiem, kas darbojas allaž nevainīgas izpriecas nolūkā.

Bet arī niekalbju darbs tautas apziņā nav tik ļauns kā īsts noziegums. Tāpēc viņa teic:

„Lien pa logu, neplēs juntu: dari blēnas, neej zagt.“
M.-Endz.

Tautas īgnums un zobgalība arī dainās netaupa dienas zagļus un slinķus:

„Citas sievas audu meta,
Ko tā mana sieva dara?
Mana sieva mušas kava,
Ap sienām staigādama.“ (6929.)

10. Dažādi darba darītāji.

Bez augšā minētiem darba darītājiem, var būt vēl dažādi cita veida darbdarī dažādās un raibu raibās darba gaitās. Tie var būt gan spēka bagāti, gan vāji, gan jauni un veikli, gan veci un gudri, gan spirtīgi, gan darbā jau nomocīti un noguruši u. t. t.

Par sacīto dod liecību šādas parunas un sakāmvārdi:

„Strādā kā milzis“. BFK. 127.

„Stīvs kā vecs zirgs“. BFK. 152.

„Stīvs kā blūķis (benķis)“. BFK. 152.

„Stīvs kā koka gabals“. BFK. 152.

„Nostrādājies kā suns“. BFK. 71.

„Mocās kā ar miegu“. BFK. 71.

„Lej kā ūdeni maisā“ (saka par lielu darbu). BFK. 444.

„Strādā kā kurpnieks ar āmuru“. BFK. 127.

„Trakam traka darbi“. BFK. 1221.

Otrā nodaļa.

Darba sekas.

I Darba seku vispārējais princips.

„Katram darbam savas sekas.“ BFK. 124.

„Katram darbam savi augļi.“ BFK. 152.

Katram darbam ir savas sekas, tāpat kā katrai parādībai savs cēlonis vai katram cēlonim savs cēlums.

Vispirms šo problēmu tautas gudrībā aplūkosit pašā vietas vispārējākā nozīmē.

Darba sekas var būt visdažādākās: gan alga, gan maize, gan slava vai neslava, gan slimība vai veselība u. t. t.

Tauta ir daudz domājusi par dažādām darba sekām: gan vispārējām, gan īpatnējām katrā īpatnējā gadījumā.

Palūkosim, ko tauta saka par vispārējām darba sekām.

„Kas strādā, tam kaut kas arī atlec.“ BFK. 50.

„Neviens darbs nav bez maksas.“ BFK. 97.

„Kur darbs, tur peļņa.“ BFK. 81.

„Kur vista kasa, tur graudi lec.“ BFK. 414.

„Darbam sava alga.“ BFK. 60.

„Strādā un pūlēties, tad vari ko gaidīt (tad tev būs).“ BFK. 50.

„Kas prot strādāt, tas var par sevi gādāt.“ BFK. 206.

„Ja mantu pazaudēsi, tomēr uzcītīgi strādādams pie tās atkal tiksī.“ BFK. 295.

„Katram strādniekam sava alga.“ „Ceļa biedris“ 1863. g. Nr. 14.

„Kas amatu māc, tam nauda nāk.“ BFK. 237.

„Amats visiem pamats.“ BFK. 237.

„Katrs dabūs savu algu.“ BFK. 356.

„Vista, kas kasa, atrod graudu.“ BFK. 53.

„Darbam labas sekmes.“ BFK. 62.

„Kur vista kasa, tur graudu gaida.“ 1.

„Kas strādā, tas pelnās.“ BFK. 60.

Tā tad: pirmais, ko tauta atzīmē, ir tas, ka katrs par savu darbu gūst kādu pozitīva rakstura vērtību, vai nu materiālas vai citādas dabas.

II Darbs un alga.

1. Kāds darbs, tāda alga.

Viens no parastākiem darba vērtējuma principiem gan ir alga un pie tam vēl alga samērā ar darbu, vai kā tauta teic: alga pēc nopelna. Kaut arī šis princips dzīvē ne vienmēr atbilst, tad tomēr ļoti bieži viņš ir valdošais, bet tautas ētiskā apziņā viņš ir cieši iegravēts, kā taisnības prasība.

- „Kas vairāk strādā, tam vairāk tiek.“ BFK. 147.
- „Kādu sēklu sējis, tādu pļauj.“ BFK. 295.
- „Bez darba nevar naudu iegūt.“ BFK. 152.
- „Domā par velti algu saņemt!“ BFK. 448.
- „Kāds amats, tāda alga.“ BFK. 71.
- „Par vāju dienestu, vāja alga.“ BFK. 71.
- „Bez darba nav algas.“ BFK. 356.
- „Kādu saknīti cūciņa izrok, tāda jāēd.“ BFK. 412.
- „Kāds darbs, tāda atmaksa.“ BFK. 72.
- „Kāds darbs, tādi augļi.“ BFK. 111.
- „Kāds dorbs, taida olga.“ BFK. 444.
- „Kā strādā, tā maksā.“ BFK. 57.
- „Kāds strādnieks, tāda alga.“ BFK. 71.
- „Pēc darbiem alga jāsaņūda.“ BFK. 71.
- „Alga pēc nopelna.“ BFK. 53.
- „Ko pelnīji, to dabūji.“ BFK. 97.
- „Kā sēsi, tā pļausi.“ BFK. 81.
- „Kāds darbs, tāda alga.“ Manc.
- „Nesējis nepļausi.“ Lautenb.
- „Kur tu n'esi sējis, tur nepļauj.“ Lautenb.
- „Dari labu, dari sliktu, viss pašam.“ BFK. 1199.

Tā tad: vispārējais princips attiecībā starp algu un darbu ir tāds, ka alga vienmēr atkarīga no padarītā darba. Algu vienmēr dod tādu, kāda ir padarītā darba vērtība.

Bet dzīvē dažreiz ir arī tā, ka pirmais noteikums ir alga un otrais — darbs.

Darba devējs reizēm strādniekam vai amatniekam var maksāt lielāku vai mazāku algu. Ja viņš strādniekam vai amatniekam maksā necīgāku algu, kā tas vispār parasts, tad darbinieks allaž arī sliktāki un paviršāki strādā. Tad algas lielums ir kā noteikums darba kvalitātei jeb labumam. Tādos gadījumos tauta saka:

„Kāda alga, tāds darbs.“ 3.

2. Labam darbam laba alga.

Par labu darbu tauta nosauc tādu darbu, kas pastrādāts rūpīgi, kārtīgi, ar labu nodomu un labu apziņu. Šāds darbs tad pēc tautas taisnības un tikumiskās atziņas, šķiet, atalgojams arī labi un pieklājīgi.

Vai nu dzīvē ikreizes tas notiek, tas cits jautājums. Arī par to tautai ir savas domas un savi noteikti spriedumi. Bet par to citā vietā. Te aplūkosim to, ko tauta saka sakarā ar augšā minēto principu.

„Labam darbam laba alga.“ BFK. 85.

„Kad labi strādā, tad laba alga.“ BFK. 326.

„Par labu dienestu laba alga.“ BFK. 71.

„Labs darbs nepaliks bez atmaksas.“ BFK. 71.

„Labam darbam labi augļi.“ BFK. 71.

„Tīrums, labi kopts, nes labus augļus.“ BFK. 308.

„Labs darbs ir zelts.“ BFK. 71.

3. Bagātu atalgojumu gūst par bagātu darbu.

„Liels labums reti nāk bez liela grūtuma.“
BFK. 1216.

Par bagātu var saukt tādu atalgojumu, kas ir daudz lielāks par parasto, ikdienišķo. Pie tāda atalgojuma cilvēks parasti arī tiek ne ar ikdienišķu un parastu darbu, bet ar izcilām pūlēm, ar sevišķu rūpību, čaklību vai lietpratību.

Par šo problēmu tauta ir šādās domās:

„Bagāta maize nenāk bez darba.“ BFK. 1160.

„Melns darbs, balta nauda.“ BFK. 66.

„Melnā vista dēj baltu olu.“ BFK. 54.

„Melns rokas, balta maize.“ BFK. 82.

„Ja mantu pazaudēsi, tomēr uzcītīgi strādādams pie tās tiksī.“ BFK. 96.

„Melns darbs, balta maize.“ BFK. 1160.

„Darbs dara bagātu.“ BFK. 85.

Tā tad: te tauta ir tādās domās, ka grūti un sevišķi čakli strādājot, cilvēks tomēr tiek pie bagātāka atalgojuma. Ja darbs arī ir grūts un melns, tad tomēr cilvēks var tikt ne tikai pie parastās ikdienišķās maizītes, bet pie tādas maizītes, ko darba cilvēks ēd tikai pa svētdienām un svētku dienām.

Bez smaga un grūta darba ir vēl tāds darbs, kas prasa no cilvēka ilgāku mācīšanos un sagatavošanos. Cilvēkam jāiegulda daudz laika, pacietības un pūļu savā darba prasmē.

√Tāds darbs ir amatnieka darbs. Tāpēc arī gluži dabīgi, ka amatniekam par savu sarežģīto un ilgu pūļu meistar-darbu ir jādabū augstāks atalgojums. To prasa taisnība. Un tauta ir tādās domās, ka dzīve allaž vien šim taisnības prin-cipam seko.

√„Amatam maizes pa pilnam.“ Stend.

„Amatam zelta dibens.“ BFK. 62.

„Amatam ir zelta pamats.“ BFK. 275.

„Amats amatu bedrē nerok.“ BFK. 127.

„Amats kaļ zeltu, slinkums — badu.“ BFK. 127.

√Dzīvē allaž vien notiek tā, ka pasaule apskauž to cil-vēku, kas ar savu nenogurstošu darbu ir ticis pie lielākas tu-rības vai bagātības.

√Senāk tauta tādus cilvēkus dēvēja par burvjiem vai ra-ganām un domāja, ka viņiem bagātību nes pūķis vai arī ļaunie-gari, ka cilvēks pratis pielietot zināmus buršanas vārdus u. t. t. Bet tomēr tādus gadījumos izrādījās, ka vienīgais burvis ir pats cilvēka čaklais darbs.

„Visi ļautiņ' i sacīja,

Ka es biju raganīņa:

Ūdens nēši, zāļu nasta,

Tā bij mana raganīņa.“ (28964)

„Saka mani burt mākam,

Vēl es burti nemācēju:

Bur manā tīrumā

Pieci sirmi kumeliņi.“ (28116.)

√Pie bagātākas vai, kā teic, pie kunga dzīves cilvēks pa-rasti tiek vai nu caur savu, vai savu piederīgo darbu.

„Padari darbu, paliec par kungu.“ BFK. 1160.

4. Zemnieka darbs un zemnieka alga.

„Druvā iemu, druvā teku,

Druvas ceļu darināju:

Visi mani druvas ceļi

Sudrabiņu vizināja.“ (27964.)

Zemniecība ir mūsu tautas lielākā daļa. √Zemnieka darbs ir mūsu tautas bagātības drošākais pamats. Tāpēc palūko-sim ar īpašu interesi, ko tauta saka par zemnieka darbu un šī darba atalgojumu.

„Kas zemi kop, to zeme kop.“ 1.

„Ko sēsi, to pļausi.“ BFK. 49.

„Kas sēj, tas pļauj.“ BFK. 62.

- „Ja zemei tu dosi, zeme tev dos.“ BFK. 52.
 „Kas zemi kopj, tam maize būs.“ BFK. 52.
 „Kas savu zemi kopj, būs maizi paēdis, bet kas niekus
 triec, tam nav jēgas.“ BFK. 506.
 „Zemnieka cietās rokas dod mīkstu maizi.“ BFK. 97.
 „Kam pilns dārzs bišu, tam medus papildnam.“ BFK. 111.
 „Kādu sēklu sēsi, tādus augļus pļausi.“ BFK. 124.
 „Kas pļauj, tas kļauj.“ BFK. 78.
 „Kas zemi strādā, tam maizes netrūkst.“ BFK. 71.
 „Kā zemi kopsi, tā zeme atlīdzēs.“ 3.
 „Zemes kopējam maize nāk.“ BFK. 314.
 „Kas tīrumus kopj, tos bažo tīrumi.“ BFK. 275.
 „Kur graudu sēj, tur grauds dīgst.“ BFK. 147.
 „Pavasaris nāk ar ziediem, rudens ar augļiem.“ BFK. 124.
 Par zemnieka algu daudz runā arī mūsu tautas dzies-
 mas:

„Kam tie lielie rudzu lauki,
 Kā ūdeņi ligojās?
 Tie manam bāliņam,
 Kas launagu negulēja.“ (28012.)
 „Arājs ara kalniņā,
 Avots tek lejiņā;
 Netrūkst maizes arājam,
 Ne ūdeņa avotam.“ (27929.)

Darbīgam arājam ne tikai sava dienišķa maizīte, bet arī savs labāks apģērba gabals.

„Kam tā cauru cepurīte
 Pie tā meža līdumiņa?
 Tā puisīša cepurīte,
 Kas neguļ dienvidiņa.“ (28224.)

Vēl vairāk: zemnieka čaklais darbs tam sniedz arī tu-
 rību un bagātību.

„Arājiņi bāleliņi,
 Visas tavas kājas zied;
 No kājām ziedi bira,
 No rokām sudrabiņš.“ (27921.)
 „Melnas kājas arājam,
 Zelta kannu rociņā;
 Tumša nakte zvejniekam,
 Sudrabs spīd laiviņa.“ (28265.)

Ievērojot rosīga arāja darba sekas, zemnieka tēvi un mā-
 tes skubina jaunos uz darbu zemnieka druvā.

„Ej druvā, druvaliņa,
Ko pa sētu rotājies?
Visi tavi druvas ceļi
Tiru zeltu vizināja.“ (27973.)

„Puiši, puiši pie darbiņa,
Neraugāt svētas dienas!
Tam bij laba svēta diena,
Kam naudiņa maciņā.“ (28104.)

Zemnieks ar savu darbu sagādā maizi ne tikai sev un piederīgiem, bet maizi, uzturu un pat bagātību arī citiem.

„Kad zemniekam ir, tad ir visiem.“ BFK. 60.

„Kur ņemtu maizi, ja zemnieks nedotu.“ BFK. 50.

„Kad zemnieks nears un nesēs, tad visiem būs jākarzobi vadzī.“ BFK. 50.

„Arkls un ecēšas nav bagāti, bet tomēr tie uztur visu pasauli.“ BFK. 324.

„Kad zemniekam ir nauda, tad ir visiem.“ BFK. 60.

„Kad nav zemniekam, tad nav nevienam.“ BFK. 50.

III Darbs un maize.

1. Bez darba nav maizes.

„Strādātāja roka maizi pelna.“ Stend.

„Maize pati nenāk.“ BFK. 158.

„Bez darba maizes nebūs.“ BFK. 71.

„Kas negrib strādāt, tas mirst badu.“ BFK. 152.

„Liec rokas klēpī, — kar zobus vadzī.“ BFK. 1160.

„Zivis nenāk bez darba laivā.“ BFK. 52.

„Cepts cālis tev mutē neskries.“ Manc. Post. I, 281.

Maizes jeb uztura vajadzība ir vissvarīgākais dzenulis, kas cilvēku spiež strādāt. Katra darba pirmais un svarīgākais mērķis tāpēc ir — iegūt sev maizi.

Maizes gūšanas svarīgā loma un lielā nozīme atkarājas no tā, ka cilvēka uzturas dziņa ir visvarenākā un spēcīgākā, kāda vien cilvēkam ir.

Ar viņas spēku un varenību dabūjam iepazīties, runājot agrāk par badu sakarā ar laimi un nelaimi.

Te atzīmēsim maizes jeb uztura sakaru ar darbu.

Iztikšana jeb uzturs cilvēkam var būt dažādi, atkarībā no viņa materiālā stāvokļa un viņa turības. Bet cilvēka turība un materiālais stāvoklis, savukārt, atkarājas no viņa darba. Vispārējo darba un maizes sakaru tauta izteic vēl šādos sakāmvērdos:

- „Kas strādā, tas paēdis.“ BFK. 124.
 „Kas strādā darbu, tas badu nemirst.“ BFK. 81.
 „Kas darbu strādā, par to darbs gādā.“ BFK. 534.
 „Kas darbu čakli mācīsies, tam visur maize atrasies.“
 BFK. 152.
 „Maize pa vēju nenāk.“ Lautenb.
 „Maize pa vēju neatiet.“ Lautenb.
 „Nevienam nebirst milti nemaļami.“ BFK. 109.
 „Ja arkla netaisīsi, tad maizes nedabūsi.“ 3.
 „Bez darba nav maizes.“ BFK. 160.
 „Kad darba nav, tad maizes trūkst.“ BFK. 547.
 „Kad nestrādās, tad pietrūks zobiem darba.“ BFK. 266.
 „Rokas klēpī maizi nepelna.“ BFK. 68.
 „Maize nenāk bez strādāšanas (jeb pelnīšanas).“ 2.
 „Sausā tīklā zivis nelien.“ BFK. 111.
 „Kas zobus saulē silda, tam bļodu neviens pilda.“ BFK.
 111
 „Ja negribi strādāt, kar zobus vadzī.“ BFK. 266.
 „Gulošam neviens ēst nedod.“ BFK. 50.
 „Gulošam nekur ēst nedos.“ BFK. 50.
 „Kas negrib strādāt, lai cieš badu.“ BFK. 63.
 „Kas var rakt, tam nav jāubago.“ BFK. 330.
 „Kas nu par velti maizi lai ēd!“ BFK. 71.
 „Kas strādā, tam būs ēst.“ BFK. 81.
 „Kas kādu darbu māc, tam maize vienmēr būs.“ BFK. 71.
 „Kas strādā, tam maize.“ 5.
 „Kas strādā darbu, tas badu necieš.“ BFK. 124.
 „Kam darbs, tam maize.“ BFK. 53.
 „Kam ir darbs, tam maizes netrūkst.“ BFK. 152.
 „Kur darbs, tur maize.“ BFK. 53.
 „Kad darbs, tad maize.“ BFK. 384.
 „Kad zāģi vilks, tad maize būs.“ BFK. 97.
 „Strādā, tad būs maize!“ BFK. 158, 124.
 „Bez darba nevar maizi nopelnīt.“ BFK. 152.
 „Ja nestrādā, tad arī neēd.“ BFK. 71.
 „Tīklīdz nepelna, pienāk trūkums.“ BFK. 53, 52.
 „Gulēdams maizi nenopelnīsi.“ BFK. 1218.

„Darbs — maize, slinkums — bads.“ BFK. 206.

„Desmit pirkstiem gan būs jāspēj paēdināt vienu muti.“
BFK. 330.

„Strādā, tad tev maize būs; danco, tad tev' meitas mīlēs.“ BFK. 50.

„Kas tikuši māk strādāt, tam dažreiz trūkums arī skatās caur logiem, bet caur durvīm netiek iekšā.“ Latv. Dr. 1844., 17.

„Nedzīvosī no acīm, bet no rokām.“ L. A. 1828., 22.

„Kas prot strādāt, tas prot par sevi gādāt.“ BFK. 206.

„Darbs cilvēku uztur, bet slinkums posta.“ BFK. 156.

✓ „Ja strādāsi, badā nemirsi.“ BFK. 170.

✓ „Dievs nevienam mutē neiebāzīs.“ BFK. 1218.

Tādas ir tautas domas par darba un maizes attiecībām vispār. No šīm domām redzam: 1) ka maize ir jāpelna, 2) ka tiem, kas strādāt grib, ir maize, 3) ka strādāt negribētājiem allaž maizes nav.

2. Kāds darbs, tāda maize.

Agrāk runājām par to, ka maize vispār ir pelnāma un ka viņa pati bez pelnīšanas klāt nenāk. Tās bija darba un maizes vispārējās attiecības.

Bez tam tauta vēl runā par darba un maizes samērīgām attiecībām, t. i. ka maize, viņas labums un daudzums lielā mērā atkarājas arī no darba labuma un daudzuma:

„Kāds darbs, tāda maize.“ BFK. 99.

„Kāds darbs, tāda barība.“ L. A. 1871., 51.

„Ko pats vārīsi, to pats ēdīsi.“ 1.

„Nevienam bagāta maizīte gatava mutē nenāk.“ Stend.

„Kāds suņam darbs, tāda maize.“ BFK. 444.

„Čaklums dod maizi, slinkums — trūkumu.“ BFK. 123.

„Čaklums dod maizi, slinkums — cietumu.“ BFK. 87.

„Kam nags, tam maize.“ BFK. 52, 412.

„Čaklums dod maizi, slinkums rūpes.“ BFK. 167.

„Kur čaklums, tur maize.“ BFK. 124.

3. Maize grūti pelnāma.

„Maize pa vēju nenāk.“

Lautenb.

Kaut arī maize citam nāk vieglāki, citam grūtāki, tad tomēr tauta ir tādās domās, ka visam lielajam cilvēku vairumam dienšņa maizīte ir grūti pelnāma.

- „Kur maize bez garozas, gaļa bez kauliem!“ BFK. 158.
 „Maize nav līgava.“ BFK. 71.
 „Ja jau ar plikām rokām maizi nenopelnīsi, tad ar cimdiem ne tik.“ BFK. 203.
 „Bez pūliņa neizvilks zivi no āliņģa.“ BFK. 302.
 „Apcirknī rudzi paši nesaiet.“ BFK. 324.
 „Nekur (v. neviena) maize nav bez garozas.“ BFK. 149, 225, 52.
 „Maize bez pūlēm mutē nelien.“ BFK. 127.
 „Maize nav vedekla.“ BFK. 412.
 „Guļot maizi necep.“ 1.
 „Centīgam maize, slinkam — bads.“ BFK. 185.
 „Mednis mednieka negaida.“ BFK. 68.
 „Nauda no debesīm nebirst.“ BFK. 160.
 „Nelaid maizi gar durvīm.“ BFK. 52.
 „Kur durvis bez eņģēm, (v. tur) maize bez garozas.“ BFK. 52, 1160.

4. Maize tik tam, kas strādā.

Darbu tauta uzlūko par tik lielu cilvēka pienākumu, ka pēc tautas ētiskās apziņas sliņķim un darba nedarītājam pat nav tiesības uz gabalu maizes, resp. eksistenci jeb dzīvošanu.

Par šo problēmu runā sakāmvārdi:

- „Kas strādā, tas ēd.“ BFK. 57, 124, 304.
 „Ar sviedriem pelnīta maize svētīga.“ BFK. 124.
 „Maizei, kas pelnīta ar sviedriem, ir svētība.“ BFK. 124.
 „Kas strādā, tam būs ēst.“ BFK. 173.
 „Kas nestrādā, tam nebūs ēst.“ BFK. 63, 72, 256.
 „Kas negrib strādāt, tam arī nebūs ēst.“ BFK. 90, 95.
 „Arī paēst bez pūlēm nevar.“ BFK. 237.

5. Darbs dara maizi gardu.

- „Kas strādā, tura maizi gardu.“ BFK. 206.
 „Pēc darba — maize gārda.“ BFK. 96.
 „Kad spoža pannīņa, tad kumosinš gārds.“ BFK. 87.
 „Grūts darbs, gārda maize.“ BFK. 143.

Labā garša jeb barības bauda, kā daudzas citas baudas, atkarājas no diviem faktoriem: 1) no ārpasaules baudāmā objekta, 2) no paša baudītāja dabas.

Parasti cilvēki ieskata par galveno baudas avotu ārējo objektu jeb lietu. Tā piem. izlutināts cilvēks domā, ka viss barības gardums atkarājas no tā, ar kādu mākslu to pavārs, viesnīcas vai konditorejas speciālists pagatavojis. Ja tomēr ēdiens vēl negaršo, tad vaina šķiet vienīgi šinīs ēdiena gatavotājos — speciālistos.

Bet ir vēl otrs baudas avots, un tas ir pats cilvēks ar savu organismu, savas fiziskās un psihiskās dabas īpašībām. Un galu galā šīs īpašības ir pašas galvenās baudas noteicējas.

Kad cilvēka organisms, kad viņa fiziskā un garīgā būtne ir vesela un noskaņota pēc dabas likuma, tad allaž vien diezgan niecīga ārēja lieta viņam var sniegt lielu prieku un baudu.

Tāpat tas ir arī ar barību un barības baudu.

Kad cilvēkam organisms ir vesels un normāli darbināts, kad normāli noris visas viņa fizioloģiskās gaitas, tad viņam arī laba ēstgriba. Un kad ēstgriba ir dabiska un laba, tad nav vajadzīgs izsmalcināts pavārs ar izsmalcinātiem ēdieniem. Tad rupjas maizes gabaliņš ar sāli vai kārtiņu sviesta sniegs lielāku baudu, kā izlutinātam un bezdarbīgam cilvēkam vissmalkākie konditorejas cepumi.

Tauta šīs patiesības ir izrisinājuse no ilggadīgiem piedziņojumiem un tās ietvērusi savās gudrībās.

„Pēc darba lien maize, bet rokas klēpī maizi nepelna.“
BFK. 60.

„Pēc darba maize laba.“ BFK. 160.

„Gards kumoss grūti pelnāms.“ BFK. 127.

„Pēc darba maize labi smek.“ BFK. 336.

„Kad spoža panniņa, tad mīksts kumosīņš.“ BFK. 52.

„Pēc darba maize lien.“ BFK. 52, 85.

„Kas grūti strādā, tam garda maize.“ BFK. 71.

„Pēc darba var labi ēst, lien maize.“ K. Elvers.

Šo gardumu pavairo daži psihiski noteikumi. Tā piem. ir liela starpība, vai maize ir paša pelnīta, vai tā ir cita pelnīta.

Parasti ir tā, ka paša pelnīta un pašam piederoša maize ir allaž gardāka par otra sniegto maizes gabalu.

Ir diezgan pazīstama lieta, ka pats strādādams, bet otra maizi ēzdams cilvēks šo maizi mazāk vērtē, kā tad, kad viņš ir, tā sakot, savā maizē.

„Pie saimnieka tad ir viss slikts, savā maizē tad apēd to sveļošo.“ BFK. 50.

„Pie saimnieka — tad ir viss slikts, savā maizē — tad ir viss labs.“ BFK. 50.

„Savā maizē ar gardu muti apēd pēdējo garoziņu.“
BFK. 50.

Tā veci ļaudis izteic savus novērojumus par kalpiem, kad tie dzīvo pie saimnieka un kad tie dzīvo, tā sauktā, savā maizē.

IV Dažādas darba sekas.

1. Katram darbam attiecīgas sekas.

„Katram amatam savi augļi.“ M.-Endz.

Ne katru reizi padarīto darbu atalgo ar noteiktu dienas algu, kā tas notiek ar pieņemta algādža darbu. Daudzreiz darba sekas kristalizējas kādā lietā, apstākļi vai citā kādā objektā, kas nav konkrēti skatāms. Tāpēc te runāsim ne par algu, bet par sekām. Un šīm sekām arī pēc tautas domām un taisnības jēdzieniem ir jābūt samērīgām un attiecīgām ar darāmo darbu.

„Kādu zeķi noadi, tāda jāvalkā.“ BFK. 71.

„Kādu māju uzcēlis, tāda jādzīvo.“ BFK. 152.

„Kā jūgsi, tā brauksi.“ BFK. 69.

„Darītais darītājam atdara.“ BFK. 163.

„Strādā un centies, tad dzīvē ko panāksi.“ BFK. 148.

„Kur putns ligzdu taisa, tur tam jātup.“ 1.

„Kas strādā, tas neput.“ BFK. 71.

„Strādāšana atlīdzina parādus, bet slinkošana vairo.“
BFK. 531.

„Kur čaklas meitas, tur uzkopts dārzs, kur slinkas, tur neuzkopts.“ BFK. 124.

„Kas dziļāk rokas, tas tālāk tiek.“ BFK. 147.

„Kas to dos tupošam kaķīšam, ko skrejošam sunīšam.“
BFK. 68.

„Kādu ķēpi tu iztaisījis, tāda jāapēd.“ Kr. Ulm.

„Kur cīrulis mēslo, tur cīrulis plauj.“ M.-Endz.

„Kāds darbs, tāda rota.“ BFK. 585.

„Kas Dievu lūdz un strādā, par to viņš allaž gādā.“
BFK. 1218.

2. Grūtam darbam saldi augļi.

„Sūrs darbs, salda maize.“ BFK. 1113.

„Darbam sūras saknes, bet saldi augļi.“
BFK. 71.

Šis princips patiesībā ir iepriekšējā nodaļā aplūkotā principa papildinājums. Viņš tikai vairāk uzsver ne kvantitatīvo jeb daudzuma, bet kvalitatīvo jeb īpašības pusi.

Ja piem., cilvēks ar darbu gūst bagātību, tad tas, kā jau redzējam agrāk, ne ikreiz gūst arī prieku un laimi.

Še augšā minētais princips izteic to aspektu, ka grūts darbs ar saviem smagiem un mocošiem darba un pūliņa brīžiem pēcāk atalgojas ar prieka un baudas brīžiem.

„No melnas zemes izaug balta maize.“ BFK. 65.

„Labi kopts tīrums nes labus augļus.“ BFK. 70.

„Kalējam melnas rokas, bet balta maize.“ BFK. 52.

„Kam nags, tam tiesa (v. maize).“ 1.

Tikdaudz par šī principa vispārējo dabu. Viņa sīkākus motīvījumus, paskaidrojumus un papildinājumus redzēsim vēl nākamās nodaļās.

3. Grūts darbs — salds miegs.

„Kad darbs pabeigts, tad salda dusa.“
BFK. 168.

„Nogurušam salds miegs.“ BFK. 143.

„Pēc grūta darba salda dusa.“ BFK. 124.

„Arājam grūts darbs, bet salda dusa.“
BFK. 96.

Par miegu mums reiz jau nācās runāt sakarā ar laimes problēmu. Te aplūkosim miegu sakarā ar darbu.

Miegs tāpat kā apetīts vai garša atkarājas ne tikai no ārējiem apstākļiem, bet arī no paša cilvēka.

Miegs pēc būtības ir organisma miera un atpūtas stāvoklis. Dabiskā lietu ritmā katram darba un kustības stāvoklim vajaga sekot miera un spēku atjaunošanas stāvoklim.

Katrs organisma darbs un kustība ir saistīta ar spēka patēriņu. Darbinot cilvēka miesu un garu cilvēka spēki pamazām izsīkst, nervi un muskuļi nogurst, darbība atslābst. Lai darbību atkal atsvoidzinātu, atjaunotu un organismam dotu jaunus spēkus, tad ir nepieciešams muskuļiem, nerviem un psihei dot atpūtu, t. i. iespēju atjaunot un uzkrāt jaunus spēkus.

Miegs ir tāds stāvoklis, kur darbība ir apturēta, un organismam dota iespēja spēkus atkal krāt un atjaunot. Bet šāda krāšana un atjaunošana nevar sekmīgi veikties vai arī viņa ir nevajadzīga, kad spēki nav patērēti, t. i. kad cilvēks nav strādājis.

Bet kad cilvēks nav strādājis un spēkus patērējis, tad viņam arī nekad nevar būt spēcīgas atpūtas tieksmes, t. i. salda miega. Un otrādi, ja cilvēks darbā ir daudz spēka patērējis, savus muskuļus un nervus nogurdinājis, tad viņam ir spēcīga vajadzība un tieksme pēc atpūtas un miega.

Tad vēl viens apstāklis ir jāņem vērā. Agrāk jau sacījām, ka katras vajadzības apmierināšana cilvēkam sniedz baudu, pie kam: jo spēcīgāka vajadzība, jo arī lielāka bauda šo vajadzību apmierinot. Bet ja nu vajadzība pēc atpūtas ir liela, t. i. miegs parādās kā spēcīga tieksme, tad arī šīs tieksmes apmierināšana sniegs lielāku baudu, t. i. miegs būs saldāks. Šo patiesību tauta bez jau augšā minētiem sakāmvārdiem izteic vēl šādos sakāmvārdu variantos:

„Rūgts darbs, salda atdusa.“ BFK. 71.

„Darbā pavadīta diena sniedz saldu dusu.“ BFK. 288.

„Pēc darba salds miegs.“ Stend.

„Smags darbs — salds miegs.“ BFK. 317.

„Jo grūtāks darbs, jo saldāka atdusa.“ BFK. 71.

„Pēc padarīta darba salds miegs.“ BFK. 76.

„Darbs kad galā, salds ir miegs.“ BFK. 52.

„Pēc darba atdusa salda.“ BFK. 50.

„Pēc darba salda dusa.“ BFK. 66.

„Pēc darba salda dusēšana.“ Stend.

Par miegu domādama un gudrodama, tauta ir domājusi arī par šīs miega baudas pakāpi jeb stiprumu. Tāpēc viņa miegu salīdzina ar citām baudām.

„Miegs saldāks par medu.“ BFK. 101.

Kā visām lietām ir sava kreisā puse, tā arī miegam. Baudīdams miega labumu un saldumu, cilvēks allaž šo baudīšanu padara par savu mērķi un miegu grib baudīt, vai viņš pēc būtības ir vajadzīgs vai nevajadzīgs.

Arī šo nevēlamo parādību tauta nokritizē un aprāda savās dzīves gudrībās.

„No miega jau pīrāgus necep.“ BFK. 71.

„No miega maizi (v. raušus) necep.“ BFK. 60, 57.

4. Darbs un atpūta.

- „Kāds darbs, tāda atpūta.“ BFK. 124.
 „Jo grūtāks darbs, jo saldāka atpūta.“ B. 1891., 30.
 „Pēc darba nāk atpūta.“ BFK. 52.
 „Darbam vajaga atpūtas, atpūtai — darba.“ B. 1891., 4.

Atpūtas jēdziens ir radniecīgs miega jēdzienam. Arī miegs ir atpūta, bet ne katra atpūta ir miegs. No darba cilvēks var atpūsties arī nesnaužot un negulot.

Atpūta ir darba pārtraukums, muskuļu un nervu miers.

Atpūtā organisms dara to pašu, ko mīegā: t. i. vāc jaunus spēkus nākamam darbam vai darba turpinājumam. Tikai par atpūtu parasti runā, kad atpūta jeb darba pārtraukums notiek nomoda stāvoklī.

Arī atpūta ir liela bauda, bet gan tad, kad tā ir vajadzīga. Un vajadzīga viņa ir tad, kad organisms, t. i. cilvēka miesa un gars ir bijuši darbā un noguruši — tad atpūta nāk kā tiešām sajūsta vajadzība. Šādas vajadzības apmierināšana tad sniedz patīkamu baudu.

Ja, turpretī, organisms nav strādājis, spēki nav iztērēti, noguruma nav, vai tas arī ir pārāk viegls un niecīgs, tad organismam nav arī īstas atpūtas baudas. Tad darba pārtraukums izvērsas ne par baudu sniedzošu atpūtu, bet par nospiedošu un nogurdinošu garlaicību.

Par atpūtu tautai šādi sakāmvārdu varianti:

„Darbs un atpūta iet vienmēr roku rokā.“ BFK. 71.

„Jo sūrāks darbs, jo saldāka atpūta.“ BFK. 325.

„Atpūta salda tikai pēc padarīta darba.“ BFK. 71.

Tādas pat domas tauta izteic arī savās dziesmās:

„Ari, ari, arājiņi,
 Dusiņāji kumeliņu,
 Kā māmiņa dusināja
 Savas jaunas malējiņas.“ (27934.)

„Paldies saku Dieviņam
 Par darbiņa līdzējumu;
 Nu es iešu sētiņā
 Kājas, rokas pūtināt.“ (6936.)

Tā tad: atpūta ir vajadzīga tiklab zirgiem kā cilvēkiem. Cilvēks par atpūtu var priecāties; domājams, ka labi jūtas arī

dzīvnieks, kā to varam spriest, salīdzinot, piem., zirgu nodzītā stāvoklī un labi atpūtušos.

Dabas zinātnieki un fiziologi, kas pēta jautājumu par darbu un atpūtu, zina stāstīt, ka darbā cilvēkam vajadzīgi ne tikai īsāki darba pārtraukuma un atpūtas brīži, bet arī garāki.

Grūtāku darbu cilvēks nevar strādāt bez pārtraukuma visu dienu. Tādam darbam vajadzīgi arī dienas pārtraukumi un dienas atpūtas.

Kad dienas gaita ar darbu un īsiem pārtraukumiem un atpūtas brīžiem ir galā, tad, zināms, vajadzīgs nakts miers un miegs.

Bet arī ar šo atpūtu nav līdzēts. Kad darbs nepārtraukti iet vairākas dienas no vietas, tad vajadzīga ilgāka atpūta, kas ilgtu vismaz kādu dienu.

Šādas atpūtas dienas tautas vai nu apzinīgi vai neapzinīgi ir iekārtojušas, uzlūkodamas tās par kādas augstākas varas iestādījumu un nolēmumu. Šīs dienas ir svētdienas.

Modernā laika zinātnieki ir atraduši, ka šādi svētdienas pārtraukumi pēc sešām vai septiņām dienām tiešām ir vajadzīgi, ja cilvēks negrib nelaikā savus fiziskos un garīgos spēkus sadeldēt un sagrauzt.

Arī šo, šķietami moderno zinātnes atziņu, tautas gudrība ir zinājusi jau senlaikus. Tāpēc viņa arī saka:

„Bez svētdienas nebūs darba dienas.“ BFK. 277.

Tas nozīmē tikdaudz, ka tie cilvēki, kas savu organismu bez svētdienas atpūtas mūžam grib darbināt, var nonākt tādā stāvoklī, ka viņi vairs nevar strādāt, t. i. kad viņiem vairs nav darba dienas.

Apmēram to pašu, tikai ar citu pieeju šij lietai izsaka kāds cits sakāmvārds:

„Svētdienas peļņa apēd nedēļas algu.“ BFK. 266.

Tas nozīmē, ka cilvēks, gribēdams pārmērīgi pelnīties darbdienās un svētdienās, savu organismu tā pārpūlē, ka tas var saslimt, palikt darba nespējīgs, un tad uz ārstu un zālēm var aiziet ne tikai svētdienas, bet arī darba dienu pelnījums, t. i. svētdienas peļņa, var apēst visas nedēļas algu un dažreiz vēl vairāk.

5. Darbs un veselība.

„Darbs ir dzīves veselība.“ BFK. 138.
 „Engējies, lai spēki aug!“ (mēdz uzsaukt ve-
 cāki, skubinot bērņus dūšigi strādāt).
 BFK. 50.

Agrāk kādā vietā sacijām, ka katra dzīvība ir kustība, bet nekustība un pilnīgs miers — nāve.

Bet ja dzīvība ir kustība, tad gluži dabīgi, ka arī dzīvam organismam vajadzīga kustēšanās. Darbs ir tāda kustība. Citiem vārdiem: normālai cilvēka dzīvei ir vajadzīgs darbs.

Kaut arī darbs reizēm liekas smags un nepatīkams, bet visā visumā darbs ir tāda lieta, kas uztur cilvēka veselību. Saprotams, te mēs nerunājam par pārmērībām, par pārmērīgu un nospiedošu darbu, kas iet pāri cilvēku spēkiem un kas saistīts ar pārpūlēšanos vai arī kas norit pavisam neveselīgos apstākļos.

Jā, veselība prasa kustību un darbu. Tāpēc tie cilvēki, kas labos dzīves apstākļos un bagātībā dzīvojot no darba izvairās, allaž vien sūdzas par neveselību un slimību.

Muskuļi grib kustēties, nervi grib darboties, un asinis grib straujāk pa dzīslām riņķot, plaušas dzīvāki elpot un organisms bagātīgāki gūt gaisa skābekli.

Kas to negrib ievērot, tas dara pāri savai dzīvībai un savai veselībai.

„Tautas kala vara dzirņus,
 Redzēj' mani uzaugot.
 Diltin dila vara dzirņus,
 Man varīte augtin auga.“ (8229.)

6. Labuma nedabūsi, kad nepelnīsi.

„Ja koku neesi kopis, tad negaidi augļus.“
 BFK. 264.

Labuma kārotāji pasaulē nav tālu jāmeklē. Tādi ļaudis sastopami uz katra soļa.

Vēl vairāk ir to labuma gribētāju, kas vēlētos, lai labums tiem no gaisa nokristu, kamēr tie patīkami sēd rokas klēpī salikuši.

Tie ar skaudību noskatās uz citiem, kam labuma vairāk kā viņiem. Tikai to gan viņi neprasa, ko šie citu labumi viņu īpašniekiem un baudītājiem maksā. Citu labumus viņi redz,

bet citu pūles šos labumus gūstot viņi neredz. ✓ Uz grūtību
pusi viņu acs ir akla.

Tādiem pārgudriem labuma gribētājiem tauta saka:

✓ „Kaķis grib zivtiņu ēst, bet negrib kāju slapināt.“

BFK. 116.

„Kas to dos tupošam kaķim, ko skrejošam sunim.“

BFK. 116.

„Strādā, burlak', tad tev būs!“ BFK. 50.

✓ „Gulošam neviens nekā nedos.“ BFK. 50.

7. Darbs dod labu slavu.

„Darbs ceļ viru.“ BFK. 50.

„Teicams darbs darītāju slavē.“ BFK. 1141.

„Tavs darbs lai runā par tevi, ne tu pats.“

BFK. 124.

„Darbs slavē meistarū.“ BFK. 175.

„Strādāt godš, slinkot — lāsts.“ BFK. 98.

„Labi ļaudis nomirst, bet viņu darbi paliek.“

BFK. 53.

✓ Līdzās dziņai pēc barības un dziņai pēc mīlas, godkārība
jeb slavas kāre ir jāpieskaīta pie cilvēka visspēcīgākām
dziņām.

Daudzos gadījumos godkārība pārspēj pat bada un dzi-
numa instinktus. ✓ Slavas un goda kāres dēļ cilvēks allaž at-
stāj otru iemīlotu cilvēku vai pat upurē dzīvību un iet nāvē.

Tie, zināms, ir ārkārtēji gadījumi, tādi ir cilvēki ar ār-
kārtēju slavas kāri. Bet sava normāla godkārība un slavas
kāre, kā spēcīgas dziņas, ir katram cilvēkam. ✓ Pat visvien-
kāršākam cilvēkam ir miļš savs pašlepnums un savas pašvēr-
tības jūtas.

Bet ja nu tas ir tā, tad jājautā, ko gan darbs dara, lai
veicinātu cilvēka iespēju apmierināt viņa godkārību?

Darbs ir viens no tiem līdzekļiem, ar ko cilvēks visvai-
rāk var apmierināt savu godkārību. Saprotama lieta, ka god-
kārību cilvēki apmierina arī citādi, sevišķi ar greznumu, ba-
gātību u. c. Bet galu galā taču arī greznums un bagātība ir
darba radītie augļi, kaut arī dažreiz sveša darba radīti.

Vislielāko, stiprāko, nesatricināmāko godu un slavu dod
tieši cilvēka paša padarītais darbs.

Saprotama lieta, ka darba gods un slava, viņas lielums
un spožums atkarājas arī no darba lieluma.

Labam amatniekam, kas labi savu amatu strādā attiecīgā
arodā, ir laba amatnieka slava, un amatnieka mūžā, viņa šau-

rākā sabiedrības aplokā, šij slavai ir sava relātīvi liela nozīme. Pašam amatniekam viņa sniedz gan lielāku maizes gabalu, gan arī lielāku pašapmierinājumu attiecībā uz viņa pašvērtības jūtām.

Zinātnieks un mākslinieks strādā lielāku un ievērojamāku darbu nekā vienkāršs amatnieks. Viņa gara spējas ir lielākas, lielāks un ievērojamāks arī šo spēju rezultāts, t. i. zinātniskais un mākslinieciskais darbs, un tāpēc lielāka ir arī viņa slava.

Viņu darbus bauda un izmanto plašas cilvēku aprindas, arī plašāku labumu un lielāku baudu sabiedrība gūst no viņu darbiem, tāpēc arī plašāka ir viņu ievēriba.

Tas pats sakāms arī par sabiedriskiem, politiskiem jeb valsts darbiniekiem u. t. t. Un vispār, kas vien strādā kādā darba laukā, kas vien rada darbus, kas sabiedrībai ir vajadzīgi un derīgi, tas ar šiem darbiem gūst ne tikai sev uzturu, bet arī labu reputāciju jeb labu slavu. Pats par sevi saprotams, ka tas darba darītājam sniedz arī savu dziļu apmierinājumu, jo neviens cilvēks nevar pacelties pāri pats sev, t. i. savām dabas dotām un dziļi viņa būtņē ierakstītām īpašībām.

Par darba labo slavu tautai vēl šādas filozofiskas atziņas:

„Amats netiek (v. nav, netop) lamāts.“ BFK. 57, 53, 52.

„Darbs ceļ godā, slinkums met kaunā.“ BFK. 1114.

„Strādāt — gods, slinkot — kauns.“ BFK. 70.

„Darbs nekad nedara kaunu.“ BFK. 71.

„Amats netop lamāts, — bet amatnieki gan.“ BFK. 51.

„Darbs ceļ vīru godā.“ BFK. 534.

„Darbs ceļ vīru, slinkums peļ.“ BFK. 53.

„Darbs ceļ meistarū.“ BFK. 129.

„Kas grib iemantot slavu, tam vajaga to sviedriem ap-
liet.“ B. 1890., I.

„Paša pelnīti lauri dzīvo vēl pēc nāves.“ BFK. 52.

„Liels tas, kas nes lielu pienākumu.“ BFK. 330.

„Liels gods, liels grūtums.“ BFK. 50.

„Kas veikli darbu darīt prot, tam katrā zemē godu dod.“
BFK. 99.

„Kas godā amatu, to pašu amats godā.“ Altm.

Cilvēku gaumē un ieskatos par darbu ir dažādas dīvai-
nības. Dažus darbus cilvēki ieskata par vairāk godu sniedz-
ošiem kā citus. Tā, piem., kad zemnieku meita ir pagājusi
pilsētas skolās, tā ieskata par kaunu strādāt tos vienkāršos
zemnieka darbus, ko strādā viņas tēvs un māte.

Kāpēc? Tas izskaidrojams ar to, ka ar zināmiem darbiem ir saistīts arī attiecīgs sabiedrisks stāvoklis. Vienkāršs strādnieka un zemnieka darbs ir saistīts arī ar vienkāršāku sabiedrisku stāvokli. Vienkāršam strādniekam vienkāršākas drēbes, vienkāršāks dzīvoklis, sastrādātākas rokas u. t. t.

Bagātām cilvēkiem — otrādi: tam tīrākas skaistākas drēbes, dārgas rotas lietas, grezns dzīvoklis, dārgi pagatavoti ēdieni u. t. t. Šādu cilvēku ieskata par piederošu pie, tā sauktām, „labākām aprindām“, t. i. bagātām. Te cilvēku parasti saista bagātība ar ērtībām un godu.

Pats par sevi saprotams, ka pēc būtības šie jēdzieni ir nepareizi. Bagātība un greznība nepadara nevienu cilvēku ne labu, nedz sniedz tam arī godu un slavu, ja bagātība nav viņa paša pelnīta.

Bet dzīvē ir daudz greizu un nepareizu jēdzienu, daudz nelāgu aizspriedumu ar lielu postošu varu un spēku. Un viens no tādiem aizspriedumiem ir arī aizspriedums par nabadzību kā kaunu un bagātību kā godu.

Bet tautas veselīgais prāts un veselīgā doma šo dzīves nevērtību atmasko, atklāj un par viņu savu spriedumu izteic savās gudrībās. To liecina tādi sakāmvārdi:

„Darbs kaunu nedara.“ BFK. 71.

„Darbs nav grēks.“ BFK. 71.

„No darba nav jākaunas.“ BFK. 124.

„Strādāt nav kauns.“ BFK. 1160.

„Strādāt nav grēks.“ BFK. 124.

„Strādāt nekad nav kauns (grēks).“ BFK. 52, 71.

„Slinkot nav gods.“ BFK. 71.

„Strādāt ir gods.“ BFK. 86., 124.

„Tikušam rozes zied, netikušam dadži.“ BFK. 547.

„Tikušam sēnes aug, netikušam kāti.“ BFK. 572.

„Darbam svētība, slinkumam lāsts.“ BFK. 167.

„Cieni darbu, tad darbs tevi cienīs.“ BFK. 124.

„Neviens godīgs darbs nav cilvēkam par kaunu.“ BFK.
53, 124.

„Čaklu visi ceļ, slinku visi peļ.“ BFK. 49.

Šie paši tautas atzinumi, ka darbs dod cilvēkam labu slavu, ietverti arī tautas dziesmās.

„Māliet, meitas, smalku maizi,
Mātei kaunu nedariet:
No tālienes viesi nāca,
Māte viesu mielőtāja.“ (8083.)

„Tekat viegli, ņemat smalki,
Manas mazas dzirnatijas,
Nedarāt man kauniņa
Jaunajai malējai.“ (8237.)

Šie pāris tautas dziesmu pantīni izteic to domu, ka darbs ir tas, kas dod liecību par pašu darba darītāju. Ja darbs nav labs, tad darītājam par to kauns, un šis kauna jūtas ir smagas un nospiedošas. Darba darītājs visiem līdzekļiem cenšas no tām izvairīties.

Kauns ir arī tad, ja darba darītājs darbu lāga neprot.

„Rakstīt mana māte māķ,
Rakstīt brāļa ligaviņa,
Aiju, manu lielu kaunu,
Ka(d) es viena nemācēju.“ (7188.)

Čakls darba darītājs, turpretī, savējiem par godu un lepnumu.

„Neteic mani, māmuliķe,
Pa ciemiem staigādama,
Mana paša kājas, rokas
Izteiks mānu tikumiņu.“ (6878.)

„Neteic mani, māmuliķe,
Pa ciemiem staigādama;
Pats darbiņš mani teiks,
Pats gudrais padomiņš.“ (6879.)

Kad darbs darītājam labi sokas, tad ētisks darba darītājs jūtas labi; viņš sajūt sevišķu darba lepnumu.

„Sokas manai māmiņai,
Man meitiņai vēl vairāk:
Vakarā vilnu prēdu
Rītā sedzu villeniņu.“ (6889.)

„Bajārs savas meitas teica,
Kas teiks mani, sērdienīti?
Mana paša rokas, kājas —
Tās teic manu tikumiņu.“ (4697.)

8. Darbs vispār dod liecību par darītāju.

„Darbs rāda, kāds meistars.“

BFK. 68, 158, 387.

„Kāds vīrs, tādi darbi.“

BFK. 88.

„Putnu pazīst no dziesmas.“

BFK. 78.

„Koku pazīst pēc lapām, cilvēku pēc darbiem.“

BFK. 53.

„Katru cilvēku mēro pēc tā darbiem, bet ne vārdiem.“

BFK. 135.

Cilvēks dzīvo sabiedrībā, t. i. citos cilvēkos. Un viņa līdzienas vai nelīdzienas dzīves gaitas, viņa laime vai nelaime lielā mērā atkarājas no tam, ar kādiem cilvēkiem viņš stājas sakarā.

Pats par sevi saprotams, ka katrs cilvēks grib izvēlēties sev kā draugus un biedrus tādus cilvēkus, kas vairāk saskan ar viņa dabu un raksturu, kas vairāk būtu piemēroti tam cilvēka ideālam, ko viņš sevī izkopies.

Bet lai visu to sasniegtu, lai izvēlētos sev attiecīgus draugus, piemērotu sabiedrību, lai stātos sakarā ar cilvēkiem, kas atbilst paša ideālam, — tad ir šie cilvēki jāpazīst.

Tikai cilvēka pazīšana nav vienkārša lieta. Otra cilvēka dvēsele nav grāmata, kur tu vari uzšķirt un izlasīt. Viņa nav arī stikla kaste, kur tu vari redzēt, kas viņā iekšā. Nē. Cilvēka dvēsele ir kā tumša un noslēgta telpa. Viņā tu nevari ieskatīties, jo tur tevi labprāt nelaiž iekšā, ja tu arī gribētu.

Katrs cilvēks slēpj no citiem lielu daļu sava dvēseles saturu, slēpj pie tam to ļaunāko. Bet šis ļaunākais ir taisni tas, kas otram cilvēkam visvairāk var kaitēt un ko taisni būtu no svara redzēt.

Ja pavisam nebūtu iespējams cilvēkam cilvēku pazīt, tad tas būtu ļoti liels posts. Par laimi, tā nav. Dažas cilvēka pazīšanas iespējas tomēr ir. Un viena no tādām iespējām otra cilvēka dvēseli un viņas īpašības pazīt ir — šī otra cilvēka darbi un izturēšanās.

Cilvēka ārējā rīcībā un darbā izpaužas svarīgākā viņa dvēseles daļa un viņa dabas pamatīpašības. Tāpēc arī tauta ir nākusi pie tā slēdziena, cilvēka dabu vērot, pētīt un par viņu savus slēdzienus taisīt pēc viņa darbiem.

„Kāds darbs, tāds darītājs.“ BFK. 321.

„Kaidis pļovcis, taida i pļaušona.“ BFK. 444.

„Lops lopa darbu dara.“ BFK. 88.

- „Vīram vīra dūša (v. darbi).“ 2.
 „Kāds zvejnieks, tāda zveja.“ BFK. 262.
 „Kāds racējs, tāda lāpsta.“ BFK. 256.
 „Kāds arājs, tāds zirgs.“ BFK. 71.
 „Kāds cepājs, tāda maize.“ BFK. 71.
 „Pie darba var pazīt katru cilvēku.“ BFK. 104.
 „Kāds cilvēks, tāds darbs.“ BFK. 71.
 „Koku pazīst pie viņa augļiem, cilvēku pie viņa darbiem.“
 BFK. 295.

V Darbs un nelaime.

1. Darbu pārmērs un nelaime.

„Vai, jūs mani sārti vaigi,
 Kas jūs baltus balināja?
 Kunga darbi, liels sirdēsts,
 Tie jūs baltus balināja.“ (31638.)

Ja normāls darbs ir cilvēka prieks un laime, tad pārmērīgs un uzspiests darbs ir cilvēka krusts un nelaime. Sevišķi to dabūja izbaudīt mūsu sentēvi sveškungu gaitās.

Darba daudzuma smagumu un bēdas raksturo, piem., šāda tautas dziesma:

„Darbs ira, darbs ira,
 Kad tikšu galā?
 Nesvētu svētvakara,
 Ne svētdienīgas.
 — Kad gaitu beigsi,
 Ej, meitiņ, mājā,
 Ne kungam darbs trūka,
 Ne ellē mokas.
 — Tumšs ira, tumšs ira,
 Kā tikšu mājā?
 Nespīd zvaigznītes,
 Ne mēnestiņis.
 Bēdas vien, bēdas vien,
 Kur ņemšu prieku!
 Vēl Dieviņš baras
 Aiz muižas rijas.
 Šķīl, pārkonīti,
 Dod uguntiņu,
 Lai tieku mājās
 Caur prieduliņu.“ (31653.)

Pārmērīgi garā un smagā darba diena izsīcina cilvēka spēkus un līdz ar pārmērīgu nogurumu rada nospiedošu bēdu un nelaimes sajūtu.

„Ej, saulīte, drīz pie Dieva,
Dod man svētu vakariņu;
Bargi kungi darbu deva,
Nedod svēta vakariņa.“ (31659.)

„Ej, saulīte, drīz zemē,
Žēlo ganus, darbeniekus;
Pārdzen gani nosaluši,
Darbenieki piekusuši.“ (31661.)

Ne krēslā, bet nakts tumsā nācās atgriezties darbu pārslodzītiem mūsu sentēviem.

„Kur skriesiet, melni kraukļi,
Bez saulītes vakarā?
Tie nebija melni kraukļi,
Tie bij kunga darbenieki,
Tie bij kunga darbenieki
Mellajiem krekliņiem.“ (31683.)

„Kungi mani vergu sauca,
Vergu mani turēdami;
Nebij dienu, ne naksniņu,
Kur galviņu man nolikt.“ (31680.)

Tāds verdzināts cilvēks gan allaž savā sirdī pretojas, bet kunga vara to tomēr spieda iet un iet.

„Kungi mani tumsā sūta,
Kur bij man tumsā iet?
Jūras putni, gaigaliņi,
Traucē manu kumeliņu.“ (31679.)

„Kungi mani tumsā dzina,
Kam bij man tumsā iet?
Jauna sieva, mazi bērni,
Vai es vilkus ēdināju?“ (31678.)

Un tomēr: pārmērīgā darbsajūta un novārgums vēl nebija tas ļaunākais. Ļaunākais bija tas, ka šis pārmērīgais darbs paņēma daudzreiz darbiniekam to dārgāko, kas viņam bija un varēja būt, t. i. veselību.

„Vai, Dieviņ, kājas sāp,
Kalnā kāpti nevarēju;
Vai, Dieviņ, sirds aizkusa,
Kunga darbu strādājot.“ (31637.)

Ne tikai bālus vaigus, bet pat kroplus padara cilvēkus pārmērīgs darbs.

„Aiz ko man likas kājas,
Aiz ko kupris mugurā?
To man dara kunga rijas,
Kunga lieli tīrumiņi.“ (31641.)

„Straujupītes maliņā
Līki kārkli nolīkuši,
Visi zari nolauzīti
Ar tiem ledus gabaliem;
Tā nolīka jauni puīši,
Sīvus kungus klausīdami.“ (31711.)

Tāpat bērni, agri pārgurdināti, nedabū izaugt un pienācīgi attīstīties.

„Aiz ko sīkas, aiz ko mazas
Suntalnieku dzeltainītes?
Dienu kunga tīrumā,
Nakti kunga piedarbā.“ (31642.)

„Aiz ko sīka, aiz ko maza,
Aiz ko liela neizaugu?
To man dara kunga rijas,
Brāļa grūtas dzirnaviņas.“ (31642. 5. var.)

Bez tam vēl — smagas ir tāda darba nebrīvības un piespiedības apvainotas cilvēka pašcieņas jūtas:

„Ai, ļautiņi, nesmejiēt,
Ka es kunga vergā iemu:
Kungī dzen, man jāiet
Gaužajām asarām.“ (31639.)

2. Citas darba nelaiemes.

„Kas labprāt nes, tam labprāt uzkrauj.“ 1.
„Kas čakli skrien, drīz piekūst.“ BFK. 70.

Bez darba pārmēra darbs allaž vien vēl saistīts ar citām parādībām, kas cilvēkam sagādā rūgtuma jūtas un pat nelaimi.

Viens no tādiem darba aspektiem, par ko dabū ciest čaklāis, ir tas, ka čaklajam allaž vien darba uzkrauj vairāk, kā viņš spēj nest. Sevišķi vēl tad, ja cilvēka čaklums savienojas ar lielu labsirdību. Tā kā sabiedrībā sliņķa un darba ne cienītāju nekad nav trūkums, tāpat arī egoistu jeb patmīļu, tad arī nav brīnums, ka čaklajam uzkrautā nasta allaž vien

iet pāri viņa spēkiem un pārvēršas par darba mocību: jo visam ir savs mērs un sava robeža.

Tāpat arī čaklais, ātrāki strādājot, vairāk piepūlējas, ātrāki nogurst un drīzāk izsīcina savus spēkus.

Sevišķi bīstams čaklums ir tad, ja tas savienojas ar strauju cilvēka temperāmentu jeb dabu, ar lielu cilvēkmīlu un augstām pienākuma jūtām. Tāds darbinieks drīzi vien sabendē savus spēkus un tiek nelaimīgs.

Tādu čakla cilvēka nelaimi darbā dabūjam redzēt, piem., no sekošām tautas dziesmām:

„Māte mala ar jaunavu
Pie to vienu dzirnaviņu;
Māte mala bez rindaka.
Jaunavīte ar kažoku.“ (8068.)

„Nedod, Dievs, vaira malt
Ar bāliņa līgaviņu!
Man tek sviedri mat' galā,
Viņai svārki mugurā.“ (8053, 2. var.)

Tā tad: te čaklums ir zināmā mērā čakla cilvēka nelaime, sevišķi kad viņam jāstrādā kopā ar sliņķi. Sliņķis uzveļ čaklam arī savu darbu un tādā ziņā galē čaklo vai nost.

Vēl darbā rūgtumu rada tas, ka godīgam darba darītājam viņa godīgo darbu nopel vai neatzīst. Netaisna darba atmaksa naudā vai vārdā vienmēr ir sāpīga.

„Māte teica sav' meitiņu,
Sieku mala rītiņā;
Kas teic mani, bārenīti,
Es pūriņu ritināju?“ (4744.)

„Brāļi savu mūsu teica,
Trīs rītiņi sieku maļ;
Kas teiks mani, kalponīti,
Pūru maļu rītiņā.“ (4744, 1. var.)

Pie darba nelaimēm jāpieskaita arī darba nešķirība. Sliņķis, saprotams, neuztraucas par nešķirību, bet pienākuma cilvēkam darba nešķirība sagādā daudz sāpīgu brīžu. Un nav sacīts, ka nešķirība ik reizes atkarātos no cilvēka slinkuma vai viņa strādāt negribas: nē, gadās pat vislabākie cilvēki, ar labākiem nodomiem, bet darbos viņiem trūkst šķirības. Pūliņu patērēts daudz, daudz darbā ielikts arī labas gribas, bet sekmes mazas un sirds par to sāp.

„Vai, Dieviņ, vai, Dieviņ,
Kur es tāda gan palikšu!
Nešķiras man darbiņi,
Ne celiņa staigāšana.“ (6902.)

Tie ir daži no tiem aspektiem, kur cilvēka čaklums un darbīgums tomēr viņam atnes rūgtuma sajūtas un pat nelaimi.

VI Darbs un laime

„Kas čakli strādā, sev laimi gādā.“
BFK. 185

Vispārējā uztvere.

Laime, kā to agrāk redzējām, nav kāds viengabala dārgums, nav it kā briljanta gabals vai kāds zelta stienis, nē — laime ir drīzāk mozaīka, kas sastādīta no vairākiem un daždažādiem gabaliem. Tikai savā visumā šie gabali iztaisa to kopiedarbi, ko sauc par laimi.

Redzējām arī, ka laimes sajūtas rada visdažādākie spēki un faktori.

Viens no tādiem laimi radošiem faktoriem ir arī — darbs.

Bet arī darba radītā laime nav viengabala. Arī tā ir mozaīka, kas savukārt, sastādās no vairākiem atsevišķiem gabaliem un gabaliņiem.

Aplūkosim šos laimes mozaīkas gabalus katru atsevišķi.

Pa daļai vai arī diezgan ievērojamā mērā šie atsevišķie gabali mums būs jau pazīstami no šī darba agrākās apgaismes. Bet tomēr īpatnējās darba un laimes attiecības ir pilnīgi atsevišķa lieta, kas ir atsevišķi aplūkojama.

1. Tautas vispārējie spriedumi par darbu un laimi.

Tauta ir diezgan daudz domājusi par darbu un laimes sakariem. Daudzos gadījumos viņa šos sakarus ir motīvējusi un paskaidrojusi, bet daudzos gadījumos tā tikai vienkārši konstatējusi darba un laimes ciešos sakarus.

„Darbs ir laime.“ BFK. 60.

„Darbs ir cilvēka laime.“ BFK. 172.

„Bez darba nav laimes.“ BFK. 53, 147.

„Tik darbam ir laime.“ BFK. 163.

- „Darbs un dziesmas saldina dzīvi.“ BFK. 185.
 „Darbs dzīvi saldu dara, slinkums — rūgtu.“ BFK. 96.
 „Darbs dara dzīvi patīkamu.“ BFK. 452.
 „Darbs dara dzīvi saldu.“ BFK. 364.
 „Darbs dzīvi saldina.“ BFK. 147.

2. Paša darba prieks.

„Druvā iemu, druvā teku,
 Druvā man visi prieki;
 Druvā man saule lēca,
 Druvā saule norietēja.“ (27963.)

Darbīgam un čaklam cilvēkam prieku allaž sniedz jau pati darba norise. Ir cilvēki no dabas, kam ir iedzimta spēcīga darba tieksme. Tie ir zināmā mērā darba talanti. Nekustību un bezdarbību tie sajūt kā spiedošu smagumu.

Bet ja nu kustība un darbība ir iedzimtā darba talanta vajadzība, tad, pats par sevi saprotams, ka šīs vajadzības apmierināšana rada baudu.

Bez tam cilvēkam vēl ir tādas dabas dāvanas, ko sauc par celtniecības un veidošanas tieksmēm jeb instinktiem.

Te vēl varētu pievienot arī sevis izteiksmes dziņas.

Darba talants ir bagāts ar šīm dziņām: ar kustības dziņu, veidošanas tieksmēm un sevis izteiksmes gribu.

Kad cilvēks šiem saviem talantiem vai tieksmēm neļauj izteikties, viņš jūtas neapmierināts un nospiests. Ja viņš, turpretī, šiem no viņa dvēseles un no viņa organiskās būtnes strāvojošiem avotiem ļauj brīvi izplūst — tad viņš sajūt lielu un dziļu apmierinājumu, darba prieku un laimi pašā darba procesā.

No augšā minētā pantiņa redzējām, ka latviešu zemnieks ar prieku iet druvā, ka viņš strādā no saules līdz saulei un šinī savā darbā atrod prieku un laimi.

Tāpat prieku un laimi darbā atrod mākslinieks, kas savas dvēseles radošiem spēkiem un dailes dziņām ļauj izplūst un ietverties mākslas darbā.

Ne mazāk prieka un laimes jūt zinātnieki un filozofi, nogrindami savā pētniecības un domu pasaulē.

Viņiem spiedoša dvēseles vajadzība ir šīs garīgais bads, šī spēcīgā tieksme pēc jaunām atziņām un zināšanām.

Kā izsalcis cilvēks ar lielu prieku un baudu ēd gabalu maizes vai citu kādu barības vielu, tā arī zinātnieks un filozofs ar lielu baudu apmierina savu garīgo badu un ar jūsmu darbojas sava aicinājuma druvā.

Ja cilvēkam ir politika, sabiedriska darbinieka vai cits kāds talants un viņš attiecīgā darba laukā sevī sajūt spēcīgu tieksmi, tad arī darbība šinī laukā tam sniedz spēcīgu baudu un laimi.

Te spēkā paliek vispārējais likums, ko mēs agrāk jau konstatējām: ka zināmas cilvēka vajadzības apmierināšana tam ikreizes sagādā lielāku vai mazāku baudu. Un jo šī vajadzība ir spēcīgāka un varenāka, jo arī pati bauda ir lielāka.

Attiecinot sacīto uz darbu un laimi, redzam, ka te spēkā ir tas pats vispārējais likums: spēcīga darba tieksme, vienalga, fiziskā vai garīgā, sniedz cilvēkam arī spēcīgu darba prieku un darba laimi.

Arī savos sakāmvārdos tauta šo patiesību atzīmē:

„Pie darba acis gaiši spīd.“ BFK. 302.

„Ir tikai viens prieks, un tas ir darbs.“ BFK. 665.

„Darbā allaž atrod prieku.“ BFK. 264.

Cilvēkam, kas darbā atrod prieku, var pat atņemt viņa darba augļus, arī tad viņa laimi pišļos nesatrieks.

„Zodz, zaglīti, zirgu manu,
Laimi manu nenozagsi;
Man laimiņa palikusi
Pavedienas galiņai.“ (29968.)

Tā tad: kaut arī zemniekam nozagts viņa svarīgākais palīgs un liels mantas gabals, viņa zirgs, viņš tomēr nejutās nelaimīgs, jo viņš zina, ka ar darbu tas nopelnīs atkal citu zirgu.

Viņa laimi, t. i. viņa darba spēju un prieku, neviens zaglis nevar nozagt, jo šis darba prieks un šī darba laime ir tikai viņā pašā.

3. Darba augļi kā laimes elements.

„Darbam sūras saknes, bet saldi augļi.“
BFK. 62.

„Pēc grūta darba nāk saldi augļi.“
BFK. 264.

„Kas ar asarām sēj, ar gaviļēm plauj.“
BFK. 365.

„Labs darbs nes saldus augļus.“ BFK. 264.

Katrs darbs ir sarežģītāka norise. Viņai ir savi mērķi, sava izpildes gaita un savs iznākums.

Darba iznākums jeb darba auglis, kā to tauta sauc, ir īstais darba mērķis. Cilvēks strādā, lai kaut ko pastrādātu, lai kaut ko izveidotu un radītu. Šis darba auglis ir tas ideāls,

tā tālākā domu zvaigzne un ceļa mērķis, uz ko virzās visa darba gaita.

Šī mērķa dēļ cilvēks upurē savu laiku un spēkus. Tur viņš ieliek arī savas domas un jūtas. Tāpēc arī gluži dabīgi, ka cilvēka darba auglis ir viņam mīļš, un viņam prieks, ka tas ir izveidots.

Katra cilvēka darbs jeb darba ražojums ir it kā daļa no viņa miesas un dvēseles. Tas ir viņa personības paplašinājums un sastāvdaļa.

Bet ja tas tā, tad pats par sevi saprotams, ka padarītais darbs sagādā cilvēkam prieku.

Viens no šī prieka motīviem tā tad ir: aizsniegtais mērķis, bet otrs — darba ražojuma patstāvīgā nozīme.

Padarītais darbs bez tam, kā jau agrāk redzējām, dod arī algu, maizi un citādus gan materiālus, gan nemateriālus labumus. Arī tie ir, savukārt, zināma prieka un apmierinājuma avots.

„Citi ļaudis laimes raud,
Es laimītes neraudāju,
Mana laime kalniņāi
Pelēkā naudiņā.“ (28179.)

Tā dzied zemnieks ar dziļu apmierinājumu un laimes sajūtu, aplūkodams savas sviedriem laistītās druvas.

„Prieka, mana liela prieka,
Grieze grieza rudzu lauku;
Tas bij mans otrs priekis,
Stallī bēri kumeliņi.“ (28099.)

„Prieki bija arājam,
Priek' arāja līgavai,
Redzēj' savu rudzu lauku
Kā ūdeni ligojam.“ (28101.)

„Prieki bija arājam,
Prieks arāja līgavai,
Redzēj' savu rudzu lauku
Zelta miglu miglojam.“ (20102.)

Tā tad: arājam dara prieku, veicina viņa laimes sajūtu tas, ka viņš redz savā priekšā kā ūdeni ligojam kuplās rudzu druvas un ziedam tās, kā zelta miglu miglojot. Šinīs kuplajās druvas ir tiklab skaistums, kā arī bagātība un pienācīgs atalgojums par zemnieka grūtajiem darbiem.

Tāds pat prieks, kā zemniekam par savām zeltotām dru-
vām, ir arī māksliniekam par savu darbu, kuŗā viņš ielicis
savas radošās domas, savu radošo garu.

Tāds pat prieks ir pētniekam un zinātniekam, kuŗš ir ga-
tavu dabūjis, pēc ilgām pūlēm un laika, kādu savu zinātnisku
vai filozofisku darbu.

Padarītā darba prieks pat neatkarājas no tā materiālā
labuma, kas cilvēkam ar šo darbu saistās. Šis prieks, runā-
jot Kanta vārdiem, ir, tā sakot, „prieks pats par sevi“, t. i.
tikai paša padarītā darba prieks, neatkarīgi no visa cita.

Padarītā darba prieks ir interesanta psiholoģiska parā-
dība, kas savā ziņā ir pat grūti izskaidrojama. Šķietas, ka
viņai ir tuva radniecība ar tām jūtām, ko vecāki sajūt pret
savu bērnu. Arī tēvam un mātei būs grūti pasacīt, kāpēc viņi
savu bērnu mīl. Viņi to mīl vienkārši tāpēc, ka tas ir viņu
bērns. Tas ir miesa no viņu miesas un kauli no viņu kau-
liem.

Tāpat tas ir arī darba darītājiem ar savu darbu. Arī šis
darbs ir daļa no cilvēka miesas un gara. Darbā cilvēks ir
ielicis savus garīgos spēkus: savas domas un jūtas un rei-
zēm (kā piem. zemnieks vai amatnieks) arī savus fiziskos
spēkus.

Zemnieks savu druvas ir, tā sakot, slacījis saviem svied-
riem. Varbūt, ka zemnieka tīrumā pat adata nevar nokrist,
kur nebūtu viņa kāja sperta. Tāpēc zemniekam ir mīļš viņa
darbs. Un kad zemniekam ir jāšķiršas no viņa tīrumiem, tad
viņam šī šķiršanās allaž ir ne mazāk sāpīga, kā šķiršanās no
saviem piederīgiem. Šo lielo zemnieku traģēdiju mēs dabū-
jām pieredzēt pasaules kara laikā, kad latviešu zemniekam
nācās atstāt savas sviedriem laistītās druvas.

Tikpat mīlas, cik zemniekam viņa druvas un viņa ēkas,
ir zinātniekam un māksliniekam viņa radītais darbs. Un ja zi-
nātniekam, māksliniekam nejauši bojā aiziet viņa darbs,
tad viņam ir ap sirdi tāpat, kā zemniekam, kam kara laikā
nodedzina mājas vai arī krusa noposta visus viņa tīrumus .

No sacītā redzam, ka padarītais darbs ir cilvēkam liels
prieka un laimes faktors. Šķietas pat, ka tas ir lielākais, ie-
vērojamākais un varbūt arī paliekamākais laimes faktors un
laimes sastāvdaļa.

Par šo sacīto un motivēto vēl runā šādi tautas sakām-
vārdi un viņu varianti, uzrakstīti dažādās Latvijas malās:

„Rūgts darbs, bet saldi augļi.“ BFK. 237.

„Grūts darbs, saldi augļi.“ BFK. 172.

- „Sūram darbam saldi augļi.“ BFK. 82.
 „Pēc sūra darba nāk saldi augļi.“ BFK. 408.
 „Sūrs darbs, (v. bet) saldi augļi.“ BFK. 127, 396.
 „Rūgtam darbam saldās saknes.“ BFK. 57.

4. Pabeigta darba prieks.

„Paldies saku Dieviņam,
 To darbiņu nodariju!
 Nesacīju piekususe,
 Priecājos nodarij'se.“ (28080.)

Jautājumu par pabeigta darba prieku mēs jau pa daļai skārām nodaļā „Darba beigas un pabeigtais darbs“. Te uzsvēsim tikai padarītā darba sakaru ar laimi.

Katrs darbs ir tāda lieta, kas savās gaitās slēpj gan priekus, gan bēdas. Neviens lielāks darbs arī nav bez lielākām grūtībām. Tās nospiež cilvēka miesu un dvēseli. Un ka cilvēks pildot savu darba pienākumu ir laiku šīs nastas nesis, tad viņam gribas savus plecus uz laiku atkal atsvabināt un savas nastas nolikt.

Un kad viņš šīs nastas noliek, kaut arī tās ir bijušas pienākuma nastas, viņa pleci sajūt atvieglinājumu un viņa dvēsele prieku.

Un patīkams un skaists ir šis prieks pēc noliktām darba nastām. Viņš ir viens no tiem gabaliem, no kā ir veidota laimes mozaīka.

Tauta šo laimes elementu ir pienācīgi novērtējusi gan savās dziesmās, sakāmvārdos, gan citās gudrībās:

- „Darbu beidzis, vari papriecāties.“ BFK. 152.
 („Darbu beidzis, vari priecāties.“ BFK. 53.)
 „Padarītais darbs iepriecina.“ BFK. 147.
 „Kas dienā labu darījis, tam prieks ir sirdī vakarā.“
 BFK. 139.
 „Kur darbu pabeidzi, tur dziesmu uzdziedi.“ BFK. 139.
 „Labu kas darījis, vakarā prieku jūt.“ BFK. 99.

5. Padarītā darba apmierinājums.

„Apkuļam miežus, rudzus,
 Saveram riņas durvis;
 Nu gulēšu sav' miedziņu
 Bez nekāda sirdēstiņa.“ (28800.)

Cilvēka ētisko jūtu pasaulē ir tādas jūtas, ko sauc par pienākuma jūtām. Pienākuma jūtas cilvēks izjūt tad, kad viņam ir kāds darbs darāms. Viņš sajūt it kā spaidu, it

kā kādu virzošu varu, kas viņu spiež un virza zināmo darbu darīt un izpildīt.

No šī savādā spiediena viņš vaļā netiek, kamēr attiecīgais darbs nav padarīts.

Ja viņš šo darbu šādu vai tādu iemeslu dēļ atsakās darīt, tad šis savādais spiediens dabū vēl īpatnējāku raksturu. Viņam pievienojas vēl savāds iekšējs pārmetums. Cilvēkam šķietas, ka viņu kāda iekšēja balss nosodītu, ka viņam šī balss izsacītu pārmetuma vārdus. Šo savādo iekšējo balsi, šo iekšējo pārmetošo valodu cilvēki sauc par *sirdsapziņu*.

Godīgam cilvēkam, kad viņš savu pienākumu nepilda, pārmet sirdsapziņa.

Sirdsapziņas pārmetumi ir smagi un mocoši.

Cilvēka pienākuma jūtas un viņa bailes no sirdsapziņas pārmetumiem ir tie spēki, kas viņu spiež zināmus darbus darīt. Un no šiem spaidiem viņš vaļā netiek, iekams darbi nav izpildīti.

Bet ja nu darbs ir padarīts, tad pats par sevi saprotams, ka šie spaidi mitējas un cilvēks sajūtas no viņiem atsvabināts.

Šo garīgo jeb dvēselisko nastu nolikšana tāpat atsvabina dvēseli, kā materiālo nastu nolikšana atvieglo plecus.

Tā tad: pēc padarīta darba cilvēks sajūt pienākuma izpildes prieku. Kā darba neizpildes gadījumā viņam iekšējā balss pārmet, tā pēc padarīta darba un pienākuma šī iekšējā balss to mierina un priecina.

Padarītā darba vieglums cilvēku glāsta, kā māte glāsta bērnu ar maigu un mīlu roku.

Šo īpatnējo stāvokli ļoti labi izteic augšā minētais pantiņš, kurā sacīts, ka nu varēs gulēt miedziņu „bez nekāda sirdsēstiņa“.

Te vēl jāgriež vērība uz tautas raksturīgo vārdu „sirdsēsti“. Sirdsapziņas pārmetumi tiešām ir kā kāda mocoša vara, kas kremt, grauž, ēd cilvēka sirdi.

Interesants ir arī augšā minētās tautas dziesmas variants:

„Nu apkūlu, nu apsitu,
Nu aizdaru rijas durvis,
Nu gulēšu bez bēdiņu,
Bez neviena sirdsēstiņa.“ (28800, 1. var.)

Minētais variants uzsver to, ka līdz ar padarītu darbu noveļas arī no dvēseles bēdu nasta.

Šī pati doma izteikta arī šādos sakāmvārdu variantos:
„Kas labu darījis, tam prieks sirdī.“ BFK. 139.

„Kad darbs padarīts, tad prāts mierīgs.“ BFK. 148.

„Tas nu ir padarīts, un prāts pie miera.“ BFK. 50.

„Kad darbs padarīts, tad prāts pie miera.“ BFK. 50.

6. Darbs klusina bēdas.

„Darbs ir cilvēkam par apmierinājumu.“

BFK. 148.

„Darbs aizdzen sirdēstus.“ BFK. 124.

„Darbs dara rūgtumu saldu.“ BFK. 52.

Bēdas un sirdēsti ir laimes pretstati un laimes ienaidnieki. Kur ir bēdas un sirdēsti, tur nevar būt laimes, un kur ir laime, tur ir gals bēdām un sirdēstiem.

Cenšanās pēc laimes ir vienā un tai pašā laikā arī cīņa ar bēdām. Lai laimi aizsniegtu, tad kā no gruvekļiem un visādiem šķēršļiem ir jāatbrīvo dzīves ceļš no bēdām, nepatikšanām un sirdēstiem.

Bet kā cīnīties ar bēdām, atbrīvojot ceļu priekam un laimei?

Viens no šiem līdzekļiem ir — darbs. Bet kā gan darbs var klusināt un gaisināt bēdas?

Pirmais iemeslis šai iespējai ir tas, ka darbs ievirza mūsu uzmanību un līdz ar to visu gara sarežģīto mašīnu pavisam citā gultnē, nobīda uz pavisam citām sliedēm.

Gars parasti var darīt nopietni tikai ko vienu. Bet ja nu gars ir aizņemts darbā, ja tur saistītas ir visas domas un uzmanība, tad tanī pašā gultnē ievirzās arī visas jūtas un emocijas.

Ievirzījies darba gaitās gars aizvirzās projām no skumju un bēdu pasaules. Bēdas it kā norimst un apklust, pārtrauc savu darbību viņu griezīgie asmini, un darbojas citi garīgie spēki ar tiem psihiskiem elementiem, kādus jau mēs atzīmējām darba gaitās.

Bet darbs ne tikai vienkārši bēdas noklusina, viņš bēdu un nemiera vietā liek to pozitīvo jeb labo domu un jūtu pasauli, kas saistās ar darbu. Tur ir darba cerības un gaidas, tur ir prieks par gaidāmiem darba rezultātiem jeb iznākumiem u. t. t.

Darbā savas bēdas ir klusinājis gan zemnieks, gan strādnieks, gan arī mākslinieks un zinātnieks.

7. Darbā nav garlaicības.

- „Pie darba acis gaiši spīd, un īsi aiztek laiks.“ BFK. 53.
 „Pie darba nav garlaicīgi.“ BFK. 124.
 „Strādā, tad tev nebūs garlaicības.“ BFK. 124.

Augšā kādā vietā runājām par to, ka bezdarbā cilvēku moca garlaicība. Sacījām arī, kas garlaicību novērš.

Garlaicība, kā redzējām, ir dvēseles tukšums. Garlaicība ir tur, kur laiku nav ar ko pildīt. Bet ja ir darbs, tad cilvēks ar darbu pilda savu laiku. Viņa uzmanība ir aizņemta darbā, laiks aiziet nemanot, un garlaicības nav. Darbīgam cilvēkam garlaicības sajūta un garlaicības nemiers ir pilnīgi sveša lieta.

Tā tad: atsvabinot cilvēku no garlaicības nastas, darbs līdz ar to pievel lieku akmeni laimes spožajai celtnei.

8. Pēcdarba atpūta kā laimes elements.

- „Pēc darba salda dusa.“ 1.
 „Pēc darba salda atpūta.“ BFK. 147.
 „Jo sūrāks darbs, jo saldāka atpūta.“ BFK. 124.
 „Kad darbs pabeigts, tad dusa salda.“ BFK. 124.
 „Kas grūtumu panes, dabū vieglumu.“ BFK. 302.
 „Strādniekam akmens mikstāks, nekā kungam spilvens.“ BFK. 104.
 „Arājam grūts darbs, bet salda dusa.“ 2.
 „Darbs kad galā, — salds ir miegs.“ BFK. 52.

Nodaļā „Darbs un atpūta“ runājām 1) par atpūtas būtību, 2) par viņas nepieciešamību darba gaitās, 3) par atpūtas veidiem un laikiem.

Atpūtas laimes aspekts tur palika neskārts, tāpēc tas jāapskata tagad, sakarā ar laimes problēmu. Citiem vārdiem: jāaplūko atpūtas vieta laimes celtņē jeb laimes mozaikā un jājautā: kādas ir atpūtas un laimes attiecības?

Atbildot uz šo jautājumu, varam sacīt, ka pēcdarba atpūta ir viena no svarīgām laimes sastāvdaļām.

Tikai ir jāpasvītro — pēcdarba atpūta, jo šī atpūta krasi atšķiras no dažādām „atpūtām“ bez nopietna darba.

Atpūta bez nopietna darba ir vienkārša garlaicība, un

tāpēc tāda atpūta nekādas sevišķas baudas nevar dot. Vēl vairāk: viņa pat nav īsta atpūta, bet vienkārša slinkošana.

Citādi tas ir ar pēcdarba atpūtu. Pēcdarba atpūta cilvēkam dod apmierinājumu un baudu. Motivus, kāpēc pēcdarba atpūta sniedz baudu, mēs apskatījam augšminētā nodaļā.

Tā kā apmierinājums un bauda ir arī laimes iezīmes, tad tiek saprotams, kāpēc pēcdarba atpūta ierindoja laimes celtnē.

Tikko atzīmēto patiesību apstiprina arī mūsu tautas dziesmas.

„Paldies saku Dieviņam,
To darbiņu nodarīju!
Nu es iešu sētiņā,
Sav' rociņu pūtināt.“ (28081.)

Tā teic zemnieks, aiziedams atpūtā pēc grūta darba savās zemnieka gaitās un sajuzdams dziļu apmierinājumu un laimīgu baudu.

9. Darbs un viegla nāve.

„Kas grūti strādā, tas viegli mirst.“
BFK. 126.

Ne tikai cilvēka dzīve, bet arī viņa nāve var būt vieglāka vai grūtāka, laimīgāka vai nelaimīgāka.

Ir savādi gan runāt par laimīgu nāvi, bet laime tomēr ir rēlātīvs jēdziens. Ja mazāk arī dzirdam runājam par laimīgu nāvi, tad par vieglu nāvi un vieglu miršanu dzirdam ļoti bieži. Mirušā piederīgie allaž vien nopriecājas, ka kāds no viņu piederīgiem, sevišķi vecāks cilvēks, bez mokām miris jeb, kā viņi mēdz teikt, „viegli aizmidzis“.

Kā miegs ir sekas darbam un darba gaitām, tā dabīga nāve ir sekas darbīgam organisma mūžam. Un ja cilvēka mūžs ir aizgājis normālā darbā un normālā dzīvē, tad allaž vien nāve iestājas tikpat viegli un dabīgi, kā nogurušam cilvēkam vakarā uznāk miegs pēc dienas darba gaitām.

Sacītā pareizību apstiprina daudzi pieredzējumi un mūsu vecāku nostāsti par to, kā miruši viņu tēvi un mātes.

„Vēl izrunājās, pagriezās uz otriem sāniem, nopūtās un — aizmiga.“

Tā allaž iztēlo un atstāsta mūsu darbīgo sentēvu mūža gaitas beigas.

„Dievs dod man tā nomirt
Kā nomira tēvs, māmiņa:
Dziedot man tēvs nomira,
Dziedot mira māmulīņa.“ (4.)

Trešā nodaļa.

Darba metodoloģija tautas gudrībās.

I Darba metodes un metodoloģijas vispārējā uztvere.

1. Darba metodes un metodoloģijas jēdzieni.

„Ikkatrai lietai savāda ziņa.“ Stend.
„Nevēti ar katru vēju, un nestaigā pa ik-
katru ceļu.“ S. Sk. I.

Vārds „metode“ ceļas no grieķu vārda „methodos“. Tas nozīmē: sekošana pa pēdām, pakalpiešana, resp. ceļš.

Tā tad metode jau savā vispirmatnējā un vārdiskā nozīmē ir — ceļš zināma mērķa sasniegšanai.

Bet kas ir darba metode?

Katrā darba procesā jeb rosībā ir šādas sastāvdaļas: a) pats darba darītājs, b) darba mērķis, c) darba izpildes jeb izdares gaita.

Darba procesā metode attiecas uz trešo darbelementu, t. i. uz darba izpildes jeb izdares gaitu. Darba metode ir darba gaitas īpatnējais ceļš. Tā ir — darbības un darbizpildes paņēmieni, ar kuriem darbdaris cenšas nodomāto darbu veikt un savu mērķi sasniegt.

Tāds ir darba metodes jēdziens visplašākā (bet gan mazāk noteiktā) nozīmē.

Bet vai katrs darba paņēmiens un katrs darba ceļš ir metodisks un metode?

Pēc būtības — jā: jo metode ir darba ceļš un darba paņēmieni. Tikai vēlāku zinātne ir atradusi par vajadzīgu šo jēdzienu ierobežot. Pati tauta to ir jau sen darījusi. To viņa, piemēram, izteic savā sakāmvardā „Nevēti ar katru vēju un nestaigā pa ikkatru ceļu“.

Zinātne par metodiskiem ieskata tādus darba paņēmienus, ar kuriem darbu var iespējami labāki un pilnīgāki veikt.

Tā tad: metodes dziļākais pamats ir veiksmīgs un sekmīgs darbs.

Šāds darbs ir katras darbības un katra darbdara ideāls.

Plāvējs cenšas plaujamo druvu nopļaut ar iespējamo vieglumu, veiksmi un pilnību; tāpat zinātnieks cenšas veikt savā druvā darāmo darbu.

Ja metodisks ir veicīgs, sekmīgs, un iespējami pilnīgs darbs, tad metode ir šāda darba paņēmieni.

Ar vārdu: darba metode ir sekmīgi un labi darba paņēmieni.

Darba vispārējos paņēmienus zinātne mēdz saukt par darba principiem.

Darba principi ir — modus operandi (t. i. darba veids jeb paņēmieni).

Katram darba principam ir vēl divi īpatnēji aspekti: a) praktiskais un b) ideoloģiskais.

Darba principa praktiskais aspekts ir — viņa pielietošana darbā.

Viņa ideoloģiskais aspekts — šī principa, šī modus operandi zināšana, izpratne, atziņa.

Bet tā kā katrs darba lauks ir plašs un sarežģīts ar daudz un dažādiem darba un darbības paņēmieniem, tad šo darba principu zināšanu ir vesela atziņu sistēma jeb zinātne, ko sauc par metodoloģiju.

Metodoloģija ir metožu mācība jeb metožu zinātne.

Bet tā kā katra zinātne ir loģiski sakārtotas zināšanas, tad metodoloģija ir arī metožu loģika.

Katra metodoloģija, tā tad, aplūko attiecīgās pētības vai darblauka dažādos metodiskos principus.

Darba metodoloģija aplūko darba sekmīgas veikšanas principus. Viņa ir darba gudrību mācība.

Pēc pētīšanas lauka, metodoloģija ir vispārēja un speciāla.

Speciālā metodoloģijā aplūko darba principus kādā speciālā nozarē: zemkopja darbā, galdnieka darbā, celtniecības darbā u. c.

Speciālās metodoloģijas zināšanas īstenībā ir aroda jeb amata zināšanas. Kas māc zināmu amatu, tas zin arī attiecīgā darba paņēmienus, resp. šī darba metodes.

Bez speciālām darba metodoloģijām ir viena vispārēja darba metodoloģija.

Vispārējā darba metodoloģija aplūko vispārējos darba, resp. sekmīga darba principus, t. i. tādusodus operandi, kas attiecas tiklab uz zemkopja, kalēja, galdnieka, architekta, kā arī mākslinieka, zinātnieka un citādu dažādu speciālistu darblaukiem.

Šīs vispārējās rakstura zināšanas pēc savas dabas ir — filozofiskās zināšanas, un vispārējā metodoloģija ir filozofiska disciplīna. Tāpēc arī darba vispārējā metodoloģija ir vistīrākā un raksturīgākā veida darba filozofija.

Vispārējās darba metodoloģijas priekšmets jeb darblauks ir darba vispārējo metožu, resp. metodisko principu aplūkošana. Viņa nenodarbojas ar speciālām darba metodēm: tas ir atsevišķo praktisko speciālzinātņu darblauks jeb priekšmets.

Sacītais attiecas arī uz tām zināšanām, ko sniedz tautas gudrības.

Tauta savās gudrībās tāpat nošķir speciālās amata zināšanas no vispārējām jeb filozofiskām zināšanām (saprotama lieta, bez tagadnes zinātniskās terminoloģijas), kā to rāda sekošās tautas dziesmas.

„Māci mani, māmuliņa,
Visādāi darbiņā:
Māci vērpēt, māci aust,
Māci zīdu šķeterēt.“ (6675.)

„Izmācīj'se darbiņam,
Māci gudru padomiņu.“ (6676.)

Mācība dažādiem darbiem — speciāla metodoloģija; mācība gudram padomam — darba vispārējā metodoloģija, darba un dzīves filozofija.

2. Attiecības starp metodi un faktoru.

Metodes jēdziena noskaidrošanā vēl no svara ir izprast starpību starp metodi un faktoru.

Ar metodes pamatjēdzieniem jau iepazīsīties. Tāpēc te kādus vārdus sakarā ar faktora jēdzienu.

Par darba faktoru sauksim katru objektīvu spēku vai kādu apstākli, kas darbu var veicināt.

Tādi faktori ir: cilvēka iedzimtais talants, fiziskais spēks, labvēlīgi apstākļi u. c. Piem. no dabas ar stipriem fiziskiem spēkiem apbalvots strādnieks vieglāki veic savu fiziska rakstura darbu, kā vāju spēku darbinieks.

Kas vienkāršā darbā ir fizisks spēks, tas garīgā darbā ir iedzimtais talants. Ar zināmu talantu apdāvinātais cilvēks sekmīgāki veic savu darbu, kā līdzīgos apstākļos kāds otrs cilvēks bez minētā talanta.

Dzejnieka talants ir dzejas darba faktors, tāpat kā zinātnieka talants — zinātniska darba faktors.

Metode, turpretī, ir darba sekmīgas veikšanas prasme un attiecīgi paņēmieni. Tie neatkarājas no dabas dotām dāvanām, bet no cilvēka iegūtām zināšanām, no viņa prasmes un izmaņas, darba apstākļus un dažādus darba noteikumus izdevīgi savienot.

Tā piem.: viens dzejnieks sēd kafejnīcā un tur meklē savu dzejas noskaņu, kamēr otrs ieskata par labāku paņēmieni sava darba veikšanai uzmeklēt tīru gaisu un lauku mieru, lai tur strādātu.

Viens strādā pa naktīm, otrs — agri no rīta. Ar vārdu — katram savas darba metodes, savi darba paņēmieni.

Ja diviem strādniekiem vienādi talanti, tad sekmīgāki darbu veiks tas, kam labākas darba metodes.

Faktors tā tad ir objektīvs spēks: fizisks, psihisks, sociālas vai citādas dabas, bet metode ir prasme un izmaņa šos dažādos spēkus ražīgi sasaistīt, apvienot un saskaņot darbā, priekšmeta sekmīgā, izdevīgā apstrādāšanā.

Darba faktorus aplūkosim atsevišķā nodaļā. Te piegriezīsim vērību tikai vispārējiem metodiskiem darba principiem.

Darba metodiskie principi ir dažādi. Dalot viņus pēc darbīgaitas posmiem, dabūjam šādas metodisku principu grupas:

1. Metodiskie principi darbam sagatavojoties.
2. Metodiskie principi darba sākumā.
3. Metodiskie principi pašā darba gaitā.
4. Metodiskie principi darbu beidzot.

Nemot vērā prasmī sekmīgi izmantot dažādos darba spēkus un faktoros, dabūjam citādas darba principu grupas. Viņas ir sekošas:

1. Metodiski principi gribas un darbības pielietošanā darba gaitās.
2. Ētisko spēku pielietošana kā darba metodes.
3. Dažādu psihisko spēku pielietošanas paņēmieni.
4. Prasme un paņēmieni laiku izmantot.
5. Darbības takta izlietošana darba gaitās u. c.

Katrai svarīgākai darba principu grupai piegriezīsim atsevišķu vērību.

3. Labas metodes loma darbā.

„Kas māk, tam viss viegli, kas nemāk —
tam viss grūti.“ BFK. 50.
„Ar gudru ziņu var visu padarīt.“ BFK. 50.
„Slikts plāvējs vaino izkapti.“ BFK. 330.
„Meistaram darbs viegli iet.“ Stend.

Labā kāda darba metode ir — labi šī darba paņēmieni. Bet lai pie šādiem labiem paņēmieniem kļūtu, tad vajaga viņus zināt.

Darba paņēmieni izzināšana un piesavināšanās ir attiecīga darba teorija. Kad šī teorija savienojas ar prasmī šīs zināšanas darbā izlietot, tad runājam par darba vai zināma amata mācēšanu.

Atsevišķo arodu metožu zināšanas ir galvenā kārtā praktisko jeb pielietošanas paņēmieni zināšanas.

Pats par sevi saprotams, ka tādai zināšanai ir liela nozīme. Kas savu amatu labi prot, tam daudzkārtīgi labumi. Vispirms jau pats darbs vieglāki darās. Otrkārt: darbam labāks iznākums, labāks pats darba ražojums.

Tāpēc tautas filozofiskā gudrība ir: **k a t r u d a r b u v a j a g a m ā c ē t.**

Ja darbu nemāk, tad visādas nelaimes: tad vainīga gan izkaptis („Slikts plāvējs vaino izkapti“), gan citi cilvēki un citi apstākļi.

Ja, turpretī, darba metodes zin, tad darbs iet labi un viss labi. Nenomocās arī pats cilvēks.

„Augsti cēlu sprigulīti,
Lēni laidu klājienā,
Lai rociņas nepiekusa,
Visu nakti cilājot.“ (28743.)

Kas darbu neprot, tas ar to

„Mocās kā velns ar krupi.“ BFK. 50.

Kas darbu prot, tas turpretī:

„Strādā kā vaļā.“ BFK. 50.

„Darbs kā raisīt raisās.“ BFK. 50.

Cik lielu lomu tauta piešķir darba prasmei, to jau redzējām nodaļā „Darītprasmes vērtība“. Redzējām, ka tur jau nieši lūgtin lūdzas vecākus cilvēkus, lai māca tos visādā darbiņā.

Tā tad tautas filozofiskā doma, tautas gudrība attiecībā uz metodēm ir: 1) jācenšas pēc labām darba metodēm, pēc labas katra darba prasmes.

II Kā jāgatavojas darbam.

1. Pirms ķeries pie darba, paredzi viņa gaitu un ceļu.

- „Dari ko darīdams, apdomā galu.“ BFK. 68.
 „Nesāc darbu bez apdomā.“ BFK. 167.
 „Apdomā labi, iekams dari.“ BFK. 152.
 „Papriekš apdomā, tad dari.“ BFK. 295.
 „Septiņreiz pārdomā, tad padari.“ BFK. 71.
 „Iekams ko dari — pārdomā.“ BFK. 468.
 „Sākot darbū, domā par nākotni.“ BFK. 52.

Katram darbam ir savs sākums. Darba sākumam seko pati darba norise, kas ved pretī darba galam. Darba gals sakrīt ar darba mērķa izpildīšanu.

Darba sākums, darba rosība un gals — tāda ir darba gaitas līnija.

Citi darba elementi ir: 1) darba mērķis, 2) līdzekļi darba izpildīšanai, 3) darba produkts jeb ražojums.

Vienkārša darba ideja ietver sevī parastī visus darba elementus. Tikai viņu skaidrība ir dažāda. Dažreiz ir puslīdz skaidra gala ideja, bet neskaidras tās idejas, kas saistītas ar izpildīšanas līdzekļiem, un gala iznākums ir — visa nodoma un pasākuma sabrukums.

Pieņemsim, ka cilvēks sev gūst kādu zemes gabaliņu (jaunsaimniecību) un grib uzcelt dzīvojamo ēku. Dzīvokļa vajaga, naudas arī pēc pavirša aprēķina pietiek, tāpēc iztaisa ēkas plānu, paaicina amatnieku un stājas pie darba.

Bet... ēka vēl nav pusē, aptrūkst naudas. Tā nu ar grūtībām ir jāaizņemas un jātaisa parādi. Ēkai pamats iemūrēts pārāk zems, tāpēc telpas vēlāk ir mitras. Amatnieks ir bijis slikts, materiāli izvēlēti slikti, ēkā drīz iemetas puve, un tā iet postā „ar vālu“. Ar vārdu, nelaime uz nelaimes: 1) parādi jāmaksā un vekseli jāizpērk; 2) mitrais dzīvoklis maitā veselību; 3) ēka strauji iet bojā; 4) gara stāvoklis galīgi notriekts, jo visā dzīvē ir nenovēršams bankrota posts.

Bet kur tad bija vaina? Kur nelaimes cēlonis?

1) Vispirms vajadzēja padomāt un nopietni pārdomāt, kāds dzīvoklis īsti ir vajadzīgs, kāds ir labs un veselīgs.

2) Vajadzēja padomāt par celtniecības vissvarīgākiem noteikumiem un nelikt zemu pamatu.

3) Vajadzēja zināt to patiesību, ka ir labi un slikti amatnieki, vajadzēja pameklēt un izvēlēties labu un godīgu amatnieku.

Bez tam vajadzēja uzņemties pūles, rūpīgi sekot amatnieka darbam un lietotiem materiāliem; vajadzēja zināt un apdomāt to patiesību, ka ļauns amatnieks, pēc lētuma dzīdāmies, var lietot arī sliktus materiālus.

4) Vajadzēja pārdomāt par to, ka arī savā celtniecības darbā amatnieki var būt nolaidīgi un pavirši. Vajadzēja lūkot, lai amatnieki gādā par ēkas attiecīgu izolāciju, pamatā liekot darvotu papī etc., vajadzēja palūkoties arī, lai sienu pildījumi nav mitri u. t. t.

5) Vajadzēja izskaitļot labāki ēkas varbūtīgos izdevumus u. t. t.

Ar vārdu sakot: vienkāršo celtnes ideju vajadzēja sadalīt viņas sastāvdaļās un katru sastāvdaļu rūpīgi pārdomāt, paredzot visādas ļaunas varbūtības; tāpat arī pārdomāt, kā dzīvē tik bieži sastopamās amatnieku ļaunprātības novērst.

Kad viss tas būtu pārdomāts, tad ēkas celtniecība varēja beigties ne ar bankrotu un postu, bet ar apmierinātu dzīvi patīkamā, sausā un veselīgā dzīvoklī. Ar vārdu: „dari ko darīdams, apdomā galu“.

Cilvēka domāšanas spēja ir darba faktors. Tas ir, domāšana ir tāds spēks, ko var un nevar pielietot darbā. Bet tas, kā katrs cilvēks šo dabas doto spēku pielieto darbā — tā jau ir metode.

Viens cilvēks ēku celot dabas doto domāšanas spēju nodarbina, cik vien iespējams, darba gaitas vispusīgai pārdomai un gūst labus iznākumus.

Otrs šo pašu domāšanu, māju būvējot, vērš citā virzienā, teiksim, uz tenisa spēles mākslas pētīšanu, uz kāršu spēli un jaunākām modēm, bet ēkas celšanas jautājumam ziedo $\frac{1}{10}$ daļu no tur vajadzīgās un nepieciešamās domāšanas.

Rezultātus jeb iznākumus no tā jau redzējam.

Tāpēc tautas filozofija brīdina un darāmo darbu liek rūpīgi pārdomāt jau pirms darba sākšanas.

„Apdomā papriekš, tad pēc nebūs žēl.“ Stend.

„Nedari neko bez apdoma, tad ko tu darīsi, tev nebūs žēl.“ BFK. 577.

„Ko dari, to dari ar apdomu.“ BFK. 65.

„Divi reizes apdumoj, trešā dor.“ BFK. 444.

„Desmit reizes mērī, vienreiz nocērt.“ BFK. 94.

„Dari ko darīdams, apdomā galu; šuj ko šūdams, aizmet mezglu.“ 1.

„Trīsreiz apdomāts ir tikpat kā padarīts.“ BFK. 71.

„Apdomājies labi, iekams ko uzņemi.“ Stend.

„Ja tev piķa smaka nepatik, tad nepaliec par kurpnieku.“ Altm.

2. Neķeries pie darba, kas nav tev pa spēkam.

„Ko nevar celt, to nevar nest.“ BFK. 172.

„Prāts pār jūru, mugura pie mūra.“

BFK. 125.

„Neskrieni gaisā, iekams nav spārni izauguši.“

BFK. 111.

„Prāts debesīs, deguns pelnos.“ M.-Endz.

„No smilšu ķerras atstājas, bet kalna apgāzt nevar.“

BFK. 1216.

Šis metodiskais princips ir atzarojums no iepriekšējā. Viņš ir — zināma veida paredzēšana un apsvēršana.

Pirms cilvēks ķeras pie kāda darba, tam nepietiek vienīgi ar darba ideju jeb domu. Tādu ideju cilvēkam var būt daudz. Daudz var cilvēks vēlēties izdarīt.

Vēlēties un gribēt nav liela māksla, bet gan — izdarīt. Un lai izdarītu, vajaga attiecīgu līdzekļu un iespēju. Bet šie līdzekļi un iespējas ir jāparedz, jāapsver un jānovērtē jau pirms ķeras pie darba.

Kas darbu sāk bez attiecīgām iespējam un labām izredzēm, tas ir dumjš darba darītājs. Prātīgs cilvēks to nedara. Viņš darbu sāk tad, kad rokā ir iespējas.

Bet lai zinātu tādas iespējas, tad ir jāapsver savi spēki: garīgie, fiziskie, materiālie, sociālie.

Kas pili grib būvēt, bet kam nauda tikai pirts būvei, tas ir dumjš. Ja tev līdzekļi tikai pirts būvei, tad būvē pirti, ne pili. Ja tu tikko vari cūkas noganīt, tad nelīgsti par priekšpuiši. Ja nemāki rēķināt, tad neatver veikalu u. t. t.

Ja darīsi neiespējamo, tad gūsi nelaimi — sev un citiem.

Bet ja nu tomēr esi tādām darbām pieķēries, kas nav pa spēkam, un to tikai pirmās darba gaitās dabū just un pārliecināties, tad labāk atstāj to jau sākumā nekā vēlāk.

„Labāk tievais pavediens lai pārtrūkst sākumā, nekā resnais beigās.“ BFK. 124.

„No diviem ļaunumiem labāk izvēlēties mazāko kā lielāko.“ BFK. 50.

„Kļūdīties ir cilvēcīgi.“ BFK. 50.

Tāpēc izlabo atrastās kļūdas agrāk nekā vēlāk.

3. Apdomā savus darba solījumus.

- „Ko nevari padarīt, to neapsoli.“ BFK. 152.
 „Soli maz, dari daudz.“ BFK. 167.
 „Ko nevari, to nesoli.“ BFK. 94.
 „Gara mēle sola, īsas rokas dod.“ BFK. 53.
 „Nelga, kas sola, vīrs, kas dara.“ BFK. 50.
 „Solīts krīt makā.“ BFK. 49.

Darba sākums allaž guļ solījumā. Apsolīts darbs ir jāpilda. Bet solījumā guļ arī darba laime un nelaime.

Kas neapdomīgi sola, tas sagādā sev daudz posta un nepatikšanu.

Vispirms — nesoli darbu, ko nevari veikt.

Otrām kārtām — nesoli darbu uz tādu laiku, līdz kuram nevari veikt.

Abi šie solījumi ir nesuši un nes ikdienas gan daudz zaudējumu, gan arī daudz nepatikšanu, morālisku ciešanu un nelaiemes.

Ja darbu pēc kontrakta jeb līguma sola nobeigt uz zināmu laiku un nenobeidz, tad darītājs cieš zaudējumus.

„Solīts krīt makā.“ BFK. 49.

Ja darītājs otram sola kādu palīdzības darbu, bet nespēj pildīt, tad viņš šim otram sagādā zaudējumus un ciešanas.

Bez tam godīgs cilvēks arī pats sajūt lielas nepatikšanas un morāliskas mokas, nespējot pildīt dotos solījumus.

Tāpēc ar solījumiem, ar solītiem darbiem un pakalpojumiem ir jābūt ļoti uzmanīgiem. Bet kā to panāk?

To panāk ar to, ka savus solījumus vispirms labi apdomā un apsveļ savus spēkus un izpildīšanas iespējas.

Tikai kad prāts noteikti atzīst darbu par padarāmu, tad solīt — solīt un arī pildīt.

„Kas apdomīgs savos solījumos, tas noteikts savos izpildījumos.“ BFK. 152.

Tas, kas sola un nedara, ir — bezgodis. Un tādu dzīvē ir daudz.

Tāpēc labāk solīt mazāk, bet darīt vairāk.

„Nelga, kas sola, vīrs, kas dara.“ BFK. 386.

„Sola daudz, pilda maz.“ BFK. 1183.

4. Neskopojies ar vajadzīgo informāciju (priekšziņu) ievākšanu darbu sākot.

„Labāk divreiz ceļu prasīt, nekā vienreiz maldīties.“ BFK. 161.

„Labāk divreiz prasīt, nekā vienreiz slikti darīt.“ L. A. 1971., 37.

Ejot un ceļojot vajaga zināt īsto ceļu, darbu sākot vajaga zināt viņu padarīt.

Kas ceļu lāga nezina, tas maldās. Kas darbu lāga neprot, tas kļūdās.

Ja ceļu nezina, tad jāprasa; ja darbu nezina, tad jāmācās vai jālūdz padoms citam.

Pie tam nepietiek ar paviršām ziņām. Ziņas jāieoūst iespējami skaidras un noteiktas.

Te ir labi darba darītājam būt nepietiecīgam un daudzgribošam. Kas zināšanā pietiecīgs, tas ātri tiek gudrībā nabags, kas darba pirmziņās pietiecīgs, tas darbu vāji veiks.

Nepietiekošas darbziņas ir kļūdu ražotājas vai arī darba iznākumu kapraces.

Darba veikšanai jo vairāk ziņu un zināšanu, jo labāki. Te katrs zināšanas grauds nes simtkārtīgus augļus.

Tāpēc tādas darbziņas ir jāgūst, jāgūst vai no grāmatām, vai no citiem cilvēkiem. Parasti no visādiem avotiem. Zināšanu par daudz nekad nevar būt.

„Garam zin padomu — nogriež, bet ko darīsi īsam?“
BFK. 50.

Tā tauta teic par pilnību un nepilnību kādā lietā. Tā arī zināšanās.

Labāk lai zināšanas un informācijas atliek kā pietrūkst.

Tikai tas padara labus un lielus darbus, kas daudz zināšanas ir krājis un meklējis.

Tāpēc neskopojies ar pirmziņu ievākšanu katram darbam. Pirmziņas ir tava darba ēkas pamati. Labas pirmziņas un pirmjēga ir darbēkas granītpamati. Vājas pirmziņas — smiltis tavas ēkas pamatā: ūdens izskalos, ēka sagāzīsies.

5. Nopietnam darbam nopietna sagatavošanās.

„Kad nopietni darbu neiesāks, tad arī nekas neiznāks.“ BFK. 266.

„Notrin izkapti un tad plauj.“ BFK. 468.

„Kā jūgsi, tā brauksi.“ BFK. 72.

„Divreiz nomēri, vienreiz nogriez.“ BFK. 1218.

Katram darbam sava priekšvēsture. Tā ir — sagatavošanās. Viens aspekts, viena puse šādai darba priekšsagatavošanai, kā redzējām, ir vajadzīgo zināšanu un ziņu ievākšana. Bet tas nav viss.

Bez zināšanām vēl dažam darbam vajadzīgi citi līdzekļi un apstākļi. Te viss jāparedz un jāsagatavo, bez tam jāsa- gatavo laikā.

Vasarā vai rudenī ir jāsataisa ragavas ziemai, bet ziemā ir jāsataisa rati vasarai, arklis un ecēšas pavasarim u. t. t.

Gatavojoties ēku celt, prātīgs zemnieks jau gadiem pie- gādā materiālus, piekrāj naudu un gadiem par to domā. Kad viss ir sakrāts: gan padoms, gan materiāls, gan nauda, gan pārtika amatniekiem, tikai tad viņš ķeras pie ēkas celšanas.

Tāpat ir jāstrādā arī ceļot garīgas ēkas, tā jāstrādā ir nopietnam rakstniekam, nopietnam zinātniekam.

Lieli rakstnieki un gleznotāji ir gadiem un pat gadu desmitiem krājuši materiālus saviem nākamajiem darbiem.

Tāpat lielie pētnieki un zinātnieki. Un tikai tad viņi ir varējuši radīt tiešām nopietnus un lielus darbus.

Liela ēka prasa daudz materiāla, liels zinātnisks darbs — daudz iepriekšzināšanu, liels mākslas darbs — daudz novē- rojumu un pieredzējumu.

Ar vārdu, nopietnam darbam — nopietna un vispusīga sagatavošanās. Nopietna sagatavošanās ir nopietna darba drošs pamats, droša izpildes iespēja.

Kas būdīnai materiālus savācis, tas pili neuzcels.

Vieglam sagatavojumam sekos viegls, resp. mazvērtīgs darbs. Ar vārdu:

„Kā jūgsi, tā brauksi.“

6. Asini darba rīkus.

„Izkapti brucinot darba nekavē.“ I.

„Kas ar kumeli ar, tam likas vagas.“ I.

„Pa priekšu aizjūdž un tad brauc. BFK. 468.

Pie sagatavošanas darbiem pieder arī darba rīku jeb darba līdzekļu sagatavošana. Plāvējam vajaga iztrīt izkapti,

meža vīram — cirvi, grāvracim — šķipeli jeb lāpstu, arājam jāsaģatavo arklis un jāpabaro zirgs u. t. t.

Labam darbiniekam arī parasti ir labas darba lietas, darba ieroči.

Vēl vairāk: pie labiem un sliktiem darba rīkiem taisni var pazīt tiklab sliktu, kā labu strādnieku jeb darbdari.

Kā tas ir fiziskā darbā, tā tas ir arī garīgā.

Arī zinātniekam vajag izasināt savas „izkaptis“, savas darba metodes un darba līdzekļus. Tāpat māksliniekam, sabiedriskam darbiniekam u. t. t.

Katram darbam ir sava izkaptis vai āmurs, savs arklis un savas ecēšas, un tām ir jābūt labā kārtībā, tad arī darbs sekmesies un būs labā kārtībā.

7. Saskaņo darba līdzekļus ar darba mērķi.

„Kāds klucis, tāds cirvis.“ BFK. 87.

„Ar karoti upi neizsmelsi.“ Lautenb.

„Ar vilku nearsi, ar lāci neecēsi.“

Lautenb.

„Ar diegiem nav aršana, kad nav dzegausku.“ BFK. 388.

„Ar cūku Rīgā neaizbrauksi.“ BFK. 1170.

Ja vajadzīgs labs braucamais un darba zirgs, tad nepērc jājamo vai sporta zirgu.

Ģatavojot savu dēlu par māju mantinieku un nākamo saimnieku, nesūti to drāmatiskos kursus.

Ar vārdu sakot: māki saskaņot darba līdzekļus ar darba mērķi.

Tikai dzīvē pret šo principu daudz tiek grēkots. Cilvēki vai nu negrib, vai neprot atrast zināmam mērķim vajadzīgos līdzekļus. Tā, piem., ļoti parasta parādība ir, ka mūsu zemnieki saviem bērniem dod tādu izglītību, kas tos no zemes atvešina un piesaista pilsētai.

Tāpat zemnieks allaž gādā lietas, kas tam nav vajadzīgas, bet negādā un nerūpējas par nepieciešamiem darba rīkiem.

„Pārdod govi un nopērk klavieres.“ BFK. 50.

Kārtīga arkla un ecēšas mājās nav, bet ir gan visādas pilsētas greznuma lietas, visādas „liekacības“.

Tautas veselīgā doma šādus darba principus asi nosoda un zobgalīgi izsmej.

„Putniņus nenokērsi ar roku mezdams.“ Stend.

„Ar gaili neviens neaē.“ BFK. 76.

- „A(r) nagiem neatmežģīsi, kur zobu vaig.“ Lautenb.
 „Ar roku koku nenocirtīsi.“ BFK. 76.
 „Ar adatu nevar karu apkaut.“ M.-Endz.
 „Ar kumeļu nevar taisnas vagas dzīt.“ BFK. 50.
 „Ar nagiem neatraisīsi, kur zobu vajag.“ Lautenb.
 „Kakis ar cimdiem peles neķej.“ BFK. 50.
 „Ar adatu jūru nesasildīsi.“ M.-Endz.
 „Ar karoti (sauju) grib upi izsmelt.“ Lautenb.
 „Kucai likt rīkus mazgāt un kazai kāpostus.“ Stend.
 „Kas grib linus plūkt, tam nevajaga greču sēt.“ BFK. 1110.
 „Ko tu, cūka, kokā kāpsi, ka tev nagu nava?“ BFK. 995.
 „Ja ej mežā malku cirst, tad neatstāj mājā cirvi. Altm.
 „Kad tu ej zvejot, tad neatstāj tiklu mājā.“ Altm.
 „Ar baltu kažoku neēj saulē uz baznīcu.“ Kr. Ulm.
 „Līdz kāposti izaugs, gaļa paliks veca. S. Sk. I.
 Par šo principu ir arī pozitīva rakstura imperātīvi jeb pamudinājumi un skubinājumi.
 „Kāds darbs, tādas drēbes.“ BFK. 140.
 „Kāds strādnieks, tādas drēbes.“ BFK. 262.
 „Maizi pelnot vajag darba ieroču.“ BFK. 326.
 „Ar vecu zirgu var taisnas vagas dzīt.“ BFK. 54.

8. Neizšķied darba līdzekļus.

- „Kas retī sēj, tas nokrāpj zemi.“ 2.
 „Nesit vēju ar dūri!“ BFK. 50.
 „Strādā, bet nelauz lietas.“ BFK. 50.

Gudrs nav tas, kas ar daudz līdzekļiem maz panāk, bet — otrādi: gudrs ir tas, kas ar maz līdzekļiem panāk daudz.

Kas mājas uzņem ar lieliem kapitāliem un tomēr nekurs netiek, tas saimnieko neekonomiski un neprātīgi. Bet kas mājas uzņem ar šauriem līdzekļiem un tomēr tiek uz „zaļa zara“, tas ir gudrs un citādi vērtīgs saimniekotājs.

Ja tev zemes daudz, tad apsēj to, bet neatstāj tukšu, vai nemāni tikai ar retu sēklas iekaisījumu. To darot tu nerrosi zemi un pats sevi. Zeme ilgosies pēc vairāk ražas, bet citi cilvēki par tevi smiesies un zobosies.

Bez tam darba līdzekļi ir manta. Tie ir vērtība, vienalga, vai tā ir melnā zeme, vai tas tavs talants, tavi darba spēki vai citi līdzekļi.

Vietā neizmantota un neizlietota manta pūst, maitājas un iet bojā.

Vēl ļaunāki ir nevietā izlietoti vai palaidnīgi un neapdomāti izšķiesti spēki un līdzekļi. Darba līdzekļu un spēku izšķiešanas nes cilvēkam postu.

III Metodiskie principi darba sākumā.

1. Katru darbu sāk savā laikā.

„Neiesāc nekā bez laika.“ BFK. 125, 139.

„Lielas lietas uzņemt, iekams spēki klāt ir.“
Stend.

„Neskrej gaisā, kamēr spārni nav izauguši.“ BFK. 50.

Ko gan īsti nozīmē: sākt savā laikā? Vai katrs darbs būtu jāsāk tāpat pēc zināma pulksteņa, kā atiet dzelzceļa vilciens?

Šī laikā sākšana attiecībā uz dažādiem darbiem nozīmē: sākt tad, kad darbam sagatavoti nepieciešamie apstākļi.

Kas ēku sāk būvēt tad, kad tam nav ne materiāla, ne naudas, tas sāk nelaikā. Tāpat tirgotājs, kas sāk savu veikalu bez attiecīgās naudas kapitāla un bez attiecīgām zināšanām, tas sāk savu darbu nelaikā. Tāpat zemnieks, kas savus pavasaļa darbus iesāk agrāki vai vēlāku kā dabas apstākļi to atvēr, tas sāk nelaikā.

Tāpat tas ir arī ar visiem citiem darbiem. Te tauta laika jēdzienu saista ar apstākļu nogatavošanos. Sākt laikā darbu nozīmē sākt to tādā brīdī, kad darbam iepriekšējie sagatavošanas kārtējumi un rīkojumi ir sakārtoti un nepieciešamie apstākļi sekmīgai darba turpināšanai radīti.

Kad darba apstākļi nav darbam, kā pienākas, nogatavoti, tad cilvēks sāk par agru.

Tāda sākšana darbam nenāk par labu. Viņa darbu var ne veicināt, bet gan vairāk kavēt. Tāpēc tauta tādos gadījumos teic:

„Kas agri sedlo, tas vēlu jāj.“ BFK. 104.

„Agrī sedlo, vēlu jāj.“ Stend.

Tas nozīmē tik daudz, ka tas, kas darbu sācis agrāk kā vajaga, to arī nobeidz vēlāk kā vajaga.

„Iesmu jau drāž, kad putns vēl mežā.“ BFK. 147.

T. i. sāk kādu darbu tad, kad vēl nav nekādas drošas izredzes to padarīt, un visa „iesma drāšana“ var izrādīties par lieku darbu un velti nokavētu laiku.

2. Nesāc darbu, ko nespēj beigt.

„Nesāc to, ko nevari pabeigt.“ BFK. 237.

Ir darbi, kas ir gan veicami cilvēkam pēc viņa gara spējām vai fiziskiem spēkiem, bet kuŗu izpildīšanu traucē kādi citi apstākļi: īsais laiks, sabiedrības stāvoklis u. t. t.

Bet ja nu ir skaidri redzams, ka darbs nav pilnībā veicams, tad to nevajaga sākt.

Nepabeigts darbs ir zaudējums daudzējādā ziņā. Iztērēti garīgie un fiziskie spēki, tāpat sakarā ar darba raksturu arī materiālie līdzekļi, dārgais laiks, bet nenobeigtais darbs allaž vien ir ļoti mazvērtīgs vai arī pavisam nevērtīgs.

Ko līdz sākt ēku būvēt, ja nevar dabūt to pat zem jumta? Viņa sapūs un aizies bojā.

Ko līdz zemi sastrādāt, ja nav izredzes sēklu dabūt: zeme apaus ar nezālēm.

Tāpat tas ir ar visiem citiem darbiem.

Tāpēc jau pirms darba sākšanas apdomā: vai darbu varēsi pabeigt, vai nē.

3. Labs un slikts darba sākums.

„Labi iesākts, pa pusei ir padarīts.“

BFK. 720.

„Labam pasākumam labs iznākums.“

BFK. 152.

„Kas slikti neiesāk, tas arī nekad labi neiesāks.“

B. 1888., 23.

„Kas grūti iesāk, tas viegli beidz.“

BFK. 185.

„Kas slikti iesāk, tas nekad labi neiesāks.“

BFK. 352, 165.

Darba sākums tā tad pēc tautas domām var būt slikts un labs.

Labs sākums ir tāds, kad visi iepriekšējie apstākļi darba sekmīgai turpināšanai ir sagatavoti. Ja darba darītājs labi un sekmīgi ir iesācis, tad arī normālos apstākļos darbs labāki un bez kavēšanās ies uz priekšu. Tāpēc arī tauta saka, ka tas, kas labi iesākts, ir jau pa pusei padarīts un ka labam pasākumam ir labs iznākums.

Šāda darba gaita ir diezgan normāla un loģiska.

Pilnīgā pretrunā ar sacīto šķietas esam citi augšā minētie sakāmvārdi. Bet ja tikai labs sākums garantē labas beigas, tad kā gan tas, kas grūti sāk, var viegli beigt?

Pēdējā sakāmvārdā ietvertā patiesība izskaidrojas ar darba darītāja īpašībām un darbības principiem.

Cilvēks, kas grūtos apstākļos darbu sāk, bet tomēr viņu sāk un turpina, tas ir cilvēks ar stipru apņemšanos un lielu gribas spēku. Ja viņš jau sākumā nebaidās no lielām grūtībām, bet darbu ved ar lielu neatlaidību ne tikai sākumā, bet arī turpmāk, tad pats par sevi saprotams, ka viņš savās darba gaitās grūtības salauzis un savu sprausto mērķi sasniegs, t. i. darbu nobeigs.

Labi jau ir, kad darba sākums ir labs, tikai ne ikreizes, un ne ikkatrs var un drīkst tādu labu darba sākumu gaidīt. Tāpēc allaž vien un varbūt pa lielākai daļai darbi ir jāiesāk sliktos un nelabvēlīgos apstākļos. Un kas tādos apstākļos darbu negrib sākt, bet gaidīt tikai uz labiem un maigiem apstākļiem, tas varbūt darbu arī nekad neiesāks un nepadarīs. Tāpēc arī tauta zīmīgi savā paradoksālajā sakāmvārdā teic: „Kas slikti neiesāk, tas arī nekad labi neiesāks.“

Tā pati patiesība un tā pati doma ir likusi tautai izkalt arī citus attiecīgos sakāmvārdus:

„Ko slikti iesāk, to labi pabeidz.“ BFK. 149.

„Kas slikti neiesāk, labi neiesāk.“ 2.

„Kāds sākums, tādas beigas.“ BFK. 395.

„Labi iesākts ir jau pus nodarīts.“ K. Elverss.

„Katram darbam iesākums labākais.“ BFK. 158.

„Labs, kārtīgs, gudrs iesākums

Ir darbam pusizdarījums.“ V. L. gr. 1870. 61.

„Ar Dievu sāk, ko gribi sākt.“ BFK. 68.

„Ar Dievu sāk, ar Dievu beidz, tad tev labi klāsies.“ 3.

„Droši sākts ir puspadarīts.“ Stend.

Pie dažādām darba sākšanām vēl pieder novēlota jeb nokavēta darba sākšana. Daudzreiz cilvēkos valda tāda doma, ka nokavētu darbu vairs nav vērts sākt. Daudzreiz tiešām tā varbūt arī ir, bet daudzas citas reizes ar šo aizbildinājumu cilvēks tikai lāpa savu slinkumu. Novēlots darba sākums pieder pie tiem nelabvēlīgiem sākumiem, par kuriem tauta runā. Bet cilvēkam ar savu gribas spēku, kā redzējām, ir daudz nelabvēlīgu apstākļu jāpārvar, un darbs tomēr jāpadara. Tā tas arī ir ar novēlotu darbu.

Novēlots darbs, varbūt, arī būs grūtāks un mazāk izdevīgs, bet viņš tomēr būs simtreiz derīgāks, kā pavisam nedarīts. Tāpēc tādos gadījumos tauta arī mēdz teikt:

„Labāk vēlu kā nekad.“ BFK. 395.

4. Darbu, ko esi apņēmis sākt, to sāk labāk ātrāk nekā vēlāk.

„Jo agrāk sāksi, jo agrāk beigsi.“

BFK. 304.

„Drīz sāksi, drīz beigsi.“

BFK. 237.

„Agrāk sāks, agrāk beigs.“

BFK. 254.

„Jo vēlāk sāksi, jo vēlāk beigsi.“ BFK. 71.

Kāpēc gan darāmo darbu ir labi sākt ātrāk nekā vēlāk? Tur daudzi un dažādi iemesli.

Vispirms jau darbs ātrāki jāsāk tāpēc, lai bojā neaiziet uzkrātais spēks, kas darbu var darīt. Kādu darbu nodomājot un nolemjot sevī darīt, uz šo mērķi arī virzās un kopojas cilvēka uzmanība, interese un citi darbīgie spēki.

Bet ja nu cilvēks šiem spēkiem neliek darboties, tad tie vienkārši pazūd neizlietoti, kā neizlietots aizplūst krituma ūdens, kuŗa spēku cilvēks neprot vai negrib izmantot.

Otram kārtām, nolemtais darbs, kā cilvēka pienākums pret sevi, paliek par spiedienu uz viņa dvēseli. Viņš nedod miera, kā katrs neizpildīts pienākums. Ar savu dvēseli nospiedošo varu viņš kavē arī citus darbus, jauc un traucē cilvēka uzmanību un novirza viņa vērību uz citu pusi.

Trešām kārtām, katrs nodomāts darbs ir darbdarā pieņākums pret citiem cilvēkiem.

Šis pienākums pret citiem spiež ne mazāk kā pienākums pret sevi.

No pienākumiem ir labi atbrīvoties ātrāk: līdz ar to cilvēks ātrāki atbrīvojas no nepildītā pienākuma nospiedošā sloga un arī ātrāki gūst izpildīta pienākuma vieglumu un prieku.

Ceturrtām kārtām: darbu taču cilvēks sāk, lai sasniegtu kādu sev derīgu mērķi. Ja viņš ātrāki darbu sāks un izpildīs, viņš arī ātrāki šo mērķi sasniegs.

Ja darba mērķis būtu kaut tikai darba alga, arī tad viņš šo algu drīzāki dabūs, ja darbs būs padarīts.

Tā tad: no visa sacītā redzam, ka ļoti pareizs ir tautas filozofiskais princips attiecībā uz darāmo darbu: tā sākšanu nevilcināt, bet ķerties pie darba, strādāt un pastrādāt.

Beidzot vēl: nevilcināšanās ar darba sākšanu, bet tūlītēja viņa darišana stiprina cilvēka gribu un paceļ viņa morāliskos spēkus.

Darbs ir vislielā vērtību vairuma avots, arī morālisko.

5. Darbu centies sākt un padarīt pirmais.

„Kas pirmais brauc, tas pirmais mal.“

BFK. 150.

„Kas pirmais ceļas, tas pirmais ēd.“

BFK. 115.

Dzīve ir liels sacensības un cīņu lauks. Sacensība un cīņa notiek visur: cīnās gan tautas savā starpā par zemes gabaliem, cīnās arī atsevišķi cilvēki par labāku maizes gabalu.

Šinī cīņā un sacensībā liela loma piekrīt pirmdarba darītājam.

Runājot par sacensību un cīņu, ir tomēr jāņem vērā, ka cīņa var norisināties ne tikai ļaunprātīgi un kaili savtīgos nolūkos, bet tā var notikt arī nolūkā padarīt ko dzīvīgu labu un derīgu.

Šinī cīņā sniegt tautai un cilvēcei ko labu un derīgu, liela loma piekrīt pirmajam darbdarim.

Tā, piem., zinām, ka vēsture augsti ciena visus izgudrotājus un atradējus.

Bet kas tad ir izgudrotājs un atradējs? Tas ir cilvēks, kas kādu svarīgu darbu ir izdomājis un izdarījis pirmais.

Kristaps Kolumbs pirmais atrada Ameriku; Gūtenbergs pirmais atrada un sāka iespiest grāmatas; Ņūtons pirmais atrada ievērojamo gravitācijas likumu u. t. t.

Kad derīgs jaunatradums celts dienas gaismā, tad sekotāju netrūkst.

Bet kāds gan labums ir pirmajam atradējam, izgudrotājam, pirmajam darbdarim?

Parasti katrs jaunatradums atradējam sniedz arī jaunas vērtības: gan materiālas, gan morāliskas.

Tiesa, lielie atradēji un izgudrotāji bieži vien ir miruši lielā nabadzībā, kamēr viņu atradumu ir izmantojuši citi cilvēki, bet tomēr — viņu slava mirdz kā zvaigzne pie vēstures debesīm un dažam atradējam un pirmdarba darītājam mirdzēs, varbūt, kamēr cilvēce pastāvēs.

Praktiskas dabas izgudrotāji parasti savus izgudrojumus patentē jeb likumiski nodrošina sev viņu privilēģijas. Šīs atradumu privilēģijas viņiem bieži vien nes lielas bagātības.

Pirmie viņi darbu darījuši, pirmie viņi arī patur tiesības baudīt sava darba augļus.

Vēl jāpiezīmē, ka šie pirmie darītāji ir katrā ziņā izcili cilvēki: vai nu tie ir mazāki vai lielāki talanti, bet katrā ziņā tādi, kas pacelas pāri citiem, vai nu fiziskā vai garīgā spēka ziņā, kaut arī tas izpaustos vienkāršā ikdienas darba čaklumā un veicībā.

Tauta pirmos darba darītājus vienmēr ir cienījusi, vai nu šie pirmie darba darītāji būtu barveži un priekšgājēji ikdienas darbos, barveži sabiedriskos darbos vai sācēji un ierosinātāji dažādos citos laukos. Bet tautas atziņa un cienība ir tāds atalgojums, kas liecina, ka celmlauža vai atradēja labums iet tālu pāri personīga labuma robežām un izplešas uz visu tautu.

Dažreiz gan sācējiem ir atmaksāts ar ļaunu. Viņi ir tikusi nicināti un vajāti. Tas attiecas tiklab uz lieliem, kā arī uz maziem, ikdienas atradējiem, un pirmdarba darītājiem.

Bet vispārēja parādība tā tomēr nav.

6. Nelielies darba sākumā.

„Viss, kas sākts, nav padarīts.“ BFK. 206.

„Tikai pusdarba darījis tas, kas labi iesācis.“ BFK. 88, 124.

„Nelielies izbraucis, lielles pārbraucis.“ BFK. 50.

„Anci, nesaki ui, kamēr pār grāvi.“ Tr.

„Ko dziedī, muša, kad zirgs vēl nav sprādzis?“ S. Sk. II.

Prieks un optimisms darbā ir laba lieta, bet gan savā vietā.

Labi, ka cilvēks priecājas pēc pabeigta darba, un slikti, ka tas sāk priecāties par daudz agri, jau pašā darba sākumā.

Kad bērni no rīta par daudz jautri, kad tie nebēdīgi trokšņo un smejas, tad vecāki, tos apsaucot, mēdz piezīmēt:

„Smejies, smejies, gan tu vēlāk raudāsi.“ BFK. 50.

Un tiešām, bērni dienas gaitā dažu labu reizi dabū izraudāties. Apmēram tāpat iet arī tam cilvēkam, kas savam darbam jau pašā sākumā sāk dziedāt slavas dziesmas.

Dzīve ir raiba un sarežģījumu pilna, un šī diena nezina, ko rītdienā nesīs.

Šodien darbs var veikties sekmīgi, bet rītu un parīt tas var atduroties uz nepatīkamiem šķēršļiem vai pat pavisam pārtrūkt.

Priekam darba sākumā ir vēl viens ļauns aspekts: cil-

vēks uz darbu sāk skatīties par daudz viegli, viņš to sāk uzlūkot kā patīkamu izpriecu vai dzīres. Bet darbs paliek darbs. Viņš nāk ar nenovēršamām grūtībām. Šīs grūtības rada skumjas un nospiestu gara stāvokli. Bet ja nu tādā gara stāvoklī cilvēks domā atmest šo skumju un grūtību cēloni, t. i. darbu, tad viņš to arī nekad nepadarīs.

Tāpēc prātīgāks ir tas darba darītājs, kas savam darbam sākumā klāt iet mierīgāki, bez pārmērīgas sajūsmas, bet gan sagatavots visādām cīņām un grūtībām. Viņam darba gaita sniegs mazāk pārsteigumu un bēdu, bet gan vairāk klusa prieka, drošākas sekmes un drošāku darba nobeigšanu.

„Gals uzliek darbam vaiņagu.“ BFK. 1220.

Tiem, kas pārāgri priecājas uz darba beigām, tauta brīdinoši piezīmē:

„Neslavē dienu priekš vakara.“ BFK. 50.

„Nesaki op, kamēr neesi pār grāvi.“ BFK. 73.

„Nelielies ar rīta darbiem, jo tu nezini, ko viņi tev atnesīs.“ BFK. 506.

„Nepriecājies, iekams neesi savu darbu padarījis.“ BFK. 127.

„Gals rādīs, kas būs.“ Stend.

„Ja gribi sasniegt kalna galu, tad neplūc rozes pakalnē.“ BFK. 563.

„Kamēr darbs vēl darāms, nevar gavilēt.“ Stend.

„Pa priekšu padari, tad priecājies.“ BFK. 71.

IV Pārdomas un apsveres loma darbā.

1. Visu strādā ar apdomu.

„Strādā ar apdomu.“ BFK. 366. 185.

„Visu dari ar apdomu.“ BFK. 65.

„Bez cirvja ne pagali nenocirtīsi, bez apdoma ne pirti neizkurināsi.“ BFK. 156.

„Dari ar apdomu!“ BFK. 160.

Jau runājot par darba sākumu un darba gaitas paredzēšanu, redzējām, ka tauta ieteic to visu labi pārdomāt un apdomāt.

Apdoma vajadzīga ne tikai darba sākumā, bet gan visā

darba gaitā cauri. Kad apdomas darbā pietrūkst, tad darbs vairs nevar veikties vai viņš arī iet greizu ceļu.

Apdoms darbā ir tas pats, kas dzelzceļam sliedes. Kad sliedes bojātas vai pabeidzas, tad vilciens ieskrien zemē un tiek sadragāts.

Tāpat tas ir arī, kad darba gaitās bojājas garīgās sliedes, t. i. apdoma. Arī tad darbs „ieskrien grāvī“, t. i. izbeidz savu sekmīgo un saprātīgo gaitu.

Bet cilvēks taču vienmēr strādā ar domām, kāpēc gan šāds brīdinājums būtu vajadzīgs? Miegā neviens darbu nedara?

Tā gan liekas, bet tomēr tā nav. Cilvēks darbā domā gan, bet parasti viņš nedomā tik daudz, cik daudz ir vajadzīgs, resp. cik daudz prasa laba darba rezultāti.

Strādāt ar mazāku domāšanu, t. i. paviršāki, allaž vien ir vieglāki, un tāpēc cilvēki mēdz izvēlēties šo vieglāko ceļu.

Domāšana arī ir darbs un pie tam diezgan grūts darbs. Viņu labprāt cilvēki nemīl, bet cenšas dzīvot un strādāt, piepūlējot savu galvu, cik maz vien var.

Un tāpēc arī, ka šī nedomāšana darbā, šis domāšanas slinkums ir tik ļoti izplatīta parādība, tauta viņu nosoda un savos imperatīvos jeb pamudinājumos un skubinājumos prasa, lai cilvēki darbā vairāk domā, lai labāki strādā, lai nodrošina labākus darba iznākumus.

Nopietnu domāšanu darbā tauta uzlūko par svarīgu darba principu, par svarīgu metodi.

Par šo principu vēl runā šādi sakāmvērdi varianti:

„Bez apdoma ne pirti neizkurināsi.“ BFK. 57.

„Visu, ko tu dari, to dari ar apdomu.“ K. Elverss.

„Strādā bez apdoma kā lops.“ BFK. 156.

„Apdomā, ko dari.“ BFK. 84.

„Nestrādā bez apdoma.“ M.-Endz.

„Bez apdoma krīt nelaimē, ar apdomu nāk svētība.“ M.-Endz.

„Kā zini, tā dari.“ M.-Endz.

„Kas karsti cep, atstāj jēlu.“ BFK. 1220.

2. Katru darbu apdomā, tikai domājot neaizmiedzies.

„Domāt var daudz, padarīt maz.“

BFK. 71, 152.

„Ar domām Jelgavā, ar darbiem aiz-
krāsne.“

BFK. 225.

„Krievs domā, žīds padara.“

BFK. 71.

„Ko līdz padoms, ja nav darītāja.“

BFK. 206.

„Domās var daudz, darbos maz.“

BFK. 124.

Arī tai labākai lietai sava ļaunā puse. Tā arī domām un padomam.

Labi. Darāmais darbs ir iepriekš jāpārdomā un jāpārdomā labi.

Bet arī domāšana ir dažāda: ir domāšana un domāšana. Domāšana, kas ir daudz vērtā, un domāšana, kas mazvērtīga.

Vērtīga ir tāda domāšana, kad cilvēks domā, izdomā, nolēm un stājas pie darba. Tā ir — aktīva un darbīga domāšana.

Bet ir arī cītāda domāšana. Cilvēks domā, domā un domā... Viņš savās domās vienkārši snauž — domā, lai varētu slinkot, lai nebūtu nekas jādara.

„Domā kā tītars uz mēslu čupas.“ BFK. 50.

Tāda domāšana nekam nav vērtā, un nevērtīgs ir arī pats tāds domātājs.

Tauta tādu domātāju sauc par dūzeni. Viņš domādams iet „kā aita bez galvas“. Viņa doma patiesībā nav domāšana, bet vienkārša izlikšanās.

Tāda domāšanas izrādīšana ir arī viena no sliņķa iezīmēm.

Sliņķis domās gul, bet vērotājam liekas, ka viņš gudri prāto.

Tā tad: pasīva un slinka domāšana, domu snaudelēšana darbā neder.

Par gausu un slinku rīkošanos uz darbu zem domāšanas maskas saka:

„Taisās kā leitīš uz Vāczemi braukt.“ BFK. 266.

„Taisās kā silis uz Vāczemi.“ BFK. 50.

„Taisās kā uz miršanu.“ BFK. 50.

„Nedrāz nu gaŗo iesmu!“ BFK. 50.

„Kas daudz domā, maz padara.“ BFK. 384.

- „Prāts pār jūru — aste pelnos.“ BFK. 186.
 „Prāts debesīs, dibens pelnos.“ BFK. 392.
 „Kas daudz prāto, tas maz padara.“ BFK. 127.

3. Domā aktīvi.

- „Kā domā, tā dari.“ BFK. 109.
 „Kā domā, tā strādā.“ BFK. 111.
 „Kā domāts, tā darīts.“ BFK. 52.

Slinkai un neražīgai domai pretstatā ir čakla un aktīva doma. Čakla un aktīva doma drīzi pāriet darbā.

Un tas ir dabīgi: darbības pasaulē doma ir darba ievads. Dabīgā gaita ir tā, ka ievadam seko pats saturs, pats darbs.

Arī psiholoģiski tas ir dabīgi. Katra darba doma jau visu organismu noskaņo darbam. Doma domā un muskuļi norīkojas.

Bez tam aktīvai domai vēl viena īpašība: aktīva doma saistīta ar — a p ņ e m š o s. Aktīvs domātājs izdomā, taisa slēdzienus un kaut ko apņemas. Pasīvs un slinks domātājs domā, saldi fantazē, tiksmīnās savās fantazijās, darbībā šaubās un pats sev netic. Pie apņemšanās viņš netiek. Un ja arī tiek, tad tā ir vāja bezgriba. Tā spēļ soli uz priekšu un divi atpakaļ.

Tauta šādu domāšanu neieredz. Viņa ieteic aktīvu, darbīgu domu.

- Domai lai seko darbs: „Domā, nodomā un dari.“ BFK.
 „Ko nodomājis, to arī dari.“ BFK. 50.

4. Nesteidzies pārdomās, bet darbā.

- „Domā lēni, strādā drīz.“ BFK. 1160.
 „Domā lēni, strādā ātri.“ BFK. 53.
 „Domā ilgi — dari ātri.“ BFK. 185.

Šis darba princips ir radniecīgs tikko aplūkotajam. Bet viņam tomēr ir dažādas savādības.

Agrākais princips uzsvēra to, ka katrs darbs ir jāapdomā labi. Šis princips pasvīturo, ka ar domāšanu nav pārāk jāsteidzas, jo steigta doma reti kad sniedz labus panākumus.

Katrs darbs, sevišķi vēl ja tas ir sarežģītākas dabas, prasa vispusīgu apsvēršanu, bet tā ir jau ilgākas pārdomas darbs.

Tikai tad, kad darbs un darba gaita ir pietiekoši apdo-

māti un izsvērti, kad prātam ir skaidri darba gaitas virziens un darba līdzekli — tikai tad ir jāķeras pie darba.

Pasvītrojam: jāķeras pie darba un nevis jāslinko.

Tauta to ieskata par vajadzīgu aizrādīt, lai domātājs neņemieg savā domā, jo domāt un nedarīt allaž vien ir vieglāki, kā domāt un darīt.

Vēl viens aspekts te jāņem vērā: ka izdomāts darbs, ja vien viņu dara un neslinko, ātrāki sokas.

Galva rokai vienmēr laikā ceļu rāda.

5. Vakarā apguļoties noliec sev darbu jau rītam.

„Gulēt gāju, neaizgāju,
Daudz darbiņu sacerēju:
Sacerēju sev pūriņu
Šūtu vien, nerakstītu.“ (6725.)

Saprātīga un darbīga cilvēka dzīvē darbs seko darbam. Darbs plūst kā nepārtraukts upes līmenis. Darbs darbu dzen. Darbs darbu veicina. Darbs no darba izriet. Viena darba klēpī dzimst otra darba doma.

Darbīga cilvēka doma pastāvīgi strādā savā darba laukā. Un kam darba sekmīgums rūp, tā doma vienmēr steidzas uz priekšu. Viens darbs darās un tuvojas beigām, otram plāns jau gatavs.

Sevišķi no svara ir vakarā apguļoties nolikt darbu rītam. Kāpēc?

Tad no rīta nav jākavē laiks ar lieku plānošanu un gudrošanu. Pa nakti zemapziņa jau visu cilvēka būtni sagatavo noteiktam darbam. Rītā ģērbjoties arī doma jau tanī virzienā strādā, un tikko cilvēks ir apģērbies un apkopies, tas tūdaļ ķeras pie jaunā darba un sekmīgi virza to uz priekšu.

6. Nopietnus darbus strādā lēnām un apdomīgi.

„Lēnāki brauksi, ātrāki tiksī.“ BFK. 57.
„Kas lēni dara, labi dara.“ BFK. 158.
„Kas rāmi kāpj, tas droši iet.“ BFK. 125.
„Ar lēnu prātu vairāk var padarīt.“ Stend.
„Kas lēnām nāk, tas labi nāk.“ — Stend.

Kā pretstats steigdarbam un neprātīgai, paviršai skriešanai darba gaitās ir — lēns darbs.

Tomēr tas nav lēni — tūlīgs, bet gan apdomīgi un saprā-

tīgi lēns darbs. Viņš lēni tiek darīts, lai izvairītos nevēlamām kļūdām, lai nenotiktu tādas kļupšanas, kā pie steidzīga darba.

Un lēni, apdomīgi strādājot, izvairoties no nevēlamām kļūdām un „kļupumiem“, tāds lēns darbinieks beigu beigās savā darbā ir aizvirzījies tālāku par steidzīgo ātrskrējēju.

Cik nopietni tautas gudrība brīdina no skriešanas darbā, tik silti un sirsnīgi viņa ieteic lēnu — apdomīgu darba metodi.

„Lēnāk brauksi, tālāk tiksi.“ BFK. 52.

„Jo lēnāk iesi, jo tālāk tiksi.“ BFK. 148.

„Kas lēnām iet, tas tālu tiek.“ BFK. 170.

„Lēna cūka dziļu sakni rok.“ BFK. 53.

„Labāk lēni un labi, nekā ātri un slikti.“ BFK. 447.

„Kas skriešus ieskriejas, tas lekšus aizlec.“ BFK. 69.

„Kas lēni nāk, tas labi nāk.“ BFK. 1220.

„Ir lēni soļi ved uz priekšu.“ Stend.

7. Padarīto neatdarīsi.

„Kas padarīts, to vairs nevar atdarīt.“

BFK. 52. 15. 2.

„Samaitāt var ātri, sataisīt grūti.“ BFK. 412.

„Kas pazaudēts, to neiegūsi.“ BFK. 152.

„Dari tā, ka pēc nav žēl.“ BFK. 398.

„Par velti nožēlot, kas padarīts.“ BFK. 148.

„Izrunāts vārds nav atpakaļ ņemams.“

BFK. 57.

„Kas padarīts, tas padarīts.“ BFK. 50.

Īstenībā šis nav darba princips, bet darba motīvs. Motīvs tam, kāpēc katrs darbs ir jāstrādā rūpīgi un uzmanīgi, jo: „kas padarīts, tas padarīts.“ Citiem vārdiem: padarīto vairs nevar padarīt par nebijušu.

Ja padarīts ir labi, tad prieks, ja padarīts slikti, tad neiems un sirdsapziņas pārmetumi.

Bez tam: tavs darbs allaž vien stāv ne tikai šodien, bet arī rīt, parīt un dažreiz — gadiem, gadu desmitiem un vairāk. Un vienmēr viņš tev pārmetīs un darīs nepatikšanas, ja slikti un pavirši padarīts.

Ja tas labi padarīts, tad — otrādi: tu par viņu priecāsies ne tikai šodien, bet arī rīt, parīt un — arvienu.

Dažreiz tu gan gribētu padarīto darbu no jauna sākt un no jauna padarīt. Tikai ne vienmēr tas ir iespējams.

Slikti uzceltu ēku vairs nost neplēsīsī. Slikti uzrakstītu,

iespiestu un izplatītu grāmatu vairs nesavāksi un nepārtaisīsi.

Tāpat savu pavirša darba darītāja reputāciju tik ātri neizdzēsīsi no ļaužu atmiņas un apziņas.

Un ja dažreiz tu arī darbu vari pa jaunu izdarīt un padarīt labāki kā pirmo reizi, tad tomēr pirmais paviršais darbs būs zudis. Būs velti patērēti spēki un laiks. Un ar visu to, tu pavirši padarītā darba sekas pilnīgi nekad neizdzēsīsi.

Ar vārdu sakot: darba atdarīšanas neiespēja ir motīvs jeb dzenulis katru darbu darīt pēc iespējas labi un rūpīgi. Tas tiklab paša darba, kā arī viņa darītāja labad.

„Izlietu ūdeni vairs nesasmelsi.“ BFK. 1218.

V Gribas un darbības loma darbā.

1. Darīšanas princips darbīgaitās.

„Cilvēks daudz ko var izdarīt, ja viņš tik dara.“ BFK. 50.

„Niķi nelīdz, bet darbi.“ BFK. 152, 124.

„Acs nobrīnās, roka padara.“

BFK. 66, 99, 154.

„Adata maza, bet strādā lielus darbus.“

BFK. 99.

„Nedomā, bet dari.“ BFK. 315.

„Nevienam no gaisa gatavs nekrit.“

BFK. 1221.

Lietojot darba jēdzienu, domājam dažādu saturu: dažreiz domājam darbu kā zināmu lietu, dažreiz kā visu darba procesu no viena gala līdz otram; dažreiz pašu strādāšanas aktivitāti jeb rosību.

Kad redzot slikti pataisītu galdu sakām: „Tas ir slikts darbs,“ tad domājam galdu kā darba produktu (ražojumu).

Kad sakām: „Zemnieka darbs nav viegls“, tad domājam visdažādākās darbības, kas zemniekam jādara, kā: siena plaušanu, mēsļu vešanu, labības plaušanu u. t. t., u. t. t.

Kad saka: „Viņš kārtīgi dara savu darbu,“ tad darba jēdzienā domā darba veikšanai nepieciešamās aktivitātes izlietošanu.

Darba darīšana ir aktīvais darbs, darba aktivitāte zināma darbmēra sasniegšanā.

Par šo darbu kā darba darīšanu šē arī gribam ru-

nāt. Darba darīšanu jeb darbdari tauta domā, kad viņa lieto tādus, kā augšā minētos sakāmvārdus.

Un šī darba darīšana, šis aktīvais darbs ir ļoti svarīgs metodes princips visās darba gaitās.

Darba darīšana pastāv no: 1) gribas darbu darīt un 2) no reālas aktivitātes šīs gribas izpildīšanā. Reālā aktivitāte, šī darba darīšana ir vienīgi svarīgā lieta, kas noved pie darba produkta, kā darba gala mērķa un iznākuma.

Tautas prāts un viņas doma šij darīšanai ir piegriezusi lielu vērību. Ne tas ir no svara, ka kāds domā, solās vai grasās darbu darīt, bet gan tas, ka viņš tiešām ķeras darbam klāt un to dara.

Saprotama lieta, ka tā nav viegla lieta, vieglāki ir par darbu runāt, domāt, solīties, taisīties darīt u. t. t. Bet viss tas bez aktīva darba darīšanas ir nesvarīgs. Tāpēc tautā par to daudz zobgalības.

„Ar domām Rīgā, Jelgavā, ar darbiem aizkrāsnē.“
BFK. 50:

„Prāts pār jūru, mugura pie mūra.“ BFK. 73.

„Prāts pār jūru — aste pelnos.“ BFK. 185.

„Prāts debesīs, dibens pelnos.“ BFK. 392.

Ja nedarīšanai ir maza nozīme, tad darīšanai šī nozīme ļoti vispusīga un liela.

„Padari darbu, paliec par kungu.“ BFK. 73, 111.

Vienīgi aktīvais darbs, šī darba aktīva izpildīšana ir tā, kas rada reālas vērtības. Bez darba tās netiek.

„Kam nags, tam maize.“ BFK. 99.

„Bagāta maize nenāk bez darba.“ BFK. 73.

„Darbs rada no mēsliem zeltu un no grašiem miljonus.“
L. g. 1895.

Aktīva strādāšana allaž vien dara brīnumus, sevišķi ja tā ir čakla un neatlaidīga. Daudzreiz darba darītājs pats pabrīnās par padarīto darbu un uz to raudzīdamies sev jautā: „Vai tiešām es to padarīju? vai tiešām tas mans darbs?“

„Acīm brīnums, rokām padarāms.“ BFK. 321, 358.

„Acis darbu bistās, bet rokas darba nēbīstās.“

BFK. 523, 71.

„Acs nobrīnīsies, roka padarīs.“ BFK. 63.

Viens cilvēks, salīdzinot ar pulku, dažreiz liekas kā niecīgs smilšu grauds. Un tomēr viens tāds aktīvs sabiedrības smilšu grauds izdara vairāk, kā vesela kaudze pasīvo sabiedrības „smilšu graudu“.

„Ko nepadara simts, to daudzreiz padara viens.“ BFK. 264.

„Kamēr daudzi gudro, tikmēr viens padara.“ BFK. 152.
Pat vismazākie darba darītāji, ja tie ir čakli, dara brīnumus.

„Skudras nespēcīgas, bet pa vasaru krāj barību.“
BFK. 99.

„Bitīte maza, bet padara lielu darbu.“ BFK. 71.

„Mazs vīrs, lieli darbi.“ BFK. 364.

Aktīvais darbs jeb darīšana allaž pārspēj pašu darītāju, t. i. padarītais darbs šķietas nesalīdzināmi lielāks par pašu darba darītāju.

„Cilvēks bieži top smieklīgi mazs sava padarītā darba priekšā.“ BFK. 111.

Vēl par aktīvā darba jeb darba darīšanas lomu runā šādi sakāmvārdu varianti:

„Niķi nelīdz, darīšana līdz.“ BFK. 1110, 52.

„Niķi nelīdz, bet darbs.“ BFK. 57, 76.

„Darbs ceļ vīru.“ BFK. 53.

„Labam zirgam īsas verstes.“ BFK. 71.

„Daudz domā, maz padara.“ BFK. 71.

„Daudz domātāji, maz darītāji.“ BFK. 320.

„Kad darīsi — padarīsi.“ BFK. 50.

2. Darbs ir jādara.

„Darbs bez darīšanas uz priekšu neiet.“
BFK. 324.

„Kas nav padarīts, tas jādara.“ BFK. 87.

„Nekas pats no sevis nenāk.“ BFK. 152.

„Darbs jau pats nedarīsies, ja to nedarīs.“
BFK. 50.

„Krūze viena pati pēc ūdens neiet.“

BFK. 60.

„Dari, kas jādara.“

BFK. 386.

„Gan jau Dievs dos, tikai pašam vajag papūlēties.“

BFK. 1219.

Darbs ir zināms mērķis, zināms uzdevums, kas jāsasniedz. Bet šo mērķi var sasniegt tikai ar zināmām kustībām, ar zināmu rīcību jeb darbību.

Citiem vārdiem, cilvēks savus dažādos mērķus var sasniegt tikai ar darbu.

Ja sakām, ka darbs ir jādara, tad tas nozīmē to, ka dažādi dzīves mērķi un vajadzības nav sasniedzami bez zināmām darbībām un grūtībām, t. i. bez darba.

Šī patiesība liekas tik pārāk rokām taustāma, tik zināma

un pazīstama, ka par viņu, šķietas, smieklīgi vārdus tērēt. Bet tomēr tikai tas tā šķietas, kamēr īstenībā tā nav.

Liekas, ka lielais cilvēku vairums šo rokām taustāmo patiesību nesaprastu un arī negribētu saprast, tāpēc tauta savās gudrībās ir turējusi par vajadzīgu ziedot ļoti daudz sakām vārdu un parunu šij vienkāršai un rokām taustāmai patiesībai.

Ne tikai stipri daudz ir tautas gudrības par šo jautājumu, bet arī liela vispusība formā ir šīm gudrībām. Tur vienkārši konstatējumi, tur motīvējumi, tur skubinājumi un mudinājumi, tur irōnija, tur cērtoša satira u. t. t. Sekosim še atkal kādu gabalu tautas gudrības ģenijam:

„Ritam cerība, dienai darbs.“ BFK. 111.

„Kas jādara, tas jādara.“ BFK. 185.

„Strādā un nelāpi slinkumu.“ BFK. 124.

„Ko vari, to dari.“ BFK. 154.

„Negaidi brīnumus, bet dari brīnumus.“ BFK. 264.

„Arkls pats nekustas.“ BFK. 76.

„Vai rati paši skries, ja zirgs neskries?“ BFK. 670.

„Dieva darbi, tik cilvēkam jāstrādā.“ BFK. 456.

„Ko dzīvs būdams nepadarīsi, to zārkā vairs nesasniesi.“
BFK. 152.

„Darbs darbu nemaitā.“ BFK. 189.

„Labāk kuļu nekā guļu.“ BFK. 57.

„Cik spēj, tik strādā.“ I.

„Dari, kas darāms savā laikā; algu gaidi savā laikā.“
BFK. 111.

„Kad ir darbs, tad vajag strādāt.“ BFK. 50.

„Kad ir darbs, neturi rokas klēpī.“ BFK. 50.

„Strādā un pūlējies, tad tev būs.“ BFK. 50.

„Strādā, tad tev maize būs; danco, tad tev' meitas mīlēs.“ BFK. 66.

„Esi labāk kungs, kas strādā kā kalps, nekā kalps, kas slinko kā kungs.“ B. 1895., 32.

„Ar spieķi maizi nenopelnīsi.“ BFK. 70.

„Nebēdzi no darba.“ BFK. 71.

„Lūdz un strādā.“ BFK. 68.

„Dari, kas pienākas.“ 2

„Skubini savus darbus, lai tie tevi neskubina.“ BFK. 87.

„Dari, kas darāms.“ BFK. 158.

„Lai svētī tas, kam nav darba.“ BFK. 147.

„Labāk strādāt nekā ubagot.“ BFK. 71.

„Strodoj i Dīvs paleidzēs.“ BFK. 444.

- „Roka pie darba, sirds pie Dieva.“ 2.
 „Labāk strādāt nekā vaidēt.“ BFK. 71.
 „Strādā: priekš darba tu esi radīts.“ BFK. 50.
 „Ko lai dara, lūdz Dievu un strādā.“ BFK. 57.
 „Strādā ar rokām!“ BFK. 1160.
 „Rītā nav svētdiena.“ BFK. 52.
 „Cik spēj, tik strādā.“ BFK. 52.
 „Nelaid maizi gar durvīm.“ I.
 „Darāt savu darbu un neliekat sevi no darbiem vadīties.“
 BFK. 531.
 „Ēd un paēd, strādā un pastrādā.“ BFK. 1146.
 „Ej ar kājām, strādā ar rokām, skaties ar abām acīm,
 klausies ar abām ausīm.“ BFK. 321.
 „Strādā, rakar, tad tev būs.“ BFK. 256.
 „Ierau'! ierau', — vakarā varēs atstiepties.“ BFK. 256.
 „Ko vari, to dari.“ BFK. 206.
 „Ēd un strādā.“ BFK. 159.
 „Dari pats un laidī otru.“ BFK. 647.
 „Strādā, blēdi, tad tev būs pilna kūts ar sivēniem.“
 BFK. 675.
 „Dari, kas tavš pienākums.“ BFK. 50.
 „Uguns nekurta nekurš.“ Lautenb.
 „Kas nav padarīts, tas jādara.“ BFK. 87.
 „Kad nedara, kā tad padarīs!“ BFK. 50.
 „Darbs jau pats nedarīsies.“ BFK. 50.
 „Ne no kādām linsēklām tūlīt neizaugs audekls.“ Altm.
 „Dievs nevienam nedod gatavu dzēstu kaļķi.“ Altm.
 „Kas grib staigāt, tam kājas jācilā.“ Altm.
 „Arī visasākais cirvis necērt bez rokas.“ Altm.
 „Zināšanas bez darbiem — padebess bez lietus.“ BFK.
 352.
 „Dievs gan dod labību, bet ne klonu.“ Altm.
 „Tik auglīga nav neviena pļava, ka uz viņas gatavs siens
 augtu.“ Altm.
 „Cerē uz kāpostiem, bet arī dēsti tos.“ Altm.
 „Ar kājas pacelšanu vien vēl nepietiek: tā ir arī jānolaiž.“
 Altm.
 „Ja arkla netaisīsi, tad maizes nedabūsi.“ M.-Endz.
 „Ar meņģēšanos to nepadarīsi — tas maksā darbu.“
 Kr. Ulm.
 „Dievs nevienam nekā rokā nav iedevis.“ BFK. 1217.
 „Bez darba nekas no gaisa nebirst.“ BFK. 1217.

Līdzīgas gudrības par darba nepieciešamību izsaka arī daina:

„Tautiets mani precēdams,
Sak', sudraba dzirnutiņas.
Lai bij vara, lai sudraba,
Netek pašas nevelkamas.“ (8230.)

Tā tad darbs pats nedarīsies, dzirnavas pašas nemalsies, kaut arī tās vai no sudraba būtu pataisītas.

Nemot vērā visu to, tautas apziņai ir skaidra tā patie-
sība, ka katrs darbs ir jādara tam pieliekot nepieciešamās
pūles un piespēšanos.

3. Nekad nestāvi bez darba.

„Labāk lai trūkst laika divreiz, nekā darba
vienreiz.“ BFK. 52.

„Vienu darbu padarījis, sāk vien otru.“
BFK. 84.

Katrs cilvēks strādā tad, kad viņam ir darbs. Bet darbu cilvēks uzdod vai nu pats sev, vai arī to dara citi.

Lielākam cilvēku vairumam, kas strādā par algu, darbu uzdod citi, darbdevēji. Kad darbs uzdots vai noligts, tad viņi strādā. Kad darbs pabeigts, tad rokas apstājas.

Darba devējs jeb norādītājs nes saimnieka vārdu, darba izpildītājs — kalpotāja vai strādnieka vārdu.

Bet vai augstu stādāms tāds strādnieks un darba darītājs, kas strādā tikai tad un tikai tur, kur saimnieks tam rāda ar pirkstu?

Nē. Vērtīgs un saprātīgs darba darītājs ir tāds, kas pats redz darbu un to strādā bez pirksta rādīšinas un bez komandas.

Vēl jo lielākā mērā tas attiecas uz pašu saimnieku un katru brīvo darblauku darbiniekiem. Tas nav nekāds saimnieks, kas vienu darbu nobeidzis liek rokas klēpī vai arī neredz cita darba. Tāpat arī tas nav nekāds mākslinieks vai zinātnieks, kas darbu nevar saskatīt un sev atrast.

„Darbs ir visur atrodams.“ (BFK. 152), teic tautas gudrība.

Un ja arī nav tāda darba, kas ļoti pa prātam, tad dari pagaidām ko citu, tikai nestāvi bez darba.

„Darbs paliek darbs: sit mušas vai skaldi malku.“
BFK. 94.

Tā ar zināmu zobgalības piegaršu tauta skubina un mudina tādus cilvēkus, kam darba, šķietas, neesam.

Ar vārdu sakot, tautas gudrība ieteic principu: būt darbīgam vienmēr.

Un labums no tā?

Vispirms, darbodamies tu taču radīsi kādas lietderīgas dzīves vērtības, radīsi kultūru ap sevi, jo kultūra ir darba cēlums jeb ražojums.

Otrām kārtām — izpildīsi savu augstāko cilvēka pienākumu, jo darbs ir galvenā cilvēka vērtība.

Un trešām kārtām — darbs tevi pasargās no garīgas un miesīgas izvirtības.

Ievērojot visu to, tautas ētiskā apziņa savās gudrībās cilvēkus vienmēr skubina uz darbu.

Šie paši mudinājumi uz darbu sastopami arī tautas dziesmās.

„Ej druvā, druvaliņ,
Ko darīsi sētiņā?
Gauži raud tā vārpiņa,
Kur' līgo tīrumā.“ (27972.)
„Ej ganos, gana meita,
Pin vīzītes arājam.
Arājs ara tīrumā
Basajām kājiņām.“ (27974.)
„Pļaujiet sienu, bāleliņi,
Negulāti dienas vidu,
Tautu meitas raibas govis,
Tās neēda rudzu salmus.“ (28686.)

4. Netaupi pūles darbā.

„Krietni strādājot, darbs sokas.“ BFK. 356.
„Strādā vaiga sviedros.“ BFK. 57.
„Putniņus nenokērsi, ar roku mezdams.“ 1.
„Kas negrib liekties, tam grūti art.“
BFK. 1157.
„Ar vienu roku nekā nevar padarīt.“
BFK. 76.
„Katram jādara cik spējams.“ BFK. 1216.

Darbi ir dažādi. Dažu darbu var padarīt it kā rotaļājoties. Tādus darbus sauc par viegliem darbiem.

Bet ir citi darbi, kas prasa daudz piespiešanās un pūles. Tādus darbus sauc par grūtiem.

Patīkamas ir rotaļas vai rotaļām līdzīgi darbi, kas darās ar vieglu grāciju, bez sevišķas piespiešanās.

Bet tomēr darbu lielais vairums un sevišķi ikdienas mai-

zes pelnāmie darbi ir tādi, kas prasa daudz pūles un piespiešanās, daudz spēka patēriņa. Piemēram, siena plavu nenoplāusi rotaļādamies kā tenisa spēlētājs. Tāpat lauku neuzarsi, no pieres sviedrus neslaucījis. Arī akmeņus uz šosejas neskaldīsi ar tādu vieglumu, kā biljarda spēlētājs grūž biljarda bumbu.

Bet piespiešanās grūtā darbā cilvēkiem allaž vai, pareizāki sakot, parasti nav patīkama. Tāpēc cilvēki darba grūtības un piespiešanos nemīl un visiem spēkiem pūlas no tām izvairīties.

Šāda izvairīšanās no darba grūtībām savienota ar ļaunām sekām, kāpēc tauta te atkal ziedojuši diezgan prāvu skaitu sakāmvārdu un parunu, kas šo cilvēku vājību apkaŗo.

„Acīm vien darbu nepadārīsi.“ BFK. 99.

„Kad strādāsi, tad darbs uz priekšu ies.“ BFK. 157.

„Kas krietni strādā, tam darbs veicas.“ BFK. 70.

„Strādā kā vērsis, tad tev būs.“ BFK. 52.

„Cel nu akmeni uz akmeni.“ BFK. 124.

„Cik spēj, tik strādā.“ 1.

„Kad strādā, tad nerunā.“ BFK. 87.

„Ar meņģēšanos to nepadārīsi — tas maksā naudu.“
Kr. Ulm.

„Sava vaiga sviedros tev būs maizi ēst.“ BFK. 521.

„Nem ko nagi nes.“ BFK. 71.

„Vai tev kāju un roku nav?!“ (Jautājoši pārmet tādām, kas negrib strādāt.) BFK. 50.

„Rauj ko tik nagi nes.“ BFK. 53.

„Nem, lai deguns lokās.“ 2.

„Atloki tik rokas!“ (T. i. sataisies uz dūšīgu strādāšanu.)
BFK. 50.

„Tas darbs kaulu nelauzīs.“ BFK. 41.

„Ēdi maz, strādā daudz.“ BFK. 159.

„Neskaiti soļus, debesīs kāpjot.“ BFK. 392.

„Saņem, nu saņem ar rasu“ (t. i. strādā dūšīgi). BFK. 50.

„Nem melnu!“ (Ja kāds dūšīgi strādā). BFK. 42.

„Piepūt tik vaigus!“ (Skubina uz dūšīgu strādāšanu).
BFK. 50.

„Ja pūlēsies, tad veiksies.“ BFK. 85.

„Ar desmit pirkstiem ir maize jāpelna.“ BFK. 72.

„Darāms darbs nav jātaupa.“ BFK. 160.

5. Darbā vajadzīga neatlaidība.

- „Neatlaidīgs darbs uzvar visu.“ BFK. 124.
 „Pastāvība ved pie mērķa.“ BFK. 156.
 „Kā sāk, tā turpini.“ BFK. 237.
 „No daudz cirtieniem krīt stiprākais koks.“
 BFK. 76.
 „Ja esi roku pielicis pie arkla, tad neska-
 ties atpakaļ.“ BFK. 556.

Neatlaidība ir tuvu rada pacietībai, bet tikai pacietība viņa nav. Viņa ir vairāk kā pacietība. Neatlaidība ir pacietības, piespiešanās un nepārtrauktības principu savienojums.

Neatlaidīgs cilvēks ir tas, kas 1) pacieš darba grūtības; 2) sevi piespiež arī nepatīkamo un grūto darbu darīt tālāku; 3) darbā aiz nepacietības nepielaiž pārtraukumus.

Neatlaidīgs darba cilvēks atgādina darba zirgu, kas vienmēr un pastāvīgi, bez raustīšanās un apstājas velk savu smago vezumu.

Kā pretstats tam ir otrs zirgs, kas velk savu vezumu raustīdamies: gan skrien ātri, tad nokūst, apstājas, karsti saņem, atkal apstājas u. t. t.

Neatlaidība darbā ir ievērojama un svarīga spēja. Vinas praktiskās sekas ir ļoti ievērojamas. Visi lielle zinātnes un mākslas darbinieki, lielle izgudrotāji un atradēji ir taisni tāda neatlaidīga darba cilvēki, kas ilgi un nepārtraukti ir strādājuši pie viena un tā paša darba, pacietīgi pārvarēdami visas darba grūtības un paciezdami arī visas neveiksmes, ko grūtais un sarežģītais darbs sniedzis.

Psicholoģiski neatlaidība prasa lielu uzmanības koncentrāciju jeb kopošanu kādā darblaukā vai atrisināmā jautājumā un bez tam lielu gribas spēku. Tikai liels gribas spēks var uzmanību ilgi un nepārtraukti turēt vienā un tajā pašā virzienā un darbā ilgāku laiku.

Liela darba neatlaidība parasti ir saistīta arī ar lielu talantu, lielām gara spējām. Un te vislielākā neatlaidība ir taisni ģenijiem, t. i. visaugstākās apdāvinātības cilvēkiem.

Bet neatlaidība lielā mērā ir arī audzināšanas lieta.

Lutināšana bērnu un arī pieaugušu cilvēku padara nepacietīgu, neizturīgu, svārstīgu; turpretī laba audzināšana, pieradināšana jau no bērnības darbam, cilvēku dara pacietīgāku un darbā neatlaidīgāku.

Tautas gudrības, kā redzams, darba neatlaidību augstu vērtē un visur skubina un mudina šo īpašību izkopt.

- „Neatlaidīga daba visur uzvar.“ BFK. 71.
 „Tikai izturība ved pie mērķa.“ BFK. 185.
 „Daudz cirtieņu nogāž ozolu.“ BFK. 175.
 „Kas pastāvīgi cīnās, tas uzvar.“ BFK. 418.
 „Kad darīs, tad padarīs!“ BFK. 50.
 „Kas meklē, tas atrod, kas klaudzina, tam tiek atvērts.“
 BFK. 57.
 „Kad koku aizcērt, tad nocērt pavisam.“ BFK. 154.
 „Kas neiztur līdz galam, nekad nerasniedz mērķi.“
 BFK. 124.
 „Esī uzticīgs savam darbam.“ BFK. 52, 70.
 „Ar vienu cirtieņu nevar koku nocirst.“ Stend.
 „Koks neir ar vienu cirtieņu nocērtams.“ Stend.
 „Pacietība uzvar pat kunga muižu.“ Altm.

6. Netūlājiem darbā.

- „Strādā kā iziris.“ BFK. 50.
 „Žāvājoties tik pusdarba darīsī.“
 BFK. 52, 412.
 „Ko dari, to dari ar rokām (t. i. tā, ka arī
 veicas).“ 2.
 „Zog kā velns Dievam dienas.“ BFK. 71.

Viens no darba kavēšanas paņēmieniem ir — tūlāšanās darbā.

Tūlāšanās darbā ir pusceļš starp slinkumu un darbu, t. i. pareizāki starp darbu un nekā nedarīšanu.

Tūlāties nozīmē ar slinkām rokām strādāt. Cilvēks tūlājas tādos gadījumos, kad tam ir jāstrādā, bet viņš labprāt gribētu slinkot. Tad nu viņš izvēlas pusceļu jeb vidusceļu starp nekā nedarīšanu un darīšanu.

Otrs cilvēks nevar sacīt, ka tūla pavisam nestrādā: viņš jau kustas, tikai darbs nekur nekustas, vai arī kustas tik lēni, ka to pavisam nevar redzēt.

Tādi tūlas jeb gausi darba darītāji ir dzīvē ļoti parasta parādība, tāpēc viņi arī tautas skatam nav paslīdējuši garām. Tauta šo parādību ir redzējusi un arī viņai devusi attiecīgu vērtējumu.

- „Strādā kā bez spēka.“ BFK. 302.
 „Nem kā bez nagu.“ BFK. 69.
 „Strādā kā ar cimdiem.“ BFK. 131.
 „Nem kā bez nagiem.“ BFK. 50, 57.
 „Strādā kā garšiem zobiem.“ BFK. 50.
 „Strādā kā neēdis.“ BFK. 50.

„Ko nu strādā kā garā diena.“ BFK. 183.

„Dara visu tā, — tik pa garu laiku.“ BFK. 50.

„Kamēr tu grozīšies — cits būs jau padarijis.“ BFK. 50.

„Strādā kā muižu kalps.“ BFK. 50.

„Strādā ar rokām!“ BFK. 412.

„Kas bieži atpūšas, tas līdzīgs sliņķim.“ BFK. 444.

„Žāvādamies darba nepadarīsi.“ BFK. 138.

„Strādā kā ar piena pirkstiem.“ BFK. 302.

Viens no tūlības cēloņiem, kā jau minējām, ir cilvēka slinkums jeb negriba strādāt.

Bet otrs tūlības cēlonis ir arī cilvēka iedzimtā daba. Pēc sava rakstura un dabas ir cilvēki, kam darbs vairāk veicas, un ir citi, kam viņš neveicas.

Tāds neveikls gan darbu dara un dara to pēc savas labākās apziņas, bet viņu daba nav ar veiksmi apbalvojusi, un viņa darbs skatītājam izliekas kā ļaunprātīga tuļāšanās.

Tādi cilvēki ir diezgan nelaimīgi no dabas, vai arī tie varbūt nav izvēlējušies sev piemērotu darbu.

Arī nepiemērotā darbā strādājot cilvēks ir tūlīgāks, kā strādājot darbā, kas ir pēc viņa spējām.

Darba tūlību vēl allaž veicina nepietiekošs uzturs vai atalgojums. Arī kad cilvēks ir nonicis vai sajūt sevī vāji atalgotu, arī tad viņam nav darba prieka, un darbs iznāk tūlīgs. Te varētu aizrādīt uz augšā minēto sakāmvārdu „Strādā kā muižu kalps“, (kas, kā zināms, attiecināms uz agrākiem muižu kalpiem).

Par tūlām tā tad jāsaka, ka tie ir apzinīgi tūļas jeb sliņķi un neapzinīgi tūļas, t. i. tūļas no dabas.

7. Dari, ko vari.

„Ja nevari darīt, ko gribi, tad dari, ko vari.“
BFK. 71.

„Ja nevari būt adata, esi pavediens.“
BFK. 330.

Attiecībā uz darbu katram cilvēkam ir zināmas vēlēšanās. Viņam ir zināmi darbi, kurus tas vēlētos, un zināmi citi darbi, kurus viņš nevēlētos darīt.

Tāpēc, pirmām kārtām, katrs cilvēks tiecas pēc saviem darba ideāliem jeb patīkamiem darbiem. Tikai ne ik katram un ne katreiz tas izdodas. Bieži, ļoti bieži šis cilvēka vēlēšanās nepiepildās, vismaz pirmā laikā nē.

Un ko tādā gadījumā darīt? Vai likt rokas klēpī un gaidīt, kamēr labāki vēji uzpūtīs vēlamo un patīkamo darbu?

Nē. Tur var būt liela vilšanās.

Un otrām kārtām — tādus laimīgus vējus gaidot, nāktos dārgo laiku nosist bezdarbībā.

Tāpēc ir jāizvēlas cits ceļš. Un te tautai ir ļoti jauks un gudrs padoms pie rokas: „ja nevari darīt, ko gribi, tad dari, ko vari.“

Dari to, ko tev acumirkļīgie apstākļi atļauj, bet atmet muļķīgo principu: „kad es nevaru darīt, ko gribu, tad es nedaru nekā“.

Tas nav ne lepnums, ne gods, kā to dažs iedomājas, — tā ir vienkārši slikta darba un dzīves metode un pie tam vēl saistīta ar krietni daudz vientiesības un aprobežotības.

Ja sevi ieskati par vērtīgu cilvēku, par ko sevišķu, par adatu, kas var citiem iet pa priekšu, bet tas nav tev iespējams, tad pagaidām esi par diegu un gaidi savu laimi. Kad tu viņu gatavosi, viņa reiz nāks.

✓Bez tam — kauns nav nevienam darbu darīt. Arī nevērtīgs nav neviens darbs.

✓Un ja esi izcilgars, tad tu pašā vienkāršā darbā atradīsi jaunus vilcienus, jaunus aspektus. Tu viņu padarīsi labāki par citiem un taisīsi pat savus atradumus.

Bez tam vēl jāzin, ka patīkamu cilvēks var padarīt arī pirmā acumirkļī nepatīkamu darbu. Vajaga tikai darbā nogrimt, vajaga viņā iedzīvoties. Un ja tevī ir radošs gars un gara bagātība, tu pašu vienkāršāko darbu apvīsi ar savām gara vītnēm, kā sausu koku ar zaļām meijām un ziedošām puķēm.

Esi, piemēram, tu nodomājis tikt par kādu ķīmijas profesoru vai arhitektu, bet tev jāsaņemnieko tēva mājās.

Tici droši: uz tava zemes stūrīša ir tūkstoš interesantas iespējas. Tur ir vietas fizikai, ķīmijai, meteoroloģijai, botānikai, bioloģijai, medicīnai un daudzām citām zinātnēm un gudrībām. Vari tur mūžu nostrādāt, taisīt interesantus atradumus, uzlabojumus, vari tikt pat bagāts un slavens. Bet tikai gan ar vienu noteikumu: vajaga strādāt, nemitīgi un čakli strādāt.

Bez tam vēl: arī baudas un jūsmas tev netrūks. Jo vairāk tu sava zemes stūrīša parādībās iedzīvosies, jo vairāk tev jaunas, skaistas, līdz šim nezināmas pasaules atklāsies. Tās sniegs tev baudu un prieku, un tu vēlāk vairs nemainīsies ne ar daudz labāk nostādītiem darbiniekiem.

Tā tad: strādāt var ne tikai vienu izredzētu, bet arī daudzus citus darbus. Tikai rokas klēpī nevajaga turēt.

Dari, ko vari, un strādā, kur apstākļi tev atļauj. Par čakla darba algu nebaidies.

8. Jo vairāk piestrādā, jo labāks iznāk darbs.

„Jo trin, jo spodrāks.“

BFK. 61.

Katra darba labums galvenā kārtā atkarājas no šādiem noteikumiem (nemainot apstrādājamo vielu un citus darba apstākļus): 1) no darītāja talanta jeb spējām, no 2) viņa darba prasmes un no 3) darītāja rūpības, resp. no tā, cik darītājs darbam ziedo laika.

Gandrīz vai katrs darbs ir tāds, ko var sasteigt ātrāki, bet var viņu darīt arī lēnāki. Sevišķi tas sakāms par amatniecības un dažādu speciālitātu (arodu) darbiem.

Galdnieks var savu taisāmo galdu uztaisīt ātri, ātri, bet viņš var arī pie galda nostrādāt 2 un 3 reiz ilgāki.

Tāpat dzejnieks un rakstnieks var uzrakstīt dzejoli, drāmu vai romānu ātri un var pie tā strādāt tāpat trīs- četr- un pieckārt ilgāki.

Un kāda ir šo pastrādāto darbu resp. darba produktu izšķirība?

Vispārējais likums ir tas, ka tie darbi, kas ātri darīti, ir paviršāki un mazvērtīgāki (izņemot speciālus noskaņas brīžus un citus pavisam īpatnējus apstākļus).

Ātri taisīts galds parasti ir „tirgus darbs“, tas ir neglīts un nestiprs.

Ātri uzrakstīts literārisks darbs tāpat stipri mazvērtīgs, un to sauc par sasteigtu un „saceptu“.

Tie darbi, kas ir sevišķi vērtīgi, parasti ir prasījuši daudz pūļu un laika. Tie ir daudz laboti, gludināti, spodrināti.

Visi lielie mākslas darbi ir ilga darba auglis. Tāpat visi lielie un ar paliekamu vērtību esošie zinātniskie darbi.

Bet kāpēc gan tas tā?

Vispirms, tas tāpēc, ka katram darbam sava loģika. Katrs darbs prasa zināmas pūles, zināmu laiku. Ja to laiku un pūles cilvēks darbam neziedo, tad darbs nav pilnīgs, bet paviršs un nepietiekoši apstrādāts. Ziedojoš darbam vairāk spēka un laika, cilvēks redz sava darba klūdas, trūkumus un tos izlabo. Ātrumā darbu darot, šīs klūdas paliek darbā un viņu maitā, mazinot tā vērtību.

✓ Garīgā darbā te vērā jāņem vēl viens faktors: zemapziņas darbs.

✓ Ilgāki kavējoties pie mākslas vai zinātnes darba, strādā tiklab apzinīgā izdoma, kā arī neredzamā un nekontrolējamā zemapziņa. Bet zemapziņa, tāpat kā apziņa, atrod darbam jaunus aspektus, tā darbu pārlabo, papildina, nogludina, un galu galā darbs iznāk daudz vērtīgāks.

Tā tad princips ir tāds: jo vairāk viens un tas pats cilvēks zināmā darāmā darbā ieliek nopietnu pūļu, darba aktivitātes, jo attiecīgais darinājums iznāk pilnīgāks un vērtīgāks. Darba pūles te pārvēršas gan materiālās, gan citās vērtībās.

✓ Bez tam: arī pats rūpīga darba darītājs kaut ko no tāda rūpīga darba manto: šis darbs vispirms jau ir viņa labākais skolotājs.

Rūpīgi pie darba piestrādājot un vairāk pūļu pielietot, darbs iznāk labāks, kā pēc vieglas un paviršas strādāšanas, un pats darītājs daudzreiz par to pabrīnās. No šī sava darba tagad pats darbdaris var papildināt savas darba zināšanas un sava darba metodes. Izrādās, ka tiešām

„Darbs māca meistarību.“ BFK. 54, 53.

„Darbs dara (darina) meistarību.“ BFK. 51, 1160.

Bez tam vēl: labāki padarīts darbs dod arī labu liecību par pašu darītāju. Viņš darītāju cildina un ceļ:

„Darbs rāda, kāds meistars.“ BFK. 52, 53.

„Kāds meistars, tāds darbs.“ BFK. 185.

„Kas labāki māc, tas meistars.“ 1.

Tā tad: darāmā darba loģika ir tāda, ka viņš prasa, lai tam ziedo iespējami daudz pūles un rūpes.

9.) Darba taupība kā darba izšķērdība.

✓ „Vienu soli žēlo, desmit pazaudē.“

BFK. 52, 453.

„Taupi maizi, netaupi darbu.“ BFK. 50.

• Darba gaitās, tāpat kā visur citur, ir savi paradoksi. Tā piem. ir tādi gadījumi, kur darbs, resp. darba pūles taupot, viņš vēlāk par šo taupības prieku prasa no tā paša cilvēka desmit un simtkārt lielākas pūles.

Darbinieks, kas taupa soli, neliekot darba rīku noteiktā vietā, citreiz nomesto darba rīku sameklējot patērē desmit reizes vairāk pūļu un darba, kā būtu patērējis to kārtīgi noliekot.

Saimnieks, kam slinkums aizslēgt vakarā klēti, patērē simtreiz vairāk soļu pēc tam zagļus ķerot un savas mantas rokā dzenot.

✓ Darbiem ir sava loģika, savi „katēgoriskie imperatīvi“, savas pavēles, kas darītājam ir jāpilda. Un ja viņš tās laikā nepilda, tad darba loģika nenovēršami par to atriebjas. Viņa uzliek desmit un simtkārtīgu sodu un piedzen to taisni tanīs pašās darba un pūļu vērtībās.

Šī darba loģika it kā gribētu cilvēku mācīt darba pienākumus, sāpīgi to peļot kā mazu bērnu par katru nepaklausību.

Dažu cilvēku šī savādā darba loģika iemāca un izskolo, bet dažam pēriens maz līdz.

Lai nu šā vai tā, bet interesanti ir šie darba paradoksi. Arī pamācoši tiem, kas ir ar mieru mācīties. Un tādu tomēr netrūkst.

Darba savādā loģika atstāj iespaidu arī uz vērīgo darbinieku loģiku, un viņi iemācās vēl vienu vērā liekamu darba principu.

Cilvēks vispār vairāk mācās no sāpīgām un ciešanu stundām, kā no baudas un prieka.

Darba loģika to it kā zinātu.

10. Reiz sāktais darbs ir jāpabeidz.

- „Kas sākts, tas jābeidz.“ BFK. 115. 135.
- „Ja esi cēlis, tad nesi.“ BFK. 264.
- „Kad izbraucis, tad jābrauc, kad iesācis, tad jābeidz.“ BFK. 304.
- „Pielicis roku pie arkla, neskaties atpakaļ.“ BFK. 50.
- ✓ „Nestāties nekad puscelā.“ BFK. 264.
- „Kas darbu līdz galam nepabeidz, tas mērķi nerasniedz.“ BFK. 152.
- „Kas puscelā paliek stāvot, tam nedzied uzvaras dziesmu.“ BFK. 352.

✓ Darbs nav pats mērķis, bet līdzeklis kāda mērķa sasniegšanai.

Bez tam darbam ir vairāk posmu, kas jāiziet cauri, līdz nonāk līdz darba galam — pie sprautā mērķa.

✓ Darbs ir kāpnes, pa kurām cilvēks kāpj pie sava mērķa. Ja nu kāpējs paliek puscelā, tad, saprotams, viņš pie mērķa netiek.

„Kas neiztur līdz galam, nekad mērķa nerasniedz.“ BFK. 325.

Pieņemsim, ka kāds pamatskolas skolnieks nolemj izmācīties par ārstu.

Lai šo mērķi sasniegtu, viņam ir jāpabeidz pamatskola, tad vidusskola un pēc tam augstskola.

Bet ja nu šis jaunais censonis savās darba gaitās apnīkst vai pagurst un izstājas no augstskolas trešā kursa, tad, saprotams, viņš par ārstu netiks un savu mērķi nesasniegs.

Darbā ieguldītās pūles būs lielā mērā zudušas, pagalam būs arī vecāku sūri, grūti pelnītie graši.

Tādi pusceļā palicēji jeb „puskoka lēcēji“ ir liels posts sev, saviem piederīgiem un visai tautai. Tāpēc arī tautā tik daudz pamudinājumu un skubinājumu negrēkot pret šo darba principu.

„Ko esi sācis, to arī pabeidz.“ BFK. 76.

„Kurū darbu iesācis, to arī pabeidz.“ BFK. 374.

„Kad ko iesācis, tad jāpabeidz.“ BFK. 254.

„Iesāktu darbu čakli pastrādā.“ BFK. 266.

„Kad darbs iesākts, tad jābeidz.“ BFK. 71.

„Reiz iesāktais jāpabeidz.“ BFK. 52.

„Katra darbu padari līdz galam.“ BFK. 159.

„Ja jau mežā ieej, tad ej līdz malai.“ BFK. 1219.

„Kas pieliek roku pie arkla, lai tas neskatās atpakaļ.“
BFK. 71.

„Kad roku reiz pie arkla licis, tad neskaties atpakaļ.“ 3.

„Kad izgājis, tad jāiet: kad ko iesācis, tad jābeidz.“
BFK. 262.

„Kas ko iesācis tam vajaga to ar' to izvest cauri.“ Lautenbachs.

„Ar plaušanu vien nepietiek, — vajaga arī kūļos sasiet.“
Altm.

VI **Ētiskie principi kā darba metodes.**

1. **Dari visu, cik labi vari.**

„Katrā lietā centies sasniegt pilnību.“

BFK. 278.

„Ko dari, to dari kā vīrs.“

BFK. 127.

„Ar lāgu viss jāpadara.“

2.

✓ Katru darbu var darīt labi un slikti. Saprotams, šie jēdzieni ir ļoti staipāmi un apstrīdami. Dažādiem cilvēkiem tie ir dažādi, bet — tomēr: ir arī te sava skaidrība un noteik-

tība. Vismaz attiecībā uz atsevišķu cilvēku var sacīt: katram cilvēkam ar viņa dabas dotām dāvanām ir iespēja savu darbu padarīt labāki un sliktāki.

Šī darba padarīšana atkarājas no cilvēka labas gribas, no prasmes, kā arī no tā, cik pūles un piespiešanās cilvēks grib darāmajam darbam ziedot.

✓ Bet galvenais ir paša darītāja labā griba — darīt savu darāmo darbu, cik vien labi iespējams.

Kāpēc tas ir vajadzīgs?

Tas vajadzīgs, vispirms, paša darītāja labā. Ja zemnieks labi iestrādā zemi un kārtīgi iesēj sēklu, tad viņš arī var gaidīt labu ražu. Laba raža viņam taču būs patikamāka, kā nezālēm pildīts tīrums. Ja, turpretī, zemnieks, vai nu slinkodams, vai par garu laiku zemi iestrādā un sēklu iesēj, tad labu ražu viņš neņļaus, un ļaunums būs taisni viņam pašam.

Tā tas ir arī citos darbos.

Ja rakstnieks uzraksta pavirši novelli vai romānu, tad viņš sabojā savu reputāciju. Un arī pašam sliktā darba darītājam netīkas savu darbu rokā ņemt.

Darbu labi pastrādājot pašam prieks par to, neatkarīgi no atalgojuma.

Neder arī tāda filozofija: nu, sak', tas darbs lai iet paviršāki, citu pastrādāšu labāki...

Bet kā tu zini, ka tu labāki padarīsi? Varbūt tu viņu pavisam nedarīsi?

Dzīve tanī ziņā ar darba darītājiem mīl taisīt diezgan nevēlamus jokus. Dažreiz domā pieķerties pie iecerētā darba pēc dažiem mēnešiem, bet paiet desmit un vairāk gadu, un nākamais darbs jāstrādā vēl daudz neizdevīgākos apstākļos kā pirmais. Tad saka sirds: žēl, ka toreiz pie agrākā darba vairāk nepiestrādāju.

2. Esi rūpīgs savā darbā.

„Mācies no vistas — roc un salasi.“

BFK. 88. 75.

„Rūpīga saimniece tura pagalmu tīru.“

BFK. 50.

g Rūpība ir izcila kārtība. Kad rūpīga saimniece tur pagalmu tīru, tad tas nozīmē tik daudz, ka viņa to izslauka, neļauj tur mētāties nevajadzīgām lietām, bet tās uzmanīgi un vērīgi noliek katru savā vietā.

Rūpīgs saimnieks katru aukliņu, katru siksnīņu, katru nagliņu un visus citus sikumus noliks vajadzīgās vietās, ne-

maz jau nerunājot par darba rīkiem un prāvākiem priekšmetiem.

Tādam rūpīgam saimniekam ir kārtīgi sataisīti sekumi (dakšas), šķipeles, arkli, ecēšas. Grābekļiem tam neredzēs neviena izlauzta zara, jo katrs izlūzušais zars tiek atkal uzmanīgi un vērīgi ielikts.

Pēc pabeigtiem darbiem tam katrs darba rīks nolikts zināmā vietā, no kuŗas tas paņemts.

Arī pašā darbā tiek ievērota tāda pat izcila kārtība. Kad labības lauks ir nokopts, tad tas uzmanīgi tiek nogrābts. Vēl vairāk: ceļš, pa kuŗu labība vesta, tiek tāpat uzmanīgi nogrābstīts; pat katra vārpiņa tiek vērīgi pacelta un novākta, lai to nemītu ne cilvēka, ne lopa kāja.

Rūpīgam saimniekam neviena derīga lietiņa nav par sīku, lai viņai nepiegrieztu vērību. Katram logu un durvju krampītim vajaga būt kārtībā; izlauztam sētas treliņam („laktiņai“) no jauna ieliktam, lai sētā nebūtu cauruma; katrai zirgu vai govju virvei un mietīnam uzmanīgi pārbaudītiem, lai lopi nekļūtu vaļā.

Darba rūpības ziņā sevišķi ievērojami mūsu tēvi. Šo darba rūpību viņi mācīja arī saviem bērniem.

„Arot, dēli, ecējot,

Aparat vagu galus;

Tā dzīvoja mans tēviņš,

Tam bij maize Dievs un gan.“ (27935.)

Ar vārdu sakot: rūpīgs saimnieks desmitus un simtus dažādu saimniecisku lietiņu un pienākumu — visus tur kārtībā, visus tos vienmēr uzmana, novēro un bojājumu gadījumos atkal saved kārtībā.

✓Pretstats rūpīgam saimniekam ir nekārtīgs. Tam viss ir otrādi. Darba lietas tam pēc darba ir nosviestas, kur pagādās. Kad vajag, tad tiek grieztas vai malu malas riņķī, lai tās atrastu.

Grābeklis tam ir izlauztiem zariem, sētas apgāzušās, un dārzos iet iekšā cūkas, aitas, žīds, čigāns un katrs ceļa gājējs.

Tādām lietām, kā kādai aukliņai vai nagliņai, eņģītei vai krampītim netiek piegriezta nekāda vērība. Tādam saimniekam pat naža nav kabatā, nerunājot jau par citiem saimniecībā nepieciešamiem darba rīkiem.

Kad jājūdz zirgs, tad pietrūkst vai nu kāda savelkamā, vai sedilkas siksnas, un zirgu kā nekā iesaista ilksis, no kurie-

nes tad tas dubļainā ceļā „laimīgi“ izmūk laukā, radot izmīsumu pašam braucējam.

Rūpīgā saimniecībā viss ir savā vietā. Savā vietā pat pēdējais sīkumiņš. Saimnieciskais aparāts tur darbojas kā laba pulksteņa mēchanisms.

Bezrūpīgā un nekārtīgā saimniecībā viss iet klabu-klabu-klabu, juku-jukām — tā ka kārtīgam cilvēkam netik ne skatīties.

Tas, ko sacījām par rūpību praktiski-saimnieciskā darbā, tas pats jāsaka arī par rūpību kurā citā darbā: zinātniskā, mākslinieciskā, sabiedriskā un citur.

Tur rūpība allaž vien ir vēl no lielāka svara.

Ar vārdu sakot: rūpība ir ievērojams darba princips, kas vērā liekams katram kārtīgam cilvēkam un ko jācenšas ieaudzināt katrā audzināmā bērņā.

Beidzot vēl jāpiezīmē, ka rūpībai vajag būt konsekventai jeb izturīgai. Ja deviņās vietās to ievēro, bet vienā neievēro, tad šī viena vieta var iznīcināt visus ilgāka darba augļus.

„Ar un sēj gan labi, bet atslēgas neturi labi — vis velti.“

BFK. 1160.

VII Dažādu psihisko spēku izmantošana darbā.

1. Par darāmo darbu vajaga radīt interesi.

„Darbs, kas patīk, ātri sokas.“ BFK. 160.

„Prieks un mīlestība pie darba dara visas grūtības vieglas.“ BFK. 65.

Mūsu sentēviem vēl nebij vārda „interese“. Viņi šo svešvārdā tērpto jēdzienu izteica ar vārdiem: „prieks un mīlestība pie darba“, un „darbs, kas patīk“, resp. darba patika.

Un tā īstenībā arī ir intereses būtība: interese ir darba patika un „prieks un mīlestība pie zināmā darba“.

Interesei jeb darba mīlestībai ir milzu loma kāda darba veikšanā vai kāda tālāka mērķa sasniegšanā. Kam liela interese darbā, tas gūst lielus panākumus šinī darbā, jo viņa gars pie darba ir piekalts uz ilgu laiku. Visi tie lielie gara darbinieki, kas kādā zinātnes vai mākslas darblaukā ir guvuši lielus panākumus, tos guvuši tāpēc, ka viņiem šinī darb-

laukā ir bijusi liela un nedziestoša interese. Tā šo darbinieku garam ir likusi degt un degt minētā darblaukā, līdz ievērojamie sasniegumi panākti.

✓ Spēcīgas intereses pamatā ir iedzimtās spējas uz šo darblauku. Spējas ir tā uguns, kas interesi kurina un tur vienmēr spodru. Tāpēc ja cilvēks kādu darbu un arodu sevišķi mīl, ja viņam par to ir spēcīga interese, tad tā ir zīme, ka viņam ir īpašas spējas šinī darblaukā strādāt.

Īpatnēja interese cilvēkiem tā tad ir parasti iedzimta. Tā, piem., vir dzimuši mūzikas talanti, dzimuši dzejnieki, tirgoņi, politiķi u. c. ar spilgtu interesi attiecīgos laukos.

✓ Bet interesi var lielā mērā arī ieaudzināt: gan audzinātājs audzināmā bērņā, gan arī pats cilvēks sevī pret zināmu darbu. Ja tas izdodas, tad cilvēks ir guvis stipru līdzekli minēto darbu veikt.

Tautai šī darba patiesība ir bijusi jau sen zināma, viņa to lietojusi un arī ieteic darba gaitās, cik iespējams, pielietot. Viņa ieteic rast mīlestību pret darāmo darbu un ar mīlestību, cik iespējams, katru darbu strādāt.

2. Izmanto darbam darba noskaņu.

„Kal dzelzi, kamēr vēl karsta (v. kvēlo).“

BFK. 66.

„Dzelzs jākaļ, kamēr tā karsta (v. sarkana).“

BFK. 101. 2.

„Dzelzs jākaļ, kamēr sarkst.“ Stend.

Kas darbu strādā, tas zina, ka reizēm ir laba darba noskaņa, reizēm slikta.

Bet kas ir darba noskaņa?

Tas ir sevišķs gara stāvoklis, sevišķs darba prieks un tieksme strādāt.

Kad darba noskaņas nav, tad gara stāvoklis otrāds: tad gara ir dzišus jādzen darbā, tāpēc ka tas pats darbā neraujas.

Šīs abas noskaņas, šie abi gara stāvokļi ir no liela svara darbā.

Pats par sevi saprotams, ka tādā gadījumā, kad ir darba noskaņa, t. i. kad gars rautin raujas darbu darīt, kad par darāmo darbu mirdz prieks kā zila debess, tad darbs sokās, tad darbs iet uz roku. Ko tādos brīžos padara, to citos laikos nevar padarīt div- un trīsreiz ilgākā laikā.

Jauradošā darbā. piemēram, dzejā un zinātniskā darbā.

tādus laimīgus spirtuma brīžus mēdz saukt par inspirācijas jeb iedvesmas brīžiem.

Tādos brīžos dzejnieka un zinātnieka galvā uzmirdz jaunas idejas, un gars viņu kā uz ērgļa spārniem nes līdz šim vēl nezināmās tālēs.

Darbs strauji iet uz priekšu un noslēdzas izdevīgā darba ražojumā jeb izkalumā: kādā dzejas vai zinātniskā darbā.

Šādos brīžos darbs ne tikai strauji sokas. Vēl vairāk: dažu darbu, ko tādos brīžos padara, var padarīt tikai tādos brīžos un ne citos.

Dzejnieks, kas tādā brīdī dzejoli neuzrakstīs, tas to citā brīdī tādu vairs neuzrakstīs; un zinātnieks, kas tādā brīdī gūto ideju nefiksēs uz papīra, t. i. neatzīmēs, tam šī ideja var arī pazust uz visiem laikiem. Tādu un tamlīdzīgu piemēru mākslas un zinātnes vēsture zina daudz.

Tā tad: šādi inspirācijas jeb iedvesmas, kā arī laimīgi darba noskaņas brīži ir katrā ziņā jāizmanto katram cilvēkam, kam vien viņa darbs ir mīļš.

Šādus brīžus neizmantojot, nozīmē pazaudēt visvērtīgākos darba brīžus un arī visvērtīgāko darbu, ko tikai tādos brīžos var radīt.

Tauta šo patiesību izsaka gleznaini: „Dzelzs ir jākaļ, kamēr tā karsta.“

3. Darbā vajadzīga pacietība.

„Pacietība un darbs pārspēj visu.“

BFK. 288.

„Pacietība ir laba darba iesākums.“ BFK. 82.

„Ar vienu cirtieni koku nekad nenocirtīsi.“

BFK. 150.

„Pacietība uzvar visu.“

BFK. 123.

„Darbs prasa pacietību.“

BFK. 172.

Pacietīgs cilvēks ir tāds, kas zināmos apstākļos paliek mierīgs un neuztraucas; kas nospiež nepatīkamās jūtas un savaldās.

Pacietība vajadzīga grūtos un nepatīkamos gadījumos.

Ārsts sauc par pacietīgu tādu cilvēku, kas sāpīgas izmeklēšanas vai operācijas gadījumos nevaids, neraustās vai citādi kā neizrāda savas sāpes un nepatīkamās jūtas.

Nepacietīgs cilvēks ir tas, kas pie mazākās nepatīkšanas, sāpēm vai grūtībām nervozē, uztraucas, paliek nemierīgs.

Darbs, sevišķi liels un grūts darbs, ir lielā mērā tas pats, kas ārsta operācija vai izmeklēšana. Viņš reizēm ir ļoti nepatīkams, grūts, pat nomocošs.

Šāda darba sekmes tagad atkarājas no cilvēka pacietības spējas. Kas ir tik izlutināts vai glēvs, ka darba grūtumu nevar paciest un to tūdaļ atmet, tas tālu netiek. Tālu tiek tas, kas darba smagumu, viņa grūtības un nepatīkamos momentus prot paciest un darbu turpināt.

Bez darba grūtībām ir vēl viens apstāklis, kas prasa pacietību: tā ir darba iļdzība. Cilvēkos ir diezgan plaši izplatīta īpašība, ka viņiem viss kas drīzi apnīk. Viņu uzmanība negrib vairs kavēties pie darāmā darba, bet slīd prom kaut kur citur.

Saprotama lieta, ka viena un tā pati parādība, piem., kāds darbs, ilgāku laiku iedarbojoties uz mūsu nerviem un uzmanību, to vairāk nogurdina un piemoca. Jūtas nav patīkamas. Bet viņas darba izpildīšanas labad ir jāpacieš. Kas to negrib vai nespēj, tas ir nespējīgs un mazvērtīgs cilvēks. Viņš dzīvē daudz nekā nepadara, un darbā ne tik.

Tautas gudrības tādu darba nepacietību nosoda un arī motivē, kāpēc pacietība darbā ir vajadzīga.

„Ozols nekrīt uz pirmā cirtiena.“ BFK. 288.

„Koks nekrīt uz viena (v. pirmā) cirtiena.“ BFK. 53, 52.

„Ar pieri caur sienu neizskriesi.“ BFK. 160.

Nosodot šo nepacietību darbā, tauta ieteic pacietību. Viņa pasaka arī to labumu, ko pacietība darbā nes un var nest.

„Ar pacietību viss iespējams.“ BFK. 75.

„Silts ar sildīšanu, labs ar gaidīšanu.“ BFK. 79.

„Cilvēks bez pacietības ir lampa bez eļļas.“ BFK. 243.

„Ar pacietību panāksi visu.“ BFK. 63.

„Brīnums! Kad dara, kāpēc tad nepadaris (v. nevarēs)!“ BFK. 50.

„Pacīšana pārspēj visu.“ BFK. 468.

„Kas pastāvīgi cīnās, tas uzvar.“ BFK. 53.

„Kad strādā — arvienu uz priekšu jau iet.“ BFK. 50.

„Ja pirmo reizi neizdodas — tūliņ plinte nav metama krūmos.“ BFK. 51.

„Ar pacietību pele sagrauž resnu virvi.“ B. Z. 1860., 16.

4. Darbu strādā vērīgi un uzmanīgi.

„Ar uzmanību visu panāksi.“ BFK. 75.

„Ar ausīm klausies, ar rokām dari.“

BFK. 108.

„Dar' ko darīdams, atdari acis.“ BFK. 108.

„Acīm vajaga būt priekšā un pakalā.“

BFK. 50, 88.

„Pie redzēšanas pieder vairāk, kā tikai divas veselās acis.“

Altm.

Darbs ir nopietna lieta un pie viņa ir jāiet pilnu spēku bruņojumā. Jāieliek tur arī iespējami viss gars un ne tikai pusdvēsele.

Pusdvēseles darbi maz der. Pilnvērtīgi ir pilndvēseles darbi.

Bet viena no svarīgākām gara spējām katrā darbā ir — vērība un uzmanība.

Uzmanība ir tā, kas liek visus mūsu dvēseles, resp. gara spēkus kopot uz zināmu lietu vai zināmu darbu. Liek tur vērst visus skatus, visu domāšanu un apceri.

Kas to nedara vai negrib darīt, kas negrib pietiekoši uzmanības darāmam darbam piegriezt, tas var sabojāt gan sevi, gan savu darbu.

Dažreiz darbs norit dzīvībai un veselībai bīstamos apstākļos: piem., pie mašīnām, uz būvēm u. t. t. Tur neuzmanība var maksāt strādātāja veselību un dzīvību.

Bet neuzmanība un nepietiekoša vērība tikpat labi var sabojāt arī darāmo darbu un iznīcināt visas cilvēka darbā ieguldītās pūles.

Neuzmanība un nevērība darbā ir stipri izplatīta parādība. Par nevērīgiem darba darītājiem mēdz sacīt:

„Iet kā bez acīm!“ BFK. 50.

„Iet kā aizmidzis!“ BFK. 50.

„Iet kā piedzēris!“ BFK. 50.

„Iet kā aita bez galvas.“ BFK. 50.

„Paņem acis rokā, deguns parādīs.“ M.-Endz.

Neuzmanība un maza vērība ir cilvēkam vai nu no dabas, vai arī no nepareizas audzināšanas.

Spēcīga uzmanība, turpretī, ir ievērojama dabas balva. Viņa ir spēcīga lieliem talantiem un ģenijiem.

Ar šo izcilo uzmanību un vērību viņi ir izdarijuši lielus atradumus un lielus darbus. Viņa tiem palīdzējusi ilgi kopot savu vērību kādā pētības un darba laukā, daudz tur rēdzēt, saskatīt, daudz atrast un padarīt.

Tāda liela uzmanība ir arī ievērojamiem rakstniekiem, kas tāpēc ir spējīgi novērot cilvēka raksturu, ieradumus un daudzas citas labā mākslas darbā nepieciešamas lietas.

√ Cilvēku ar vāju uzmanību sauc par izklaidīgu. Tāds izklaidīgs cilvēks aizmirst ne tikai lietas vagonā vai stacijā, aizmirst savus darba rīkus darba vietā, pēc nezina, kur tie palikuši. Tad meklē, sirdās, cieš materiālus un laika zaudējumus.

Darbā ar izklaidību tāds pat negals.

Izklaidīga saimniece aizmirst piemest putrai sāli, aizmirst padot lopiem ēst, aizslēgt vakarā klēts vai laidara durvis u. t. t.

Izklaidība un neuzmanība ir vienmēr saistīta ar nepatīkšanām un materiāliem zaudējumiem.

„Kas neatdara acis, atdara maku.“ BFK. 50.

Par izklaidīgu cilvēku tautā daudz irōnisku parunu un sakāmvārdu.

„To zirgu jā, to meklē.“ 4.

„Meklē pīpi — pīpis zobos.“ BFK. 53.

„Kas nātrās neredz ar acīm, tas viņas redzēs ar rokām.“
Altm.

Ir arī nikni un noosdoši imperātīvi.

„Pie darba nevar sapņot.“ BFK. 152.

„Strādā kā bez acīm.“ BFK. 300.

„Atdari acis, tad būsi maizi paēdis.“ BFK. 150.

5. Darbu labāk ir darīt gaišā un priecīgā, kā drūmā un īgnā noskaņā.

„Asaras darbu neveicina.“ BFK. 665.

„Dziesmas darbu nekavē.“ BFK. 124.

„Ar mundru prātu var visu padarīt.“

BFK. 404, 159.

„Kas dziesmiņu nedzied, tas slinkumu lāpa.“
BFK. 69.

Latvju tauta jau sen bija atradusi prieku, kā labu darba principu: prieks darbu atvieglina un arī — sekmē. Tas augšā minētā nodaļā bija tuvāk motivēts.

Bet ja tas tā, tad praktisks un metodisks princips ir: darbu censties labāk darīt priecīgā, kā drūmā noskaņā, t. i. cik no cilvēka apzinīgās gribas atkarājas viņa noskaņas norēgulēšana jeb norīkošana.

Noskaņojot sevi priecīgos „tonos“, cilvēks gūst vairāk labumu uz reizi:

1) drūmas un garu nospiedošas noskaņas vietā dabū labu un patīkamu noskaņu, un līdz ar to

2) darāmais darbs no smaga sloga pārvēršas par patīkamu nodarbību;

3) nepieciešami padarāmais darbs vieglāki un ātrāki padarās,

4) atstāj labākas un patīkamas atmiņas.

Mūsu sentēvi šo darba principu piemērojuši jo plaši un vispusīgi. Viņi darbu parasti saistījuši ar dziesmām un jautrību. Arī šinī ziņā mēs varam no viņiem daudz ko mācīties. Sprotama lieta, ka ne vienmēr un visur var dziedāt, bet jautra un patīkama darba noskaņa gan reti kur tiks uzlūkota par traucējumu.

Par tādu, kas savu darbu īgnā noskaņā strādā, tauta ar nicināšanu saka:

„Iet sarucis.“ BFK. 50.

„Iet saskābis.“ BFK. 50.

Arī līdzstrādniekiem tāds cilvēks darbā ir nepatīkams.

Tāpēc labāk pieturēties pie mūsu sentēvu darba darīšanas principa: darīt to jautrā noskaņā.

„Lai es gāju, kur es gāju,
Es negāju noskumuse:
Dziedādama druvā gāju,
Ar valodu sētiņā.“ (619. 14. var.)

„Gana biju piekususi,
Tādēļ gāju dziedādama,
Lai nesaka sveša māte:
Darba dēļ noskumusi.“ (619. 8. var.)

„Jo man bija grūts darbiņš,
Jo es koši padziedāju,
Lai nesaka vīra māte
Darba dēļ noskumušu.“ (619. 10. var.)

Vēl labāki šo darba principu padarīt par ieradumu, resp. viņu sevī, cik iespējams, ieaudzināt:

„Nestaigāju noskumuse,
Tā nebiju ieraduse;
Ar dziesmīti malti gāju,
Ar valodu istabā.“ (619. 19. var.)

Tautai priecīga darba darīšana senāk bija it kā lozungs:

„Tā bij mana nemalšana,
Kad nemalu dziedādama;
Tā bij mana neiešana,
Kad tecīnus netecēju.“ (691.)

„Lai guļ miegu, kas guļ miegu,
Lai guļ miegu raudādams;
Lai kuļ riju, kas kuļ riju,
Lai kuļ riju dziedādams.“ (624. 5. var.)

Priecīgi darbā gāja ne tikai jauni, bet arī veci.

„Trīcēt trīc tā pusīte,
Kur vecais mežā brauca:
Cīkstēj rati, zviēdz kumelis,
Pats vecais gavilēja.“ (709.)

Prieks īstenībā pieder pie darba faktoriem, jo prieks pats darbu nedara, bet gan darbu veicina.

Bet šī faktora jeb labvēlīgā spēka izmantošana darba veicināšanai ir svarīgs metodisks princips, kas ņemams vērā.

VIII Pats un citi darbā.

1. Pašdarba un pašdalības princips darba gaitās.

„Strādā pats, tad Dievs palīdzēs.“ BFK. 94.

„Pats sāk, pats beidz.“ BFK. 127.

„Pieliec pats roku, tad darbs veiksies un
būs maize.“ BFK. 72.

„Pats piekrāvis, pats aizvilksi.“
BFK. 304, 72.

„Kas no aršanas grib bagāts tikt, tam pa-
šam jāņem arkls rokā.“ BFK. 531.

„Katrs pats priekš sevis, Dievs priekš vi-
siem.“ BFK. 386.

Kā gan saprotams šis pašdarba un pašdalības princips?
Ko viņš gan nozīmē?

Tas nozīmē tik daudz, ka cilvēkam savs darbs jādara pēc iespējas vai nu pilnīgi pašam, vai arī viņā jāņem tieša dalība.

Pats par sevi saprotams, ka dzīvē allaž vien ir tā, ka cilvēks pats vien visus savas saimniecības darbus nevar padarīt. Piem., zemnieks nevar viens pats savus laukus apsēt un nokopt; fabrikants nevar viens pats visus savus fabrikas darbus pastrādāt u. t. t. Ar vārdu: dzīves darba gaitas ir tādas,

ka tur nenovēršami vajadzīgi vairāki darba darītāji. Un te nu sākas šī pašdarba un pašdalības principa ievērošana un neievērošana.

Veikalnieks, kas pats savā veikalā nestāv, bet braukā pa restorāniem vai izprieceas ceļojumiem, grēko pret augšā minēto principu. Tāds veikalnieks savam veikalam ātri vien „izbrauc cauri“.

Tāpat iet arī tiem lauksaimniekiem un lauksaimniecēm, kas ir par „smalkiem“, lai daudz interesētos par zemes praktiskām un „prastām“ saimniecības lietām.

Turpretī tāds veikalnieks, kas iesāk ar mazu veikaliņu, bet pats viņā sēd, domā, rēķina un darbojas, tas arvienu ies „uz augšu“, tāpat arī tas mazsaimnieks, kas pats kopj un domā par savu nelielo zemes stūrīti.

Tāds ir vispārējs fakta jeb patiesības konstatējums, izteikums. Atliek pakavēties pie cēloņiem un pajautāt: jā, kāpēc tad taisni pašam ir dalība jāņem darba gaitās?

Tas jādara vispirms tāpēc, ka darbs ir katra cilvēka pienākums, un otrām kārtām, tāpēc, ka katra darba lielākais dzenulis un pamats ir — katrs cilvēka intereses jeb labums.

Darbu katrs cilvēks dara tāpēc, ka viņam darbā kāda interese, ka viņš tur redz sev kādu labumu: šāda vai tāda rakstura. Ja nu cilvēkam darbs ir jādara, bet viņš sev tieša labuma redz maz, ja labumu gūst kāds otrs, tad viņš arī darbā neieliks tik daudz domu, pūliņu, uzmanības un rūpības, kā otrs cilvēks, kam darbs nes tiešu labumu.

Kad saimniecībā kāds strādā ar algotiem spēkiem, tad vislabāk pašam saimniekam un saimniecei tieši strādāt citiem darbiniekiem līdz, vai arī vajag prast tos saprātīgi pārraudzīt. Tāpēc arī teic, ka

„Saimnieka acs dara vairāk, nekā abas viņa rokas.“ BFK. 50.

Ar vārdu sakot: vajadzīgs ievērot vai nu pašdarba principu pašam līdzstrādājot, vai arī pašvaldības principu, ņemot darbā dalību ar savu uzmanību un savu organizējošo prātu. Tas tāpēc, ka citam cilvēkam nav lielas intereses par otra darbu.

„Ēd pats, tad būsi paēdis; strādā pats, tad būsi izveicīgs.“ BFK. 1216.

„Neba cits par tevi gādās, kad pats gulēsi.“ BFK. 127.

„Katram savs krekls tuvāk nekā otra.“ BFK. 1221.

„Ja pats nedarīsi, cits jau nedarīs.“ BFK. 50.

par labumu

„Kas cilvēku kops, ja pats nekopsies.“ BFK. 326.

„Pieliec pats roku, tad darbs veikties.“ BFK. 70.

Bez tam pašam darba saimniekam un pavēlniekam vēl jāstrādā tāpēc, lai viņš darbu pats prastu un zinātu pavēlēt. Tikai tas var darbā rīkot un pavēlēt, kas darbu prot.

„Kas otram grib pavēlēt, tam pašam jāzina, kā katru lietu dara.“ BFK. 124.

„Kas otram grib pavēlēt, tam arī pašam tas jādara.“
BFK. 85.

„Modināt citus var tikai tas, kas pats agri ceļas.“
BFK. 131.

Kad pats saimnieks un sūdzētājs darbu nezina, tad darba darītājs par to smeļ.

„Diža gara saimeniece
Nemācēja galdu klāt;
Gan mācēja meitas rāt,
Maizi slēgt kambarā.“ (31052.)

Tāpat otra darbu nevar kritizēt un vērtēt, ja pats attiecīgu darbu nemāk.

„Dari pats, spried pats.“ BFK. 1184.

„Ko tu, židiņ, zini no riteņiem, kad tu neesi braucis.“
BFK. 50.

Tā mēdz pateikt tādām, kas darbu neprot.

Paša nestrādāšanai savā saimniecībā vēl ir savas paradoksālas sekas: ja pats savā saimniecībā nestrādā, kad grib, tad pēc tam jāstrādā cita saimniecībā, vai grib vai negrib.

Cik gan izputējušu saimnieku nav, kas savā dzīvē nemācēja strādāt, bet vēlāk strādā pie cita!

„Ja nemāki strādāt pats priekš sevīm, tad strādā priekš cita.“ 2.

Bez tam vēl atbildīgā darbā īsti ticēt var tikai pats sev un savam darbam.

„Tici tam, ko pats vari padarīt.“ BFK. 102.

Pat uz otra padomu darbā pilnīgi nevar palaisties: tas rūpīgi jāpārbauda, vai nav viltots vai arī nederīgs.

„Neklausī citu vārdiem, bet apsveri savus darbus.“
BFK. 75.

Bez otra darba, ja vien var iztikt, tad labāki ir iztikt un darīt pašam.

„Kamēr saki, padari pats.“ BFK. 308.

„Ko pats vari padarīt, ar to nemoci citus.“ 2.

„Otru nemāci — dari pats.“ BFK. 447.

„Ko vari pats, to neliec citam darīt.“ L. A. 1832., 3.

„Pieliec pats roku, iekams tu citu meisterē.“ Stend.

Tas ir tāpēc, ka otra sūtīšana tavos darbos allaž vien saistīta ar nepatikšanām: darbu padara ne tā, kā tu gribi. Tev jāsiirdās, darbs jālabo, un viss tas dara vairāk nepatikšanas, kā paša darba izpildīšana jeb padarīšana.

Bez tam vēl dažreiz jāredz tava darba darītāja skābais un saīgušais gara stāvoklis, pārmetums it kā tu būtu viņam vai kādu nelaimi uzsūtījis.

Visu to vērā ņemot, darbīgs un patstāvīgs cilvēks ne labprāt savus darbus uzdod otram cilvēkam darīt, bet labāk dara pats.

Paša padarītam darbam bez tam vēl savi saldi augļi.

„Ko pats sēsi, to pats pļausi.“ BFK. 395.

„Negaidi to, ko pats neesi darījis.“ BFK. 1183.

Un ja darbam arī rūgtāki augļi, tad zini, ka te ir paša vaina.

„Kas darija? — Pats darija.“ BFK. 50.

Paša darbam tu vienmēr pats arī esi kungs.

„Pats savs kungs, pats savs kalps.“ BFK. 442.

„Es par savu darbu esmu kungs.“ BFK. 302.

Bez tam sveša darbs ir paviršāks par paša darbu.

„Pazinu, pazinu
Algādža darbu:
Div' blaku blakām,
Čokara vidū.“ (6920.)

Paša darba nedarīšanai ir savi ļaunumi un savas aizkuļises. Tās allaž vien nerunā labu par pašu darba nedarītāju. Šim nedarītājam var būt daudz ēnas puses.

Vispirms jau viņš var būt darba nepratējs.

Otrām kārtām: viņš varbūt netic saviem spēkiem.

„Kas uz otru cerē, tas netic saviem spēkiem.“ BFK. 87.

Un trešām kārtām: viņš var būt labs slinķis.

„Citus urda, pats guļ.“ BFK. 256, III.

„Citus skubina, pats guļ aizkrāsnē.“ BFK. 112.

Uz tādu komandētāju un rīkotāju tad darbinieki lepmi var pateikt:

„Nerīko citus, ja pats esi rīkojams.“ BFK. 124.

Bez tam vēl mēdz būt, ka tāds cilvēks, kas labprāt otru mīl darbināt un kalpināt, ir cietsirdīgs un nežēlīgs.

„Vai, Dieviņu, lēt' man bija
Otra bērņus maldināt.
Dievs to zin, kā tad būs,

Kad sākš' savus maldināt.
 Kad sākš' savus maldināt,
 Želabām nevarēšu." (7928.)

„Grūt' man bij kalnā kāpt,
 Lejā viegli notecēt;
 Grūt' man bija pašam malt,
 Lēt' man otru maldināt." (8016.)

Dažādi citi augšminētā principa aspekti izpaužas sekošos sakāmvērdņu variantos.

„Pats met, pats auž." J. Lange. I.

„Aizmaksā otram vērdiņu — padari pats." 1.

„Palīdzies sev pašam, tad tev Dievs palīdzēs." BFK. 52.

„Katram sava maizīte jāpelna." BFK. 50.

2) Kopdarbības princips.

Ir darbi, ko cilvēks var strādāt gan viens, gan kopā ar citiem; bet ir arī tādi darbi, ko viņš var veikt tikai kopdarbībā.

Piem., uz lauka art vai pļaut zemnieks var arī viens, bet labību kopt un kult tam vienam pašam gandrīz neiespējami; tur vajadzīgs kopdarbs. Un daudz ir tādu darbu, ko var veikt tikai kopdarbā lielāks cilvēku skaits.

Bet ja nu kopdarbs ir tik plašs darba princips, tad jā-jautā: kāds viņam iespaids uz darba ražīgumu, uz darba labumu un uz pašu darba darītāju?

Atbildot īsi uz šo jautājumu, ir jāsaka, ka kopdarbam ir divējāds iespaids: 1) pozitīvs jeb labs un 2) negatīvs jeb launs. Katrs no šiem aspektiem pelna atsevišķu ievēribu.

a) Kopdarba labā puse.

„Divatā ir lāci veic." BFK. 412.

„Roka roku mazgā — abas baltas." BFK. 149, 53.

„Daudz rokas darbu skubina." Stend.

„Ko nevar viens, to var divi." BFK. 87.

„Daudz roku kopā var daudz veikt." BFK. 264.

Vienu no kopdarba labām pusēm ir tā, ka kopdarbs, pavairojot darītāju skaitu, pavairo arī darba spēku un darba lielākas iespējas: ko nevar padarīt viens, to padara pulks.

„Tec, brālīti, tec, māšiņa,
 Palīdzat vezmu vilkt:
 Ko viens pats nejaudāja,
 To pulkā padarīja.“ (6939.)

„Div' rociņas, div' kājiņas
 Lielu darbu nejaudāja;
 Daudz rociņas, daudz kājiņas,
 Tās darbiņus veicināja.“ (28417.)

Tā tad: pie lielu smagumu celšanas vai vilkšanas, kur viena cilvēka spēks ir par mazu, tur vajag vairuma jeb pulka.

Pulks vajadzīgs arī dažos sarežģītos darbos, piem., pie labības kopšanas. Lai darbs sekmīgāki virzītos uz priekšu, tad vajag vairāk cilvēku laukā, kas vezumu krauj un piegrābj, un vairāk mājā, kas vezumu izkrauj un novieto šķūnī. Tāpat pa labības kulšanas laiku (senāk rijā un tagad ar kulmašīnu) vajadzīgs lielāks darbinieku skaits.

Bez tam: pulks ar vairāk rokām arī zināmu darbu ātrāki veic.

„Dod, māmiņa, pulkā mani,
 Pulkā biju ieraduse;
 Ar pulciņu kur iedama,
 Drīz darbiņu padarīju.“ (28420.)

„Dod, māmiņa, pulkā mani,
 Pulkā laba dzīvošana;
 Ar pulciņu druvā gāju,
 Drīz darbiņu padarīju.“ (28421.)

Kopdarbam dažas psihiskas priekšrocības: salīdzinot to ar atsevišķa cilvēka darbu, pulkā darbs allaž vieglāki darās, iedarbojoties uz, tā sauktās, kolektīvās psihes pūļa kopgāra uzmundrinājumu. Pūlī cilvēks ir savādā pacilātā, sasprindzinātā un priecīgā gara stāvoklī, kas atvieglo darba smagumu.

„Laid, māmiņa, pulciņā,
 Pulkā viegla srādāšana,
 Pulkā nāca, pulkā gāja,
 Drīzi darbu padarīja.“ (28421. 5. var.)

✓ Seno latviešu kopdarbu sauca par talku. Tādas talkas bija: mēslu vedamās talkas, linu talkas u. c. Talkās cilvēki ne tikai strādāja, bet arī priecājās, jokoja, dziedāja, labāki paēda, padzīvoja, vakaros padejoja u. t. t. Talka bija tā tad darba un dzīru savienojums. Tas cilvēkiem patika.

„Talkā iemu, talkā teku,
Talkā mani aicināja;
Talkā dzēru medu, alu
Sudrabiņa biķerēm.“ (28491.)

Pats par sevi saprotams, ka tāda talku daba priecīgi noskaņoja darba darītājus, pacilāja viņu gara stāvokli; bet ar prieku darītais darbs ir allaž vieglāks un dažreiz arī sekmīgāks.

✓ Darbinieki un darbinieces senāk lauztin lauzās pulka darbos un talkās.

„Dod, māmiņa, kur dodama,
Dod jel mani pulciņā;
Pulciņā druvā gāju,
Drīz darbiņu padariju.“ (28421. I var.)

„Dod, māmiņa, pulkā mani,
Pulkā laba dzīvošana:
Pulks druvāi, pulks pļavāi
Drīz darbiņu nodzīvos.“ (28421. 4. var.)

„Laid, māmiņa, talkā mani,
Talkā laba dzīvošana;
Pulks druvā, pulks pļavā
Drīz darbiņu nodarija.“ (28421. 6. var.)

Pulkā strādāšana un talkas senajam latviešu cilvēkam bija palikušas par darba ieradumu.

„Dod, māmiņa, pulkā mani,
Pulkā biju ieraduse;
Es nebiju ieraduse
Viena iet(i) druviņā.“ (28419.)

To pašu saka dažs sakāmvārds:

„Cilvēks gan viens var ēst, bet viņš nevar viens strādāt.“ BFK. 60.

Par kopdarba pozitīvo jeb labo aspektu vispār vēl runā šādi sakāmvārdi:

„Divi ir lāci vilka.“ BFK. 1124.

„Pulks daudz ko var.“ BFK. 50.

„Daudz suņu zaķi nokausē.“ BFK. 1211.

„Daudz suņi drīzāk zaķi stiepj.“ Stend.

b. Kopdarba ēnas puses.

- „Daudz suņu, maz sētas (v. mājas) sargu.“
BFK. 308, 358, Stend.
✓ „Kurā mājā divi gaiļi, tanī vēlu saule lec.“
BFK. 544.
„Kad daudz aukļu, bērns bez acīm.“
BFK. 518.
„Kad daudz suņu, vilks lopos.“ BFK. 518.
„Daudz pavāru piededzina putru.“ BFK. 50.
„Saimes cūka nebarojas.“ BFK. 412.
„Kur daudz suņu mājās, tur vilks cāuri
skrien.“ BFK. 686.

✓ Še atzīmētie sakāmvārdi runā skaidru un nepārprotamu valodu par kopdarba ēnas jeb ļaunajām pusēm. Un tas vispārējais, ko viņi izteic, ir tas, ka pulks darbu dara pavirši, slikti, sabojā vai arī reizēm — nemaz nepadara.

Par to pašu runā arī daudzas dainas.

„Talkā ēda, talkā dzēra,
Talkas māte noskumuse:
Daudz apēda, daudz apdzēra,
Maz darbiņa padarīja.“ (28490.)

„Pate talkas saiminiece
Raudādama vien staigāja:
Daudz apēda, daudz apdzēra,
Maz darbiņa padarīja.“ (28490. 4. var.)

✓ Talkā allaž vien ne tikai maz padara, bet arī slikti padara.

„Nem, bāliņi, sirmu zirgu,
Apjāj talkas plūkumiņu,
Lielā talkas plūkumā
Līgo lini pakaļā.“ (28466.)

Bet kāpēc kopdarbam dažreiz tādi nelabvēlīgi iznākumi un panākumi?

Te vairāki gan psiholoģiska, gan ētiska rakstura cēloņi.
✓ Pirmais slikta darba cēlonis jau ir tas, ka kopdarbā, talkā darba rezultāts (iznākums) saplūst kopā un nevar redzēt, ko kurš katrs ir darījis. To apstākli izmanto slinkie strādnieki sava „slinkuma lāpīšanai“ Bet tā kā tādu allaž salasās labi daudz, tad visa darījuma iznākums — maz padarīta darba vai arī: darbs padarīts, bet slikti, jo neviens atsevišķi taču neatbild par padarīto darbu. Neviena labai slavai sliktais darbs nekaitē, jo kurū gan no visa bara lai vaino? Tādā ziņā bara netikušais darbinieks var savam netikumam ļaut pilnīgu vaļu un nedabūt savu sodu.

Kopdarba ļaunās puses motīvus atklāj arī daudzas dainas:

„Labāk gāju viena malt,
Ne ar brāļa līgaviņu:
Man tek sviedri matu galu,
Viņai svārki mugurā.“ (8053.)

„Labāk gāju viena malt,
Ne ar laisku malējiņu:
Jau jāvelk smagas dzirnas,
I laiskais malējiņš.“ (8054.)

„Labāk gāju viena malt,
Ne ar otru malējiņu;
Snaudaliņa, miegaļiņa
Mana otra malējiņa.“ (8056.)

„Māte mala ar jaunavu
Pie to vienu dzirnaviņu;
Māte mala bez rindaka,
Jaunavīte ar kažoku.“ (8068.)

Tā tad: ar laisku talcenieku allaž vien ir grūtāka un nepatīkamāka strādāšana, kā vienam pašam, t. i. tādos darbos, kur vienam strādāt daudz maz ir iespējams.

Trešām kārtām: kopdarbos un talkās cilvēkam bieži vien vairāk rūp izpriece, kā pats darbs.

„Talka nāca sētiņā,
Auniņš brēca kūtiņā;
Auniņš brēca smalka siena,
Talka salda brandavīna.“ (28495.)

„Gāju talku no talciņas,
Kviešu maizes meklēdama;
Manas pašas baltus linus
Vēji loka tīrumā.“ (28424.)

Ar stipru zobgalības piegaršu arī daži sakāmvārdi izteic talkas jeb kopdarba ēnas puses:

„Cel tu, es stenēšu.“ BFK. 266.

„Palīdzī man maisu nest, es tev palīdzēšu maizi est.“
BFK. 71.

Un piedzīvojumi bagātīgi pierāda, ka kopdarbos stenētāju nekad netrūkst, kamēr cēlēju trūkst allaž vien.

Bez tam kopdarbībai vēl tāda psiholoģija, ka tur cilvēks palaižas uz citiem: „gan jau viņi, t. i. tie citi, darbu padarīs i bez manis: ko es tur iešu plēsties!“ Un tā domā cits uz cita, bet pats darbs allaž vien paliek nedarīts pavisam. Daudz

suņu mājā, bet māju nesargā neviens, un vilks brīvi tiek mājai cauri vai arī uz aitu kūti.

Kopdarbos un talkās dažādo labumu meklēšana bieži vien nezina nekādu robežu. Arī labākie ēdieni un dzērieni, ko talkas tēvs vai māte tiem sniedz, izrādās par sliktiem un smādējamiem.

„Talka kļiedza, talka brēca,
Bez aizdara kāpostiņi,
Bez aizdara kāpostiņi,
Bez apiņu alutiņš.“ (28493.)

Kopdarba launās puses vēl uzsver šādi sakāmvārdu varianti.

„Jo daudz suņi, jo maz sētas sargi.“ Lange.

„Daudz meistari darbu ķēzi.“ Stend.

„Daudz pavāru maitā zupu.“ BFK. 556.

„Kas savai sievai divas vecmātes aicina, tas atņem viņai bērnu.“ Altm.

„Daudz suņu māju nevar nosargāt.“ BFK. 518.

„Pieci zirgi nevar vienu arkli vilkt.“ BFK. 387.

„Ne uz pulku jāraug, bet uz spēku.“ Stend.

Par gudribu runājot tauta teic:

„Vairāk galvu, vairāk prātu.“ BFK. 50.

Dažreiz liekas, ka tāpat tas būtu arī ar darbu: jo vairāk darbinieku, jo samērīgi sekmīgāks arī darbs. Bet diemžēl, tā vis nav. Dažreiz taisni otrādi: viens cilvēks padara vairāk, kā vesels pulks. Neticami gan tas izklausās, bet bieži vien tas tiešām tā ir.

Un ar ko tas izskaidrojams? Kā tas vispār iespējams?

Pulks jau, saprotams, ir cilvēku vairums, un loģiski būtu, ka šim vairumam būtu jāveic arī vairāk darba kā vienam. Tikai tas būtu tādā gadījumā, kad pulks godīgi un cītīgi arī strādātu.

Bet ko līdz cilvēku vairums, ja šī vairuma atsevišķie locekļi tikai cits uz cita skatās un gaida, vai darbs pats nepadarīsies?

„Daudz gudro, viens padara.“ BFK. 325.

„Kamēr daudzi gudro, tikmēr viens padara.“ BFK. 152.

Gudrošana un apdoma jau ir laba lieta, sevišķi darbā, bet tāda kopēja gudrošana allaž vien ir tikai maska attiecīgai slinkošanai. Un tādos gadījumos viena cilvēka darbs ir varēnāks par vesela pulka „gudrošanu“.

Sabiedriskais darbs ar savu divkosīgo dabu ir sagādājis pasaulē daudz vilšanās. Lieli sociāli eksperimenti jeb sabied-

riska rakstura mēģinājumi: ražošanu dibināt uz tāda kopdarbības principa, ir izrādījušies par stipri kļūmīgiem, jo maz vēl cilvēku, kas spēj pacelties līdz sabiedriska darba labuma atzīšanai un ziedot savus spēkus šim darbam.

✓ Dzīves prakse ir pierādījusi, ka sabiedriska darbs ir tikai tad sekmīgs, ja katrs darbinieks šinī darbā redz arī kādas individuālās intereses. Bet ja par sabiedriska darba dzenošo motīvu padara ne cilvēkam tuvās atsevišķās, bet viņam grūti izprotamās sabiedriskās intereses, tad sabiedriski darītais darbs ir nesekmīgs. Tad tur katrs strādā, cik maz vien var rēdams, un darba iznākumi ir vāji.

Sabiedriska un individuāla darba problēmas ir lielas pasaules problēmas, kas vienmēr nodarbinājušas un, šķiet, ilgi nodarbinās cilvēces domas un prātus, bet kuŗu sekmīga atrisināšana būs iespējama ne tikai saskaņā ar cilvēka vajadzībām, bet arī ar viņa psihi.

Beidzot vēl jāpiezīmē, ka kopdarbā diezgan traģiskā stāvoklī atrodas taisni ētiski cēlas, čaklas un darbības personas. Tās strādā sava čakluma un savu ētisko principu dzīvē. Un lai darbs tiešām virzītos redzami uz priekšu, viņas piespiežas un dara vairāku cilvēku darbu, kamēr slinkie „gudrinieki“ glūn un smīn par to „mulķi“, kas tur plēšas. Čaklajam darbiniekam tikai uzkraudz un uzkraudz arvienu vairāk.

„Kas labprāt nes, tam labprāt uzkraudz.“ BFK. 71.

„Kas labprāt danco, tam labprāt spēlē.“ BFK. 71.

„Nesēji“ un „dancotāji“ (darbā) te ir labie cilvēki, čaklie darba darītāji, kamēr „uzkrāvēji“ un „spēlētāji“ ir parasti visādi slinkie, nevižas, gar stūriem ložņātāji, guļavas un visādi „gudrinieki“

Tāda allaž ir kopdarba ētikas traģika. Tāds ir laba cilvēka nožēlojamais stāvoklis pulka darbā.

IX) Laiks darba gaitā.

1. Laika vērtība.

✓ Laiks ir nauda.“ BFK. 99.

✓ Laiks ir dārgāks par naudu.“ BFK. 111.

„Laiks pieved augļus.“ Stend.

„Ilgi nevar gaidīt — laiks maksā naudu.“

BFK. 266.

Darba gaitās viens no svarīgākiem darba apstākļiem ir laiks. Tāpēc arī laika vērtību tauta vērtē līdzās naudas vērtībai un pat vēl augstāku.

Šo patiesību izteic vēl šādi sakāmvārdi:

„Laiks ir dārgs.“ BFK. 50.

„Laiks maksā naudu.“ 148.

„Laiks ir nauda, nauda ir laiks.“ BFK. 237.

„Naudu pazaudēt, nekā nezaudē; laiku pazaudēt — daudz pazaudēt.“ BFK.

✓ Tauta savās gudrībās arī motivē, kāpēc laiks ir vērtīgāks par naudu. Pazaudēto naudu var šādi vai tādi atkal dabūt rokā, bet pazaudēto laiku atpakaļ dabūt nevar vairs nekādas pasaules varas. Tas ir beigts un pagalam.

„Pazaudēto laiku nevar atpirkt ar visām pasaules mantām.“ BFK. 63.

„Pazaudēts laiks nav atrodams.“ BFK. 141.

„Zaudētu brīdi nevar atdot pat mūžība.“ BFK. 1131.

✓ Bet ja laiks ir tāds dārgums, tad, pats par sevi saprotams, ka neprātīga laika izšķērdēšana ir lielu vērtību izšķērdēšana un ir vienā un tai pašā laikā arī liels ļaunums.

✓ Laika izšķērdība ir vislielākais ļaunums.“ BFK. 1131.

✓ Labāk lai trūkst laika divreiz, nekā darba vienreiz.“ BFK. 52.

2. Laiks lietderīgi jāizmanto.

„Bez laika nekas nav padarāms.“ BFK. 148.

„Katrs darbs prasa laiku.“ BFK. 87.

„Ja diena man pieder, tad mūžs man pieder.“ BFK. 71.

Ja laiks ir tāda vērtība, kāda augšā atzīmēta, tad laiks jāmēģina visiem līdzekļiem izmantot. Bez tam laikam ir vēl viena īpašība, kas vēl vairāk liek piegriezt viņam vērtību un to lietderīgi izmantot. Šī īpašība ir laika nemitīgais plūdums un aizplūdums.

Kā nepārtrauka upe laika strāva nemitīgi plūst mums garām un atpakaļ vairs neplūst.

„Laikam ir spārni.“ BFK. 161, 167.

„Laiks aiziet kā ar putna spārniem.“ 544.

„Laiks skrien ar vēja spārniem.“ 159., 53.

„Laiks ir putns.“ BFK. 160.

„Laiks nevienu negaida.“ BFK. 172.

„Laiks uz tevi negaidīs, ja tu nesteigsies.“ BFK. 71.

Ievērojot šo aizplūstošo vērtību ir jāierīkojas tā, lai laiku pēc iespējas veltī netērētu, bet izmantotu lietderīgam darbam. Jāizmanto ne tikai garī laika spriži, bet jāizmanto arī īsākie laika brītiņi un momenti, jo no šiem īsākiem laika sprižiem sa-

stādās garākie laika sprīži un veseli laikmeti. No sekundēm tiek minūtes, no minūtēm stundas, no stundām dienas, no dienām nedēļas un mēneši, no mēnešiem gadi, no gadiem gadu desmiti un simteņi, bet tie ir jau laika meti, kas allaž pāršniedz cilvēka mūžu.

Laikā iemērojas arī cilvēka dzīvība un dzīve, bet cilvēkam ir tikai viena dzīvība un viens dzīvības laiks. Kas neprot taupīt laiku, tas neprot taupīt arī savu dzīvību.

„Kas netaupa minūtes, zaudē stundas.“ BFK. 1112.

Bet vienkārša laika zaudēšana nav vēl viss ļaunums. Kas laiku velti izšķiež vienā vietā, tam otrā vietā tas var pietrūkt, un viņš savu darbu nebeigs tā, kā tas domājis vai solījis.

„Vienreiz pār laiku, otrreiz nelaiku.“ BFK. 161.

Laiks ir darba noteikums un bez laika darbs nav darāms.

„Katram darbam vajag savu laiku.“ BFK. 87.

Bet kā tad īsti laiku izmantot?

Laiks jāpilda ar lietderīgu darbu. Laikam, kā tukšam traukam ir vērtība tad, kad to piepilda ar attiecīgu vērtīgu saturu, un šis vērtīgais saturs ir lietderīgs un ražīgs cilvēka darbs. Un tāpēc laiku vajag izmantot darbā. Ir labāki, ja laika pat pietrūkst, kā kad viņš atliek nepildīts ar lietderīgu saturu.

„Labāk lai laiks pietrūkst nekā atliek.“ BFK. 87.

Šis gan ir savāds un pretrunīgs sakāmvārds: reiz laiks ir tāda vērtība, tad kāpēc ir jāzūdījas, kad viņš atliek? Te tauta domā, ka nevēlams ir tāds laika atlikums, kas nav pildīts ar lietderīgu saturu, kas paliek tukšs vai tāds, ko cilvēki sauc par „gaļu laiku“.

3. Savlaicības princips.

a. Vispārējā uztvere.

„Ko dari, to dari pie laika; pēc jācieš klusu.“
3.

„Dariet, kas jums jādara savā laikā.“

BFK. 295.

„Pļauj, izkaptiņ, kamēr vēl rasa.“ BFK. 106.

„Plēs lūkus, kad atlec; kad pieceps, nevārēsi (nespēsi).“
Lautenb.

„Katram darbam savs laiks.“ BFK. 356.

„Ikkatrai lietai ir savs nolikts laiks.“ Stend.

Latvju tautas darba filozofijā ir metodisks princips, ko var saukt par savlaicības jeb savlaika principu. Šī principa būtība ir tā, ka katram darbam ir savs

laiks un ka viss jādara savā laikā, to nenokavējot un nenovēlojot.

Šī principa atzinums un izstrādājums ir labi saprotams: latvju tauta ir zemkopju tauta. Bet zemkopis un viņa darbs ir atkarīgs no laika. Laikā ir jāsēj labība, savā laikā lini, savā laikā jāstādā kartupeļi, savā laikā jāaļ papuve, jāplauj siens; savā laikā jāplauj rudzi, kvieši u. t. t.

▼ Nokavēts zemnieka darbs rada daudz neērtību un visādu postu. Tur darbu sastrēgums, tur postā aizgājusi manta un neiespēja vairs darbu padarīt u. t. t.

Dzīves gaita ir likusi zemniekam sāpīgi izjust šo savlaicības neievērošanas principu.

Bet šis pats princips ir svarīgs arī citās darba nozarēs un citos arodos. Katrā arodā un katrā amatā, ir zināmi laiki, kad darbi ir veicami izdevīgāki un vieglāki, kā citos laikos.

▼ Krāsotājs, kas āra darbus domā sākt tikai rudenī, tas dara nepareizi un ir nogulējis krāsošanas āra darbiem izdevīgāko pavasara un vasaras laiku.

Šis savlaicības princips tāpēc ir jāuzlūko ne tikai par zemnieka darba principu, bet gan par vispārēju, kas attiecas uz visām un visādām darba nozarēm.

No šī principa izvairīties nevar arī dzejnieks, zinātnieks un filozofs. Arī tiem ir viss jādara savā laikā, ja tie sekmīgi grib savu darbu veikt.

Šo savlaicības principa būtību un patiesību vēl izteic laba tiesa sakāmvārdu variantu:

„Katrai dienas savs darbs.“ BFK. 324.

Šis sakāmvārds bez tam vēl tuvāk motīvē, kāpēc savlaicības princips jāievēro: ja vienā dienā zināmu darbu nepadara, bet atliek uz otru dienu, tad otra diena ar savu darbu aizkrusto ceļu vakardienas darbam.

„Dienai darbs, naktij miers.“ BFK. 106.

„Pulkstens iet dienu un nakti, bet cilvēks nē.“ BFP. 235.

„Rītam cerība, dienai darbs, vakaram miegs.“ BFK. 53.

„Kas vasarā strādā, ir prātīgs, bet kas plaujamā laikā gul, paliek kaunā.“ BFK. 506.

„Katram darbam ir savs nolikts laiks.“ BFK. 71.

„Katrai dienai ir savs darbs. Ja šās dienas darbu atstāj rītam, tad rītdienas darbs būs jāpamet citam laikam.“ B.

1889., 8.

„Rītam cerība, dienai darbs, vakaram miers, naktij miegs.“ BFK. 295.

„Dari, kas darāms savā laikā; algu gaidi savā laikā.“

BFK. 111.

„Nedrāz iesmu, kad putns vēl mežā.“ Kr. Ulm.

„Dzeniet, gani, laik' ārā,

Dzeniet laiku sētiņā!

Kad man bija govīs slaukt,

Kad māmiņu aptecēt?“ (28866.)

„Plaujiet sienu, plāvējiņi,

Kamēr saule mākoņos,

Kad saulīte atspīdēs,

Tad plāvēji man pieder.“ (28689.)

b.) **Kas nedara darbu izdevīgā laikā, tam šis darbs jādara neizdevīgā.**

„Kuŗa cūka nerok pa dienu, tā rok pa nakti.“

BFK. 50.

„Kas guļ dienām, skraida naktīm.“

BFK. 1160, 307.

„Snaudulīte nakti maļ.“

BFK. 52, 53.

Darbiem allaž vien ir tāda loģika, ka tie katrā ziņā ir jāpadara. Bet cilvēkam allaž vien ir tāda īpašība, ka viņš darāmo darbu pēc iespējas grib atlikt, ar nodomu to vēlāku padarīt.

Tāda cilvēka rīcība ir, tā sauktā, slinkuma lāpīšana, un notikumu gaita un dzīve cilvēku par tādu sevis lutināšanu un slinkuma lāpīšanu parasti bargi nosoda. Darāmais darbs tomēr ir jāpadara un jāpadara pie tam mazāk izdevīgos vai arī vienkārši daudz sliktākos apstākļos kā pirmāk.

Šādi dzīves fakti ir tik bieži, ka tauta te izstrādājusi daudz dažādu imperatīvu un vairumu no tiem ar stipri zobgalīgu jeb irōnisku nokrāsu. Atzīmēsim vēl šādus variantus.

„Kas nestrādā dienu, strādā nakti.“ BFK. 124.

„Kas dienu guļ — nakti strādā.“ BFK. 124.

„Kuŗa cūka dienu nerok, tā naksniņā rukšķināja.“

BFK. 444.

„Kuŗa cūka nerok dienu, tā rok nakti.“ BFK. 1160.

„Kas guļ dienu, tas strādā nakti.“ BFK. 99.

„Kuŗa cūka nerok dienu (dienā), tā rok nakti (naktī).“

BFK. 53, 57.

„Kas pa dienu guļ, tas pa nakti strādā.“ BFK. 71.

„Tā cūka, kas dienu guļ, tā nakti rok.“ BFK. 68.

Šis sakāmvrāds, kā to rāda daudzie un dažādie varianti, ir ļoti izplatīts. Bet tas savukārt liecina par to, ka arī tā īstenība, uz ko viņu attiecina, ir ļoti bieža un izplatīta parādība, kas tāpat atkārtojās visādās variācijās.

c.) Jaunībā nokavētais jādara vecumā.

„Ko jaunībā neesi darijis, tas jādara vecumā.“ BFK. 66.

„Ko jaunībā nokavē, to vecumā nožēlo.“ BFK. 532.

„Jauns būdams strādā, vecs būdams badu neredzēsi.“ BFK. 96.

„Ja jauns nekrāsi, tad vecumā badu cie-tīsi.“ B. 1888., 23.

Pie savlaicības principa pieder ne tikai tas, vienas dienas darbu neatlikt uz otru dienu, bet arī tas — jaunībā darāmo darbu neatlikt uz vēlākiem laikiem.

Kā pavasarim ir savs darbs, vasarai un rudenim savs un ziemei savs, tāpat arī cilvēka dzīves laikiem un laikmetiem ir katram savs raksturīgais un īpatnējais darbs.

Mazam bērnam ir jārotāļājas un jāgūst pieredze, lielākam bērnam ir jāmacās grāmata un jāiet skolā, vēl lielākam ir jāmacās darbs un dzīvē vajadzīgās zināšanas; pieauguma jeb vīra gados ir jāpelna maize sev un ģimenei un jāgādā par drošu kaktu un maizi vecuma dienās.

Visiem šiem darbiem ir sava secība un savs sakars. Un tikai tad, kad šo secību pietiekoši ievēro, tikai tad cilvēka dzīve var noskaņoties apmierinoši.

Kas jaunekļa gados gribēs darīt bērna darbus un mācīties ābeci, tas neizdarīs to, kas viņam jādara jaunībā. Kas jaunībā un vīra gados nestrādās ražīgu darbu, bet slinkos un atliks visu to uz vēlāku laiku, tam vecumā drošības un maizes nebūs, un vecumā viņam būs jādara jaunekļa un vīra darbi.

Par šo principu vēl runā šādi varianti:

„Ja jauns strādāsi, tad vecs to ēdīsi.“ BFK. 71.

„Ko jaunumā nepadarīsi, vecumā būs jāpadara.“ BFK. 52.

„Jauns būdams strādā, pataupi, tad vecs bez maizes nebūsi.“ Stend., 147.

„Jaunais dzīvo, vecais strādā.“ BFK. 160.

„Jauns strādā, vecs slinko.“ 2.

„Vecs pelna jaunu slinkumu.“ BFK. 76.

d. Kāpēc darbus nevar atlikt.

- „Vakarējā diena vairs atpakaļ nenāks.“
BFK. 416.
„Vakardiena gaŗāka par šodienu.“ BFK. 65.
„Ko šodien neesi cēlis, to rītu vairs nepa-
kustināsi.“ BFK. 71.
„Ko šodien vari padarīt, to netaupi uz rītu,
jo viena šodiena ir vairāk vērts kā divas
rītdienas.“ BFK. 147.
„Ko rītam taupa, to kaķis ēd.“ 2.

Šīs parunas sniedz atbildi un motīvus tam, kāpēc darbi ir jādara pēc iespējas drīzi un nav jāatliek uz turpmāko.

Šī diena ir droša; par rītdienu vairs nevar galvot.

Šodien ir laiks, bet vai rīt viņš būs, tu nezini.

Šodien tev ir spēki, bet vai rītu arī viņi būs — tu nezini.

Šodien tu esi spirts un vesels, bet rīt tu vari atrasties jau slimības gultā vai nāves pagalmos.

Šodien tev ir labvēlīgi apstākļi, bet rīt tie var būt ļauni un tev nelabvēlīgi.

Ar vārdu sakot: šī diena ir gaiša, un tu visu redzi, rītdiena — ir tumsā tīta.

Šī diena ir tavā varā, rītdiena var būt cita varā.

Šī diena tev pieder, rītdiena var tev vairs nepiederēt.

Ar vārdu sakot, ir desmitām un simtām varbūtību, kas padara rītdienu nedrošu.

Šī diena ir fakts, bet rītdiena ir varbūtība. Uz fakta tu vari ko būvēt, bet varbūtība ir šaubīgs pamats.

Visu to tauta ir piedzīvojusi un pārdzīvojusi, pārcietusi un izcietusi. Visu pārciesto tā ir pārkalusi šinīs attiecīgās gudrībās un darba principos.

Šo principu un viņu motīvus vecā paaudze sniedz jaunai paaudzei. Jaunai paaudzei līdz ar to ir iespēja izvairīties no daudzām ciešanām un grūtībām.

Šie tautas filozofiskie principi tā tad jaunai paaudzei ir liela dzīves vērtība.

e. Nenovēlo darāmo darbu.

- „Kas par vēlu, tas par skādi.“ BFK. 53, 109.
„Kas pagājis, tas vairs atpakaļ nenāks.“
BFK. 296.
„To, kas pagājis, ar jūdžu zābakiem nepa-
nāksi.“ BFK. 266.
„Kad bērns akā, tad vāku taisa.“ BFK. 57.

Šis princips runā par novēlotu darbu. Viņš piekrodina un skubina darāmo darbu nenokavēt. Kāpēc? Nokavēt nedrīkst

tāpēc, ka laiks ir nemitīgi plūstoša strāva, kas iet tikai uz priekšu un nekad atpakaļ. Kas viņa plūdumā ietiek, to šī strāva aiznes uz visiem laikiem. Tāpēc arī tauta saka, ka šodien aizkavēto nemūžam vairs nevar panākt. Nevar panākt pat ar pasakainiem septiņjūdžu zābakiem.

Bet novēlošanai ir vēl citi aspekti. Reizēm novēlošana var nest briesmīgu postu. Tauta šo novēlojumu izsaka ļoti gleznaini:

„Kad bērns akā, tad vāku taisa.“

Labi. Vai uztaisītais vāks noslikušam bērnam dzīvību atdos? Nē. Viņš to nespēj. Tā tad te novēlojums ir darījīs lielu un vairs neizlabojamu postu. Tāpat tas ir arī ar citām nolaidībām un daudziem citiem novēlojumiem: tie var nest postu un nelaimi.

Daudzreiz tādas drausmīgas nelaimes arī nav, bet ir gan lielākas neērtības. Labvēlīgie apstākļi ir aizgājuši līdz ar laiku, un — strādā nu nelabvēlīgos un sliktos apstākļos!

„Pūt nu pret vēju.“ Lautenb.

Tā tauta ar jautru zobgalību tādos gadījumos mēdz piezīmēt.

Vēl par šo principu runā sakāmvardi:

„Kas nokavēts, tas paspēlēts.“ BFK. 386.

„Kas par vēlu, tas par sliktu.“ BFK. 397.

„Jo drīzāk, jo labāk.“ Stend.

„Labāk agrāki nekā vēlāki.“ M.-Endz.

„Baņo nu suni, kad vilks kūti.“ Stend.

4.) **Cik vien vari, netaupi darbu uz rītu.**

„Ko vari padarīt šodien, to neatstāj uz rītu.“
BFK. 50.

„Labāk šodien nekā rītu.“ 2.

„Taupi maizi, netaupi darbu.“ BFK. 53, 57.

„Strādā, strādā, gan jau arī vēl rītā pietiks.“
BFK. 71.

Visur citur taupība ir laba lieta, tikai ne darbā. Darbā labāka ir izšķērdība. Darbs mīl, ka tu esi devīgs un izšķērdīgs ar savu laiku un spēkiem pa labu — darbam.

Darbs mīl arī, ka tu nepacietīgs un negaidi, bet dari tūlīt, dari šodien, nepalaizdamies un negaidīdams rītdienu.

Mantā taupība ir svētīga, darbā — kaitīga. Sevišķi šīdiena un rītdiena ir savādās attiecībās. Šīdiena grib, lai darbu atstātu rītdienai, bet rītdiena nebūt nav laimīga, šīs dienas darbu mantodama. Viņai pašai savs darbs.

Rītdiena vislabāki grib nekā nemantot, jo viņai pašai sava darba bagātība.

Šij dienai dāvāt slinkumu un rītdienai solīt darbu — tāda parasti ir cilvēkam vispatīkamākā filozofija.

Tikai tā ir dzīvē postu nesoša filozofija, un tauta no viņas brīdināt brīdina, kā to redzam no sekojošiem sakāmvrādu variantiem:

„Šīs dienas darbu uz rītdienu neatliec.“ BFK. 87.

„Ko šodien spēji padarīt, to neatstāj uz rītu.“ BFK. 63.

„Netaupi rītam, ko šodien vari padarīt.“ BFK. 102.

„Ko šodien vari padarīt, to netaupi uz rītu.“ BFK. 87.

„Ko atstāsi uz rītu, to kaķis apēdis.“ BFK. 104.

„Kas šodien darāms, netaupi uz rītu.“ BFK. 66.

5. Novēlots un padarīts darbs ir tomēr labāks, kā pavisam nedarīts.

✓ „Labāk vēlu kā nekad.“ BFK. 160.

„Labāk vēlu kā nemaz.“ BFK. 386.

„Netaupi darbus uz rītu.“ BFK. 68.

„Ko dari, to dari drīz.“ BFK. 50.

„Kas pirmais nāk, tas agrāk sāk.“ Stend.

Ir labi darbus un pienākumus nenokavēt, bet darīt tos īstā un pienācīgā laikā. Bet tomēr dzīvē ir tādi gadījumi, ka bez kāda slinkuma un ļaunas gribas cilvēks ir spiests nokavēt savus darbus un pienākumus. Ko tādā gadījumā darīt?

Te ir tikai divi ceļi: 1) darbu atstāt un nedarīt nemaz, 2) darbu tomēr darīt, kaut arī vēlu un ar nokavēšanos.

No šiem abiem ceļiem pēdējais ir tomēr tas labākais. Ja darbs ir derīgs, tad, saprotams, ka labāki, ka viņš ir padarīts kā nedarīts.

Darbs allaž vien tiek nokavēts ne aiz paša cilvēka vainas, bet aiz nenovēršamu apstākļu spiediena.

Krišjānim Valdemāram, kā pieaugušam cilvēkam, nācās sēdēt ar maziem puikām kopā uz skolas sola un mācīties to, ko vajadzēja mācīties jau bērnībā. Darbs bija nokavēts, bet Valdemārs tomēr mācījās, pabeidza un nepieciešamo izglītību ieguva.

Darbs bija nokavēts, bet tomēr padarīts, kaut arī ar lielu nokavēšanos. Bez šīs izglītības Valdemārs nebūtu veicis to lielo nacionālo kultūras darbu, ko viņš dzīvē veica.

Tā tad: labāki bija, ka Valdemārs savu izglītību guva vēlu kā nemaz.

Valdemāru darbu nokavēt spieda toreizējie latviešu bēdīgie materiālie, sociālie un tiesiskie apstākļi.

Bet ir arī vēl dažādi citi gadījumi, kad darāmais darbs un pienākums ir jānokavē. Tā, piem., ir pazīstama lieta, ka daudzi talanti savu aicinājumu atrod diezgan vēlu. Te kādi piemēri no dažu komponistu dzīves un darba.

Krievu komponists Serovs bija izglītojies par juristu un sāka strādāt tiesu resorā. Mūzikas izglītībai vajadzīgie un labākie gadi bija pagājuši. Viņš sajuta un apzinājās, ka tieslietas nav viņa īstais darba lauks. Bet mūzikas izglītības darbs bija nokavēts. Vai nu bija viņam aprakt savu talantu un palikt darba laukā, kas nesaskan ar viņa spējām? Nē, viņš tomēr izvēlējās citu ceļu: kaut arī vēlu, viņš tomēr guva mūzikas izglītību un vēlāk strādāja savu komponista darbu.

Komponists Musorgskis bija kaŗa virsnieks un tāpat mūziku sāka mācīties tikai vēlāk.

Borōdins 28 g. vecs bija jau ķīmijas profesors kādā medicīniski-chirurgiskā akadēmijā. Tā tad jau ļoti izglītots cilvēks atbildīgā amatā. Un tomēr viņš to atmeta un piegriezās mūzikai.

Rimskijs-Korsakovs sāka savu karjēru kā jūrnieris jūras kadētu korpusā, kuŗu viņš nobeidza 1862. g. Tikai vēlāk viņš piegriezās mūzikai.

Tāpat Čaikovskis bija beidzis Maskavas juridisko fakultāti un jau sācis savu karjēru kā jurists. Mūzikai tas piegriezās vēlāku.

No latviešu māksliniekiem te varētu minēt Ādolfu Kaktiņu, kas arī stipri vēlu atstāja savu agrāko darba lauku un piegriezās vēlāku dziedāšanai.

Tāpat dzejnieks Rainis bija ūniversitāti beidzis kā jurists un arī kā jurists uzsāka savu arodniecisko darbu. Savam mūŗa aicinājumam tas piegriezās tikai vēlāku.

Pietiks piemēru. Viņu virkni varētu padarīt ļoti plaŗu un garu, bet tas nav vajadzīgs, jo princips, ūķietas, ir skaidrs: dzīvē ir neskaitāmi daudz piemēru, kas rāda, ka cilvēkiem allaŗ īstais darba un pienākuma pildīšanas laiks jānokavē un pie tā jāķeras vēlāku.

Un kā par brīnumu, tā tas notiek taisni ar visvērtīgākā darba darītājiem, ar jaunradoŗiem talantiem literātūrā, mākslā, zinātnē, mūzikā, filozofijā un citur.

Tas tāpēc, ka šis jaunradošais darbs ir ļoti sarežģīts. Tāpat sarežģīts ir ceļš, pa kuŗu jāstaigā jauniem talantiem, līdz viņi atrod savu īsto aicinājumu un īsto nodarbošanos.

Vienkāršāka tā lieta ir caurmērcilvēkiem un pie vienkāršākiem darbiem. Tie ir ātrāki saredzami, saskatāmi, tāpēc tur mazāk cilvēks ir spiests grēkot pret augšā minēto principu: darbu sākt īstā laikā.

Bet lai būtu darba lauks kāds būdams, ja darbs bez ļaunprātības un slinkuma ir nokavēts, tad pie tā ir jāķeras arī vēlāku un tas jāpadara.

Pat tad, ja tas aiz slinkuma un ļaunprātības ir nokavēts, arī tad tas vēlāku ir jāpadara.

Ja cilvēks žūpībai nodevies, teiksim, pusmūžu, arī tad viņš darīs labi, ja viņš žūpību atmetīs un sacīs: labāk vēlu kā nekad.

6. Dienas gaitās vislabākais darba laiks ir rīts.

„Rīta laiks — zelta laiks.“ BFK. 62.

„Rīts labāks kā vakars.“ BFK. 159.

„Rīts rāda, ne vakars.“ BFK. 52.

„Rīts rāda, kāds būs vakars.“

BFK. 1201.

Diena, vai, kā tagad mēdz teikt, diennakts, sastāv no veselām 24 stundām.

Šīs 24 dienas stundas sadalās dažādi: daļu cilvēks ziedo darbam, daļu miegam, daļu atpūtai, daļu izpriecai u. t. t.

Darbam tā tad cilvēks var ziedot dažādus laikus šinī 24 stundu ritumā. Viņš var strādāt gan no rīta, gan pusdienā, gan pēcpusdienā, gan vakarā, gan nakti.

Tāpēc dabīgi rodas jautājums: kuŗš gan no dienas gaitas laikiem ir tas vislabākais darbam?

Tauta no saviem piedzīvojumiem ir nākusi pie slēdziena, ka vislabākais laiks darbam ir rīts. Šo patiesību viņa apliecina ar lielu vairumu sakāmvārdu un parunu. Tanīs ir gan vienkārši un droši konstatējumi, gan arī paskaidrojumi un motīvējumi.

Aplūkosim te attiecīgos tautas darbafilozofijas principus pēc kārtas.

a. Vispārējie konstatējumi par rītdarba labumu.

- „Rīta stunda — zelta stunda.“ BFK. 64, 395.
 „Rīta saule sēj zeltu.“ BFK. 75.
 „Kur no rīta nav, tur uz vakaru ne tik.“ BFK. 122.
 „Lācis, kas agri ceļas, agri rūc.“ Altm.

Viens no galveniem un svarīgākiem rītdarba labumiem ir tas, ka rīta darbs ir vissekmīgākais.

Tauta savās gudrībās rītdarba principu, rītdarba sekmīgumu un labumu ieskata par tik saprotamu un skaidru lietu, ka tā lielā vairumā savu sakāmvārdu aprobežojas vienkārši tikai ar konstatējumu par rīta darba labumu, neņemot tuvākus un sīkākus motīvus.

Šie konstatējumi tautai šķiet kā neapgāzami un nesagraujami darba baušļi, kas jāņem vērā un jāpilda.

Reizēm tauta šiem konstatējumiem piesprauž klāt arī atjautīgu un simbolisku paskaidrojumu par to, kādu labumu sniedz rīta darbs.

„Agri cēlies muti slauka, vēlu cēlies — acis brauka.“
 Lautenbachs, 4.

„Kurš putniņš agri ceļas, agri slauka deguntiņu.“ BFK.
 52, 53.

„Putniņš, agri cēlies, agri degunu slauka; sebu cēlies — astīti vien knubina (žubina).“ BFK. 72, 388.

„Kurš putniņš agri ceļas, tas knābīti noslauka; kurš vēlu — tas asti vien škurina.“ BFK. 1110.

No pēdējiem sakāmvārdiem redzams, ka tas darbinieks, kas agrāki ceļas un stājas pie darba, arī drīzāk sev maizi nopelna un necieš trūkumu. Šo patiesību, kā redzējām, tauta izsaka simboliski un gleznaini. Bet ir arī sakāmvārdi, kur tauta to izsaka tiešāki un nepārprotamāki.

„Kas pirmais ceļas, tas pirmais ēd.“ BFK. 135.

Mūsu tautai darbs jau pats par sevi ir augsta ētiska vērtība. Tāpēc labumu no agra darba viņa saskata vēl tanī apstākļi, ka agrāki sākot dienas darbu, cilvēks vienkārši var tanī dienā vairāk padarīt.

„Celies agri, ej agri gulēt un piepildi dienu ar darbu.“
 BFK. 124.

Tādu imperatīvu jeb skubinājumu tauta dod sakarā ar darbu un agru celšanos.

Tautai šķiet, ka agrā darba labumu un svētību sajūt pat visa daba. Viņai šķiet, ka pat plēsīgais vanags sajūt cieņu

pret tiem putniņiem, kas agrā rīta stundā sāk savas gaitas un dziesmas.

„Putniņu, kas agri dzied, neķer vanags.“ BFK. 52.

Var jau būt, ka tauta te arī simboliski domā, ka to cilvēku, kas agri un čakli savu dienas darbu sāk, tik viegli neķer dažādas dzīves likstas.

b. Rīta darbs vissekmīgākais.

„Rītā agri cēlusies,
Trīs darbiņus padarīju:
Slaucu govīs, vadīj' ganus,
Kūr' uguni namiņā.“ (6796.)

Rīta stundās darbi sokas. Rīta stundās darbs iet no rokas. Ko vēlākās dienas gaitās var padarīt vairāk stundās, to no rīta cilvēks padara vienā stundā. Šo rīta darba šķirību tauta izteic šādos sakāmvārdu variantos:

„Kas agri ceļas, tam Dievs palīdz.“ BFK. 87.

„Rīta darbs sēkas (šķīras).“ 1.

„Rīta darbs sokas.“ BFK. 154.

„Rīta darbs šķīras.“ BFK. 99, 163.

„Rīta darbiem labas sekmes.“ BFK. 688, 165.

„Kas vēli ceļas, tam caur visu dienu jātek un tomēr netiek galā.“ Latv. Dr. 1844., 10.

„Rītos viegli strādāt.“ BFK. 9.

c. Kāpēc rīta darbs sekmīgāks.

„Rīta darbam jauni spēki.“ Stend.

Tautas gudrības izteic ne tikai pašu patiesību par rīta darba sekmīgumu, bet viņas sniedz arī savus motīvus un paskaidrojumus šij vērā liekamai parādībai.

Rīta darbs šķīras tāpēc, ka cilvēks strādā ar svaigiem spēkiem.

Dienas gaitās spēki pagurst, un darba spējas mazinās. Nakts miers un nakts atpūta ir tas laiks, kad cilvēks pazaudējis spēkus atkal atgūst un atsvaidzina. Rītā viņš pieceļas ar jauniem fizisko un psihisko spēku krājumiem. Un pats par sevi saprotams, ka vairāk spēka veic arī vairāk darba. Citiem vārdiem: rīta darbs labāki veicas, labāki sokas vai šķīras — kā nu kuŗu reizi katrs grib to izsacīt.

Tā tad: viens no cēloņiem rīta darba spirtumam ir jaunie, miegā atgūtie spēki.

Šī tautas doma, šī tautas gudrība saskan ar visu to, ko vēlākā laikā dabas zinātnieki, fiziologi, psihologi un citi pētnieki ir izpētījuši un atraduši.

Saprotama lieta, ka vienkāršai tautai vēl nebija to zināšanu, kas ir moderniem dabas zinātniekiem, bet intuitīvi viņa ir šo patiesību izjutusi un arī izteikusi diezgan skaidri, kaut arī bez sīkākiem zinātniskiem paskaidrojumiem.

Otrs darba sekmīguma motīvs vēl ir tas, ka visā rīta dabā ir savāds spirtums un savāda rošība. No rīta spirtākas ir puķes un zāle, zaļāka labība, no rīta priecīgāki un skaņāki skan putnu dziesmas — ar vārdu: visā dabā šķiet izliets savāds spirtuma un svaiguma eleksīrs.

Un šis vispārējais dabas spirtums tad mundri un spirti arī noskaņo visu cilvēka fizisko un garīgo pasauli.

Trešais motīvs ir tas, ka cilvēkam atpūtai ir vajadzīgs tikai noteikts laiks. Ja cilvēks gul pāri šim noteiktam laikam, tad viņa organisms vēl vairāk kā darbā uzkrāj ļaunās noguruma indes: viņš uzceļas ne vairs priecīgs, spirts, bet noguris un saīdzis.

Un ja nu cilvēks ar šādiem saindētiem spēkiem, ar šādu nospiestu gara stāvokli ķeras pie darba, tad pats par sevi saprotams, ka viņam darbs vairs nav tik sekmīgs, kā tad, kad viņš būtu piecēlies laikā un darbā stājies agrā rīta stundā.

Tikai sacītais vēl nenozīmē, ka cilvēks varētu agri celties arī tad, kad viņš nav pietiekoši atpūties.

Agrums vien vēl pats par sevi atpūtu un spirtumu nedod.

Kas agri ceļas, tam arī agrāki ir jāiet gulēt un miega atpūtā ir jāpavada vismaz tas laika minimums, ko daba cilvēka atpūtai lēmusi. Ja tas nebūs ievērots un atpūta nebūs pietiekoša, tad, saprotams, rīta stunda vien spirtuma nedos. Bet ja atpūta būs pietiekoša, tad rīta stunda vienmēr būs zelta stunda.

d. Rītā galva gaišāka kā vakarā.

„Rīta stundā — zelts mutē.“ BFK. 50, 95.

„Rīts gudrāks par vakaru.“ BFK. 158, 87.

„Rīta stundā svins kaulos — zelts galvā.“
BFK. 102.

Vislabāki gan tautas izteiktās patiesības un gudrības par „zeltu mutē“ un „zeltu galvā“ sapratīs garīga darba cilvēki, un pie tam vēl sevišķi tie, kam jāstrādā radošais garīgais darbs.

Radoša doma tiklab māksliniekam, kā zinātniekam vislabāki strādā rīta stundā.

Liekas, ka tad kāda sveša vara, kāda sveša balss čukstētu priekšā vārdus, kas jāraksta.

Tu izcelies, piesēdies pie galda. Tikai pašos vispārējos vilcienos tu zini, par ko jārunā, par ko jāraksta. Bet doma sāk plūst un plūst. Tu nezini kā viņa nāk, un no kurienes viņa nāk. Tāpēc arī daudzi zinātnieki un gara darbinieki šo parādību nosauc par inspirāciju jeb iedvesmi, domājot, ka kāda pārdabiska vara čukstētu priekšā vārdus, kas jāraksta un jā-saka. Jā, no rītiem šī inspirācija strādā vissekmīgāki. Domas nāk un piesakās pie vārda it kā neatkarīgi no tavas gri-bas. Un viņas teic vārdus un teikumus, kuŗus tu pusstundu vai stundu atpakaļ neesi ne paredzējis, ne zinājis.

Un šīs domas ir labas, gaišas un vērtīgas. Viņas ir īsts garīgs zelts.

Un rīta stundās šis domu zelts birst kā no saules piebērtā gaisa. Tavs gars tiek tikpat gaišs, kā spodrais saules rīts. Jā, rīta stundā cilvēks ir bagātāks ar domām kā jebkad.

Bet vai tikai ievērojami zinātnieki un mākslinieki tiek ga-rīgi bagātāki rīta stundās. Nē, arī mazais skolnieciņš tiek rītā bagātāks. Arī viņa galviņa ir gaišāka un vairāk rīta sau-les apspīdēta.

Tos skaitļošanas uzdevumus, ko viņš nevarēja izskaitļot un atrisināt vakarā, tagad viņš atrisina viegli jo viegli.

Tas vēstures stāsts, ko viņš nevarēja iemācīties vakar, šorīt ir skaidrs no reizes pār-lasīšanas.

Tie angļu vai franču vārdi, kuŗus ne par ko nevarēja at-minēt vakar vakarā, tagad atmināmi labi jo labi, u. t. t., u. t. t.

Ar vārdu sakot, vis tā kā raisīt raisās. Domā, ka būtu gadījusies vai pavisam cita galva.

Bet kāpēc tad gan no rīta galva ir gaišāka? Kāpēc tā spējīgāka? Kāpēc tā radošāka, vairāk atrodoša un izšķīroša?

Psīhologi uz to atbild, aizrādot uz diviem svarīgiem spēkiem.

Pirmais ir — atpūta, miega atspirgums un garīgais svaigums pēc tā.

Vakar galva jeb gars bija noguris, un tāpēc darbs ne-sekmīgāks.

Šorīt gars atpūties, atspirdzis, un tāpēc tas ir spējīgāks darbā.

Otrām kārtām — tā sauktā, z e m a p z i ņ a. Tas ir tas

garīgais darblauks, kas kā tumša apakšzeme guļ zem spožā apzinīgās gara darbības līmeņa. Tur glabājas viss tas, visas tās garīgās bagātības, kas mums acumirkļi nav vajadzīgas.

Bet vienkāršs krāmu kambaris arī šī zemapziņa nav. Viņa ir rosīga spēku darbnīca, kur darbs noris arī tad, kad apzinīgā gara pasaule snauz.

Visi tie uzdevumi, tās domas un pārdomas, kas vakarā vai agrāk bija apziņā iekustinātas un ierosinātas, tās savu darbību turpina zemapziņā. Un tad, kad viņas tur jau ir vai nu labi apstrādātas, vai pavisam izstrādātas, tās izpeld virs apziņas līmeņa.

Bieži gadās, ka skolnieks savus uzdevumus, par kuriem vakarā domājis un lauzījies, atrisina jau miegā, „izsapņo“.

To darbu tad ir izdarījusi zemapziņa.

Tāpat zemapziņa allaž vien atrisina zinātniskas un filozofiskas problēmas.

Tāpēc no rīta, kad apzinīgais gars ir svaigs un atpūties, bet zemapziņa par agrāk domāto labi daudz pastrādājusi, viss garīgais darbs sekmīgi sokas un risinās. Tāpēc tad arī domu zelts birst kā no skaidrām debesīm.

Un noziedzība ir šīs brīnišķās rīta stundas neizmantojot ražīgam un derīgam darbam.

e. Rīta darbs dara bagātu.

„Rīta stunda — bagāta stunda.“ BFK. 274.

„Kas agri ceļas, tas zeltu smēlas.“

BFK. 100, 147.

„Kas rītā nav, tas vakarā netik.“ BFK. 138.

Pats par sevi saprotams, ka viena vai divas rīta stundas cilvēku par miljonāru nepataisīs.

Tauta šo jēdzienu ņem plašākā nozīmē.

Ja arī viens vai divi rīti cilvēku bagātu nepataisa, tad tomēr cilvēkam, kas čakli strādās vienmēr un visu mūžu, ir cerības tikt pie biežāka maizes riecentiņa un pie ērtāka jumta virs galvas.

Darbs taču ir tas, kas vērtības rada, un ja tu viņas dienu mūžu, čakli rītos celdamies un pie darba stādamies, vienmēr radīsi, tad taču viņām nenovēršami vajadzēs uzkrāties.

Kultūrvēsture zin daudzus izcilus piemērus, kur ievērojami Amerikas un citu zemju miljonāri ir sākuši savas gaitas ar pāris dolāriem kabatā, bet ar neizsīkstošu enerģiju, darba prieku un čaklumu radījuši savā dzīvē miljonu bagātības.

Bet nerunāsim par tālo Ameriku. Tepat Latvijas laukos

katrs savā apkārtnē nosauks piem. kāda čakla kalpu cilvēka vārdu, kas savu dzīvi sācis kā ganu zēns, pēc tam čakls, iecienīts labi algots saimnieka kalps, pēc tam rentnieks un beidzot ticis pie sava stūrīša, savas patstāvīgas saimniecības, savām patstāvīgām zemnieka mājām.

Agrās rīta stundas, viņa čaklās rokas tam sagādājušas šo dzīvei pietiekošo materiālo turību.

Bet ne tikai materiālo turību sniedz rīta zelta stunda. Viņa sniedz arī garīgās un ētiskās bagātības.

Tauta savu bagātību jēdzienu ņem plašākā un aptverošākā nozīmē.

f. Rīts dod arī skaistumu un prieku.

„Kas agri necelsies, tas sauli neredzēs.“
BFK. 159.
„Agra diena, agra dziesma.“ BFK. 356.
„Kas agri ceļas, tas prieku smēlas.“
BFK. 121.

Rīts ir svaiguma, prieka un arī skaistuma laiks. Kas gan nebūs priecājies par agriem pavasara vai vasaras rītiem! Cik tie nav dzejā apdziedāti! Un cik nav baudas snieguši agrie rīti darbiniekiem lauku druvās!

Rīta skaistums modina darba prieku un dziesmu.

Dzied ganiņš zeltotos vasaras rītos, dzied arī pieaugušie darbinieki un darbinieces.

„No rītiņa celdamies
Skaistu dziesmu nodziedāju
Par ošiem, par kļaviem,
Par svētiem kociņiem.“ (740, 6. var.)

Tāpat kā ganiņam, tāpat prieks arī ir darbiniekiem un darbiniecēm.

„Agri, agri padziedāju
Novadiņa maliņā;
Novadnieka div' dēliņi
Iztecēja klausīties.“ (446.)
„No rītiemi, vakariemi
Meitām laba dziedāšana:
No rītiemi, vakariemi
Klausās dēla māmuliņa.“ (507.)

„Gana agri es cēlosi,
Vēl agrāki tautu meita:
Es segloju kumeliņu,
Viņa dzied tīrumā.“ (538.)

Rīta dziesma ir tieši saistīta ar cilvēka jautro noskaņu, ar prieku.

„Kuŗa meita rītā dzied,
Tā dziedāja lustes dēļ.“ (1009.)

Šī cilvēka priecīgā noskaņa rītā ir saistīta gan ar spirtumu visā cilvēka organismā no rīta, gan ar spirtumu un svaigumu visā dabā, gan ar rīta dabas skaistumu, kas ierosina cilvēkā aistētiskās un mākslas jūtas.

Bet rīta svaigums un priecīgā noskaņa, savukārt, veicina pašu rīta darbu, jo priecīgā noskaņā darītais darbs ir daudz sekmīgāks, kā saīgumā un drūmā noskaņā strādātais.

Priecīgā noskaņa rīta agrumā arī paceļ, kā vēlāk redzēsim, cilvēka spēka līmeni un dara to stiprāku darba un dzīves cīņās.

g. Agrāk darbu sākot, vairāk padarīsi.

„Kulat riju, kūlējini,
Gaiļu laiku negaidat;
Gaidīsiet gaiļu laiku,
Paliks rija neizkulta.“ (28761.)

Rīta darbam vēl tā vērtība, ka viņš, tā sakot, absolūti pavairo darba masu jeb vispārējo dienā padarītā darba daudzumu.

Tās stundas, ko no rīta lieki noguli, tās ir nogulētas un pagalam. Ar darbu vairs tās nevar piepildīt.

Bet kas rītā agri ceļas, tas nozvējo rīta stundas, tikpat kā zelta zivtiņas. Viņš tās pilda ar ražīgu un skaistu darbu, bet par darba sekām jau mēs runājam: tur ir gan maize, gan prieks, gan cieņa un gods, pat slava un vēl daudz citi labumi.

Še mums no svara tikai atzīmēt to patiesību, ka rīta darbs pavairo dienā padarītā darba daudzumu.

Šis daudzums vēl jo ievērojamāks tiek tāpēc, ka rīta darbs ir div- un trīskārt ražīgāks, kā vēlāko dienas gaitu darbs, kad spēki ir jau pieguruši un izsīcināti.

Tāpēc, kam dārgs ir darbs, tas lai tver svaigās un ražīgās rīta stundas.

h. Rīta darbs dara cilvēku veselu un stipru.

„Kas agri ceļas, vēlu gulēt iet.“ BFK. 395.

Modernie zinātnieki, kas pēta ilgā mūža noslēpumus, ir diezgan vienbalsīgi atzinuši, ka viens no tādiem noteikumiem ir — agra celšanās.

Bet lai cilvēks tomēr varētu pienācīgi atpūsties, tad arī viņam agrāki jāiet gulēt. Tā tad: viens no ilgā mūža un labas veselības noteikumiem ir: agri gulēt un agri augšā!

Bet kāpēc agra celšanās ir laba veselībai un ilgam mūžam?

Agri ceļoties cilvēks dzīvo vairāk saskaņā ar dabas noteikumiem. Daba ir iekārtojusi it kā ar nolūku nakti miegam, bet dienu atpūtai. Miegš visveselīgāks un dziļāks ir ap pusnakti, un tāpēc cilvēkam gulēt ir jāiet pirms pusnakts.

Dziļā miegā arī ir atpūta visdziļākā un pilnīgākā. Dziļam miegam seko liels miesas un gara spirtums. Pēc tāda miega cilvēks atmodas vairāk atpūties un izgulējies. Turklāt dziļais miegs arī vēl ātrāki spirdzina, kā „caurais miegs“, jo pēdējais ir tikai pusmiegs.

Dziļais miegs pietrūkst uz rīta pusi. Organisms sāk darboties. Sākas sapņi. Tāpēc ir labi tad atpūtu pārtraukt un organismam, miesai un garam dot dabisku darbu!

Kad to darām, tad dzīvojam saskaņā ar dabas noteikumiem un likumiem. Cilvēks jūtas labi un priecīgi. Pretējā gadījumā — otrādi.

Ja rīta spirtumu noguļam, ta darām pāri savai veselībai un organismā uzkrājas indes, kas spēkiem un mūžam nenāk par labu.

Bez tam vēl normāls rīta darbs stiprina tāpēc, ka vesels organisms dabīgi grib kustēties un darbināt savus fiziskos un garīgos spēkus. To darot — veselību stiprinām, nedarot — vājinām.

Agrā rītā arī gaiss ir tīrāks no dažādiem putekļiem (pat uz laukiem) svaigāks un spirdzinošāks.

Tāpat rīta miers ir lielāks: gan dabā, gan sabiedriskā dzīvē. Diena nāk ar visādiem traucējumiem, un pats darbs arī tik sekmīgi nevar virzīties uz priekšu.

Ar vārdu sakot: rīta darbs ir normālāks un vairāk saskaņā ar dabas kārtību un likumiem, un tāpēc tas stiprina mūsu spēkus un mūsu organismu.

Agrāk celdamies, cilvēks tiek spēcīgāks un izturīgāks, kā „miega pūznis“ un ilga guļa, tāpēc arī tauta saka:

„Kas agri ceļas, vēlu gulēt iet,“ t. i. kas agri ceļas, tas vajadzības gadījumā var iet arī vēlāku gulēt, resp. viņš ir izturīgāks.

Bez tam, šķiet, tauta te ar gulēšanas vārdu saprot arī lielo gulēšanu, resp. mūžīgo miegu, t. i. nāvi. Tad sakām-vārda nozīme būtu tāda: „Kas agri ceļas, tas vēlu iet gulēt mūžīgo miegu.“

X Takts darba gaitā.

1. Nopietnā darbā neskrien skriešus.

„Kas ātri skrien, tas ātri klūp.“ BFK. 301.
„Kā vējš skrien, kā miets atduras.“

BFK. 69, 51.

„Steidzies ar apdomu.“ BFK. 123.

„Kas par daudz steidzas, izšķērdē laiku.“
BFK. 330.

Katru darbu var darīt ātri un lēnām. Nevēlams ir pārāk lēns un tūlīgs darbs, bet nevēlams ir arī pārāk ātrs un steidzīgs darbs.

Cilvēks jau var čakli strādāt, var pat darbu pasteigt, bet nevajag darbā skriet. Pati steiga jāizdara apsvērti un apdomīgi. Jāsteidzas lēnām.

„Steidzies ar ziņu.“ BFK. 160, 68.

Citiem vārdiem: steidzies ar apdomu, rūpīgi apsver savu steigu.

Bet kāpēc nav jāsteidzas, vai jāsteidzas ar ziņu?

Uz to tautas gudrības atbild:

„Ar vienu izkopts cirtienu visu pļavu nenopļausi.“
BFK. 71.

„Visu darbu vienā dienā nepadarīsi.“ BFK. 71.

„Pļaušanu nevar izdarīt skriešus.“ BFK. 330.

„Ar pieri mūri neizgāzīsi,“ BFK. 57.

„Vēl jau nedeg.“ 3.

„Kur tie ātrie tikuši.“ BFK. 160.

„Viss prasa laiku.“ BFK. 468.

„Labs darbs daudz laika grib.“ BFK. 967.

Tā tad nav jāsteidzas tāpēc, ka katrs darbs nenovēršami prasa savu laiku, bez kuŗa tas nav padarāms, un katra skriešana ir tikai neprāts.

Labi. Bet cilvēks neievēro tautas gudrību brīdinājumus

un motīvus, viņš steidzas, viņš darbā tomēr skrien. Kādas tam ir sekas?

Šo seku ir vairāk: dažas attiecas uz pašu steigdarba darītāju, citas uz viņa darbu.

Steigdarba iedarbe uz pašu darītāju:

„Kas ātri skrej, tas pārskrejas.“ BFK. 69.

„Kas ātri skrien, tas ātri piekūst.“ BFK. 53.

„Kas čakli skrej, tas drīzi piekūst.“ BFK. 158.

„Ātra ķēve drīz klūp.“ BFK. 122.

„Kas karstu strebj, tas sadedzina lūpas.“ BFK. 69.

„Ātri ķerdams, sadedzināsi nagus.“ BFK. 94.

Tā tad: darba steiga atriebjas pašam steigdarba darītājam. Tā viņu nomoca, nogurdina, iznīcina nevajadzīgi viņa spēkus. Tā viņam liek pat kļūpt un nodauzīties gan vārda tiešā, gan netiešā nozīmē.

Otrām kārtām, tādas sekas ir — vilšanās darba sekmēs. Cerēto spožo panākumu vietā cilvēks gūst nevēlamas nesekmes.

„Srien kā vējš, bet neko nedabū.“ BFK. 124.

„Jo ātri grib, jo nevar.“ BFK. 88.

„Kas ātri skrien, tas ātri krīt.“ BFK. 147.

„Jo steidz, jo ķeras.“ 2.

„Kas ātri runā, tam ātri ķeras.“ BFK. 177.

Trešās nevēlamās steigdarba sekas ir — slikts darbs, resp. slikts darba ražojums. Skrējošā un steidzīgā darbā cilvēks nevar labu darbu padarīt. Iznāk tikai darba „brāķis“.

„Kas ātri celts, tas ātri iet bojā.“ BFK. 307.

„Kad ātri steidz, tad akls dzimst.“ BFK. 1150.

„Ātri sastrēbts nekur nav derīgs.“ BFK. 154.

„Ātri darīts ir pusdarīts.“ BFK. 393.

„Drīz steidz, akls dzem.“ BFK. 68, 154.

„Steidzīga slotā aiz sienas drāž kulu.“ BFK. 87.

Darba steiga tā tad sniedz pavisam nevēlamus iznākumus. Tautas ģenijam tas ir devis iemeslu bez jau augšā minētajām gudrībām izsacīt vēl daudzus atjautīgus un pamācošus paradoksus:

„Ja tev jāsteidzas, pamet likumu.“ BFK. 199.

„Ātri deg, ātri dziest.“ BFK. 854.

„Ātri grib, lēni tiek.“ BFK. 111.

„Kas pardaudz steidzas, izšķērdē laiku.“ BFK. 330.

„Kas ātri grib, tam lēni iet.“ BFK. 152.

2. Nekampsties, bet strādā vienmērīgi.

„No sākuma ūdeni nes ar sietu, vēlāk ne-
vižo ne ar spaini.“ BFK. 94.

„Vienreiz pārlietu, otrreiz ne nieku.“

BFK. 160.

Darba gaitās vēl no svara ir vienmērības princips.

Šis princips nozīmē to, ka darba intensitātē jeb sprai-
gumā ir jāietur vienmērība jeb caurmērā viena un tā pati
intensitāte.

Kā piemēru te var minēt labu darba zirgu, kas mēreni un
vienādi iet gan arklā lauku arot, gan vezumā uz pilsētu
braucot.

Zirgam nav cilvēka prāta, bet ar savu lopiņa instinktu
viņš izjūt, ka tā darbs vieglāki darās.

Cilvēks savos darbos pret šo vienmērības principu allaž
vien grēko. Viņš mīl strādāt rāvieniem: kad saņem, tad sa-
ņem, kad nedara, tad nedara nekā.

Sevišķi to mēdz darīt emocionālas, jūtīgas, svārstīgas da-
bas cilvēki.

Viņi darba sākumā ņem strauji, bet tad ātri apnīk un pēc
tam darbu atmet pavisam.

Tāds darba darījums nav vēlams. Vispirms jau viņš ma-
zāk sekmīgs, jo skrējieniem un kampieniem darbā sekō ga-
rāki pārtraukumi, un galu galā mazāk ir padarīts, kā darbu
darot lēni, bet vienmērīgi un neatlaidīgi.

Otrām kārtām, pašam darbiniekam kaitē tāds darbs. Sā-
kumā skrejot un kampjot cilvēks var viegli sev pāri darīt jeb
kaitēt. Tāpat par labu nenāk vēlākie gaŗie darba pārtrau-
kumi.

Un trešām kārtām — darbu pārāk dzenot no sākuma,
cilvēks pārstrādājas un dabū pret darbu nepatiku un riebumu.

Aiz riebuma un nepatikas tāds kampējs un rāvējs ir at-
metis dažu labu derīgu darbu.

Tāpēc labi ir cilvēkam sakarā ar savām spējām ieturēt
mērenu darba tempu un strādāt vienmērīgi, tad sasniegumi
būs lielāki darbā un lielāks pašapmierinājums no darba.

3. Nekavē darbu ar niekiem.

„Darbs, kas jādara, nav jākavē.“ BFK. 150.
 „Kas nokavēts, tas paspēlēts.“ BFK. 143.
 „Nezodz dienu (v. laiku)!“ 2.
 „Nokavēto grūti atgūt.“ BFK. 71.

Agrāk runājām par to, ka tauta neieteic darāmos darbus atlikt. Tāpat arī neder darāmos darbus novēlot.

Bez šiem diviem darba traucējumiem un nelabvēlīgiem apstākļiem ir vēl darba kavēšana. Ko nozīmē darbu kavēt?

Darbu var kavēt dažādi: viņu pārtraucot, viņu mistrojot ar citu kādu nodarību, ar runāšanu, dažādu niekošanos u. t. t.

Šādai darba kavēšanai, saprotama lieta, ir nelabvēlīgas sekas.

Vispirms jau kavētais darbs vai nu gausi virzās uz priekšu, vai nemaz nevirzās. Bet darbs, reiz viņš sākts, tad taču tas ir vajadzīgs, un viņš ir jāpadara. Tāda darba kavēšana ar visādiem niekiem nosit dārgo laiku un patērē lieki spēkus, nesasniedzot vajadzīgos iznākumus.

Tauta vienmēr nosodoši izturas pret ražīga darba kavēšanu, lai traucēkli būtu kādi būdami.

„Ej projām, ciema sieva,
 Nekavē darbu man;
 Es jau tevi sen zināju
 Runātāju cilvēciņu.“ (6932.)

Tā darbīgs un čakls cilvēks mēģina atkratīties no liela plāpas, kas ar nevajadzīgu plāpāšanu velti kavē vajadzīgu darbu.

4. Darbā ieturi mēru un nepārstrādājies.

„Kalnus vēl neviens nav apgāzis.“ BFK. 152.
 „No viena vērša divas ādas neplēsīs.“
 BFK. 68.
 „Kas kalnus gāž un ežas plēš, tas ilgu mūžu
 nedzīvo.“ BFK. 2033.

Kaut arī cilvēku lielākais vairums ir drīzāk uz darbu skubināmi un dzenami, tad tomēr ir arī tādi izņēmuma darbinieki, kas sevišķi mīl strādāt un raušus raujas darbā. Tie ir sevišķi darba talanti vai arī lieli izcilgari vispār. Daba viņiem, dodama citas gara spējas, ir līdz devusi arī īpašas spēcīgas darba tieksmes.

Tādi darba talanti darbā reti zina mēru, bet gan parasti strādā pāri par mēru un — pārstrādājas. Viņi ir kā labs vilcējs zirgs, kas ātri pārraujas smagos vezumos.

Arī priekš šiem straujajiem darba darītājiem tautai ir savi padomi. Viņa tos brīdina no pārstrādāšanās nelaiemes, brīdina no „kalna gāšanas“.

„Vai nu viens visu padarīsi!“ BFK. 50.

„Rauj, bet nepārraujies.“ BFK. 50.

Strādājot pāri par mēru, cilvēks pārstrādājas, zaudē veselību un darba prieku. Galu galā cieš tas pats darbs, kuŗu pārmērīgi karstais darba gribētājs vēlas darīt. Tāpēc arī darbā, kā daudzās citās lietās, ir jāietur mērs. Arī te vidus ceļš izrādās par labāko.

Šim principam tuvu stāv arī radniecīgie brīdinājumi par nesteigšanos darbā.

„Kā vējš skrien, kā miets atduŗas,“ u. c.

Tāpat skubinājumi un ieteikumi strādāt lēnāki un apdomīgāki.

„Lēnāki brauksi, tālāku tiksi,“ u. c.

Tā tad: visam savs mērs un savas dabiskas robežas: arī tai visbrīnīšķākai un skaistākai cilvēka īpašībai, ko par čaklību sauc.

XI Dažādi metodiskie principi darbā.

1. Gŗūtāko dari darba sākumā.

„Vieglāk pārkāp kalnu ceļa iesākumā nekā beigumā.“ BFK. 295.

Viens no kara taktikas principiem ir: ja pretnieku vairāk, tad visvirms sakaut stiprāko no tiem un pēc tam vājāko.

Arī darbs ir zināmā mērā karš, kuŗā tiek vesta cīņa ar dažādiem pretekļiem, kas visi ir jāpārvar, lai darbu pabeigtu un mērķi sasniegtu.

Tāpēc arī darba cīņās ir jāpieturas pie šīs pašas kara taktikas; vispirms jāuzvar stiprākie darba pretekļi un šķēršļi un pēc tam vājākie.

Kāpēc?

Tas jādara tāpēc, ka sākumā vēl spēki ir svaigi, enerģijas daudz, tad lielākie šķēršļi, šie stiprākie darba ienaidnieki, ir vieglāki pārvarami, kā beigās, kad spēki jau paguruši un vājināti.

Sākumā arī daudzi faktori un apstākļi ir darbam labvēlīgāki kā beigās.

Svaiga vēl ir darba interese un uzmanība, tāpat darba prieks. Bet tie ir vareni palīgi un veicinātāji.

Vēlāk interese atslābst. Iestājas darba ikdiena, pieradums, beidzot pat apnikums. Darbs tiek mazāk sekmīgs. Nu jālieto vairāk apzinīgas piespiešanās. Darbs prasa vairāk spēka. Tāpēc labi, ka beigu gaitās darbam ir mazāk stipru kavēkļu.

2. Kārtības princips darbā.

„Katru lietu vajag nolikt savā vietā.“

BFK. 50.

„Ar vienu roku nomet, ar abām nevar atrast.“

BFK. 154, 1160.

„Istabā meklē, sētmalē atrod.“

BFK. 71.

„Viena roka noliek, piecas, sešas neatrod.“

BFK. 167.

Kārtība ir ļoti svarīgs darba metodes princips. Bet ko nozīmē kārtība darbā?

Tas nozīmē tikdaudz, ka: 1) paši darba rīki un darba līdzekļi ir katrs savā zināmā vietā un 2) ka darba gaitā ir svabads ceļš darba gājenam, 3) ka arī pašā padarītā darbā ir zināma loģiska vai dabiska un iespējami viegla secība.

Nekārtīga ir tā zemnieku meitene, kas sienu laikā nomet savu grābekli, kur to vēlāk vairs nevar atrast. Pie darba jāiet, lietus nāk, bet darba rīku nav. Laiks jātērē velti meklējot, un lietus sabojā sienu.

Nekārtīgs ir tāds galdnieks, kam pastāvīgi nozūd te kalts, te ēvele, te svārpsts, te ūmurs.

Tāpat tas ir ar garīga darba strādniekiem. Nekārtīgs ir tas rakstnieks vai zinātnieks, kam rakstāmgalds un grāmatplaukti sajaukti, papīri un grāmatas novietotas, kur pagadās. Ja kādu papīri vai grāmatu vajag dabūt, jātērē dārgais laiks pilnīgi par velti ar neražīgo meklēšanu.

Bet nekārtīgam strādniekam zūd ne tikai laiks, viņam zūd arī produktīvā jeb ražīgā darba noskaņa. Pazudušās lietas meklējot uznāk dusmas, saīgums, un kamēr pazudušo papīri vai grāmatu sadzen rokā, tamēr ir pazudusi labā darba noskaņa un izjaukta allaž vien visa darba diena vai, vismaz, ražīgas darbdiēnas laba daļa.

Tā tas ir ar darba rīkiem un līdzekļiem. Bet arī pašā darba gaitā var valdīt nekārtība. Kādā ziņā?

Katram darbam ir sava loģiska secība, kur viens darba posmu izriet no otra. Bet ja nu darbinieks ņem strādāt trešo posmu, kamēr otrs vēl nav gatavs, tad viņam trešā posma veikšanai nav vajadzīgās vielas, darbs atkal nevajadzīgi kavējas un darba enerģija aizplūst nevieta.

Tāpat nekārtība, resp. domu nekārtība var būt arī visā kādā zinātniska rakstura darbā, kur domu gaita un argumentācija nav vis loģiskā secībā un sistēmā, bet gan saraustīta un sasvaidīta, kā ikreizes ir pagādijies.

Šī vājība vai, pareizāki, šis ļaunums ir ļoti izplatīta parādība. Viņa sastopama ne tikai pie maz izglītotiem cilvēkiem, bet arī pie augstskolu beigušiem, augstskolā strādājošiem mācības spēkiem, pie redzamiem zinātnes darbiniekiem u. t. t. Un visām tautām ir tādi domu chaotiķi, šādi jucekļaini domātāji, rakstītāji un lekciju lasītāji, kas lasītājiem un klausītājiem ir īstais lāsts.

Nesakarīgu, nekārtīgu un neloģiski saistītu lekciju klausītājam ir grūti paturēt. Tāpat nekārtīgi un nesistēmatiski uzrakstītu grāmatu ir mocība lasīt vai mācīties, un tādu grāmatu autori ir īstie kultūras cilvēku mocītāji.

„Tāds priekšā, tāds pakaļā.“ (No nekārtīgi padarīta darba.) BFK. 444.

„Ikkuram darbam sākums ir — beiguma nav“ (par neakurātu cilvēku). BFK. 444.

Attiecinot to uz zinātniska rakstura darbiem, tiešām var sacīt, ka šādus darbus var lasīt vai no viena vai otra gala, no vidus vai kuŗas katras vietas — vienalga, jo viņiem loģiska secinājumsakara nav.

Ar kārtīgu, sistēmatisku, labi sakārtotu darbu ir pilnīgi otrādi: viņu lasīt viegli; tāpat tas viegli atminams, jo tur domas dabiski risinās viena no otras un rit tikpat viegli kā diegi no labi satīta kamoliņa. Tādi uzrakstītas grāmatas ir liels atvieglojums tiem cilvēkiem, kam viņas jālasa un jāmacās. Un tādām grāmatām ir arī lielāka kultūras vērtība, jo zinātne taču ir sistematizētas un sakārtotas zināšanas.

Kārtīga un skaidra doma ir lielā mērā dabas balva, bet arī — audzināšanas, kultūras un darba produkts. Tādu domu un tādu domas darbību vajag sevī izkopt un izstrādāt.

Kārtīgas domu darbības ieaudzināšana, saprotams, ir vispirms skolu uzdevums; tāpat gan arī katra apzinīga un saprātīga zinātnes darbinieka pienākums.

„Kārtība ir jāieved, tad pēc pati viņa vedas,“ tā teic kāds cits sakāmvārds. BFK. 1157.

Citiem vārdiem: kad cilvēks kārtībai ir pieradis, kad tā tam ieaudzināta, kad viņa palikusi par viņa otro dabu — tad viņa, saprotams, pati jau darbā risinās un ieaužas.

Labi un kārtīgi pastrādāts zinātnisks darbs ir parasti gan grūtāks un prasa vairāk pūles no darītāja, bet toties tas ir liels atvieglojums citiem, kam viņš ir jāuzņem. Citiem vārdiem: kārtīgam darbam ir lielāka kultūras vērtība.

Vēl par kārtību ir šādi sakāmvārdu varianti:

„Ar vienu roku sviež, ar divām meklē.“ BFK. 94.

„Ar vienu roku noliec, ar abām meklē.“ BFK. 185.

„Ar vienu roku aizsviež, ar abām jāmeklē.“ BFK. 665.

Tāpat šis gudrības princips sastopams arī dažās tautas diezsmās.

„Pate labi nezināju,
Kur noliku sprigulīti,
Vai noliku rijiņā,
Vai rijiņas kaktiņā.“ (28777.)

3. Sīko darbelementu uzkrāšanas princips.

„Pilīte pa pilītei akmeni sagrauž.“ BFK. 57.

„No katra pa diegam, nabagam kreklis.“

BFK. 53.

„Kas no mazuma neiesāk, tas savu mūžu neklūs pie lieluma.“ Stend.

„No mazuma iesāk, kamēr Dievs tālāk palīdz.“ Stend.

Cilvēkiem allaž ir tāda „mode“ piegriezti vērību tikai lielām lietām, bet sīkumus neņem vērā, par tiem neinteresēties.

„Ko tur krāmēties ar tādiem sīkumiem!“

Tā allaž vien nosaka „lieluma cienītāji“. Tikai viņi reti to izprot, ka arī mazumam ir savs lielums. Mazs ir mazs tikai mazā skaitā, bet mazums ir liels — lielā skaitā.

Smilšu graudiņš ir maza lietiņa, bet no viņiem sastādās smilšu kalni, jūras kāpas, plaši tuksneši u. t. t.

Baktērijas ir mazas sīkbūtnes, bet lipīgo slimību baktērijas nopļauj ik gadus miljoniem cilvēku un to starpā daudzas pasaules slavēnības.

Lietus pile arī nav liela lieta, bet no daudzām lietus pilēm pārplūst upes, straumes izrauj stiprus aizsprostojumus, sagāž ēkas, griež spēcīgus un smagus dzirnavu ratus, dzen lielas fabrikas darba gaitās u. t. t.

Arī minūte ir mazs laiks, bet no minūtēm sastādās stundas, dienas, mēneši, gadi un gadu simteņi.

Ar vārdu: mazums kļūst par lielumu, kad tas daudzumā. Tā tas ir dabā, tā tas ir arī darbā un dzīvē vispār.

Arī mazie darba elementi var kļūt un tiešām kļūst lieli, tāpēc tos nevar neņemt vērā. Taisni otrādi: viņiem ir jāpiegriež tā vislielākā vērība.

Bet kas ir darba elementi?

Tie ir: 1) darba laika momenti, 2) darba pūles un 3) darāmā un padarītā darba gabaliņi.

Par laiku un laika taupīšanu jau tikām runājuši. Katrs darbs prasa laiku, un ja darba padarīšanai ir vajadzīgs gads, tad nedrīkst vērā neņemt un netaupīt arī darba stundas, jo no stundām, kā jau sacījām sastādās darba dienas, nedēļas un beidzot viss darba gads.

Tāpat arī mazas pūles, mazie pūļu brītiņi nevar tikt neievēroti.

Viens cirvja cirtiens resnam kokam ir tīrais nieks, bet no daudzziem cirtieniem šis pats koks nogāžas.

Tāpat vairāk simtu lapas pušu bieza grāmata ir prasījusi daudz pūles. Bet šī grāmata sastādās no atsevišķām lapas pusēm, lapas puses no teikumiem un teikumi no vārdiem.

Tāpēc katrs, kas strādā pie kāda lielāka darba, nedrīkst neņemt vērā arī iespēju uzrakstīt vienu lapas pusi vai arī kaut dažas rindas.

Ja, piem., cilvēks piespiežas dienā uzrakstīt kaut vienu lapas pusi, tad no šīs rakstīšanas gada laikā iznāk grāmata ar 365 lapas pusēm.

Ar darba sikelementu taupīšanu un kopšanu ir tāpat, kā ar naudas sikumu pietaupīšanu.

„Kas grāsi netaupa, tas pie rubļa netiek.“ BFK. 50.

Pielietojot to attiecībā uz darbu, būtu jāsaka:

„Kas darba minūtes netaupa, tas palaiž garām arī darba gadus,“ un, saprotams, palaiž garām arī tos darbus, ko šinīs darba gados var padarīt.

„Maziem soļiem arī tiek uz priekšu.“ B. 1887., 40.

„Pa pilienam arī akmeni izgrauž.“ BFK. 72.

Arī savās dziesmās tauta šo darba gudrību ir atzīmējusi:

„Adatiņa maza sieva
Liela darba darītāja:
Pierakstīja māsai pūru,
Brāļam kara karodziņu.“ (7148.)

Ja maziem darba pūļiem nepārtraukti turpinoties ir lielas sekas, tad nevajag šos mazos pūļņa posmus niecināt.

„Bāleļiņi piekusuši
Pūriem (sal.: Siekiem) rudzus mērīdami;
Es, māsiņa, nepiekusu,
Saujiņām mērīdama.“ (7958.)

Bālenītis bēdājās,
Kad ir pulka malieniņa;
Es, māsiņa, nebēdāju,
Saujiņām izmērīju.“ (7959.)

Mazi, bet neatlaidīgi un nepārtraukti pūļi un darba momenti dara brīnuma lietas,

Bez tam piekopjot mazo darbelementu taktiku, gūstam vēl vienu sasniegumu: darbu vieglāki padarām.

Dažs mīl strādāt lieliem kampieniem, lēkt lieliem lēcieniem.

„Bet tie lielie lēcieni reti kad izdodas,“
tā R. Blaumanis šinī pašā jautājumā pamāca savus jaunos audzēkņus rakstniecības darblaukā.

Citiem vārdiem: ejot maziem soliņiem, bet pastāvīgi, tiekam darbā tālāku, kā lecot lielos lēcienos un — parasti klūpot.

„Vīrs ar vezumu to nevar ievest, ko sieva ar priekšautu var iznest.“ BFK. 358.

„Mazs ciniņ's gāž lielu vezumu.“ BFK. 149.

„Ar adatu un spalvu var daudz ko padarīt.“ BFK. 356.

„Lai gan skudra maza, tomēr ļoti darbīga.“ BFK. 296.

„Mazs cirvīt's uztaisa lielu māju.“ BFK. 122.

„Adata maza, bet lielu darbu veic.“ BFK. 160.

„Maza pilīte, pastāvīgi pilēdama, izdeldē akminī dobumu.“ BFK. 288.

„No mazas zīlītes izaug prāvs ozols.“ BFK. 1212.

„Ir mazs lietutiņš slapina.“ Stend.

„Maza dzirkstele nodedzina lielu mežu.“ M.-Endz.

„No smilgas citreiz pils aizdegas.“ M.-Endz.

„No mazas dzirksteles liels uguns izceļas.“ M.-Endz.

4. Strādā ne tikai labos, bet arī sliktos apstākļos.

„Ar katru vēju var kļūt uz priekšu.“

BFK. 60.

Cilvēkam ir īpašība sevi allaž un visur attaisnot, bet vainas vienmēr uzvelt kādam citam: vai nu cilvēkam, vai apstāk-

ļiem. Vismīlāk jau vainu uzvelt ir apstākļiem, jo tie nerunā pretī.

Ja, piem., slinkas dabas cilvēks ko nav izdarījis, tad uz savas apziņas vai citu cilvēku pārmetumiem tas parasti atbild: „Nu, ko es tādos apstākļos varēju izdarīt? Būs man labāki apstākļi, labākas iespējas, tad es padarīšu.“

Tā ir slikta un bīstama darba filozofija. Istenībā tā ir slinkuma attaisnošana, slinkuma filozofija. Tauta tādu rīcību sauc par „slinkuma lāpīšanu“.

„Tur kalns jārok — teic sliņķis.“ BFK. 50.

„Tur jūra jāsmel — saka sliņķis.“ BFK. 50.

Tā tauta zobojoši izteic šo sliņķa taisnošanos.

Tie cilvēki, kas šo apstākļu vainošanu piekopj, nekad tālu netiek.

Reti ir tādi cilvēki, kam dzīve bez grūtībām un darbs bez kavēkļiem. Un ja nu katrs šo grūtību un kavēkļu dēļ liks rokas klēpī, tad ne darbs, ne dzīve nekurp nekustēsies. Pareizākais un vēlamākais darba princips ir: *s t r ā d ā t d a r ā m o d a r b u v i s ā d o s a p s t ā k ļ o s, p a t v i s g r ū t ā k o s*. Un taisni tas ir visderīgākais cilvēks, vislabākais darbinieks, kas prot strādāt arī visnelabvēlīgākajos apstākļos. Tikai tādi darbdarī dzīvē un darbos visvairāk ir sasnieguši.

Kalpa vīrs, kas nebaidās no darba un dažādu nelabvēlīgu apstākļu grūtībām, tiek pie sava zemes stūrīša, sava īpašuma un beidzot arī — pie vieglākas dzīves.

Zinātnieks un pētnieks, kas strādā arī sliktos apstākļos, padara vērtīgus darbus un gūst vērtīgus sasniegumus.

Tāpat rakstnieks un mākslinieks. Visi tie lielie mākslinieki, kas ir daudz ko sasnieguši un arī daudz devuši savām tautām un visai cilvēcei, ir grūti cīnījušies un strādājuši ne tikai labos, bet arī visnelabvēlīgākajos apstākļos. Tāpēc arī mūsu ievērojamais rakstnieks Rūd. Blaumanis, mācīdams un skubinādams jaunos rakstniekus, saka: „Nedodiet apstākļiem vien vainas. Tur ir iekšējs nespēks, rakstura vājība arī vainīga... Censties var visur, jo cenšanās, tā īstā, nav nekas cits kā nopietns darbs. Un darbu var darīt bez visas romantiskās nokrāsas ar' jumta istabiņā un ar pustukšu vēderu.“ (Vēstule Kraujiņam.)

Arī pats Blaumanis ir to cītīgi pildījis un strādājis gan pilsētas burzmā, gan lauku klusībā, gan spīrgtiem spēkiem, gan arī ar slimībām kaudamies.

Tāpat strādājuši ir arī citi mūsu ievērojamie darbinieki: Kr. Valdemārs, Kronvalds, Spāģis, Māters u. c.

Vērtīgu cilvēku nelabvēlīgie apstākļi taisni nocietina un norūda. Tie dod viņam pat jaunu spēku un spītu. Tāpat dod allaž vien arī jaunas sekmīgākas darba idejas, darba un dzīves metodes.

Taisni tā mūsu vecākā paaudze, kuŗa ir strādājusi visādos (arī vissliktākos) apstākļos, ir izaugusi kultūrāli vērtīga un ētiski krietna.

Kā vieglums izlutina un maitā, tā nelabvēlīgos un grūtos apstākļos darīts darbs norūda un nocietina.

5. Mēģinājuma princips darbā.

„Neviens nezina, ko viņš var, pirms nav mēģinājis.“ B. 1895., 32.

„Kas slīkti nedarīs, labi neiemācīsies.“ BFK. 147.

„Kad darīsi, tad redzēsi.“ BFK. 152.

„Nebridis nezināsi, cik dziļš ir.“ Lautenb.

„Mēģināt var, ko tur daudz var pazaudēt.“ BFK. 1213.

Katrā amatā un katrā arodā ir savi darba paņēmieni. Tie ir jāiemācās, kas grib attiecīgā darblaukā strādāt. Un tomēr nevienam amatam, nevienam arodam cilvēks nav izmācījies absolūti, t. i. visā pilnībā. Katrs atsevišķs darbs zināmā darblaukā prasa jaunu domāšanu, jaunu gudrošanu, jaunu līdz tam nelietotu zināšanu pielietošanu. Amata mācība ir devusi tikai pašas nepieciešamākās zināšanas. Sīkumi un trūkstošais vienmēr katrā konkrētā darba gadījumā jāgudro klāt.

Bet dažreiz uzdotā vai piedāvātā darbā ir tik daudz nepazīstamā un nezināmā, ka rodas šaubas: vai būs iespējams darbu veikt vai nē?

Te ir divi ceļi: 1) no darba atteikties pavisam un 2) mēģināt darbu izdarīt.

Pirmais ceļš ir diezgan nederīgs. Viņš attaisnojams tikai tad, kad ir skaidri redzams, ka darbs nav pa spēkam.

Vēlamākais ir otrs ceļš, otrs princips: mēģināt un censties darbu izdarīt.

Ja katrs atrunāsies un atteiksies no darba, ko viņš simtprocentīgi un visos sīkumos nezina, tad gandrīz vai visi darbi paliks nedarīti. (Katrā darbu cilvēks dara pa daļai zināms, pa daļai mēģināms.)

Ja ir kaut puse darba prasmes un otra puse labas gribas un vēlēšanās darbu veikt, tad darītājs to arī veiks. Bet ie-

priekš to, zināms, neviens cilvēks nevar pateikt, tāpēc ir jā-
mēģina.

„Mēģinās, ko tur var pazaudēt.“ BFK. 50.

„Mēģini, tad redzēsi, vai vari, vai nevari.“ BFK. 50.

Un tiešām: „darbs māca darītāju“. Ko sākumā neprot,
to mēģinājot izprot, gūst jaunus paņēmienus un darbu beidzot
padara.

Mēģinājums darbā ir arī savā ziņā pētīšana. Kas nav zi-
nāms, tas jāizpēta. Un ja cilvēkam nav bail no „galvas lau-
zīšanas“ un pūlēm, viņš arī zināmo darbu izpēta, padara un
tiek arvienu pilnīgāks attiecīgā darblaukā.

6. Vienā laikā dari tikai vienu darbu.

„Kas daudz grib izdarīt, tas maz panāk.“ 3.
„Pabeidz vienu darbu, tad sāc otru.“

BFK. 321.

„Neviens cilvēks nevar desmit darbus darīt.“

BFK. 124.

„Pēc diviem zaķiem dzīdamies, nevienu ne-
nokersī.“

BFK. 72.

„Viens vīrs, viens amats.“ BFK. 1200.

Līdzās nepacietībai cilvēkos ir stipri izplatīta vēl viena
nelāga īpašība, ko var saukt par daudzgribu.

Cilvēks ir daudzā ziņā neapmierināts un neapmierināms
radījums. Viņš ne ar ko nav mierā, bet viņam no visa gribē-
tos vairāk un, par visām lietām, jau no visa tā, kas sniedz
kādu labumu.

Bet daudzgriba tiek allaž pielietota arī mazāk patīkamās
parādībās, piem., darbā. Ja darbi cilvēkam ne visai patīkami,
tad viņš gribētu saņemties un tos divus, trīs un vairākus uz
reizi nokratīt no pleciem.

Bet darbu daudzgribai ir arī citi motīvi, piem., slava un
bagātība.

Mantkārīgs cilvēks grib allaž vien tikt bez laika bagāts
un tāpēc strādā, rauj un steidz uz visām pusēm.

Tāpat to dara slavas kārs cilvēks. Viņam gribas daudz
veikt, lai tad to visi apbrīno un dzied tam slavas dziesmas.

Ar vārdu sakot: tādi darba daudzgribas motīvi jeb dze-
nuļi ir dažādi. Bet paši motīvi te mums mazāk no svara.
Mums no svara šāda darba rezultāti un arī tas: vai tāds
darba princips, tāda metode ir laba vai slikta.

Tautas gudriba ar lielu noteiktību un lielu mo-

tīvu bagātību izsakās pret daudzgribas principu darbā.

„Daudz amatu, daudz rūpju (nelaimes).“ BFP. 324, 412.

„Deviņpadsmit amati, divdesmitais bads un divdesmitpirmais pats.“ BFK. 248.

„Kas daudz iesāk, tas aizsviež, nemaz nepabeidzis.“
BFK. 274.

„Diviem kungiem nevar kalpot.“ BFK. 412, 96.

„Kas daudz iesāk, maz pabeidz.“ BFK. 65.

„Divus darbus reizē nevar darīt.“ BFK. 124, 98, 305.

„Kas divus zaķus ķer, tas nevienu nenoker.“ BFK. 57.

„Papriekš padari vienu darbu, tad sāc otru.“ BFK. 53.

„Kas daudz grib izdarīt, tas maz izdara.“ BFK. 52.

„Mācies vienu, bet lai tas būtu viss.“ BFK. 75.

„Deviņi amati, desmitais — bads.“ BFK. 50.

„Kas visu ko grib darīt, tam iznāk plurkšķis galā.“ 2.

Un tiešām: neviens saprātīgs darbinieks un domātājs gan arī citādās domās nevar būt. Arī ikdienas piedzīvojumi visās darba nozarēs apstiprina šo pašu tautas darba filozofijā atzīto darba principu.

Pat psiholoģiskie motīvi šim principam ir skaidri un no-
teikti.

1) Cilvēks savu uzmanību intensīvi jeb spēcīgi nevar darbināt divos vai vairākos virzienos.

2) Arī saskaldītie cilvēka spēki (fiziskie un psihiskie), kas darbojas vairākos virzienos, ir daudzkārt vājāki par vienā virzienā darbinātiem spēkiem.

Rezultāts jeb iznākums no daudzu darbu darīšanas ir tas, ka daudzgribis maz panāk.

Iznākumi ir taisni pretēji viņa tieksmēm un prasībām.

Tāds daudzgribis cilvēks atgādina rijīgu govī, kuplā sulīgā pļavā: tā neēd vis no vietas, bet kampfstidama skrien pa visu pļavu, pāri mutes vienā vietā, pāri mutes otrā vietā u. t. t. Vairāk viņa zāles nomin kā apēd.

Vairāk dabū tā gov, kas ēd no vietas. Bez tam arī tā zāles mazāk nomin un samaitā.

Daudzdarba darītāji cilvēki bez tam vēl ir pavirši un sekli. Tie nopietnus darbus nevar veikt.

Labākā darba taktika, resp. metode tā tad ir: viens darbs vienā laikā.

Pabeigt vienu darbu un tad ķerties pie otra. Jo: katrs darbs prasa visu cilvēku. Dosi darbam tikai puscilvēka, dabūsi ceturtdaļdarba.

Bez tam arī pats daudzgribis stipri cieš: viņš savus spēkus iztaška uz visām pusēm, un pats paliek tukšs kā izšauta pistole.

Bez tukšuma sajūtas pāri vēl paliek nogurums un neapmierinātība. Daudzdarbu darīšana dod arī daudz nevajadzīgu ciešanu.

„Daudz amatu, daudz nelaiemes.“

7. Katram darbam proti rast piemērotu palīgu.

„Neliec runča piena podam par sargu.“

S. Sk. II.

„Ne tādēļ jau puisis, ka spēj panest cirvi.“

S. Sk. II.

„Necel āzi par dārznieku.“

BFK. 50.

Katru darbu sākot vajaga prast ne tikai izvēlēties labu materiālu un labus darba rīkus, bet vajaga mācēt izmeklēt arī labus palīgus un darba biedrus, ja vienam darbs nav veicams.

Tāda izvēle nebūt nav tik viegla lieta; krietnu cilvēku un saprātīgu darbdaru nekad nav bijis pārāk daudz.

Ne ikkatrs, kas piedāvājas kādam darbam, ir jau šī darba pratējs un darītājs. Ne ikkatrs, kas teic „es māku“, jau tiešām arī prot. Tāpēc darba palīgi ir rūpīgi jāsiņā, jāvērtē un jāpārbauda.

Bet kādas īpašības darba palīgam ir vērtīgas?

Tās ir vispirms jau tīri cilvēciskas un ētiskas īpašības. Nekrietns un negodīgs cilvēks vispār nebūs arī krietns darbdaris un uzticams palīgs.

Otrām kārtām, vajadzīga griba strādāt, zināma piemērotība darbam, zināmas spējas un arī nepieciešamā prasme.

Ceturtā nodaļa.

Darba faktori.

I Bads kā darba faktors.

- „Bads māca strādāt.“ BSK. 50, 63.
„Tukšs vēders māca strādāt.“ BFK. 566.
„Tukšs vēders — darba mudinātājs.“
BFK. 124.
„Bads māca strādāt, aukstums tecēt.“
BFK. 52, 1160.
„Bads izmāca arī sliņķi.“ BFK. 158.
„Ar pilnu kuņģi slikti grāmatās mācīties.“
Stend.

Bads šī vārda šaurākā nozīmē ir pilnīgs barības trūkums, kas saistīts ar lielām ciešanām un mokām. Bads plašākā nozīmē ir 1) katrs barības trūkums un 2) cilvēka spiedoša tieksme pēc barības, resp. spiedoša ēstgriba.

Ēstgriba ir — pašas dzīvības saucēja balss. Viņa ir spēcīgākā tieksme, viņa ir visu citu cilvēka dziņu karaliene. Tāpēc arī nav brīnums, ka viņa ir visspēcīgākais darba faktors jeb dzenulis.

„Badam smaga pātaga.“

Šī smagā bada pātaga dzen zemnieku tīrumā ar arklu; viņa dzen ogļraci tumšās apakšzemes ejās un šachtās; viņa dzen fabrikas strādniekus fabrikās un darbnīcās; dzen akmeņskaldītājus cilāt smagu āmuru karstā saulē u. t. t. Ar vārdu sakot: visas plašās pasaules lielā darba armija kustas un darbojas galvenā kārtā zem šīs bada pātagas drauda.

Cilvēks strādā sava maizes gabala pēc. Tā ir viņa tiešā interese, resp. viņa intereses.

Ja viņš šo gabalu maizes, resp. atalgojumu saņem pirms darba, tad darbs darās jau grūtāki. Tad nav pie darba vairs tiešas intereses.

Tādos gadījumos tauta saka:

- „Apēsta maize grūti pelnāma.“ BFK. 53.
„Noēsta maize grūti maksāt.“ BFK. 321.

„Apēstu maizi grūti pelnīt.“ BFK. 52, 50.

„Neviens darbs nav tik grūts, kā iepriekš samaksātais.“
Altm.

Vēl „grūtāks“ darbs tiek tad, resp. pie darba vēl mazāk intereses, kad cilvēks ir paēdis.

„Paēdis kaķis peles neķer.“ BFK. 71.

„Kad paēdis, tad slinks.“ BFK. 124.

„Pilns vēders kavē darbu.“ BFK. 124.

„Treknam grūti celties.“ BFK. 154.

„Kas bagātnieks galdā, tas nabags darbā.“ BFK. 152.

„Pieēdušam (v. paēdušam) grūti strādāt., BFK. 1160.

Bet ja paēdušam grūti strādāt, tad pavisam neēdušam arī darbs nav iespējams. Tāpēc tauta teic:

„Arī labā mājā neēdis nevar dzīvot.“ BFK. 412.

Bads ne tikai māca cilvēku strādāt, bet viņš māca to arī izdomāt un atrast jaunas idejas un atjautīgas darba iespējas. Citiem vārdiem: bads māca arī izgudrot.

„Neviena acs nav tik redzīga kā izsalcis vēders.“ Altm.

„Izsalkušais izvāra kāpostus pat sauļā, kad viņam grāpja nav.“ Altm.

„Vēders māca runāt.“ Altm.

II Gudrība kā darba faktors.

„Ar prātu padara vairāk kā ar spēku.“

BFK. 87, 102, 152.

„Rokas strādā, bet galva baro.“ BFK. 124.

„Kas lietu saprot, tam sokas.“ BFK. 147.

„Skaidra galva, skaidrs darbs.“ BFK. 127.

„Spēks bez gudrības ir aklis.“ BFK. 1216.

Gudrība, kā darba faktors, parādās divējādā veidā: 1) kā paša darba darītāja gudrība un 2) kā ārpus darbdaļa stāvoša gudrība.

Otrā veidā gudrība parādās kā padoms, kā aizrādījumi u. c. Te aplūkosim pirmā veida gudrību, t. i. paša darbdaļa gudrību.

Kur un kā parādās paša darbdaļa gudrība?

Viņa, kā darba faktors, var parādīties šādi:

- 1) kā laba un allaž arī jauna darba ideja jeb pirmdoma;
- 2) kā darāmā darba iepriekšējā apsvēre un kritiska iztirza. To gudrība apsver, vai darbs veicams vai nē; apsver arī, ar kādiem līdzekļiem tas veicams;
- 3) kā darba gala rezultātu jeb iznākumu apcere un tālredze;

4) kā saprātīga darba vadība visās darba gaitās.

Visos šinīs gadījumos prāts izdomā paņēmienu un principus. Tie tad ir metodiskie principi. Dažus no tiem jau tikām aplūkojuši.

Latvju tautai savās senākās gaitās visvairāk nācās pastādāt tādu darbu, kas galvenā kārtā prasīja muskuļu spēku. Tāpēc arī tauta, runājot par gudrības varu un darba iespēju, to mēdz salīdzināt ar muskuļu spēku. Tiesa, muskuļu spēks arī ir darba faktors, tāpat kā gudrība, tikai katram no viņiem sava loma. Augsti cienīdama labu veselību un muskuļu spēku, tauta tomēr, šķiet, augstāk par to stāda gudrību.

„Ko nespēj ar spēku, to spēj (v. padara) ar prātu.“ BFK. 57, 124.

„Ko nevar ar spēku, to var ar prātu.“ BFK. 71.

„Vecs vīrs ar padomu izdara vairāk, nekā jauns ar spēku.“ BFK. 1203, 508, 133.

„Jauns ar spēku, vecs ar prātu.“ BFK. 53.

Tādi ir sakāmvārdu varianti, kur tauta salīdzina prātu ar spēku, dodama priekšroku prātam.

Bet tā vēl nav visa prāta jeb gudrības loma darbā.

Ar gudru prātu var daudzreiz no blēnām lielas lietas iztaisīt; var šķietami neiespējamo par iespējamu padarīt.

„Gudra saimniece no pinekļiem klimpas izvāra.“ BFK. 295.

„Ar gudru prātu var visu padarīt.“ BFK. 326, 275.

„Gudra saimniece arī no cira pietes putru izvāra.“ BFK. 50.

Citus dažādus gudrības, kā darba faktora, aspektus apgaismo šādi sakāmvārdi:

„Apdomā labi, padari gudri.“ BFK. 101, 96, 147, 124.

„Prātīgs darbs allaž noved tālāku.“ BFK. 71.

„Uzmanība un gudrība vienmēr labas.“ BFK. 87.

„Ne darbs labs, bet prašana.“ BFK. 88.

„Viens gudrs, viens padara.“ BFK. 71.

„Kā domāts, tā darīts.“ BFK. 156, 187.

„Domā lēni, strādā drīz.“ BFK. 124.

„Domā un dari ātri.“ BFK. 148.

„Domāts — darīts.“ BFK. 172, 158.

„Kā domā, tā dari.“ BFK. 124.

„Ko dari, to dari ar prātu.“ BFK. 206.

„Ko domā, to dari.“ BFK. 158.

Gudrību, kā darba faktoru, redzam arī dainās.

„Māsiņ, tavu jautru miegu,

Tavu gudru padomiņu:

Sīki raksti grāmatā,

Vēl jo sīki pūriņā.“ (7722.)

Ja gudrības trūkst, tad arī labi apstākļi un labas darba iespējas maz ko cilvēkam līdz. Ja gudra saimiece no ciņa pietes putru izvāra, tad dumja to pat no putrainiem neprot izvārīt.

„Griķi jau viņai ir, bet putru izvārīt tā nemāk. Altm.

III Padoms kā darba faktors.

„Labs padoms zelta vērts.“ BFK. 152.

„Gudrs padoms vairāk kā draugs.“

BFK. 138.

„Kur padoms nav, tur nodoms netiek galā.“

BFK. 124.

„Galva dod padomu, rokas maizi.“

BFK. 131.

„Pamācīšana dod gudrību.“

M.-Endz.

Padoms arī ir gudrība. Tikai tauta izšķir divus padomus: 1) paša padomu un 2) sveša padomu.

Paša padoms ir paša izdoma, paša apķērība darbā un citur. Uz šo padoma veidu attiecinām visu to, ko sacījām par gudrību, kā darba faktoru.

Te kādus vārdus par otra padomu, kā darba faktoru. Darba un dzīves gaitās allaž vien tā ir, ka pašam savas gudrības, savu zināšanu nepietiek. Tad jāaizņemas no otra: naudas trūkuma gadījumā nauda, un zināšanu trūkuma gadījumā — zināšanas un gudrība.

Šim padomam darbā un dzīvē ir liela nozīme. Viņš cilvēku var pasargāt no daudz nepatīkšanām un grūtībām.

Sevišķi tāds padoms vajadzīgs jaunai paaudzei: gan darbā, gan dzīvē.

Vecākus cilvēkus ar padomu ir apgādājusi dzīve. Jauniem vēl šī padomiem bagātā dzīves pūra nav, tāpēc par to jā rūpējas vecākiem cilvēkiem.

Bet padomus var dot arī jauns jaunam un vecs vecam, jo:
 „Cilvēks nekad nav izmācis.“ BFK. 50.

Dzīves gaita ir sarežģīta un raiba kā dzenis. Tāpēc allaž vien pat gudram cilvēkam var pietrūkt padoma, un viņš būs laimīgs, ja atradīs kādu cilvēku, kas ar padomu izlidz.

Tikai padomiem ir sava loģika, sava īpatnība. Padoms ir dārgs tad, kad tas tieši vajadzīgs, kad „kurpe spiež“. Kad vajadzības vēl nav, tad padoms noiet gar ausīm kā vējš.

Tā piem. bērniem gar ausīm nošalc vecāku padomi, kamēr dzīve tos vēl nesāk pārmācīt savām rīkstēm.

„Kad laiks būs, tad ir padoms klāt būs.“ Stend.

Otra nelaime ar padomu ir tā, ka cilvēks daudzreiz gan zin, kas jādara, bet nedara vai nu aiz slinkuma, vai citiem motīviem. Tādos gadījumos teic:

„Ko palīdz padoms, kad netop darīts.“ Stend.

„Kas negrib klausīt, ko tam var palīdzēt!“ Stend.

Visderīgāks padoms ir tad, kad cilvēks pēc viņa ir izslāpis un arī būtu gatavs darīt, ja zinātu, kas darāms. Tad labs padoms nāk kā izslāpušam ūdens malks.

„Savilkos audekliņu

Daugaviņas garumiņu;

Ni iet šurpu, ni iet turpu

Bez māmiņas padomiņa.“ (7340.)

Bet padomam ir arī sava jocīgā puse, un tā ir tā, kad cilvēki padomu dod pēc darba, pēc notikušā.

„Pēc darba visi padomi velti.“ Stend.

„Pēc darba padoms velts.“ BFK. 50, 52, 68, 76.

„Pēc darba vēl padomu meklējis, cits lielā nelaimē iestidzis.“ BFK. 558.

„Kad darbs pabeigts, tad katrs (v. ikkatrs) gudrs.“ BFK. 125, 304.

„Kad darbs padarīts, tad visi gudri.“ BFK. 147, 53, 79.

„Pēc padarīta darba visi gudri.“ BFK. 101.

„Kad darbs iesākts, tad ikkatrs gudrs.“ BFK. 154.

Pēc darba padomi tikai sniedz vairāk nepatikšanas kā labuma.

„Pēc darba padomi ir dažam sirdsēsti.“ Stend.

Dažus padoma aspektus vēl apgaismo šādi sakāmvārdi:

„Pie padoma kavējies, pie darba steidzies.“ L. A. 1882., 12.

„Turi padomu, bet ne uz mēles.“ BFK. 160.

Dzīve ir bagāta ar padomu vajadzību un padomu došanu. Te pāris piemēru no dainām.

Te piem. kāds padoms mātēm, neguldīt meitas un nera-
dināt tās slinkumā, bet darbā.

„Guli miegu, māmuliņa,
Liec meitām negulēt;
Meitas prasa liela pūra,
Kad iedamas tautiņās.“ (7646.)

Otrs tāds konkrēts padoms ganiņiem:

„Tuji tuji ciema gani,
Kopā vien nelaižat,
Lai gosniņas nebadās,
Lai ganiņi nerājas.“ (29390.)

Tādu konkrētu darba padomu tautas gudrībās ir daudz.
Mums te no svara atzīmēt pašu principu.

Bez padomiem atsevišķos konkrētos darbos ir vēl pa-
domi — cilvēkam būt vispār čaklam.

„Spodriteji, tiklīteji
Gudras mātes padomiņš:
Vai sētāje, vai laukāje,
Kā bitīte tecēdama.“ (6890.)

IV Griba kā darba faktors.

- „Kas labi grib, tam labi vedas.“ BFK. 308, 352.
„Labam gribētājam daudz kas iespējams.“ BFK. 587, 452.
„Kas dzenas, tas panāk.“ BFK. 345.
„Kas grib, tas var.“ BFK. 386, 170.
„Kad negrib, tad nevar.“ BFK. 50.
„Kas cenšas, tas sasniedz.“ BFK. 69.

Gribai liela nozīme tiklab atsevišķa cilvēka privātā dzīvē,
kā sabiedrībā. No svara ne tas, ko cilvēks domā darīt, bet
gan tas, ko viņš patiesi izdara. Skaistākie mērķi un vēlēšanās
nekam nav vērti, ja viņi netiek izpildīti. „Ar skaistām vēlē-
šanām pat elle bruģēta,“ saka kāds zīmīgs teiciens.

Griba ir arī visa darba māte. Visu, ko cēlis darbs, par to
gods arī gribai. Bez gribas darba nebūtu.

Atsevišķa cilvēka vērtību nosaka darbs. Bet darbu rada
griba. Tā tad griba ir arī cilvēka sabiedriskās vērtības dzi-
lākais pamats.

„Kam nav gribas spēka, to nav vērts par cilvēku saukt;

kas spēj parādīt lielu gribas spēku, to saucam par varoni," saka Amerikas psihologs Džēms.

Bezgribas cilvēkam nav ne individuālas, ne sabiedriskas vērtības. Netiek viņš uz priekšu ne privātā, ne sabiedriskā dzīvē.

Privātā dzīvē tāds cilvēks daudz fantazē, domā, skumst un zūdās, bet neķeras pie darba. Viņš netic saviem spēkiem. Beidzot viņš paliek pretīgs gan sev, gan citiem. Viņš sāk nīst sevi un dzīvi. Viņš paliek grūtsirdīgs, pesimists, dzīvi apnicis. Tādi bezgribas cilvēki, ar tādu pašvērtību un tādu noskaņu krievu tautā pazīstami kā „liekie cilvēki“.

Dzīvē tādi cilvēki maz der. Maz tie rada paliekamu vērtību. Viņi nestrādā, bet glēvi skumst un izvairās no darba.

Pretstats šādiem bezgribas cilvēkiem ir gribas cilvēki. Par tādiem cilvēkiem sauc tos, kam ir šādas gribas īpašības: a) gribas spēks, b) gribas noteiktība un drošība un c) gribas stiprums.

Gribas spēks. Šī ir viena no svarīgākām gribas īpašībām. Bet kas ir gribas spēks un nespēks?

Kad runā par zirga vai mašīnas spēku, tad domā to spēku vai enerģijas daudzumu, kas var parādīties, izpausties kādā kustībā vai darbā. Tamlīdzīgi jāskatās arī uz gribas spēku. Atsevišķa cilvēka gribas spēks ir tas enerģijas daudzums jeb kopums, ko cilvēks var izlietot dažādās kustībās un darbā. Šī enerģija jeb spēks var būt potenciālas jeb sastingušas vai arī kinētiskas jeb atraisītas dabas. Gribas spēka avots ir potenciālās enerģijas krājums, kas, kā zināms spēka pamatkapitāls noguldīts nervu centros un visā nervu sistēmā. No šī spēka pamatkapitāla lieluma tad atkarājas tas gribas spēks vai nespēks, kuŗu kāds cilvēks var parādīt vienā vai otrā atsevišķā gadījumā.

Kad šis nervu enerģijas pamatkapitāls bagātīgā mērā var dot gribas enerģiju atsevišķu gribas aktu gadījumos, tad runājam par spēcīgu gribu. Turpretī, kad šis gribas pamatkapitāls ātri izsīkst atsevišķos gribas aktos jeb gribējumos, tad runājam par vāju gribu.

Tā kā gribas enerģija galvenā kārtā parādās darbā, tad var sacīt, ka spēcīgas gribas cilvēki ir arī lieli darbinieki, bet vājas gribas cilvēki — vāji darbinieki. Arī vēlēšanās un tieksmes vājas gribas cilvēkiem ir bālas, bez dzīvības uguns.

Noteikta un droša griba. Tā ir tāda griba, kas vairākām iegribām un tieksmēm savstarpēji cīnoties nāk

ātri pie lēmuma, kuŗa pieņemama, kuŗa atmetama, un noteikti, bez nevajadzīgas svārstīšanās, ķeras pie lēmuma izpildīšanas.

Tāda griba ir dzīvē no liela svara, sevišķi tādos dzīves momentos jeb brīžos, kad nākas drīzi izšķirties un tūlīt ķerties pie darba.

Tāda droša un noteikta griba ir vajadzīga piem. tirdzniecībā, sabiedriskā dzīvē, politikā, karā u. c. Kur gan derētu tāds virsnieks vai kara pavēlnieks, kas izšķirošos momentos daudz svērtu un domātu.

Tikai noteikta un droša griba nav samaināma ar vieglprātīgu gribu. Arī vieglprātīga un neapdomīga griba reizēm taisa lēmumus un ķeras pie darba, tikai tā vēl nav noteikta griba. Vieglprātīga griba taisa savus lēmumus bez pietiekošas apsvēršanas un apdomas, kamēr noteikta griba savus lēmumus pietiekoši (kaut arī ātri) apsver.

Pretstats noteiktai gribai ir svārstīga griba. Svārstīgas gribas cilvēki ilgi domā, sver, šaubās, solās un ņem vārdus atpakaļ, mocās, ilgi nevar izgudrot, ko darīt, un ja arī izgudro, tad ilgi nevar pieķerties pie darba. Par šādas dabas cilvēkiem psihologs P. Malapērs saka:

„Tie ir ļaudis, kuŗi šodien dara to, par ko tie rītā negrib ne dzirdēt; tie izskatās gan noteikti un ar stūrgalvību, vairāk vai mazāk patstāvīgu, turas pie saviem lēmumiem, konsekventiem vai nekonekventiem. Viņi atgādina klaunu, kuŗam vienā padusē ir pavēle un otrā šīs pavēles atcelšana.“

Reizēm svārstīgs savā rīcībā var būt arī cilvēks, kas ļoti pamatīgi un apdomīgi apsver visus motīvus par un pret, cenšas paredzēt sava darba vistālākās konsekvences jeb sekas. Kamēr viss tas nav apsvērts un novērtēts, tāds cilvēks sevī svārstās, paliek nenoteiktā stāvoklī un pie darba neķeras. Apdomība vienmēr ir laba pirms darba. Bet tikai tad, kad tā ir pārāk liela un ilga, tā dažreiz darāmam darbam var nākt arī par ļaunu.

Dažreiz nenoteiktību un svārstīšanos rada vienkārši nedrošība un bailība. Tāds cilvēks vienmēr bailīgi sev jautā: „Nu diez', kā tik būs? kā iznāks, kā izdosies?“ u. t. t.

Nenoteiktas gribas cilvēki ir pa lielākai daļai arī vājas gribas cilvēki, un viņu svārstīšanos nosaka vienkārši aktīvas enerģijas trūkums.

Dzīvē nenoteiktas gribas cilvēki reti kad iet patstāvīgus ceļus. Pa lielākai daļai tie iet pa iemītām tekām un zem citu cilvēku vadības.

Stipra griba. Kas gan ir stipra griba? Vai tā nav tā pati spēcīgā griba?

Nē. Ir tomēr starpība starp gribas spēku un gribas stiprumu. Dažreiz gribas spēks var izlauzties darbībā ar lielu intensitāti jeb spēku, bet ja šī gribas darbība nebūs ilga un pastāvīga, tad stipras gribas nebūs. Par stipru gribu runājam tad, kad griba spēj strādāt ilgi, neatlaidīgi un konsekventi; kad viņa savā darbībā spēj cīnīties ar daudzziem un dažādiem šķēršļiem, un pie tam nepagurt un neatteikties no saviem mērķiem un nodomiem.

Tā tad stipra griba ir tāda griba, kas spēj darboties ar pietiekošu sparū ilgi, neatlaidīgi un konsekventi.

Stipra griba ir darba griba. Viņa ir tiešām tā un vienīgā, kas var veikt lielus darbus. Un ja cilvēki ir veikuši ievērojamus un lielus darbus, tad tā ir gaišākā zīme, ka viņiem ir bijusi stipra griba.

Stipra griba ir cilvēkam liela dabas dāvana. Viņa pie tam ir arī droša garantija, ka cilvēks dzīvē spēs daudz ko sasniegt.

„Kam stiprs prāts un cieta griba,
Tas daudz pēc ceļa neprasis;
Caur tumšiem mežiem, bieziem mūriem
Tas ceļu sevim izlauzīs.“

Pirmās divas rindas no šī nacionālās atmodas darbinieka panta ir pārgājušas tautā un palikušas par sakāmvārdu.

Bez tam vēl tautā par gribu un viņas lomu ir šādi sakāmvārdu varianti:

„Jā gribēsi, tad varēsi.“ BFK. 124.

„Kas negrib, tas nevar.“ BFK. 124.

„Gribēt grib, bet nevar.“ BFK. 111.

Pēdējais sakāmvārds attiecas uz vājas un svārstīgas dabas cilvēkiem. Tādas dabas cilvēkiem allaž ir gan vēlēšanās resp. gribēšana kaut ko darīt, bet viņiem nav pietiekoša spēka sevi piespiest savu vēlēšanos izpildīt. Bet izpildišana īstībā ir gribas svarīgākā sastāvdaļa.

„Cilvēks daudz ko var, kad vien viņš grib strādāt.“
BFK. 50.

„Kas grib, tam labi vedas.“ BFK. 53.

„Ar spēku un gribu var daudz ko panākt.“ BFK. 71.

V Ieradums kā darba faktors.

- „Neieradis darbs allaž grūts.“ Stend.
 „Jauns paradīs, vecs darīs.“ Lautenb.
 „Kā jaunībā ieradis, tā vecumā dara.“
 BFK. 66, 168.
 „Pa iemītu teku vieglāki iet.“ BFK. 50.
 „Darbs, daudzreiz darīts, viegls top.“ Stend.
 „Pa iebrauktu sliedi viegli tek.“ S. Sk. II.

Ieradumi ir mākslīgi radītas tieksmes jeb dziņas. Viņas ir radniecīgas cilvēka iedzīmtām dziņām un arī spēka ziņā nav mazāk stipras.

Bet kas ir cilvēka dziņas?

Dziņas jēdziens gandrīz sakrīt ar instinkta jēdzienu. Bet instinkti ir cilvēkā jau iedzīmtas tieksmes. Tādi instinkti piem., ir vecākiem bērnu mīlestība, apetīts, bailes, seksuālās dziņas u. c.

Instinkts ir it kā sugas loģika, kuŗa allaž ir tālredzīgāka un nelokāmākā par paša atsevišķā individa loģiku. Cilvēkiem instinkti nav tik krasi novērojami kā dzīvniekiem. Piem. mazam pilēnam nav speciāli jāmācās peldēt, tāpat kā kaķim nav jāmāca peles ķert vai putniem ligzdas taisīt. Šīs „mākslas“ viņiem ir, tā sakot, jau dabas dotas. Tie ir dabas instinkti, spēcīgi un vareni.

Kā jau sacījām, līdzīgs šīm dabas dziņām ir ieradums.

Ieradumu cilvēks ir guvis, dažādas darbības bieži atkārtojot.

Ieradums cilvēkam paliek itin kā par otru dabu. Tāpēc arī tautas sakāmvārdi teic:

- „Ieradums ir otra daba.“ BFK. 50.
 „Ko jauns ieradis, to vecs dara.“ Lautenb.
 „Jaunībā ieradis, vecumā dara.“ BFK. 160.
 „Parašas ir kā dadži: ātri tie pielīp, grūti tos nokratīt.“
 BFK. 1216.

Bet kā gan ieradums var būt darba faktors jeb veicinātājs?

Ieradums ir darba faktors divējādā ziņā: a) vispārējā un b) speciālā.

Vispārējā ziņā ieradums ir darba faktors tāpēc, ka tas cilvēks, kas vispār pieradis vienmēr strādāt, bez darba nemaz nevar dzīvot. Dīkā stāvot viņam liekas, ka tam kaut kas trūktu, un viņš instinktīvi tiecas pēc kāda darba. Mūsu vecā paaudzē gandrīz uz katra soļa dzirdam teicienus:

„Kā gan cilvēks var bez darba dzīvot?“ BFK. 50.

„Bez darba cilvēks tikpat kā slims.“ BFK. 50.

„Lai nu šis vai tas, bet tomēr kaut kas ir jādara.“
BFK. 50.

Tāds darbam pieradis cilvēks bez darba tiešām jūtas kā slims. Tāpēc arī viņš cenšas vienmēr kaut kādu darbu rast un to strādāt. Mūsu vecie tēvi pat savās dziļās vecuma dienās, nespēdami vairs strādāt stipros zemnieka darbus, tomēr vienmēr kustas šādos tādos sīkos māju darbos: vai nu pacērtot žaģarus, nogrābstot ceļu no vārpām, kad labību ved, sala-bojot grābekļus, ieliekot sekumiem un lāpstām kātus un tos rū-pīgi nogludinot, pēc kulšanas saslaucot graudus u. t. t.

Speciālā nozīmē ieradums ir darba faktors tanī ziņā, ka ierasts darbs vieglāki un sekmīgāki darās jeb sokas. Rokas, kas pieradušas pļaušanai, vieglāki un sekmīgāki rīkojas ar izkapti; rokas, kas pieradušas kalēja āmuru cilāt, šo darbu izpilda veicīgāki un ar labiem panākumiem. Tāpat tas ir visos citos darbos, kuŗos kāds cilvēks ir ieradis. Ieradums atvieg-lina katru darbu. Un amata vai darba mācēšana lielā mērā nav vairāk nekā, kā pieradums zināmiem darba paņē-mieniem.

Tā tad: gūstot darba ieradumus cilvēks gūst it kā jaunus dabas instinktus. Ar ieradumiem viņš papildina lietderīgā vir-zienā to, ko viņam daba devusi.

Ieradums ir darba faktors, bet prasme šo faktoru izman-tot ir metodisks princips jeb darba metode.

VI Mudinātājs kā darba faktors.

„Labs mudinātājs ir pusdarba darītājs.“

BFK. 147, 125.

„Labs mudinātājs ir pats darba darītājs.“

BFK. 154.

„Nelikt rokas klēpī, bet pasaulei par labu strādāt.“

Stend.

„Dari, kas tev darāms.“

Stend.

Mudinājumu lieto tad, kad otru cilvēku viņa darbā va-jaga stiprināt un atbalstīt, galvenā kārtā psihiski, garīgi.

Tādu gadījumu ir dzīvē daudz. Viņi var būt tad, kad cil-vēks 1) šaubās par saviem spēkiem un iespējām darbu pa-darīt; 2) kad darba gaitu vajaga paātrināt un pastiprināt; 3) kad vajag vest grūtu cīņu ar visādiem pretekļiem un grū-tībām.

Nemsim pirmo gadījumu: cilvēks šaubās par saviem spēkiem un darba veikšanas spējām. Bet šaubas ir darbību vājināošs faktors. Aktīva darba vietā cilvēks tādā gadījumā strādā nedroši vai arī ir pavisam pasīvs. Kā lokomotīvei dažreiz trūkst kuģamā un tāpēc tai nav kustības spēka, tāpat tādām cilvēkiem trūkst garīga spēka un drosmes. Bet te nāk otrs cilvēks un nedroši, svārstīgo darītāju iedrošina un pamudina darbu darīt. Viņš šaubu cilvēkā ieļej it kā jaunus spēkus. Tas ir gluži tas pats, kas dziestošai lokomotīvei piemest svaigu malku un sakurt jaunu spožu uguni. Spēki paaugstinās, un lokomotīve netraucēti joņo uz priekšu.

Tāpat tas ir arī tanīs gadījumos, kad vajaga darbu pārītrināt vai cīnīties ar pretekļiem.

Mudinātājs rīkojas ar diviem līdzekļiem: 1) ar loģisku domu, ar pārliecināšanu, iestāstīšanu un 2) ar iedvesmu.

Pirmais ceļš jeb līdzeklis ir labi saprotams: ja cilvēkam skaidri pierāda, ka viņa šaubām par darba panākumiem nav nekāda pamata, tad šaubas izzūd un līdz ar tām darbību vājināošais stāvoklis.

Otrs līdzeklis jeb psihiskais spēks ir — iedvesme. Iedvesme ir tāda psihiska rošība, kurā viens cilvēks savu gribu tieši pārraida otrā cilvēkā (vai vairākos cilvēkos), kur tad šī griba realizējas (pāriet darbos) vai arī tiecas realizēties.

Vistīrākā un krasākā veidā iedvesma parādās hipnotisma gadījumos, kur viens cilvēks cenšas izpildīt otra cilvēka (hipnotizētāja) pavēli.

Bet mazāk spilgtā veidā iedvesmes gadījumi ir arī bez hipnotiskā miega. Tā piem. kara vadonis, kas uzmodina un pavēl kareivjiem, rīkojas galvenā kārtā ar iedvesmu. Kareivji izpilda ne savu, bet vīrsnieka gribu.

Tāpat ārsts, kas nopietni iegalvo slimniekam par drīzu izveseļošanu, savu īpatnējo iedarbi uz slimnieku izdara ne tik daudz ar zālēm, kā ar iedvesmi.

Tāda pat iedvesma ir tanīs rīkojumos un pamudinājumos, ar ko vecāki rīko savus bērnus; tāpat ar iedvesmi rīkojas saimnieks vai citi darba devēji, skubinādami un mudinādami savus strādniekus.

Iedvesmas darbības rajons vispār ir ļoti plašs, un nav tāda cilvēka, kas vai nu pats iedvesmu nelietotu, vai arī neatrastos zem cita iedvesmas iespaida.

Var sacīt, ka mudinājumā no minētiem diviem elementiem, t. i. apziņģā un pārliecināšā prāta un iedvesmes, pār-

svarā ir iedvesmes elements. Bez tam jāpiezīmē, ka iedvesmes ceļš ar savu neapzinīgo vai pusapzinīgo darbību ir daudz tiešāks un ātrāks par apzinīgo pārliecināšanu.

Šī tiešā iedvesmas iedarbe sevišķi svarīga ir tādos gadījumos, kur vajadzīgs rīkoties ātri: kaņā, ugunsgrēkos, dažādās katastrofās, nelaimes gadījumos, un citos tamlīdzīga rakstura darbos.

Skubinājumi un mudinājumi darbā ir ļoti parasta parādība saimnieciskā dzīvē. Te pāris piemēru no dainām:

„Ej druvā, druvaliņ,
Ko darīsi sētiņā?
Gauži raud tā vārpiņa,
Kur' līgo tīrumā.“ (27972.)

„Ej druvā, druvaliņa,
Ko pa sētu rotājies?
Visi tavi druvas ceļi
Tīru zeltu vizināja.“ (27973.)

„Ej ganos, gana meita,
Pin vīzītes arājam,
Arājs ara tīrumā
Basajām kājiņām.“ (27974.)

Bet mudinājumam ir arī sava otra puse. Tautas gudribās sastopam šādus sakāmvārdus:

„Labs mudinātājs — slinkuma lāpītājs.“ BFK. 100.

„Labs mudinātājs — slinkuma darinātājs (darītājs).“ BFK. 57, 90, 116.

Kā gan šie sakāmvārdi būtu saprotami?

Te ir divējādas iespējas. Vispirms, tas cilvēks, kas vienmēr zem mudinājuma iedarbes strādā, bez šīs iedarbes tiek slinks un pasīvs. Viņš gaida vienmēr, kamēr tam sacīs, to mudinās, skubinās, rādīs viņam ar pirkstu.

Otra iespēja ir tā, ka mudinātājs pats pierod slinkot. Ir patīkami savā vietā likt strādāt otram, to rīkot un komandēt. Ja tas tā iet ilgāku laiku, tad komandētājs un rīkotājs pierod gan rīkoties ar vārdiem, bet darbos paliek pasīvs un slinks. Bez tam tauta novērojusi, ka sliņķi allaž ir varen dūšīgi uz citu rīkošanu un komandēšanu.

Ar zināmu zobgalības un bezkaunības piegaršu to izteic arī sekošie sakāmvārdi un parunu varianti.

„Tu strādā, es svīdīšu.“ BFK. 237.

„Cituss urda, pats guļ.“ BFK. 154.

„Strādā, strādā, man netīk skubināt.“ BFK. 259.

„Ierau', ierau', netik skubināt!“ BFK. 448.

„Ierau', ierau', — drīz būs pusdiens.“ BFK. 696.

„Strādā, siev', man netik skubināt.“ BFK. 150.

Gudrību par mudinājumu, kā darba un čakluma faktoru, sastopam arī tautas dziesmās. Piemēra dēļ atzīmējam te pāris šādu skaistu pantu:

„Ber, māsiņa, pilnu sauju,

Nekavē dzirnaviņas;

Tev pašai kavējās

Roku darbi istabā.“ (7954.)

„Dzīvo čakli, līgaviņa,

Paskaties skudrītē,

Kā skudrīte pūlī vilka

Visas ogu mētariņas.“ (27105.)

Tā tad: te tauta, skubinot jauniešus uz darbu, norāda viņiem skaistus darba piemērus arī čaklo dzīvnieku pasaulē.

VII Intereses jeb labums kā darba faktors.

„Druvā iemu, druvā teku,
Druvas ceļu darināju:
Visi mani druvas ceļi
Sudrabiņu vizināja.“ (27964.)

Jaunākā laikā daudz mēdz runāt par interesēm. Tā, piem., saka: „Kāda man tur interese?“ — „Es tur neesmu ieinteresēts“ u. t. t.

Mūsu tēviem šī svešvārda nebija, bet bija gan aiz minētā vārda slēptais jēdziens. Mūsu tēvi līdzīgos gadījumos mēdza sacīt:

„Kāds man tur labums?“

„Kas man no tā atlēks?“

Un šis tautas lietotais „labums“ izteic to pašu, ko modernais „intereses“.

Šim tautas „labumam“ ir vairāk veidu: a) materiālais labums un b) ētiskais labums.

Kad runā par labu cilvēku, tad domā šī cilvēka ētiskās īpašības. Kad runā par labu ražu, tad domā kuplu, bagātu, vērtīgu ražu.

Bet kad saka: „Kas man tur par labumu? Kas man no

tā atlēks?“ — tad domā: kādas es par to gūšu materiālas vērtības.

Tā tad: vārdā „labums“, kā otro nozīmi tauta ieliek materiālus labumus, materiālas vērtības. To tauta arī iedomā un ieprot, kad viņa teic:

„Katrs jau savu labumu (t. i. mantu) aizstāv.“ BFK. 50.

„Katram savs labums ir dārgs.“ BFK. 50.

Bet kas tad nu gan konkrēts šinī jēdzienā „labums“, resp. interesēs, ietveras? Ja runā par interesi (vienskaitlī), tad domā ko psihisku: patiku un mīlu uz kaut ko. Interesanta grāmata ir patīkama grāmata; interesants cilvēks ir patīkams, simpatisks cilvēks u. t. t. Bet kad vārdu „interesse“ lieto daudzskaitlī „intereses“, tad domā materiālas intereses, resp. materiālos labumus.

Tāpēc īstenībā mums ir jāpēta šī jēdziena saturs un jā-jautā: kas gan ietilpst materiālo interešu jeb materiālo labumu jēdzienā?

Tur ietilpst viss tas, kas saistās ar, tā sauktām, materiālām vajadzībām.

Tās ir tādas vajadzības, kas apmierināmas ar materiālām jeb konkrētām lietām. Pie šīm vajadzībām pieder: apetīts, ko apmierina ar maizi vai citām barības vielām; slāpes, ko apmierina ar dzērienu; vajadzība ģērbties, ko apmierina ar apģērbu; vajadzība dzīvoklī dzīvot, ko apmierina ar dzīvokli, mēbelēm u. t. t.

Lūk, šie materiālie labumi ir varenākais un spēcīgākais darba dzenulis. Par badu un pārtikas lomu jau runājām. Te atliek piebilst, ka citas materiālās intereses darbojas ar tādu pašu sparū. Un kur cilvēks savā garā redz kā atalgojumu kādus materiālus labumus, tur viņš strādā ar divkāršu vai trīskāršu piespiešanos un čaklību. Tā, piem., pats saimnieks, pats „sava stūriša“ īpašnieks allaž vien ir pats čaklākais viņa apkopējs un strādnieks.

„Pats saimnieks — uzticamākais strādnieks.“ BFK. 71.

Tāpat arī citi saimnieka piederīgie.

„Māsas sūtu druviņāi,

Tās man daudzi padarīja,

Tās nesēd maliņāi,

Vakariņa gaidīdama.“ (28045.)

„Brāļa govis izganīju

Pa pļaviņu pļaviņām;

Tautu govis neganītu

Ne pa vecu kūlājiņu.“ (28973.)

„Es ganīju brāļa govīs
Trejādā zālītē:
Ābolēja, niedalēja,
Padegās dusināju.“ (29014.)

Tā tad paša zemnieka ģimenes locekļi nesēd uz lauka darba laikā un ganīdami negulda govīs.

Bet kas gan var uz lauka sēdēt un kāpēc sēdēt?

Sēdēt var algoti kalpi, kas savu noteiktu algu dabū par zināmu laiku, vai viņi strādā čaklāki vai gausāki. Viņiem pats padarāmais darbs un viņa pasteidzināšana tieša labuma nenes, tāpēc tie nav viņu darba faktori jeb veicinātāji.

„Ēdat, manas mātes govīs,
Es meitiņa ganītāja;
Rītā nāks kalponīte,
Nelaidīs ābulā.“ (29005.)

„Ēdat, manas brāļa govīs,
Es māsiņa ganītāja;
Rītā nāks tautu meita,
Aiz kalniņa guldenās.“ (29004.)

„Ēdat, manas raibas govīs,
Ilgi jūs neganišu,
Ganīs tautu miglacīte,
Silmalā guldīdama.“ (29006.)

Pats saimnieks, turpretī, teic:

„Druvā eimu, druvā teku,
Druvā man visi prieki;
Druvā man saule lēca,
Druvā saule norietēja.“ (27963.)

„Ēdat, manas raibas govīs,
Pildait savus vēderiņus;
Kad būsit paēdušas,
Man būs prieks raudzīties.“ (29007.)

Tā tad: tiešās materiālās intereses jeb materiāls labums, ko cilvēks paredz no darba, ir spēcīgs darba skubinātājs, rosinātājs un veicinātājs.

„Kā tu plavu mīli, tā viņa tev sienu dod.“ Altm.

„Viens paša dārznieka lāpstas dūriens ir vairāk vērts, nekā viņa puīšu desmit.“ Altm.

„Kur ir tescmens, tur gadīsies arī slaucējs.“ Altm.

„Kur kunga acs klāt ir, tur viss iet par ziņu.“ Stend.

Kur cilvēkam tiešas intereses nav, tur viņš arī ar darbiem nepiespiežas.

„Nei mana cūka, nei mana druva, pieēdusi, laid iziet.“

Manc. Post. II, 217.

„Lai krīt, ja krīt, neba tas man pieder.“

Manc. Post. II, 217.

Tā saukto, interešu pamats ir, kā jau agrāk aizrādīts, cilvēka dažādās vajadzības. Kas cilvēkam ir vajadzīgs, par to tam interese. Bet ko cilvēka vajadzības prasa, to viņš ieskata par savu labumu, par savām interesēm.

„Miedziņš mani aicināja
Tumšajā kaktiņā;
Vai tu, aklis, neredzēji,
Nav man krekla mugurā.“ (6764.)

„Miedziņš nāca, gulēt gribu,
Nelaiž mani māmuliņa.
Sak' māmiņa nelaizdama:
Tev meitiņa, daudz vajaga,
Vajag cimdu, vajag zeķu,
Vajag baltu villainīšu.“ (6773.)

Tā tad: miegam nevar padoties, bet jāstrādā, un jāstrādā tāpēc, ka spiež dažādas vajadzības.

VIII Mīla kā darba faktors.

„Es jau sen nodomāju
Visu mūžu naska būt;
Ja es čakli nestrādāšu,
Tad es vīra nedabūšu.“ (6859.)

Darba veicinātāji var būt ne tikai materiāli labumi, bet arī garīgas jeb psīchiskas dabas labumi resp. intereses. Viens no tādiem garīgas dabas veicinātājiem ir — mīla, jeb kā tauta saka — mīlestība.

Ir vairāki motīvi jeb iemesli, kāpēc mīla darbu veicina.

Vispirms jau cenšanās otram dzimumam patīkt un ātrāki pretmīlu iegūt. Tā, piem., meita pūlas čakli strādāt, lai puisim patīktu, un tāpat puīši cenšas čakli strādāt, lai tie meitām patīktu.

„Divi, divi, kas tie divi,
Kas nakts miegu negulēja?
Kaīmiņ' puisis, mūsu meita,
Tie nakts miegu negulēja.

Puisis taisa pumpu gultu,
 Meita auži rožu deķi.
 Sak' puisītis taisīdams:
 Tev, meitiņa, pusgultiņas;
 Sak' meitiņa deķ' auzdama:
 Tev, puisīti, pusdeķīša.“ (6707.)

Citiem vārdiem: ja čakli nestrādās, nedabūs vīra.
 Meitas zina, ka puīši vēlas sev čaklas līgavas un tāpēc ir jāatturas no slinkuma un jāstrādā.

„Es jums saku jaunas meitas,
 Nesnaužat vakarā:
 Tautu dēlis aiz lodziņa
 Stili sēd kumelā.“ (6716.)

Bez tam vēl meitas spiež uz darbu — pūrs. Pie precēšanās vajag pūra, un šis pūrs ir jāsatāisa. Tāpēc ir jāstrādā.

„Vērpu, vērpu ērkulīti,
 Ciema puīši biksu prasa.
 Kad tu, šķelmi, neprasītu,
 Ne rokāji es neņemtu.“ (7090.)

Bez tam vēl precētāji prasa l a b u un l i e l u pūru, bet liels pūrs prasa daudz darba.

„Aija, manu lielu pūru,
 Ne ar miegu piedarīju:
 Dažu nakti gaiļi dzied,
 Man miedziņš negulēts.“ (7555.)

Un meitām ir tā pārlicība, ka tad, kad pūrs būs sastrādāts, tad arī vīru dabūs.

„Ganu, ganu aitīņas,
 Daru, daru pūriņu:
 Kad pūriņu piedarīšu,
 Tad precēs ciema puīši.“ (7630.)

Gluži tāpat arī puīšus mīlas intereses spiež būt čakliem.

„Pavasār' miežus sēju
 Lielajā lidumā,
 Es ruden atvedīšu
 Lielu radu līgaviņu.“ (28241.)

Un tomēr: reizēm mīlestība var būt arī traucējoša darbā.

„Nedod Dievs jaunai meitai
 Baru vesti tīrumā,
 Tai actiņas uz puīšiem,
 Līkumotu baru vede.“ (28461.)

IX Piemērs kā darba faktors.

„Ej papriekšu, škirulīte,
 Tev saimīte pakal gāja,
 Tev saimīte pakal gāja,
 Kā bitīte līgodama.“ (27975.)

Audzinātājs zina, ka viens no svarīgākiem audzināšanas līdzekļiem ir — piemērs.

Labs piemērs ir vairāk kā simts vārdu.

Un kur piemērs teic vienu, bet vārdi otru, tur uzvar piemērs, ne vārdi. Skolotājs var tūkstošreiz teikt skolniekiem, lai tie nepīpo, bet ja viņš pats pīpos — arī skolnieki pīpos.

Tāpat tas ir arī citur. Saimnieks vai saimniece var desmitreiz dienā sludināt kalpiem čaklību un strādību, bet ja tie paši slinkos, tad arī kalpi nebūs diezin cik čakli.

Ja, turpretī, saimnieks un saimniece arī paši ies darbā čakli, tad kalpi tiem bez kurnēšanas sekos.

Ne vārds līdz, bet piemērs un darbs.

Piemēram ir suģestējoša un hipnotizējoša nozīme. Tas jāņem vērā ne tikai audzinātājiem, bet visiem tiem, kas vēlas uz citiem kādu iedarbi un ierosmi atstāt, sevišķi darbā.

„Bērni dara tā, kā no vecākiem redz.“ Stend.

X Pienākums kā darba faktors.

„Kas jādara, tas jādara.“ BFK. 53.
 „Dari, kas tev pienākas, un nebēdā ne par ko.“ Stend.
 „Darbs jādara, slinkums jāatmet.“ BFK. 71.

Nodaļā „Padarītā darba apmierinājums“ runājām par pienākumu, kā laimes elementu. Te aplūkosim pienākumu, kā darba faktoru, kā vienu no tiem spēkiem, kas cilvēku spiež strādāt.

Bet kas ir pienākums?

Konkrēti pienākums, kā to jau pa daļai tikām aizrādījuši augšā minētā nodaļā, ir tāds noteikts darbs, ko zināmā sabiedrībā valdošās tikumības un arī juridiskās normas prasa darīt. Piem., parādnieka pienākums ir savu parādu samaksāt; bērna pienākums ir savu tēvu un māti vecumā atbalstīt un uzturēt; kareivja pienākums ir savu tēvuzemi aizstāvēt pret uzbrucējiem u. t. t.

Tās jūtas, ko cilvēks sajūt pret nepieciešami darāmo darbu, sauc par pienākuma jūtām.

Pienākuma jūtas izpaužas divējādi: pozitīvi un negatīvi.

Pozitīvās pienākuma jūtas saka: „tev būs“, t. i. viņas pavēl zināmos apstākļos darīt noteiktu darbu.

Negatīvās pienākuma jūtas teic: „tev nebūs!“, t. i. viņas noliedz zināmos apstākļos kādu darbu darīt.

Pēc savām īpašībām vēl neizpildīta pienākuma jūtas ir smagas un nospiedošas. Viņas tad ir tas spēks, kas cilvēku spiestin spiež domāt, darboties un savu pienākumu izpildīt.

Šīs spiedošās pienākuma jūtas tad līdz ar to ir viens no darba faktoriem. Godīgs cilvēks strādā savu darbu arī aiz sava darba pienākuma.

Kad divi cilvēki strādā kopā, tad godīgs cilvēks, pienākuma jūtu spiests, savu darbu neuzvels otram, bet darīs pats.

„Vieglu rociņ' i turēju
Pie lielo dzirnaviņu,
Nedarīju sev grūtumu,
Ne otram malējam.“ (8260.)

„Cieši savu roku liku
Pie grūtām dzirnavām;
Sev kauniņa nedarīju,
Grūt' otram malējam.“ (8260, 1. var.)

Bet arī saimniekam ir zināmi pienākumi pret darba darītājiem.

„Malējiņas, samalušas,
Tukšus siekus klabināja.
Proties jele, saiminiece,
Ko vajaga malējām:
Sviest' ar maizi malējām,
Rociņām atpūsties.“ (8088.)

Tā tad darba devēja pienākums pret darba darītāju ir, dot pietiekoši pārtiku un arī vajadzīgo atpūtu.

Darba pienākums gan ir tāds faktors, kas sekmīgi darbojas tikai pie ētiskā ziņā samērā augstu stāvošiem cilvēkiem.

Sliņķiem un vispār krietni lielam cilvēku vairumam šī darba faktora nav, vai arī mudinošo pienākuma jūtu spēks ir tik mazs, ka viņas šo kūturo cilvēku dabu nevar iekustināt uz darba darīšanu.

Bet taisni tāpēc, ka darba pienākuma jūtas nav pārāk iz-

platīta parādība, tas liek šos darba pienākuma cilvēkus vērtēt vēl jo augstāku ētiskā ziņā.

Par pienākuma principu darbā vēl runā šādi sakāmvārdi:
 „Kas jādara, tas jādara, vai raudi, vai dziedī.“ M.-Endz.
 „Lai katrs dar', kas pienākas, tas ved pie maizes pilnības.“
 Stend.

„Jo augstāks amats, jo lielāki pienākumi.“ BFK. 1216.

XI Godkāre un slavaskāre kā darba faktori.

„Celies agri, māmuliņe,
 Piecel mani celdamās,
 Lai es kaunā nepaliku
 Tautu dēla sētiņā.“ (6789. 1. var.)

Godkāre un slavaskāre pieder pie cilvēka spēcīgākām dziņām. Sakarā ar laimes problēmu mēs jau minējām, ka intensitātes un spēka ziņā slavaskāre stāv līdzās ēstgribai un dzimumdziņām. Bet ja tas tā, tad pats par sevi saprotams, ka slavaskāre var būt arī spēcīga darbības veicinātāja.

Milzum daudz darba cilvēki ir veikuši, dzīdamies pēc goda un slavas.

Zemnieks kopj labāk savas druvas un mājas, lai to citi uzteiktu un apbrīnotu.

Amatnieks strādā rūpīgāku un labāku darbu, lai to uzlūkotu pārāku par citiem meistariem.

Kareivis iet bīstamās cīņās un nāves briesmās, lai gūtu priekšniecības vai visas tautas atzinību un slavu.

Rakstnieku un mākslinieku godkāriība un slavaskāre ir diezgan pazīstama lieta. Lielie rakstnieki un mākslas ģeniji ir bijuši arī stipri slavaskāri cilvēki un daudzus savus darbus ir pastrādājuši pēc slavas dzīdamies.

Tāpat zinātnieki un filozofi.

Var sacīt droši, ka slavas un ievēribas kāre ir viens no spilgtākiem darba faktoriem visos arodos un nodarbības laukos.

Slavas kāre darbojas divējādi: 1) no vienas puses cilvēks strādā, lai izvairītos no neslavas. Tā piem., tautas dziesma dzied:

„Smalki, māsiņ, i maļam,
Balši drēbes velējam,
Lai mūs ļaudis nesasmēja,
Lai apkārt nerunāja.“ (6886.)

Otrām kārtām, cilvēks intensīvāki strādā, lai gūtu ievēri-
bas un slavas pozitīvās vērtības.

„Slinku visi peļ, čaklu visi ceļ.“ BFK. 50.

XII Drosme kā darba faktors.

„Kas šaubās un baidās, tas ceļmalā krit.“
BFK. 185.
„Kam droša dūša, tas daudz ko var iz-
darīt.“ BFK. 50.
„No darba nav jābīstās.“ BFK. 124.
„Trīcēdamām rokām nekā nepadariši.“ 1.
„Drošam pieder pasaule.“ BFK. 50.

Šīs grāmatas pirmajā daļā par drosmi runājam sakarā ar laimes problēmu. Tur sacijām, ka drošam dzīves gaitās vairāk laimējas kā bailīgam. Tur redzējām arī, ka drošības sekmes noteici divi faktori: 1) lielāks spēka daudzums drošajam un 2) iedvesma.

Šie paši faktori darbojas arī darba gaitās. Kas droši ķeras pie darba, tas to pa pusei jau padarījis; bet kas pie darba stājas bailodamies, tas darba kauju jau ir tikpat kā pazaudējis.

Ja darba drosme sekmes divkāršo, tad bailošanās šīs sekmes vairākkārt pamazina.

Drošsirdība cilvēku suģestē un iedvesmo pozitīvi, bailes — negatīvi.

Drošsirdība saistās ar spēku, bailība ar — nespēku.

Drošsirdība ir kā kara vadonis uzbrukumā, kas ap sevi kopo un vada darba cīņā visus darbīgos un cīnošos spēkus.

Bailēs darbīgie cilvēka spēki ir kā nekārtībā bēgošie ienaidnieka pulki.

Drosme bez tam allaž iet kopā ar pārliecību un pašaušanos, bailes ar — šaubām. Bet pārliecība un pašaušanās līdzās ar drosmi, tāpat ir liels darbu veicinošs spēks.

„Pilnīga pašaušanās ir kā puse uzvaras.“ BFK. 1216.

XIII Labs materiāls kā darba faktors.

„Labi milti māca cepēju, labi lini — vēr-
pēju.“
Lautenb.

No tehniskā viedokļa katram darbam ir šādas sastāvdaļas: 1) pats darba darītājs, 2) darba ideja jeb darba mērķis, 3) apstrādājama materiāls un 4) darba rīki.

Vispirms darba darītājam ir zināma ideja jeb zināms mērķis. Tad viņš gūst nepieciešamo materiālu un ar attiecīgiem darba rīkiem ķeras pie darba mērķa jeb uzdevuma izpildīšanas.

Darbmērķa izpildījums, resp. padarītais darbs, atkarājas ne tikai no paša darba darītāja, darba rīkiem un darba prasmes, bet arī no izvēlēta materiāla.

No sapuvušiem baļķiem arī labam meistaram būs grūti labu māju uzcelt.

No sliktas sēklas arī labam saimniekam būs grūti labu labību uzaudzināt un labu ražu gūt.

No sliktiem līnēm vai pakulām smalku dziju neizvērps un labu audeklu neizaudīs arī laba vērpeja un audēja.

Tāpat visos citos darbos.

Tāpēc pie sekmīga darba izvedes un izdares pieder prasme un rūpība materiāla izvēlē.

Ja labs materiāls katram darītājam no svara, tad sevišķi tas no svara ir jaunam un vēl maz piedzīvojušam darbdarim.

Vecs meistars dažreiz arī no sliktāka materiāla iztaisa labu lietu, kamēr jaunam tas būs diezgan grūti.

Labs materiāls, turpretī, ir kā labs palīgs un labs skolotājs.

Vēl no lielāka svara labs materiāls ir gara darbiniekam. Kad zinātnieks kādu problēmu risinot un apstrādājot savāc daudz laba materiāla, tad materiāls palīdz problēmu atrisināt un vispusīgi apgaismot.

Labs materiāls nāk it kā pats ar saviem padomiem un savu loģiku. Viņš māca un skolo.

Ar vārdu: pie darba prasmes un veiksmes katrā ziņā pieder laba materiāla izvēle.

Piektā nodaļa.

Darba ētika.

A. Slinkums.

Ievads.

Slinkums pieder pie negatīvām ētiskām īpašībām, t. i. pie cilvēka netikumiem.

Šo negatīvo ētisko parādību pasaulē slinkums ieņem ļoti redzamu vietu. Slinkums ir, tā sakot, netikumu lielvalsts, ja dažādus tikumus un netikumus salīdzinātu ar lielām un mazām valstīm.

Latvju tautā ir spilgts darba tikums. Darba ideālu un čaklumu tauta tur augstu. Ar slinkumu tautas ētiskā apziņa ved asu un nesaudzīgu cīņu. Viņa pret to lieto visus savus asākos cīņas līdzekļus: visus zobgalības un nicinājuma veidus: irōniju, satīru, sarkasmu, resp. piezobojumu, izsmieklu, nicinājumu, karikatūru u. c.

Tāpat pret slinkumu tauta vērs savus brīdinājumus, pamācības, skubinājumus, rājienus, nosodījumus.

Plašs ir slinkuma ļaunums, tāpat plašs un vispusīgs ir tautas gudrības arsenāls cīņā pret slinkumu.

I Slinkums — plaši izplatīts netikums.

- „Est grib visi, strādāt maz.“ BFK. 152.
 „Pie ēšanas daudz, pie darba maz.“ BFK. 71.
 „Edēju par daudz, strādnieku par maz.“ BFK. 152.
 „Edēju daudz, strādnieku maz.“ BFK. 71.
 „Pie ēšanas visi, pie darba neviens.“ BFK. 57, 3.
 „Edēju daudz, dzērēju daudz — strādātāju vien maz.“ I.
 „Edēju, dzērēju daudz — strādātāju maz.“ BFK. 111.
 „Kad tas ozols pie zemes gul, tad ikkatrs grib skaidas lasīt.“ Manc. Post. II, 263.

Vispirms tautas gudriba pakavējas pie tās patiesības, ka slinkums ir cilvēkos plaši izplatīta parādība. To liecina, starp citu, augšā atzīmētie sakāmvārdi.

Tikai nav jādomā, ka šī parādība ir latvju tautas nacionālā īpašība un netikums. Nē. Tas ir vispārcilvēcisks netikums ar dziļām saknēm vispārējā cilvēka dabā.

Ka tas tiešām tā, to liecina, starp citu, etnografi un sociologi, kas pētījuši pirmatnējās un mežoņu tautas. Tā piem. H. Spensers savā „Socioloģijā“, sakarā ar pirmatnējā cilvēka dabas iztīrājumu, raksta:

„Austrāliešus apraksta kā tādus, kas nav spējīgi izpildīt nekādu daudz maz neatlaidīgāku darbu, ja par šo darbu atlīdzība gūstama tikai pēc kāda laika un ne tūlīt.“

Hotentoti ir „visslinkākā tauta pasaulē“; bet par bušmeņiem mums stāsta, ka pie viņiem „vienmēr ir vai nu dzīres, vai arī bads“.

Par Indijas vietējiem iemītniekiem todasiem lasām, ka tie „bezrūpīgi un slinki“; par billiem — ka viņi „nīst un nicina darbu“ un labāk ir ar mieru badā mirt kā strādāt; bet par santoliem lasām, ka viņiem „nav seno kalnu tautu nepārvaramā slinkuma“.

„Runājot par Ziemeļāzijas tautām, jāteic, ka ķirģizus var ieskatīt par slinkuma paraugu. Amerikā sastopamies ar to parādību, ka neviens no turienes pirmdzimto tautām neizrāda nekādas tieksmes ar rūpniecību nodarboties, ja nespiež tos ar varu. Ziemeļdabas indiāņi, ja viņiem nem iespēju ar medniecību nodarboties, tad tie neķeras klāt nekādam citam darbam, bet aiziet bojā un iznīkst.“*)

*) H. Spenser. „The Principles of Sociology“. Vol. I § 34.

Šie dati par pirmatnējām, resp. maz kultūrāli attīstītām tautām no svara tanī ziņā, ka viņi labi demonstrē jeb parāda cilvēka pirmatnējo dabu, ar viņā dziļi iemītošām īpašībām.

Kultūras tautām šī pirmatnējā cilvēka īpatnība ir kaut cik mīkstināta un pārveidota cīnoties un veidojot savu kultūras dzīvi ar darba palīdzību.

Arī latvju tautas kultūras dzīve ir jau gadu tūkstošiem veca, tāpēc šī vispārējā cilvēkdabas kūtrība ir lielā mērā pārvarēta, bet taču ne pavisam izravēta. Gadu simteņi un pat tūkstoši nevar iznīcināt to, ko cilvēka dabā ir rakstījuši gadu miljoni.

Latvju tauta jau gadu simteņiem ir augstu stādījusi darba tikumus un šo tikumu slavu, bet — tomēr — līdās šim tikumam, kā smagas pagātnes važas ir vilcīes arī slinkums, šis vispārējais cilvēkdabā dziļi gulošais netikums.

Bet ar viņu tautas ētiskā apziņa ved asu un nesaudzīgu cīņu.

II Sliņķa attiecības pret darbu.

1. Sliņķis bēg no darba cik varēdams.

„Bēg no darba, kā kaķis no uguns.“

BFK. 190.

„Bēg no darba, kā no uguns.“ BFK. 52, 88.

„Baidās, kā acis no darba.“ BFK. 71.

„Drīzāk iemācīsi zirgu smieties, nekā sliņķi strādāt.“ BFK. 256.

„Bēg no darba, kā žīds no krusta.“

BFK. 1219.

Pirmais, ko katrs sliņķis cenšas darīt, ir tas: cik vien iespējams no katra jēdzīga un lietderīga darba izvairīties.

Nepieciešamo darāmo darbu sliņķis, cik vien iespējams un kur vien spējams, uzvel citam. Viņš aizmirst savus pienākumus pret citiem, labāk aprok savu sirdsapziņu un, ja vien var, izvairās no darba grūtībām.

„Aiz kalniņa kavējos,

Gaidu sauli noejoj;

Kad pāriešu sētiņā,

Sūtīs māte govu slaukt.“ (6905.)

„Bez darbiņa ganos gāju,

Bez darbiņa sētiņā.

Saciņ' mana vīra māte:

Ak tu liela miega pūce!“ (6906.)

Arī slinkošanas kauna un netikuma apziņa sliņķi no viņa laiskuma neattur.

„Tīri rudzi, grūtas dzirnas,
Bēga mana malējiņa.
Ne tā mana darba bēga,
Bēga sava netikuma.“ (8238.)
„Eim' kalnāi, eim' lejāi,
Lētumiņu meklēdama;
Mana paša netikums
Līdzā vien vazājās.“ (6907.)

Par šo principu vēl runā šāds tautas anekdots:

„Dzīvoja reiz kāds slinks kalps. Nonāca tik tālu, ka tam nebija vairs ko ēst. Kalps nolēma otrā rītā agri celties un iet pie darba.

Rīts pienāca miglains, auksts. Kalps uzcēlās, paskatījās pa logu — sajoza vēderu, likās gultā un pats savu tukšo vēderu mierināja: „Guli, vēderiņ, blakus mugurai — šodien vējš!“ („Latvju tautas anekdotes“ P. Birkerta sakopojumā. I. sēj. 369. lp.)

2. Slinku pie darba var dabūt tikai ar spaidu.

„Sliņķis strādā tikai tad, kad viņu dzen.“
BFK. 150.

„Sliņķis pie darba ar kāsi velkams un ar
kruķi stumjams.“ BFK. 57.

„Jādzen, kā vadzīs sienā.“ BFK. 50.

„Ar kāsi velkams, ar kruķi stumjams.“
BFK. 68.

Ne vienmēr sliņķis var no darbiem pavisam izvairīties. Allaž vien arī sliņķim jāpieliek roka pie darba. Bet tas notiek parasti tikai ar šādu vai tādu spaidu. Tauta šādu piespiedu atzīmē ļoti atjautīgi un gleznaini: „ar kāsi velkams, ar kruķi stumjams.“

Bet kādi spaidi tad var sliņķi piespiest strādāt?

Vislielākais spaidis ir sliņķa paša vēders jeb bads. Ja sliņķi nespiešu bads, tad viņš tik viegli rokas pie darba vis neliktu.

Šī bada pātaga var parādīties arī indirekti, piem. saimnieka pavēlē un sūtījumā. Ja sliņķis šiem sūtījumiem un pavēlēm neklausā, tad to var atlaist no darba, un tad saimnieka vietā stājas visvarenais bads ar savu pātagu. Un tā ir gandrīz vai visspēcīga, jo katram cilvēkam dzīvība tomēr ir tā

vismīļākā. Tāpēc arī sliņķis beidzot izvēlas labāk viņam nepatīkamo darbu, kā bada nāvi.

Badam līdzīgs spajds ir arī — aukstums. Tauta teic:
„Aukstums sliņķi ārstē.“ BFK. 52, 51.

Tas nozīmē tikdaudz, ka sliņķim vajaga ko ģērbties, tam vajaga arī siltas pajumtes, kur dzīvot, bet par velti visu to neviens nedod. Viss tas ir jānopelna ar darbu, tā tad — jāstrādā.

Vēl kā līdzeklis pret slinkumu ir — rīkstes un pātaga. Tiesa — tas ir nekultūrāls līdzeklis, bet slinkums arī nav kultūru nesošs. Un — „maisū nevar šūt ar zīda pavedieniem“. Ko lai piem. dara tēvs vai māte ar kūtru bērnu, kam vārdi un mudinājumi nelīdz? Saprotama lieta, ka jālieto „stiprāki“ līdzekļi. Tas pats reizēm jādara darbīgam vīram ar slinku sievu.

„Muižā gāju sievas ņemt,
Purvā gāju rīkstes griest;
Kuŗa darba nemācēja,
Gan rīkstīte pamācīja.“ (11335.)

„Celies agri, bāleniņi,
Pievij gaŗi pātdziņū,
Jaunu veda, bet jau slinkū
Brālīšame līgaviņū.“ (21960.)

„Aiz ko mani vīriņš kūla
Ziemassvētku vakarā?
Vai es, šķelmi, nesavērpū
Div' mārciņas pakuliņū?“ (26824.)

Reizēm pret sliņķi jālieto arī morālisks spajds:

„Ko nu lāpi slinkumu!“ BFK. 1200.

„Kaunies sava slinkuma!“ BFK. 50.

Reizēm sliņķim var līdzēt arī pamācība un prātīgi aizrādījumi.

„Laiska saka gulēdama:
Man Dieviņis nepalīdz.
Celies, laiska, strādā darbu,
Gan Dieviņis palīdzēs.“ (6689. 1. var.)

Dažreiz uz slinkumu kādu iedarbi var atstāt arī — piemērs.

„Ej, sliņķīt, pie bitītes,
Mācies bites tikumiņū:
Ne tai kunga, ne stārasta,
Saldu medu salasot.“ (30314.)

Ar vārdu sakot, cīņā ar slinkumu ir jālietā šādi vai tādi spaidi: fiziski vai morāliski. Slinkums ir nekustība, kuŗu vajaga kustināt: kustināt ar šādu vai tādu spēku.

Viens no stiprākiem spaidiem, kas slinkumu var ārstēt ir — bads. To raksturo šāds tautas anekdots:

„Kādam saimniekam bijusi briesmīgi slinka meita, tādēļ tēvs to nav izprecinājis. Kāds cits saimnieka dēls gribējis to ar visu varu precēt. Tēvs atbildējis, ka viņa esot ļoti slinka, viņš negribot redzēt šā nelaimi, un vīram būšot sieva jāpeŗ. Puišis teicis, lai tik šim dodot, viņam esot tādas zāles, kas izmācot bez pēršanas ar labu — ar labu vien. Nu, kad ar labu, tēvs devis arī.

Tas pārvedis sievu mājās. Pirmā nedelē sieva vēl strādājusi, bet otrā nedelē sākusī slinkot.

Vīrs neko nav teicis. Viņš aizgājis ar saimi sienu pļaut. Izpļāvušies līdz brokastīm, pārnākuši mājās, bet sieva ne brokastis vārījusi, ne istabas slaucījusi, tik gulējusi gultā un stāpījusi kaulus.

Vīrs neteicis nekā, paēduši, ko dabūjuši, bet prom ejot vīrs aizslēdzis visas durvis cieti un paņēmis visas atslēgas līdzī. Pusdienā viņš darījis tāpat un arī vakarā. Tā pirmo dienu sieva pavadījusi neēdusi.

Otrā rītā vīrs ar saimi pārnācis brokastot. Sieva skrējusi pretīm un saukusi: „Vīriņ, vīriņ, es izslaucīju pusistabu.“ — „Labi, labi,“ vīrs teicis un iedevis pusbloķiņu zupas un pusšķēlīti maizes un aizgājis.

Otrā rītā sieva bijusi izslaucījusi visu istabu, tādēļ vīrs iedevis veselu bloķiņu zupas un šķēlīti maizes.

Trešā rītā sieva uzcēlusies agri, izslaukusi govīs, izvadījusi ganu, uzkūrusi uguni un uzlikusi grāpīti, tad aizskrējusi pie vīra uz sienu pļavu un saukusi: „Vīriņ, vīriņ, grāpīts uz uguns, nāci ielikt vārāmo!“

Vīrs pasmīnējis un teicis: „Kad jau paspēji uzpravīt grāpīti, tad ieliksi arī vārāmo! Še, te būs atslēgas. Esi arvien tik čakla, tad būs labi.“ Sieva paņēmusī atslēgas un bijusi uz priekšu labākā saimiece visā pasaulē.

Reiz atnācis sievas tēvs un prasījis, kā nu slinķei labi ejot? Vīrs nobāris sievas tēvu un teicis: „Mana sieva vislabākā un čaklākā visā pasaulē.

Bads māca strādāt. Tā arī es savai sievai nedeļu atslēgas, kad slinkoņa, bet līdz sāka strādāt, atdevu visas!“

Tēvs un vīrs bija priecīgi par labām zālēm, kas sliņķi izārstējušas.“ („Latv. tautas anekdotes“ P. Birkerta sakopojumā. I. sēj. 234.—235. lp.)

3. Ja darbam nevar izvairīties, tad sliņķis vilcinās cik spēdams.

„Sliņķis gaida gaiļa dziedāšanu.“

BFK. 237.

„Tas man rīt, tas parīt, šodien nekas.“

L. T. A. I, 441.

Ja nu pie darba tomēr ir jāiet un izvairīšanās nav iespējama, tad sliņķis izvēlas iespējami pēdējo momentu. Sak', varbūt, varbūt notiek kāds brīnums, un darbs paiet garām...

Bet ja tāds brīnums nenotiek un darāmais darbs nav novēršams un izbēgams, tad sliņķis vilcinās, cik vien viņam atļauj kaut kādi taisnības iemesli: vai nu šādi gaiļi, vai tādi.

Čakls cilvēks dara otrādi: ja darbs tā kā tā ir jāpadara, tad labāki sākt to ātrāki, ātrāki padarīt, ātrāki izpildīt savus pienākumus, ātrāki kļūt brīvam un baudīt padarītā darba prieku un atpūtu.

Sliņķis pretēji: viņš labāk bauda „atpūtas“ saldumus pirms darba, gudrodams, ka labs ir tas, kas jau rokā. Un kaut arī vilcināšanās sliņķim maksātu vēlāk vairāk pūļu un nepatīkšanu, viņš tomēr šo upuri ir ar mieru nest acumirkliġo laiskumbrižu labad.

Šo principu raksturo un nosoda arī daudzi tautas anekdoti. Te kāds piemērs:

„Vīrs raidījis sievu uz lauka linus plūkt, jo esot jau plūcami.

Sieva aizgājusi uz lauka, apskatījusies visapkārt un noteikusi: „Pāri redz, cauri tikšu! Šodien būs, rīt nekā,“ — un likusies turpat lauka malā gulēt.

Otrā dienā tas pats.

Trešā dienā vīrs gājis raudzīt, ko sieva pa tām divām padarījusi, bet atradis sievu guļam.

Vīrs sācis rāt sievu, bet tā taisnojusies, teikdama, ka tiklīdz viņa atnākot uz lauku, kāds putniņš sākot dziedāt: „Pāri redz, cauri tiks; šodien būs — rīt nekā!“ Un viņai tūlī jāaizmiegot.

Vīrs vairāk arī nekā neteicis, bet stājies pats pie linu plūkšanas.“ („Latvju tautas anekdotes“ P. Birkerta sakopojumā. I. sēj. 229. lp.)

Par to pašu runā vēl daudzi citi anekdoti.

4. Kā sliņķis iet pie darba.

„Velkas kā ute uz tiesu.“	BFK. 386.
„Velkas pie darba kā vēzis.“	BFK. 71.
„Aiziet kā pēc nāves.“	BFK. 88.
„Velkas kā uz nāvi.“	BFK. 995.
„Velkas, kā muižas zirgs uz darbu.“	BFK. 71.
„Nevar kā nāvi sagaidīt.“	BFK. 995.

Ja izvairīšanās no darba kļūst neiespējama, un ja ar visu vilcināšanos tomēr pēdējais moments ir pienācis, tad sliņķis sāk kustēties.

Šādu sliņķa iešanu pie darba var novērot, piem., uz laukiem zemnieku mājās. Darbs ir steidzams, piem., siena laikā. Siens sauss, bet nāk lietus. Saimnieks sūta puisī zirgu jūgt, bet tas iet tikko kājas vilkdams, lēni, lēni. Lēni, lēni iejūdz zirgu un lēni, lēni brauc uz pļavu. Kamēr sliņķis ir izčomājies, tikām lietus padebess jau uznācis, un sausais siens salīst. No svāra ir katra darba minūte, bet sliņķis velkas kā vēzis.

Steidzamos darbos tāda gatavošanās darāmam darbam nāk par postu. Viņa var nest un arī nes lielus zaudējumus.

5. Kā sliņķis strādā.

„Iet kā nāve.“	BFK. 995.
„Velkas kā vēzis (v. mēris).“	BFK. 50.
„Iet kā sapīta vista.“	BFK. 995.
„Tiņājas kā gailis pa pakulām.“	BFK. 1211.
„Strādā kā aizmidzis.“	BFK. 1178.
„Ar cimdiem govīs slauc, ar sekumiem pienu ēd.“	BFK. 1219.

Ja nu sliņķis arī darbam pieķeras, tad viņa darbs ir negribētāja darbs. Labi un sekmīgi var strādāt tikai tāds cilvēks, kas strādā ar prieku un patiku, ar sava darba interesi. Sliņķim tādas darba patikas un intereses nav, un tāpēc viņa darbs gauss, nevižīgs, lēns, kūtrs. Sliņķis darbā nepiespiedīsies un sviedrus nenoslaucīs. Drīzāk otrādi: viņš vēl mētelī vai kažoku uzvilks mugurā.

„Puiši gāja siena pļaut,
Trīs kažoki mugurā;
Nenoplāva gaiļam nastas,
Ne kazai kumosīņa.“ (28706.)

Par sliņķa darbu vēl dod liecību šādi sakāmvārdū un parunu varianti:

- „Mokās kā vērsis ar sakām.“ BFK. 1210.
 „Sliņķis strādā ēnā, čakls saulē.“ BFK. 315.
 „Stīvs kā beņķis.“ BFK. 995.
 „Stāv kā miets.“ BFK. 1211.
 „Puisis kā miets, bet darbā kā diegs.“ BFK. 1177.
 „Strādā it kā desmit dienas nebūtu ēdis.“ BFK. 75
 „Strādā kā sliņķis.“ BFK. 674.
 „Strādā kā neēdis (slinki, gausi).“ BFK. 50.
 „Nolokās tik gar stūriem.“ BFK. 50.
 „Iet soļus skaitīdams.“ 2.
 „Iet kā sasalis.“ 2.
 „Velkas kā gliemezis.“ BFK. 50.
 „Iet kā pēc nāves.“ BFK. 185.
 „Kopjas kā kalpa sieva.“ BFK. 1210.
 „Staigā kā uz vistas kājām.“ BFK. 1210.
 „Mokās kā govš ar sakām.“ BFK. 1211.
 „Vilka kauls mugurā.“ BFK. 995.
 Sliņķa darbu tauta ar humoru kritizē šādā anekdotā:
 „Kāds saimnieks paņem čigānu sienu pļaut. Čigāns pļauj kādas pāra stundas un nāk uz māju.
 Saimnieks prasa, kādēļ tas nepļaujot?
 „Čigāns atbild: „Nekas, saimniek, pa dienu tie „aren-dangi“ iet rūkdami apkārt, ka tīri baiļes metas! Tagad tu labāk dod sviestu paēst, nāks vakars, tad iešu pļaut.
 Nāk vakars, čigāns aiziet pļaut, bet nav ne pusstundu pļāvis, kad nāk jau mājā.
 Satiek saimnieku. Saimnieks prasa, kādēļ šis atkal nepļaujot?
 Čigāns atbild: „Pļautu jau, pļautu, bet ka tie bišarangi tā kož visās malās, ka ne pļaut, ne gaiņāties; es labāk guļu, nekā pļauju!“ (Uzrakstījusi Eļļuku Vilma, no Lielzalves pag. BFK. manuskripts.)

6. Sliņķa darbs ir nesekmīgs.

„Malu, malu visu rītu,
 Suņam putras nesamalu;
 Būt' suņam samaluse,
 Būtu pate paēduse.“ (8106.)
 „Visas dienas darbu suns uz astes
 var aiznest.“ BFK. 1219.

Pirmais, kas raksturo sliņķa darbu, ir — šī darba nesekmība. Ar slinku roku darīts darbs nekurp neiet. Sliņķis kustas lēni, bet viņa darbs kustas vēl lēnāki.

„Tikušas māmiņas
Meitiņu ņēma;
Vienu krekla piedorkni
Mēnešus šuva.“ (21955.)
„Malu, malu visu rītu,
Sūnam putras nesamalu,
Ne sūnam, ne kaķam,
Ne pašai malējai.“ (8109.)

Tādas gleznas sniedz tautas dzeja par slinka darbinieka darbu.

Darba loģika ir tāda, ka katrs darbs prasa zināmu spēku un laika patēriņu. Un jo vairāk savam darbam darītājs šī spēka atdod, jo darbs ātrāki virzās uz priekšu un sniedz labākus rezultātus.

Bet sliņķis darbam dod cik vien iespējams maz no saviem spēka krājumiem. Samērā ar šo spēku patēriņu ir arī darba sekas: jo mazāk dod darbam sava spēka, jo mazāk tas dod savas sekmes.

Tāda ir darba gaitas loģika jeb nenovēršamā gaita.

Par šo pašu principu vēl runā šādas dainas: 6807., 6926., 6927., 7284. 2. var.

7. Sliņķa darbs ir paviršs un neglīts.

„Slinks vīriņš artu gāja
Ar to slinku kumeliņu.
Pasviluši mieži auga
Slinka vīra tīrumā.“ (28147.)

Kārtīgam un čaklam cilvēkam darbs ir pienākums un mērķis. Tāpēc viņš arī cenšas šo savu pienākumu izpildīt pēc iespējas labi. Ja tas viņam izdodas, tad pašam prieks par labi padarīto darbu. Čaklam un strādīgam zemniekam ir prieks par labi nostrādāto un apsēto tīrumu. Kad viss ir iespējami rūpīgi nostrādāts, noecēts un novelts, tad viņš vēl pārstaigā tīrumus un gan ar kāju samīn atlikušos lielos gruntus, gan tos ar spieķi sadur un sadauza, bet laukam vajaga būt kārtīgam un glītam.

Tāpat tas ir ar katru citu kārtīgu un čaklu amatnieku: viņš kārtīgi nostrādā savu darbu, un pats par to nopriecājas.

Ar sliņķi tas ir pavisam citādi. Viņam darbs nav mērķis, nav pienākums. Viņam darbs nav arī prieks. Sliņķa lozungs ir cits: strādāt darbu, cik glēvi un viegli vien iespē-

jams. Lai darba ražojums iznāktu kāds iznākdams, kad tikai nav jāpiespiež kauls un jālej sviedri.

Bet ar darba produktu ir tāpat, kā ar kādu pērkamo preci: par lētu cenu slikta prece, tāpat ar paviršu darbu paviršs un neglīts darba ražojums.

„Smiekla lieta, kauna lieta,
Smilga auga tīrumā.
Tā, bāliņ, tava vaina,
Ka tu smalki neecēji.“ (28148.)

„No tālienes es pazinu
Slinka puīša plāvumiņu:
Baltajam(i) ābolam
Gali vien nokapāti.“ (28671.)

„Pļaviņā vien pazinu
Laisku tautu plāvumiņu:
Bij nopļauts, bij sakasts,
Ziedēt zied dābuliņš.“ (28705.)

Ar vārdu sakot:

„Sliņķim sliņķa darbs.“ BFK. 315.

III Sliņķa pazīmes un raksturīpatnības.

1. Ēšanas un darba griba tautas salīdzinājumā.

„Pie ēšanas visi, pie darba neviens.“
BFK. 152, 52.
„Ēst grib visi, bet ne strādāt.“ BFK. 71.
„Ēst lēti, pelnīt grūti.“ BFK. 52, 66.
„Ēst grib, strādāt negrib.“ BFK. 71.

Katrai cilvēka darbībai pamatā ir kāds motīvs jeb dzenulis. Šis dzenulis parasti nosaka arī darba raksturu. Kad dzenulis ir spēcīgs un varens, tad arī attiecīgā darbība ir strauja un spēcīgi tiecas pretī savai izpildei.

Galvenie cilvēka darbību dzenuļi ir viņa iedzimtās vajadzības un dziņas. Pie tādām dziņām pieder arī ēšanas dziņa, kas ir īstā dzīvības balss un tāpēc arī ļoti spēcīga un varena.

Līdzās ēšanas jeb barības instinktā ir arī kustības instinkts ar rotaļas, veidošanas un darba dziņām kā atzarojumiem. Tikai šiem dažādiem kustības instinkta atzarojumiem

nav tā spēka, kas barības instinktam. Un ja šīs dziņas arī salīdzina, tad tiek redzams, cik nesamērojami stiprākas ir barības dziņas par kustības un darba dziņām. Pēc barības tiecas katrs, pēc darba nebūt nē.

Bet kad dabas dotās dziņas tiek nesamērīgi vai nu pastiprinātas vai vājinātas, tad dabūjam dažādus netikumus. Tāds ir arī slinkums, kā vājināta darba dziņa un kārumniecība, kā pastiprināta barības dziņa. Un jo lielāks ir šo dziņu nesamērs, jo tas ir uzkrītošāki.

„Šādi tādi klinklāviņi
Izdzer manu alutiņu;
Kad jāiet druviņā,
Nav neviena klinklāviņa.“ (28833.)

Tāpēc tautas gudrība pa daļai nikni, pa daļai zobgalīgi jautā:

„Ēšana paliek ēšana, bet kā būs ar strādāšanu?“ BFK. 152.

„Sūri, sūri, grūti, grūti
Kukulīti ritināt;
Nava sūri, nava grūti
Kukulīti lupināt.“ (8224.)

2. Sliņķis pie darba un pie ēšanas.

„Pie darba kā redzi, pie ēdiena kā sadedzis.“ BFK. 140, 149.

„Pie darba kā sists, pie ēdiena kā likts.“ BFK. 206.

„Pie ēdiena kā blusa, pie darba — kā uts.“ BFK. 52.

„Pirmais pie ēdiena, beidzamais pie darba.“ BFK. 52.

„Strādā kā ar karoti, ēd kā ar pavārnīcu.“ Altm.

Barības un darba dziņas samēru vēl jo spilgtāki raksturo sliņķa izturēšanās pret darbu un pret ēšanu. Saprotama lieta, ka sliņķis tāpat ir cilvēks, kā visi citi, tikai ar to starpību, ka viņam dabas dziņu samērs ir citāds kā čaklam un darbīgam. Sliņķim kustības un sevišķi darbības dziņas ir daudz vājākas, kā darbīgam un čaklam cilvēkam, bet viņa barības dziņas ir vai nu tādas pat kā citiem, vai vēl krasākas.

Tauta sliņķi raksturo kā lielāku ēdāju, kā tādu, kas uzkrītoši čakls pie ēšanas.

Vai nu sliņķim tiešām lielāks apetīts kā čaklajam, te ne-nemamies spriest. Varbūt tauta šo sliņķa īpašību pasvītro, salīdzinot ar viņa vājo darba tieksmi?

Bez tam vēl te izpaužas ētiskā un taisnības apziņa: sliņķis mazāk pūlas un strādā, bet ēst ēd tikpat un vairāk, kā kārtīgs un čakls darba strādnieks. Tas tautai šķiet netaisni attiecībā pret šo čaklo darba darītāju un nepelnīta „alga“ sliņķim.

Par sliņķa ēšanas čaklumu vēl runā šādi tautas sakām-vārdu un parunu varianti:

„Pirmais pie bļodas, beidzamais pie darba.“ BFK. 185.

„Pie azaida pirmais, pie darba pēdējais.“ BFK. 160.

„No darba bēg, pie ēdiena skrej.“ BFK. 206.

„Pie ēšanas svārkus nost, pie darba atkal mugurā.“ BFK. 521.

„Pie darba salst, pie ēšanas svīst.“ BFK. 237.

„Strādā kā gailis, ēd kā zirgs.“ BFK. 50, 53, 66.

„Ēd kā lācis — strādā kā gailis.“ BFK. 395.

„Ēd kā vērsis, strādā kā gailis.“ BFK. 303.

„Ēd kā zirgs, strādā kā zvirbulis.“ BFK. 161.

„Gausi pie darba, ātri pie ēšanas.“ BFK. 124.

„Kas pirmais pie ēšanas, tas pēdējais pie darba.“ BFK. 72.

To pašu tautas domu par sliņķi apstiprina arī daudzas dainas:

„Kad es gāju riju kult,

Kur mazais sprigulīts?

Kad es gāju putras ēst,

Kur lielā karitiņa?“ (28754.)

„Dziržu ārdus klauzīnot,

Liedu salmu gubenē;

Dzirž' kanniņu klauzīnot,

Sēstos galda galiņai.“ (28808.)

„Kad es gāju rijas kult, —

Kur mazais sprigulīts?

Kad es gāju al's iedzert, —

Kur lielā malcenīca?“ (28815.)

Bez tam vēl tauta raksturo sliņķus kā lielus kārumniekus:

„Sliņķim dažreiz arī plācenis sliktš.“ BFK. 206.

„Pušenieku slinki puiši

Vēlu jāja piegulā;

Izlaizij'ši kreima ķēnes,
Tad tik jāja piegulā.“ (30158.)

Tikai tad, kad viņu aiz slinkuma bads sāk vajāt, tam jābūt mierā arī bez kārumiem.

„Slinkam arī garoza salda.“ BFK. 266.

Arī nekaunīgāks slinķis ir par darbīgo cilvēku. Darbīgais cilvēks allaž kaunas ēst savu nopelnīto maizes gabaliņu, kamēr slinķis lien un droši ēd un dzer pie galdā arī tad, kad tas nemaz nav pelnījis.

„Šādi tādi klinklāviņi
Izdzer manu alutiņu.
Kur tie mani paša bērni,
Miežu vārpu lasītāji?“ (28834.)

Tā tad „klinklāviņi“ jau ēd un dzer, kamēr īsti darba darītāji vai nu vēl nav ieradušies, vai arī kaunas pie galdā sēsties.

Bet slinķis māk ne tikai čakli, bet arī gausi ēst: sevišķi tad, ja pēc ēšanas jāiet atkal pie darba. Tad slinķis ēd laiku vilkdams.

„Ēd kā garā diena.“ BFK. 386.

3. Slinķis un gulēšana.

„Guļ kā malkas pagale.“ BFK. 1162.
„Slinķi no migas grūti izkustināt.“ BFK. 237.
„Slinka meita svārstās pa gultu.“ BFK. 124.
„Guļ kā lācis migā.“ BFK. 94.
„Guļ kājas, rokas izstiepis.“

Manc. Post. III, 189.

Līdzās ēšanas „talantam“ pēc tautas domām slinķim vēl piemīt gulēšanas jeb miega „talants“. Šis slinķa miega „talants“ izpaužas gan tieksmē uz gulēšanu strādājot, resp. snaudulībā, gan cietā un smagā miegā, gan izcelšanās grūtībās no rītiem, gan arī gulēšanā kā īpašā baudā.

Bez augšā atzīmētiem sakāmvardiem un parunām tauta par šo slinķa īpašību runā vēl šādos variantos:

„Kas guļ, tas slinko.“ BFK. 53, 154.
„Slinkuš iemidzina miegs.“ BFK. 124.
„Guļ kā cūka midzenī.“ BFK. 386.
„Tas guļ kā cūka midzenē.“ Lautenb.
„Strādā, kamēr apguļas.“ BFK. 71.
„Slinķis vēlu ceļas.“ BFK. 321.
„Guļot maizi necep.“ BFK. 52.

„Gulošs suns kaki neķer.“ BFK. 52.

„Gulēdams aizkrāsnē darbu nepadarīsi.“ BFK. 139.

„Durvis grozās (v. vārstās) eņģēs, un sliekšis savā gultā.“ BFK. 163.

Līdzīgas domas tauta izteic arī savās dziesmās. Lielus gulētājus un gulētājas raksturo piem. šādas dainas:

„Visapkārt gaiļi dzied,
Visur zeme ligojās;
Manis māte nevarēja
No miedziņa modināt.“ (6812.)
„Gulēt iešu, ne pie darba,
Lai ļautiņi nicinā:
Lai man valas bāliņos
Visu miegu izgulēt.“ (6722.)

Kad gailis nelauj gulēt, tad gailim vajaga atriebt un pat kaklu noraut.

„Vistiņai auzas devu,
Gailim auzu sēnaliņas,
Kam tas mani agri cēla,
Grūtās dzirnas ritināt.“ (6813.)
„Noraunam gailam galvu,
Samalam dzirnavās,
Kam tas mūs agri cēla
Pie grūtām dzirnavām.“ (6788.)

Zināms, gulēšanas, miega un snaudulības jautājums mūsu dainās ir jāuzņem kritiski, ievērojot vēsturiskos apstākļus, jo ilgu laiku mūsu tauta bija verdzināta tauta, kam nedeva pat dabiski vajadzīgās nakts atpūtas un miera. Tāpēc nav brīnums, ka miegs dienās mocīja allaž pašus čaklākos cilvēkus. Un tomēr: neskatoties uz visu to, tauta pret snauduliem izturas ar zobgalību, nievu, pat nicināšanu.

„Guli, guli, netiklīt,
Istabiņas dībenā;
Zirgi sili kļaudzināja,
Iemaviņas zvārdzināja.“ (6730.)
„Guli, guli, miega cūka,
Ja tad tevim miedziņš nāk;
Es neguļu, man nenāk,
Gaidu savu arājiņu.“ (6728.)

Tāpat slinka un guļava līgava nebauda nekādas cieņas:

„Līgaviņa, miega cūka,
Negaid' mani pārnākam;

Pats es savas kājas āvu,
Pats sev jūdzu kumeliņu.“ (26881.)

„Līgaviņa, miega cūka,
Nejūt mani pārnākot;
Ciema suņi, ciema gaiļi,
Tie jūt mani pārnākot.“ (26882.)

Vēl vairāk: laiska un gulava līgava ir vīra īstā nelaime.
„Ko, bāliņi, darīsim?

Abiem laiskas līgaviņas:
Kad jāiet maltuvē,
Abas gul vaidēdamas.“ (26863.)

Čaklais gulēšanā ir pretstats sliņķim. Viņam gulēšana nav mērķis, bet vienkārši līdzeklis sekmīgākai darba darīšanai.

„Gulēt ir man jāiet,
Rītā agri jāsačel;
Kviešu mālas man jāmal,
Astru sietu jāsiņā.“ (6726.)

Čaklajam vairāk prātā stāv darbs kā miega bauda.

„Kad darbs, tad nenāk ne miegs.“ BFK. 50.

Tāpat arī tautas dziesmas zin stāstīt, ka gudrai un čaklai meitai jautrs miegs.

„Māsiņ, tavu jautru miegu,
Tavu gudru padomiņu:
Sīki raksti grāmatā,
Vēl jo sīki pūriņā.“ (7722.)

4. Slinkums saistīts ar netirību.

„Smird no slinkuma.“ BFK. 94.

„Netīra kā cūka.“ BFK. 386.

„Tās jau no (v. aiz) slinkuma smird.“
BFK. 53, 124.

„Vārtās kā vepris paltī.“
Manc. Post. II., 315.

„Nerunā ar nemazgātu muti.“
Manc. Post. I., 146.

Ar slinkumu gandrīz vienmēr saistās arī netirība, jo cik gan būs to cilvēku, kas varēs sev algot kalpotāju baru, kas to lai apkoptu un uzturētu tirību. Pat ar visu apkalpotāju baru slinks cilvēks allaž būs netīrs, jo par savu tirību ir katram cilvēkam pašam jāgādā. Piem., algots kalps otram zobus neiztīrīs, ja pats zobu īpašnieks savu muti nekops. Tāpat tas ir arī ar citu savas miesas tirību.

„Es gribēju sievu ņemt,
Mute mella, nemazgāta;
Nu gribēju mazgāt iet,
Vārna pelci sajaukusi.“ (11128.)

Slinkas meitas galda virsu, ko var redzēt, gan nomazgā,
bet galda kājas, kas mazāk krīt acīs, atstāj nemazgātas.

„Kumelā sēdēdams,
Meitai godu nolūkoju:
Galdiņš balts nomazgāts,
Galdam kājas nemazgātas.“ (11232.)

Slinka sieva nemazgā savam vīram kreklu.

„Būtu mana līgaviņa,
Kāda mana māmuliņa,
Es nevilktu mēlu kreklu,
Ne dublainu kājas autu.“ (26832.)

„Es paliku pusvīrītis
Ar to slinku līgaviņu:
Jauna cauru cepurīte,
Melnš kreklītis mugurā.“ (26847.)

Čakla sieva, turpretī, ļābi apkopj savu vīru un pati priecājas par tīrību.

„Es savam arājam
Baltu kreklu izvelēju,
Lai tas man tā staigāja
Kā baltais teterīts.“ (27121.)

Par slinkumu un netīrību sk. arī pasaku „par diviem brāļiem“ (Latv. pasakas un teikas. P. Šmits. IX. 495.—496. lp.).

5. Slinkums un nekārtība.

„Slinkai meitai cauras zeķes.“ BFK. 154.

Nekārtība ir netīrības māsa. Kur jau netīrība, tur parasti arī nekārtība. Kur jau galdam nemazgātas kājas, tur arī neslaucīta un nepieņemta istaba.

„Vai, māmiņa, tavas meitas
Vakarēju gulējumu:
Krēsli, benķi necelēti,
Istabiņa neslaucīta,
Istabiņa neslaucīta,
Mēslu čupa pabenķē.“ (3305.)

Kur nemēzts stallis, tur arī nesukāts zirgs.

„Div' irbītes ceļu tek,
Sasukāti cekuliņi;
Kā nav kauna tev, brālīti,
Nesukāts kumeliņš.“ (29671.)

6. Kur māte dara meitas darbus, tur slinkas meitas.

„Piln' ustaba man meitiņu,
Pate slauku ustabiņu.“ (3319.)

Cilvēka dabu var pazīt ne tikai no viņa darbiem, izturēšanās, izskata, bet pat — no cilvēka tuvinieku rīcības un darbības.

Kur jaunas meitas mājā, bet māte dara dažādus mājas kopšanas darbus, tur meitas, bez šaubām, ir slinkas.

„Kur, māmiņa, tavas meitas,
Pate slauki istabiņu?
— Manas meitas kambarī,
Raksta zīda nēzdodziņu.
— Nava tiesa, tavas meitas
Vakarēju gūlumiņu.“ (3313.)

Ja govis slauc māte, bet ne meitas, tad tā ir tāda pat zīme, ka meitas ir slinkas.

„Nebūs man, nebūs man
Šai ciemā līgaviņas:
Pate māte govis slauca,
Pate ganus izvadīja.“ (11344.)

„Tāļu gāju sievas ņemtu,
Nāburgos laiskas meitas:
Pati māte govis slauca,
Pati ganus izvadīja.“ (11481.)

Tāpat tas ir tur, kur tēvi dara dēlu darbus.

Latvju tautas ētiskā apziņā tā ir ābeces patiesība, ka bērniem ir jāatvieglina vecāku nastas un jāpadara grūtākie darbi, lai vecāki, kam vecuma dēļ strādāt ir grūtāki, atpūšas. Bet ja bērni šo ētikas ābeci neievēro, tad tā par viņiem nav laža zīme. Un par visām lietām jau tā ir zīme — par bērnu slinkumu.

7. Čaklums dejā, slinkums darbā.

„Dancojot kā spolīte griežas, diezīn kā tie
darbi sviežas.“ BFK. 61.

„Uz danča kai nogš, uz dorba kai rogs.“
BFK. 1203.

Dejā vajaga veiklības un čaklas kustības tāpat kā darbā. Šķietas, ka tā, kas čakla un veikla var būt dejā, būs tikpat veikla arī darbā, bet... izrādās, ka īstenībā tā vis nav. Piedzīvojumi tautai mācījuši, ka šie čaklumi nesaskan. Taisni otrādi: čaklās un vieglās dejotājas ir kūtras darbos. Sevišķi šo patiesību apstiprina daudzās tautas dziesmas.

„Māku diet, māku lekt,
Māku puišus kaitināt;
Kad uzliku audeklīnu,
Appar gāju raudādama.“ (7332.)

„Dziedāt māku, dancot māku,
Siena pļaut vien nemāku;
Izstriķēju izkaptiņu,
Stāvu klāt raudādama.“ (945.)

„Ziņģēt māku, dancot māku,
Rijas kultī vien nemāku;
Kad jāieti rija kult,
Raud' galviņu saņēmuse.“ (946.)

Vēl šo patiesību apstiprina 947., 948., 942., 943., 944., 7972. Bez tam tautas gudrība taisni brīdina puišus izraudzīties sev līgavas dejā, tāpat brīdina arī no vieglām dejotājām, jo tās parasti ir slinkas.

„Raugat, puiši, kur raugat,
Dancī meitu neraugat:
Kuŗa māķ danci vest,
Tā ir laiska darbiņā.“ (12262.)

„Raugies, puisī, kur raugies,
Dancī meitu neraugies:
Kuŗa viegli danci veda,
Tā velķ grūši dzirnāviņas.“ (12263.)

Čaklas darbā ir mazāk veiklas dejā.

„E tev lūdzu, bāleliņ,
Dancī meitu nelūko:
Kuŗa viegli danci griež,
Tā ir kūtra darbiņā;
Kuŗa lēni danci griež,
Tā ir čakla darbiņā.“ (24079.)

Tiesa, deja ir kustība un darbs ir kustība, tikai dejas pamatā ir rotaļas instinkts, rotaļas dziņa, kamēr darba kustībām ir citi pamati. Tur vajadzīga piespiešanās, vairāk izturības un gribas spēka. Bet tās ir tādas lietas, kas sliņķim nemēdz būt.

Augšā minētam sakāmvārdam vēl šādi varianti:

„Meitiņa kā spolīte griežas, diezin kā pie darbiem spiežas.“ BFK. 324, 147.

8. Nedziedāšana kā slinkuma pazīme.

„Kas dziesmiņu nedziedāja,
Tas slinkuma lāpītājs;
Kuŗš puisītis čakli gāja,
Tas bij liels dziedātājs.“ (628. 1. var.)

Dziesmu tauta uzlūko kā vienu no pazīmēm, pēc kuŗām var spriest par cilvēka slinkumu vai čaklumu. Izrādās, ka dziesmu gars, dziedāšanas tieksme mēdz savienoties ar darbīgumu un čaklumu, kamēr nedziedāšana — ar slinkumu.

„Dziedātāje mātes meite
Dziedādame darbos gāje;
Kas ir slinka pagale
Strādē darbu palikuse.“ (613.)

„Snauduliņa, miegaliņa
Mana otra malējina,
Ne tā droši dzirnas vilka,
Ne dziedāt palīdzēja.“ (8217.)

„Es to savu rīta māli
Dziedādama sadziedāju;
Kas bij kāda netiklīte,
Raudādama saraudāja.“ (665. 2. var.)

Dziedāšana, kā čakluma pazīme, ir bijusi latviešiem tik pazīstama, ka meitas pat ar nolūku ir dziedājušas, lai viņas noturētu par čaklām.

„Skaisti dzied laiska meita
Krūmmalē sēdēdama,
Lai šķiet tautas čaklu meitu,
Druviņā nogājušu.“ (517.)

„Skaisti dzied ciema meita,
Lēni vilka dzirnaviņas;
Tā skaistā dziedāšana
Pieviļ manu bālēliņu.“ (688.)

Par nedziedāšanas un slinkuma sakaru runā arī daži sakāmvārdi, kas gan īstenībā ir no dainām atskaldījušies teieni.

„Kas dziesmiņu nedzied, tas slinkumu lāpa.“ BFK. 69.

„Dziesmiņas nedziedātājs ir slinkuma lāpītājs.“ BFK. 71.

Nav arī jābrīnās, ka dziesmu gars saistās ar čaklumu un nedziedāšanas — ar slinkumu. Cilvēks dzied tad, kad tas ir priecīgs, kad tam daudz dzīvības spēka. Bet tad viņam arī darbs var sekmēties.

Nedzied tas, kas labi nejūtas vai arī kam maz dabiskā spēka pārplūduma. Bet ja jau spēka maz vai nepietiekoši, tad arī uz darbu nav liela prieka.

Tā tad: tautas gudrībai, kas pēc dziedāšanas vai nedziedāšanas spriež par cilvēka slinkumu vai čaklumu, ir diezgan drošs un saprotams zinātnisks pamats.

9. Baltrocība kā slinkuma pazīme.

„Kam rociņas baltas, tam gosniņas vājas.“
BFK. 321.

Mūsu tautā senāk bija galvenā kārtā gandrīz vai vienīgi fiziska darba cilvēki. Bet fiziskā darbā čaklam būt ar smalkām baltām rokām ir tikpat kā neiespējami. Katram darbam ir jāpieliek roka, bet no grūta un nopietna darba tiek arī sastrādātas rokas. Tāpēc tauta arī pēc rokām gluži labi varēja spriest, kas ir darbīgs un čakls, kas bezdarbīgs un slinks.

Baltrocīši un pienrocīši bez šaubām bija slinki laudis, un puiši, kas meklēja sev darbīgas un čaklas līgavas, vairījās no baltrocītēm meitām.

„Neņemiet tās meitiņas,
Tās nav darba darītājas:
Baltas rokas, baltas kājas,
Melnā govu slaucenīte.“ (12169.)
„Kumelam baltas kājas,
Negribēja purā brist;
Līgaviņai baltas rokas,
Negribēja rijā iet.“ (22625.)

Mūsu darbīgie tēvi tādus baltrocus un baltroces nekad nav lāga ieredzējuši, jo viņi cienīja darbu, un darbs bija viņu tikums.

Tāpēc arī tautas zobojošā kritika šīs baltroces nekad ne-
taupa.

„Vai, brālīti, vai, brālīti,
 Kāda tava līgaviņa!
 Ar cimdiem(i) govis slauca,
 Ar dakšām(i) gultu taisa.“ (22580.)
 „Cūka, cūka, ne vedekla,
 Bāliņ, tava līgaviņa:
 Ar cimdiemi govis slauc,
 Ar dakšāmi vietu taisa.“ (22580. 7. var.)

10. Liela precēšanās kāre, kā slinkuma pazīme.

„Kad ieraugu kodaliņu:
 Urā, vilks, urā, vilks!
 Kad ieraugu jaunu puisi:
 Ak, tu Dievs, ak, tu Dievs!“ (6978.)

Slinkas meitas kāras uz precēšanos, tas diezgan labi saprotams: ja apprecēsies, tad liks vīram strādāt un maizi pelnīt, bet pašas varēs nodoties mīļajam slinkumam. Tas — pirmām kārtām.

Un otrkārt: ja prāts uz darbu nenesas, ja domas un spēki darbā nav jāpatērē, tad tiklab domas kā dziņas virzās uz citu pusi.

„Kul, māmiņa, ja tev tika,
 Trīsreiz mani dieniņā,
 Uz puisiem mans prātiņš,
 Ne uz villas ērkulīti.“ (6991.)
 „Māte deva baltu vilnu,
 Es pabāzu pasolē;
 Labāk gāju ar puikām
 Ripu sist dziediedā.“ (7002.)

Tā tad: slinkai meitai prātā ne vērpšana, bet puisi; ne darbs, bet ripu sišana ar puisiem vai citāda niekošanās un koķetēšana, kas varētu novest pie precēšanās.

„Māmuliņa kaktā sēd,
 Pakuliņas grečēdama;
 Meitas gul' gultiņā,
 Par puisiem plāpādama.“ (7001.)

Te tā pati parastā patiesība: slinkas meitas runā par puisiem un precēšanos, bet vecā māte strādā.

Čaklas meitas, turpretī, tāpēc mazāk kāras uz precēšanos, ka viņām prātus un spēkus paņem darbs, un precību domām paliek mazāk vietas.

Arī kautrīgākas ir čaklās un darbīgās meitas, kamēr slinkās ir aktīvākas un mazāk kautrīgas puīšu uzmeklēšanā.

„Pate viena tautu meita
Brālīšam taisijās.
Nejem, manu bāleliņi,
Ne labā pate nāca:
Sliņķe, gorķe, nate nāca,
Kas darbiņu nemācēja.“ (12212.)

11. Lielmutība — slinkuma pazīme.

„Slinkam liela mute.“ BFK. 57, 53.
„Mute līdz ausīm, darba neniēka.“ BFK. 1168.
„Mute līdz laidaram, bet darbs līdz karo-
rotei.“ BFK. 1213.
„Ar vārdiem pasaulē, ar darbiem aiz-
krāsne.“ BFK. 185.
„Ar muti visi māk zelta kalnus gāzt.“ BFK. 152.
„Kur daudz vārdu, tur maz darbu.“

Neviens sliņķis nav „viscaur“ sliņķis. Izrādās, ka pēc tautas novērojumiem, sliņķim ir tomēr ļoti čakla mēle. Ar muti, resp. mēli sliņķis ir vienmēr darbīgs un parasti dara lielas lietas. Tikai īstie darbi viņam nekurp neiet.

„Mēlīt' mana gan vizēja,
Bet nadziņi nevizēja;
Būt' nadziņi vizējuši,
Nebūt' kauna redzējusi.“ (6918.)

Pēc savas gudrības sliņķis šo rīcību ir pareizi aprēķinājis. Runāšana, solišana, taisīšanās — tās nav grūtas lietas. Tās var „strādāt“. Grūta ir īstā strādāšana. Bet ar runāšanu var radīt tādu illūziju, tādu iespaidu uz otru cilvēku, it kā strādāšana vai nu jau norisinās ar visu sparū, vai arī katrā ziņā norisināsies visā drīzumā.

Sliņķim ar runāšanu katrā ziņā izdodas uz kādu laiku savu slinkumu maskēt, un — arī tas ir panākums — viņam par labu.

Lai nu šā vai tā, bet lielmutība ir viena no sliņķa pazīmēm. Čakls strādā, bet nelielās un daudz nerunā.

„Ar muti sliņķis taisās daudz ko iesākt, bet nekā neiesāk.“ BFK. 152.

„Laiskam salda mēle.“ BFK. 111.

„Tik miksta mēle mutē kā sviests, un tik saldi vārdi kā medus.“ Manc. Post. 11., 44.

„Mute līdz ausīm, velkas kā vēzis.“ BFK. 1141.

12. Slinkums un kungošanas tieksme.

„Tu kungs, es kungs, kas darīs darbu?“

BFK. 53, 99.

„Es kungs, tu kungs, kas cūkas ganīs?“

BFK. 71.

„Kungi grib būt visi, kalps — neviens.“

BFK. 152.

„Visi kungi, kas strādās?“

BFK. 321.

Ar slinkumu visciešākā sakarā iet tā cilvēku tieksme, ko var nosaukt par kungošanas jeb „kungu būšanas“ tieksmi. Gandrīz vai visiem cilvēkiem tiktos būt par kungiem.

Bet ko tad cilvēks dara par, tā saukto, kungu ticis?

Mūsu tēvi kunga jēdzienu izveidoja, raugoties tanīs vācu kungos, kas par viņiem kungoja. Un ko šie kungi darīja? Kas viņus raksturo?

Atzīmēsim tikai trīs raksturīgākās kungu īpašības: 1) bagāta dzīve (materiālā ziņā), 2) nekā nedarišana, resp. brīvība no jebkāda ražīga darba pienākumiem un 3) citu cilvēku rīkošana, komandēšana, valdīšana par tiem.

Tauta ir novērojusi un novēro vēl šodien, ka pirmais, ko par kungu ticis (resp. bagāts ticis) cilvēks parasti dara, ir: viņš noliek pie malas savu darbu un nododas slinkošanai, nedarbiem, resp. dažādām rotaļām un izpriecai. Kā izņēmums te ir, saprotams, tie bagātie cilvēki, kas ir arī organizātori, saimnieki, veikalnieki un vispār aktīvi kāda lietderīga un sabiedrībai vajadzīga darba darītāji.

Šī bagātā cilvēka diezgan parastā atsvabināšanās no ikdienas darba pienākumiem, resp. slinkošana ir viens no motīviem, kāpēc visiem tā gribas būt par kungiem un baudīt vieglu dzīvi.

„Ja es būtu bagāts, es salmiņa no zemes neceltu,“ tā prāto dažs, grūtu darbu strādādams. Kad par kungu tiks, tad nebūs ne nastas jānes, ne cūkas jāgana, ne cits kāds zemnieka vai vienkārša strādnieka darbs jāstrādā.

Bet vērojot šo gandrīz vai vispārīgo kungošanas tieksmi, tautas gudrības ģenijs tad arī nāk pie slēdziena:

„Visi nevar kungi būt.“ BFK. 152.

Kāpēc?

Jo — kas tad darīs darbus?

Vēl par šo kungošanas tieksmi runā šādi sakāmvārdu varianti:

„Kliedz, kad darba nav, bet kad darbs ir, tad bēg.“

BFK. 265.

„Visi grib būt par kungiem, redzēs, kas tos darbus strādās!“ BFK. 50.

„Es kungs, tu kungs, kas kuli nesīs?“ BFK. 81, 57.

„Ja mēs visi pie galda sēdētum — kas tad mums uzliktu ēdienus?“ 3.

„Kungi vien grib visi būt, nezin, kur tie zemnieki būs.“

BFK. 149.

„Pārdod kungu un nopērc sulaini, tad nebūs pašam jāstrādā.“ BFK. 1221.

„Visi lieli kungi, bet kas cūkas ganīs?“ BFK. 1219.

13. Kritiskie un zobgalīgie sliņķa raksturojumi.

„Kad jālec kā blusai, tad labi, kad jāstrādā kā šķudrai, tad slikti.“ BFK. 57.

„Slinkam (v. sliņķim) nedēļā septiņas svētdienas.“ BFK. 350, 1148.

„Dienas zaglis, nakts arājs, mēnesnīcas ecētājs.“ (Par sliņķi.) BFK. 444.

„Ar vistām iet gulēt, ar cūkām ceļas augšā.“ BFK. 386.

„Slinkam zirgam bieža āda.“ BFK. 143.

„Zog Dievam dienas un kungam laiku.“ BFK. 266.

Bez jau atzīmētiem un motivētiem slinkuma un slinka cilvēka raksturojumiem tautā ir vēl vesela virkne dažādu īpatnēji kritisku sliņķa raksturojumu. Tie lielāko tiesu ir raksturojumi ar negatīvi vērtējošu un piezobojošu nokrāsu.

Telpu ekonomija neļauj katru no šīm tautas tezēm motivēt un interpretēt, tāpēc sniedzam viņas citu pēc citas tikai pašas tautas formulējumā.

„Slinka daba, bieža āda.“ BFK. 27, 127.

„Slinku jau var pie kājām pazīt.“ Stend.

„Sildās kā kaķis uz mūrīša.“ BFK. 94.

„Slinkam zirgam gaŗas verstis.“ BFK. 71.

„Kuŗa cūka dienā gul, tā naktī kasās.“ BFK. 149.

„Kas kait sliņķim saulīte negozēties.“ BFK. 112.

„Lāpa slinkumu, kā skroders bikses.“ BFK. 127.

„Tas no slinkuma nezin, ko dara.“ BFK. 124.

„Slaistās kā miets bez darba.“ BFK. 188.

„Slinkuma lāpītājs.“ BFK. 444.

„Izlaidies kā laiks.“ BFK. 88.

„Staigā kā dienas zaglis.“ BFK. 299, 1154.

„Blandās apkārt kā dienas zaglis.“ BFK. 386.

14. Nosodošie un nievājošie sliņķa raksturojumi.

„Ute nekad nesteidzas, kamēr savu mūžu nodzīvo.“ BFK. 318.

Bez kritikas ar viegli zobgalīgo novērtējumu ir vēl kritika ar smagi nosodošo, pat nicinošo un nievājošo novērtējumu un gala spriedumu.

Tautas ētiskā doma cīnā ar slinkumu pielieto abus šos kritikas veidus. Kur nelīdz viegla piezobojuma rīkstes, tur tauta cērt ar asu sarkasma, ar asu, smagu nosodoša nicinājuma un īgnuma pātagu.

Rupju maisu nevar šūt ar smalku zīdu. Un ja sliņķim, pēc tautas novērojuma un raksturojuma ir bieza āda, tad šī biežā āda arī sajūtīs tikai rupjas pātagas vai arī rupjas stibas cirtnus.

Šinī savā nosodošās kritikas darbā tauta lieto dažādus salīdzinājumus, kas sliņķi gan raksturo, gan arī novērtē un nosoda, resp. notiesā.

- „Slinks kā lācis.“ BFK. 220.
- „Slinks kā zutis.“ BFK. 53.
- „Slinks kā žīds.“ BFK. 53.
- „Kūtrs kā čigāna zirgs.“ BFK. 1210.
- „Gatavs lempis.“ BFK. 1211.
- „Slinks kā bomis.“ BFK. 1149, 188.
- „Slinks kā lemesis.“ BFK. 447.
- „Slinks kā blūķis.“ BFK. 54.
- „Slinks kā sesks.“ BFK. 71.
- „Slinka kā cūka.“ 2.
- „Slinks kā stieņa gabals.“ BFK. 97.
- „Slinks kā čigāns.“ BFK. 225.
- „Slinks kā sisenis.“ 2.
- „Slinks kā slotas kāts.“ 217.
- „Slinks kā vecs zirgs.“ BFK. 71, 152.
- „Slinks kā vecs vilks.“ BFK. 262.
- „Slinks kā vilks.“ BFK. 266.
- „Slinks kā slīmests.“ 1172.
- „Slinks kā slaņķis.“ BFK. 124.
- „Izlaidies kā teļš.“ BFK. 190.
- „Slinks kā lielās govs teļš.“ BFK. 310.
- „Palaidies kā suns slinkumā.“ BFK. 444.
- „Slinks kā lops.“ BFK. 185.
- „Slinks kā kaķis.“ BFK. 71.

- „Slinks (v. slinka) kā pagale.“ BFK. 691, 113, 57.
 „Slinks kā malkas pagale.“ BFK. 158.
 „Slinks kā gurķis.“ BFK. 325, 302.
 „Slinks kā govs puse.“ BFK. 97.
 „Slinka kā lielā govs.“ BFK. 266.
 „Gozējas kā lācis savā midzenī.“ BFK. 71.
 „Slinks kā pelavu (v. pelu) maiss.“ BFK. 68, 152, 431.
 „Slinks kā maiss.“ BFK. 95, 167.
 „Slinka kā govs.“ BFK. 1206, 99, 176.
 „Izlaidusēs (izlaidies) slinkumā kā govs.“ BFK. 57, 124.
 „Slinks (v. slinka) kā maita.“ BFK. 94, 691.
 „Slinks kā velns.“ BFK. 124.
 „Dienas zaglis.“ BFK. 57.
 „Tas gul kā cūka midzenī.“ Lautenb.
 „Gul kā sprādzis.“ BFK. 204.
 „Sliņķi, še pauts!“ — „Vai nolobīts?“ BFK. 1220.

15. Sliņķis sliņķa draugs.

- „Sliņķis sliņķu draugs.“ BFK. 350.
 „Slinkums slinkumu lāpa.“ BFK. 71.
 „Ej, slinkum, pie citiem slinkumiem.“
 BFK. 71.
 „Tāds ar tādu satiekas, tāds ar tādu draudzējas.“ BFK. 50.

Draudzība parasti vieno tikai kaut kādā ziņā līdzīgus raksturus un līdzīgas dabas cilvēkus. Līdzīgs līdzīgu labāki saprot, līdzīgs līdzīgam labāki simpatizē. Tāds ir dziļš cilvēka psihes vispārējs likums.

Šinī likumā ierindojas arī sliņķis ar savām īpašībām. Sliņķi ir vienas dabas bērni. Viņiem arī vienādas intereses, vienādas simpatijas pret bezdarbību un vienāda antipatija pret darbu.

Slinkuma atmosfērā parasti izaug arī diezgan vienādi netikumi, vienāda baudas un izdzīves kāre, kuŗā sliņķi tāpat labi saprotas un „sadziedas“.

Sliņķam ar čaklu nesaskan. Ko sliņķis lai dara, kad čaklais strādā? Bez tam čaklajam nepatīkami, ar sliņķi daroties, tērēt savu dārgo laiku. Arī viņu ētikas jēdzieni un viņu gara pasaules citas īpašības ir dažādas, tāpēc viņu ceļi šķiŗas.

Arī praktiski ir neērti slinku un kūtru zirgu ar čaklu un strauju jūgt vienā vezumā. Straujais un čaklais vilks viens smago vezumu un sevi nobendēs, kamēr slinkais zirgs nesīs tikai sava iejūga smagumu.

Tāpat tas ir arī dzīves lietās un kopdzīvē. Slinkais vienmēr uztrauc čaklo ar to, ka viņš čaklajam šādā vai tādā kārtā uzvel savus darbus. Tāda rīcība čakla cilvēka dvēselē rada īgnuma, naida un netaisnības jūtas pret slīņķi.

16. Lielie slīņķi.

„Slīņķis pat mirt (v. nomirt) nevīžo.“

BFK. 104, 158.

„Slīņķis pat nomirt nevar.“

BFK. 90.

„Nevīžo mušas nodzīt no deguna.“

BFK. 444.

„Slimāks nekā visi velli.“ Manc. Post. 1., 27.

Kā visās lietās ir savas izcilpersonības, savi talanti, tā arī slinkumam, ja tur nebūtu kauns vārdu „talants“ lietot.

Cits slīņķis ir kaut cik „nōrmāls“ un parasts, kamēr cits ir „slavens“ ar savu slinkuma lielo apmēru. Tauta šādus slīņķus arī nosauc par lieliem slīņķiem, ar to itin pareizi apzīmēdama viņu izcilo vietu savā „speciālitātē“.

Varbūt mediķi un ārsti-speciālisti šādu slinkumu atrastu par stipri patoloģisku un nenormālu parādību, bet tas ir speciālas medicīnas jautājums.

Tauta, saprotams, šo medicīnisko aspektu nezina. Viņa tikai izteic attiecībā pret šādiem slīņķiem gan savu nicināšanu, gan īgnumu, gan arī savas dusmas.

„Viens saka: „Es slīkstu“; otrs saka: „Manis dēl grimsti.“ Manc. Post. 11., 260.

„Slīņķim maize jānogriež, citādi viņš nomirs badā.“ Altm.

Par šādiem lieliem slīņķiem runā arī mūsu tautas pasakas. Piemērs:

„Kāds kēniņš sacīja uz saviem dēliem: „Es esmu vājš — drīzi miršu; kuŗam lai jums valdību atdodu?“

„Man, man!“ visi trīs reizē iesaucās.

„Jā, kuŗam tad? visi gribiet! Tā tas neiet; bet es teikšu: kuŗš no jums tas slinkākais? — tas dabūs.“

„Es esmu tas slinkākais, tēt!“ vecākais dēls iesaucās, „jo gulot man netik ne acis aiztaisīt.“

„Nekā! es esmu slinkākais!“ otrs dēls ieteicās, „jo, ja es ugunī sēdētu un man jau pat drēbes degtu, ir tad nevirzītos nost — labāk lai sadegtu uz vietas.“

„Nekā! es esmu tas slinkākais!“ trešais dēls atteica, „ja mani kārtu un dotu nazi saiti pārgriezt, ir to es nevīžotu.“

„Tev pieder valdība — trešajam; tu esi visslinkākais!“
tēvs izsprieda.“

(A. Lerchis-Pušķ. „Latviešu tautas teikas un pasakas“
V. 289. lpp. „Kurš tas slinkākais?“)

IV Slinkuma sekas.

1. Sliņķis nevar cerēt uz bagātu algu.

„Kas slinkim ceptu zaķi dos.“ BFK. 68.

„Kas laiskam kaķim dos ceptu cāli.“

BFK. 53.

„Kas nestrādā, tam arī grasis par daudz
liela alga.“ BFK. 308.

„Kas gulošam ko dos!“ BFK. 280.

Algas jēdziens ir cieši saistīts ar darba jēdzienu. Algu parasti piemēro un saskaņo ar darbu: jo vairāk darba, jo vairāk arī atlīdzības, resp. jo čaklāks darbs, jo lielāka alga.

Bet ja tas tā, tad arī otrāda gaita būs dabiska: jo mazāk darba, jo mazāka alga.

Sliņķis ir vai nu darba nestrādātājs, vai arī mazstrādātājs; tāpēc arī loģiski, ka viņš nevar cerēt uz lielu vai bagātu algu. Taisni otrādi: viņam ir jābūt mierā ar to, ko viņš ir pelnījis vai pelna sakarā ar savu nekā nedarišanu vai maz darīšanu.

Bez augšā minētajiem sakāmvārdiem, tautai par šo jautājumu ir vēl šādi varianti:

„Augļus bez strādāšanas nevar cerēt.“ BFK. 531.

„Slinkam sunim ceptu zaķi neviens nedos.“ BFK. 94.

„Kā lai aug, kur vējš vien ar un ecē.“ 1.

„Kas laiskam kaķim peli dos?“ BFK. 54.

2. Sliņķa alga — bads un nabadzība.

„Kur slinkums, tur bads.“ BFK. 124.

„Kas slinko, tas cieš badu.“ BFK. 84, 57.

„Kur slinkums — tur nabadzība.“ BFK. 124.

„Kas ar slinku roku strādā, top nabags.“

BFK. 85, 140, 150.

„Kas palaižas uz slinkumu, tas palaižas uz
nabadzību.“ Altm.

Algu tauta saprot divējādā nozīmē: šaurākā un plašākā.

Šaurākā nozīmē tauta algu saprot kā tiešu samaksu par norunāto darbu, piem. noteiktu maksu par dienas, nedēļas, mēneša vai gada darbu.

Plašākā nozīmē algu tauta saprot kā visas tās dažādās gan materiālās, gan morāliskās un citas vērtības, ko cilvēks gūst par savu darbību vispār. Šīni ziņā par algu mēdz ieskatīt visu cilvēka materiālo labklājību un viņa reputāciju jeb slavu. Piem., kad darbīgs cilvēks uz vecuma dienām ir ticis pie turības un labas slavas, tad saka: „Nu to viņš arī ir nopelnījis ar savu darbu, tā ir viņa alga.“

Par šo „lielo algu“, par šo vispārējo atalgojumu tauta domā, kad viņa runā par slinkuma vai čakluma algu.

Slinkuma parastā alga pēc tautas domām ir bads un nabadzība.

„Ar spieķi maizi nepelna.“ BFK. 52.

„Guļot maizi necep.“ BFK. 52, 412, 1160.

„Gulošam klāt neviens nenesīs.“ BFK. 50.

„Ja arkla netaisīsi, tad maizes nedabūsi.“ 3.

„Ja gribi ēst, tad netupi uz krāsns.“ BFK. 87.

„Kas slinkumu lāpa, tas dārgi samaksā.“ BFK. 71.

„Kas nu sliņķim maizi dos!“ BFK. 124.

„Kas negrib strādāt, tas cieš badu.“ BFK. 66, 1160.

„Kas nestrādā, lai tas badū cieš.“ Stend.

„Kas slinkam dos maizi!“ 2.

„Kas ar sliņķa roku strodoj, tys paliks nabogs, bet čakla ruka dora bagotu.“ BFK. 444.

„Liec rokas klēpī, kar zobus vadzī.“ BFK. 76, 53, 412.

„Maizi nepelna, rokas klēpī turot.“ BFK. 175.

„Kur strādā, tur ir gan, bet kur ar vārdiem darbojas, tur pietrūkst.“ Manc. Post. I, 281.

„Sausā tīklā zivis nelīž.“ 1.

„Slinkums liek badu ciest.“ BFK. 127.

„Slinkums — bada vēstnesis.“ BFK. 73, 86, 393.

„Slinkums ēd bez sāls.“ BFK. 418.

„Slinkums bada pusbrālis.“ BFK. 52, 70.

„Sliņķim ātri pienāk trūkums.“ BFK. 547.

„Trūkums nāk pie slinkuma ciemoties.“ „Latv. Av.“ 1871. g. Nr. 24.

„Zivis sliņķi negaida, vilku kājas baro.“ BFK. 154.

„Zivis nenāk bez darba laivā.“ BFK. 111.

„Cepts cālis tev mutē neieskries.“ Manc. Post. I, 281.

„Kas miegu milē, tas nabadzību atrod.“ B. 1888. Nr. 35.

„Kas slinku roku strādā, top nabags.“ BFK. 53, 85, 150.

„Slinkums iet tik lēni, ka nabadzība to panāk.“ BFK. 1148.

„Ja nemāki strādāt pats priekš sevis, tad strādā priekš citiem.“ BFK. 52.

„Māte, māte, meita, meita,
Vai jums kauna vairs nebija?
Pilna groza baltas villas,
Ciemā tek villainītes.“ (6917.)

3. Sliņķis dzīvē netiek uz priekšu.

„Kas slinko, tas netiek uz priekšu.“

BFK. 324, 356, 1203.

„Aizkrāsne sēžot tālu netiksi.“ BFK. 308.

„No sliņķa nav saimnieka, no āža nav dārznieka.“ BFK. 98, 57.

„Kas sliņķim dos bagātu sievu!“ BFK. 564.

„Gulošs suns zaķi neķer.“ BFK. 53, 116, 347.

Katra cilvēka dzīve ir galvenā kārtā paša cilvēka veidojums: kādu viņš pats šo dzīvi izveido un izkopj, tādu viņš to arī dzīvo un bauda.

Šinī ziņā dzīve atgādina dārzu, kuŗa skaistums un auglība atkarājas no dārznieka prasmes un darba mīlestības. Tas dārznieks, kas savā dārzā ieliek daudz pūļu un rūpju, to izveido skaistu un augliem bagātu, bet tam dārzniekam, kas pūles taupa un slinko, tam rožu vietā aug dadži, un skaistu augļu vietā preti rēgojas tukši un nonīkuši augļu kociņi.

Bez tam vēl cilvēka dzīve ir tā iekārtojusies, ka cilvēks viņas gaitās kāpj tikpat kā pa kāpnēm uz augšu; un jo vairāk viņš papūlas kāpdams, jo augstāk tas tiek.

Sliņķim negribas kāpt, negribas savus spēkus un pūles pielietot dzīves ceļa veidošanā un staigāšanā, tāpēc tas arī nekūrp tālu nevar tikt un arī parasti netiek.

Pa dzīves kāpnēm augstāki tiek tie, kas nav slinki patērēt savus spēkus kāpšanas gaitās.

Uz šo problēmu attiecas šādi sakāmvārdu varianti:

„Guloša lapsa vistas neķer.“ BFK. 52, 308.

„No sliņķa netiek saimnieks, nedz no āža dārznieks.“ BFK. 52, 53, 336.

„Kas sliņķi cels par saimnieku, āzi par dārznieku!“ BFK. 52, 70, 88.

„Kas laiskam kaķam dos cāli.“ BFK. 124.

„Godīgs darbs allaž noved tālāku.“ BFK. 71.

„Bez darba nevar neko panākt.“ BFK. 152.

4. Slinkums nav tikums.

- „Slinkot nav tikums.“ BFK. 152, 334.
 „Slinkum, kur tikums?“ BFK. 124.
 „Mierā stāvēšana ir grēkošana.“ BFK. 66.
 „Ne darbs, bet bezdarbība ir cilvēka lāsts.“
 BFK. 75.
 „Kur slinkums, tur lāsts; kur darbs, tur
 svētība.“ BFK. 53.
 „Dienu zaglis — mūža zaglis.“ 2.

Mūsu tautai, sevišķi vecākai paaudzei īpaši spilgta ir viņas tikumiskā apziņa, ētiskais viedoklis un ētiskie mērogi. Arī darbam un slinkumam viņa pieiet ar ētisko mērogu un jautā: „Vai slinkums ir tikums, vai netikums?“

Raibās dzīves gaitās slinkumu pārbaudot un daudzkārt pārvērtējot, tauta nākusi pie slēdziena, ka slinkumam ar tikumu nav nekā kopēja. Slinkums ir vienkārši netikums.

„Mierā stāvēšana ir grēkošana.“

„Bezdarbība ir lāsts“ u. t. t.

Bet kāpēc slinkošana ir netikums?

Tas ir vispirms tāpēc, ka slinkojot cilvēks noziedzas pret to vispārējo dabas likumu, ka katrai dzīvai radībai ir jākust un jādarbojas.

Kā putniem ir spārni skriešanai, tā cilvēkam rokas darbam. Ja viņš šīs rokas liek klēpī, tad viņš dara to, ko nevajaga darīt, pārkāpj to lielo likumu, kas jāpilda visai dzīvai pasaulei.

Bez tam tauta jūt, ka ražīgs darbs dara spirtus un svaigus cilvēka spēkus, dara normālu visu cilvēka būtni un viņa dzīvi. Slinkums, turpretī, — otrādi: tas liek nīkt un pagrimt cilvēka miesai un garam. Tāpēc tas, kas slinko, tas neatlauti posta savu miesu un garu — to miesu un garu, ko viņš pats sev nav paņēmis.

Trešām kārtām, slinkums ir netikums tanī ziņā, ka slinkis dara netaisnību un pārestību citiem cilvēkiem.

Arī slinkim vajaga ēst un gērbties, vajaga gūt visu pie dzīves vajadzīgo, tāpat kā citiem cilvēkiem. Nopelnīt ar darbu viņš to nevīžo, bet šādā vai tādā kārtā viņš to paņem no citu pelnījuma. Citiem vārdiem: viņš dzīvo no citu darba.

Tādā ziņā viņš dara pāri citiem. Viņš paliek par liekēdi. Viņš izmanto citu cilvēku darbu un sviedrus. To tauta sajūt kā netaisnību, un viņa īgni jautā:

„Kā tu vari ēst, kad neesi strādājis un pelnījis?“

„Kāpēc lai es priekš tevis strādātu?“

„Kam gan tavas kājas un rokas?“

„Vai tu lābāks par mani, ka gribi bez pūliņa maizi ēst?“

u. t. t.

Tie visi ir dibināti jautājumi un pārmetumi, ko izteic tautas taisnības apziņa.

Ētika ir sabiedriska lieta. Tikumīgs ir tas, kas dara labu citiem un sabiedrībai, bet netikumīgs tas, kas citiem un sabiedrībai dara zaudējumu un postu, kas viņā modina nepatīkamas un mocošas jūtas. Slinkums to dara, tā tad — slinkums nav tikumiska, bet netikumiska parādība.

Tāds ir slinkums pats par sevi, vēl atliek aplūkot slinkuma ļauno iedarbi.

5. Slinkums cilvēku maitā.

„Stāvošs ūdens pūst.“ BFK. 90, 154.

„Rūsa maitā dzelzi, slinkums cilvēku.“

BFK. 54, 135.

„Ilgi stāvošs akmens iesūno.“ BFK. 53, 81.

„Darbs cilvēku uztur, bet slinkums maitā.“

BFK. 76, 182.

„Kas guļ, tas sarūs.“

BFK. 69.

„Ne darbs, bet bezdarbība ir cilvēka lāsts.“

BFK. 75.

Ko gan nozīmē: kaut ko samaitāt? Tas nozīmē tikdaudz, ka labu un derīgu padarīt par sliktu un nederīgu, normālu un veselu — par nenormālu un neveselu.

Kad cilvēks samaitā savu veselību, tad tas nozīmē tikdaudz, ka labas veselības vietā tas gūst sliktu un sabojātu.

Kad viņš samaitā savu raksturu, tad tas nozīmē to, ka labu un derīgu raksturīpašību vietā tas gūst launas un nederīgas.

Ka cilvēka maitāšana ar slinkuma palīdzību notiek, tas aprādīts jau, runājot par slinkumu, kā ļaunuma faktoru. Teze par samaitāšanu tikai uzsver vēl to, ka slinkuma ļaunai iedarbei uz cilvēku ir arī vēl noteiktas un paliekamas sekas. Citiem vārdiem: zem slinkuma iedarbes cilvēks zaudē savas dabas labās īpašības un viņu vietā gūst ļaunās, kuņas tad viņam arī paliek vairāk vai mazāk pastāvīgi.

Kad tauta runā par cilvēka maitāšanu, tad viņa domā galvenā kārtā cilvēka tikumisko maitāšanu. Citiem vārdiem: slinkums vai nu jau no sākuma, no bērnības, ieaudzina ļaunos tikumus, vai arī vēlākā dzīves gaitā cilvēkam atņem viņa labos tikumus un to vietā atstāj ļaunos, kas tad paliek par viņa dabas turpmāko īpašību.

Par šo problēmu vēl runā šādi sakāmvārdu varianti:

„Cirvis, kas neiet uz mežu, sarūs.“ Altm.

„Ir akmens uz vietas gulēdams apaug.“ Lautenb.

„Stāvošs akmens apsūno.“ BFK. 114.

„Slinkums maitā kā rūsas dzelzi.“ BFK. 52, 158.

Tiktāl tautas atziņas un konstatējumi par slinkumu, kā tikumu maitājošu varu. Vēl atliek pakavēties pie tiem motīviem, kāpēc un kā tas notiek.

6. Slinkums ir visādu netikumu un ļaunumu sekmētājs.

„Slinkums nav labums.“ BFK. 53, 317.

„Slinkums laba nemāca.“ BFK. 158.

„Slinkums ir visa ļaunuma pereklis.“

BFK. 76, 106, 1220.

„Slinkums ir visu nedarbu iesākums.“

BFK. 185.

„Slinkums ir visu grēku tēvs.“ Altm.

Iepriekšējās nodaļās atzīmējām tautas atzinumus, ka 1) slinkums pats par sevi nav labums, bet ļaunums, 2) ka slinkums cilvēku maitā, sevišķi ētiskā ziņā.

Te atliek pakavēties pie slinkuma ļaunās iedarbes cēloņiem un motīviem; citiem vārdiem: jāatbild uz jautājumu: kāpēc slinkums cilvēku tikumiski maitā?

Īsi atbildot uz šo jautājumu, var sacīt: tas notiek tāpēc, ka slinkums atbrīvo ceļu cilvēka ļaunajām kāribām un dziņām.

Tauta šo patiesību izteic šādi:

„Slinkums atver kāribām durvis valā līdz kāju galam.“
BFK. 296.

Katram cilvēkam, kā zināms, ir gan labas, gan ļaunas dziņas; vai arī: viena gaiša un otra tumša dvēseles pasaule.

Abas šīs dziņu pasaules reizē un kopā reti kad darbojas. Parasti ir tā: kad viena šī dziņu pasaule darbojas, tad otra klusē.

Kad cilvēka domas, kad viņa garīgie un miesīgie spēki ir aizņemti ražīgā un lietderīgā darbā, tad viņam neatliek laika ne domāt par ļaunām darbībām, ne arī ļaunām dziņām valū laut.

Bet ja, turpretī, cilvēka garīgie un miesīgie spēki nav lietderīgā darbā aizņemti, tad tie ievirzās citā gultnē, tad atbrīvojas un stājas darbā ļaunie spēki, ļaunās kāribas un kaislības. Cilvēks tad laba vietā dara ļaunu un ir — ētiski maitājies.

Par minēto problēmu runā vēl šādi sakāmvārdu varianti:

„Kas laisks pie darba, tas palaidņa brālis.“ BFK. 97.

„Slinkums ir visa ļaunuma cēlonis.“ BFK. 85, 160.

„Slinkums ir ļaunuma pazīme.“ BFK. 66.

„Slinkums ir visa ļaunuma sākums.“ BFK. 124.

„Kas kalpo slinkumam, tas kalpo velnam.“ BFK. 124.

„Slinkums ir visa netikuma pērkulis.“ BFK. 87, 158.

„Ļaunums slinkuma sekas.“ BFK. 125.

„Slinkums ir tas pērkulis, kur top pērkulis.“ Stend.

„Slinkums ļauna iesākums.“ BFK. 187.

Saprotama lieta, ka sliņķim netik atzīt savas vainas un savu netikumu. Lai no sevis novērstu aizdomas par slinkumu, tad sliņķis labprāt otru dēvē par sliņķi.

„Laiska mani laisku sauca,

Patī laiska pēdējā,

Laiskas kurpes kājiņā,

Laisku ziedu vainadziņš.“ (6914.)

Sliņķis allaž vien ir nekrietni cietsirdīgs un nepieklājīgs pat pret saviem piederīgiem. Tā, piem., slinka meita liek mātei vērpēt, bet pati iet gulēt.

„Vilniņu vērpdamai

Miedzīņš nāca;

Vērp pate, māmiņa,

Laiž mani gulēt.“ (6811.)

Tāpat slinka sieva nestrādā un nododas slinkumam, kaut gan viņas vīrs grūti un čakli strādā.

„Es kā roze grozījies

Pa to piena kambarīti;

Mans vīriņis sienu plāva

Nosvīdušu muguriņu.“ (28621.)

Kaut cik godīgāks sliņķis atzīst savu netikumu, to nožēlo un nolād.

„Teicu Dieva devumiņu,

Peļu savu netikumu;

Govis māva neslaucamas,

Telēniņi nedzirdāmi.“ (6925.)

Vēl par augšā minēto principu runā šādi sakāmvārdu varianti:

„Darbam svētība, slinkumam — lāsts.“ BFK. 304.

„Slinkums atver kāribām durvis līdz galam.“ BFK. 313.

„Slinkums (ir) visa ļaunuma sakne.“ BFK. 159, 124, 53.

„Slinkums velnam ceļu bruģē.“ BFK. 175.

7. Sliņķa gods ir — negods.

- „Sliņķi (v. slinko) visi peļ, čaklu visi cel.“
BFK. 124, 71.
„Pliku redz tālu, laisku — tuvu.“ BFK. 52.
„Ar gulēšanu godā netiksi.“ BFK. 158.
„Darbs ceļ vīru, slinkums peļ.“ BFK. 53.
„Slinkot nav gods.“ BFK. 71.
„Jo sliņķi slavē, jo slinkāks top.“
BFK. 720.

Gods saistās ar cilvēka vērtības apziņu: pašā un citos. Kad cilvēka vērtību atzīst ne tikai viņš pats, bet arī apkārtnējā sabiedrība, tad runā par cilvēka godu. Gods tā tad ir pozitīvs cilvēka novērtējums sabiedrības jeb citu cilvēku apziņā.

Bet arī pats cilvēks izjūt, ka viņu sabiedrība vērtē pozitīvi vai negatīvi. Ja viņš šo vērtējumu izjūt pozitīvi — tās ir viņa goda jūtas. Tās katram cilvēkam ir patīkamas, un katrs tās augstu ciena un vērtē. Uz sava goda nepatiesu aizskāršanu katrs cilvēks reaģē ļoti asi.

Godu katrs cilvēks gūst ar saviem darbiem vai savām labām attiecībām pret citiem cilvēkiem.

Ja kāds daudz padara citu cilvēku, sabiedrības vai kultūras labā, tad citi cilvēki to augstu vērtē un godā. Bet tā kā sliņķis darbu nemīl, tad viņš arī nekā laba nevar padarīt. Viņš pat sev nekā laba nevar padarīt, kur nu vēl citiem. Tāpēc arī sabiedrība sliņķi negodā, bet drīzāk nievā un nicina.

Slinkumu kā kaunu un negodu atzīmē arī tautas dziesmas.

„Kaila, kaila karašiņa,
Laiska, laiska vedamā:
Nevīžoja govis slaukt,
Ne māmiņas aptecēt.“ (21933.)

„Kaunies kauna, jaunā mārša,
Dievers slauka istabiņu!
Lai kauniņš, kō kauniņš,
Jau slavīte bāliņos.“ (21934.)

„Snauda mana līgaviņa,
Man kauniņu darīdama.
Kam nesnaudi bāliņos,
Kur es tevi nolūkoju?“ (21982.)

Par šo pašu principu runā vēl šādi sakāmvārdu varianti:
„Laiskums negoda kalējs.“ BFK. 127.

- „Strādāt gods, slinkot grēks.“ BFK. 71.
 „Strādāt gods, slinkot lāsts.“ BFK. 170.
 „Strādāt gods, slinkot kauns.“ BFK. 53, 137.
 „Strādāt gods, slinkot negods.“ BFK. 52.

8. Slinkums parasti saistās ar nelaيمي.

- „Slinkums — nelaimei brālis.“ BFK. III, II.
 „Sliņķam sliņķa nelaime.“ BFK. 53.
 „Slinkam visur slikti.“ BFK. 152.
 „Slinkumam nelaime nelaimes galā.“
 BFK. 592.
 „Slinkums vienmēr atriebjas.“ BFK. 71.
 „Sliņķa ceļš ir kā ērkšķu krūms.“
 BFK. 584.

Sliņķim, kā katram cilvēkam, ir savi laimes un nelaimes brīži. Vairāk gan sliņķim ir izredzes uz nelaimes brīžiem, kā uz laimes.

Runājot še par sliņķa nelaيمي, domāsim viņa paša nelaيمي, ne to, ko tas nes citiem.

Slinkam tāpēc vairāk izredzes uz nelaيمي kā laimi, jo daudzi laimes faktori nedarbojas sliņķa labā. Viens no tiem — un pie tam pats galvenais — ir darbs ar visu to svētību, ko tas nes darba darītājam.

Ja sliņķis neciena un nepieņem darbu, tad šis darbs nedod viņam ne savu algu, ne darba saldo atpūtu un miegu, ne izpildīta darba pienākuma apziņu, ne labo reputāciju un slavu, ne cilvēku simpatijas un cieņu, ne daudzus citus labumus.

Sliņķim jau visa tā gribētos, bet visa tā trūkst, un šis trūkums saistās ar skumju un nelaimes jūtām. Tāpēc arī šie augšā atzīmētie tautas gudrības slēdzieni un konstatējumi par slinkumu. Citi slinkuma nelaimes aspekti tiks redzami no tālākās domrises gaitas.

Te vēl daži sakāmvārdu varianti, kas runā par paša sliņķa nelaيمي:

- „Slinkam viss ir grūts.“ BFK. 69.
 „Sliņķim visur grūti.“ BFK. 50, 124, 387.
 „Slinkam visi darbi grūti.“ BFK. 175.
 „Slinkam visur slikti.“ BFK. 71.
 „Sliņķim visur grūti, laiskam visur auksti.“ BFK. 54.
 „Sliņķim visur grūti, plikam visur auksti.“ 3.

„Plikam visur auksti, laiskam visur grūti.“ BFK. 111,
1160.

„Kam nav darbdiēnas, tam nav svētdiēnas.“ BFK. 1106.

To pašu principu, t. i. ka slinkums sagādā nepatīkšanas un nelaiēes pašam slinķim, apgaismo un illūstrē arī tautas dziesmas.

Tā, piem., slinka meita ir nelaimīga tāpēc, ka slinkuma pēc tai palicis tukšs pūrs.

„Guļu, guļu, snaužu, snaužu,
Miedziņam tītīdama;
Sev sariebu, ne miegam,
Maz atradu pūriņā.“ (7684.)

Vēl vairāk: slinka meita nevar pat vīra dabūt, jo puiši vairās slinkas meitas precēt.

„Es būt' vīru sen dabūj'si,
Pērnrudē, šorudē: —
Gulēj' diēnu, gulēj' nakti,
Snaud' kājās stāvēdama.“ (6714.)

Bez tam slinks cilvēks no citiem cilvēkiem gūst nevīs cīēnu, bet niecinājumu un kaunu.

„Kaunies kaunu, vaļēniece,
Vaļā viēni dzīvodama;
Vairāk čiksti, vairāk vaidi,
Ne kā darba strādātāja.“ (6913.)

Slinkums cilvēkam ir kā kāda nelaiēe, slimība vai kauna traips, kas tam visur vazājas līdz un no kuŗa viņš nevar tikt vaļā, kā no kādas launas uzbāzīgas varas.

„Eim' kalnāi, eim' lejāi,
Lētumiņu meklēdama;
Mana paša netikums
Līdz vien vazājas.“ (6907.)

„Slinkum, slinkum,
Laid mani vaļā!
Nācīs saimnieks,
Mūs abus kūlīs,
Tev sitīs,
Man sāpēs.“ (6921.)

9. Slinks bērns — vecāku nelaime.

Slinkums ir ne tikai sava, bet arī citu nelaime un, vispirms jau, savu vistuvāko cilvēku — savu vecāku.

Galvenais un lielākais vecāku prieks taču ir bērni, un ja šie bērni ir slikti bērni, tad vecāku bēdas ir divkārt lielas. Satriektas ir viņu cerības, gaisināts viņu prieks, sadragāts viņu lepnums.

Arī tas vēl nav viss. Bērni ir arī vecāku palīgs darba grūtībās, atbalsts vecuma dienās u. t. t. Bet kādu palīdzību tēvs var gaidīt no kūtra dēla un māte no slinkas meitas?

Daudz ir tautas dziesmu, kas runā par to, ka vecā māte slauc govīs, kamēr meitas valstās pa gultu vai runā par precēšanos.

Te vēl jāpievieno vecāku kauns par slinkiem bērniem. Mātēm daudz nākas galvas lauzīt, kā izrunāties ar preciniekiem, kāpēc meitas nav tādos vai citādos mājas darbos, vai arī kāpēc meitām vēl tukšs pūrs u. t. t.

Netiek vecāki vaļā no slinku bērnu nelaimes arī pēc apprecēšanās. Nāk viņiem pārmetumi par sliktu audzināšanu, lutināšanu u. t. t. Nāk sūdzības par ģimenes nesaskaņām un citām nelaimēm.

„Slinks bērns ir tēvam un mātei rūgts ābols.“ BFK. 53.

„Maizīte raud par slinkiem bērniem.“ BFK. 159.

10. Slinka sieva — vīra nelaime.

„Slinka sieva — vīra nelaime.“ BFK. 147.

„Labāk dzelzi vārit, nekā ar slinku sievu dzīvot.“ BFK. 288.

Kā bērnu un vecāku attiecībās slinki bērni ir vecāku nelaime, tā laulības attiecībās slinka sieva ir vīra nelaime.

Laulība ir draudzīga kopdzīve un arī kopējs darbs. Kopējs darbs ir sekmīgāks un vieglāks, kad abi laulāti draugi pilda savu pienākumu un abi strādā. Bet kad viens savu pienākumu nepilda, tad tas uzvel otram divkārtu un trīskārtu darba nastu. Jādara savs, jādara slinkās sievas darbs un beidzot jācieš morāliskas mokas par savu vilšanos, par sajūsto netaisnību un dzīves postu.

Kad slinkai sievietei jāiet pie darba, tā imitē slimību un gul vaidēdama:

„Ko, bāliņi, darīsim?
 Abiem laiskas līgaviņas:
 Kad jāiet maltuvē,
 Abas gul' vaidēdamas.“ (26863.)

Citam vīram atkal galva sāp, saukājot nez' kur ielidošo un no darba nomukušo sievu.

„Sāpēt sāp man galviņa,
 Laiskas sievas saukājot;
 Labāk būtu man bez sievas,
 Nekā laiska saukājama.“ (26903.)

Govis stāv nedzērušas un arī reizēm neslauktas.

„Es dzievāju upmalēi,
 Man gosniņas nedzērušas:
 Veca mana māmuliņa,
 Slinka mana līgaviņa.“ (28933.)

Tāpēc pat lopiņš mūk no slinkas līgavas vai līgavaiņa:

„Gotiņ', mana raibuliņa,
 Atkal bēga brāliņos,
 Atradusi tautiņāsi
 Laisku siena pļāvējiņu.“ (28935.)

Allaž cits nekas vīram neatliek, kā pašam ķerties klāt un darīt gan savus, gan arī sievas darbus.

„Slinku sievu es pārvedu,
 Pilnu tīni garoziņu.
 Citi vīri mežā brauca,
 Man jāvāra garoziņas.“ (21950.)

Un ja beidzot tādu slinķi arī ar mokām piedabū pie darba, tad tāds kopdarbs ir īstas mokas.

„Ar māsiņu malti gāju,
 Lai tek viegli dzirnaviņas;
 Kad ienāca mātes meita,
 Šķiet ūdeņa pielījušas.“ (7943.)

„Dziedādams artu gāju
 Ar labo kumeliņu;
 Raudādams maltu gāju
 Ar laisko līgaviņu.“ (26835.)

„Dziedādams artu gāju
 Ar labo kumeliņu;
 Raudādams druviņā
 Ar laisko līgaviņu.“ (611.)

Tāpēc vispār ir nelaime ar slinku sievu vai vīru dzīvot:

„Grūt' manam kumelam
 Ar to smagu vezumiņu;

Grūt' manam brālītim
Ar to slinku līgaviņu.“ (26851.)

„Grūt' manam kumelam,
Kunga rudzi vezumā;
Grūt' manai māsiņai
Ar nelieti dzīvājojot.“ (26851. 1. var.)

Un vīram šķiet, ka labāk gulēt pie akmens, kā pie tādas slinkas sievas.

„Vedi, vedi kādu meitu,
Naved laisku mātes meitu;
Labāk guļu pie akmeņa,
Ne pie laiskas mātes meitas.“ (21957.)

Ar vārdu sakot: slinkas sievas vīrs ir kā no plaukta nokritis.

„Nosalaida mans bāliņš
Kā no kalna leiņā,
Nosapirka kūtru zirgu,
Noņēm' laisku līgaviņ'.“ (21944.)

Bez tam vēl tas ļaunākais, ka no šīs nelaimes nevar tik viegli valā tikt. Sievu nevar aizmest prom tikpat viegli kā nederīgu vīzi.

„Vīzīt' pinu gan dižanu,
Tā noplīsa, to nometu;
Ieņēm' slinku mātes meitu,
To nomest nevarēju.“ (26922.)

11. Slinks vīrs — sievas nelaime.

„Aiz ko man maz maizītes,
Aiz ko garš pavasars?
Tautu dēls cepli gul,
No pieguļas atjādams.“ (26823.)

Nelaime arī otrādi: kad slinks ir vīrs. Tad nelaimi cieš sieva.

Slinks vīrs nav maizes devējs, nav mājas un ģimenes galva bet ģimenes postītājs.

Sievai ir grūtāki smagos darbus strādāt kā vīram, jo viņai vispirms jau miesas spēku ir mazāk, bez tam tai citi darbi un pienākumi.

Slinks vīrs nav sievai palīgs, bet tas pat vēl pats ir apkopjams.

„Ak, tu tautu netiklīte,
Tav bij mani apdienēt,

Tav bij manas kājas aut,
Manas kurpes noslaucīt.“ (26820.)

Tāpēc arī līgavas negrib iet pie slinkiem puīšiem, bet cenšas izmeklēties krietnus un darbīgus.

„Visi ļaudis mani spieda,
Iet pie laiska tēva dēla.
Ak, ļautiņi, nespiedat,
Tā nav vienas dienas dzīve,
Tā nav vienas dienas dzīve,
Tā ir visa mūža dzīve.“ (10964.)

12. Sliņķi moca garlaicība.

„Kas slinko, tam garlaicīgi.“ BFK. 124.
„Garš laiks ir sliņķa slimība.“ B. 1888., 46.
„Sliņķis aiz gara laika nezina kur dēties
(glābties).“ BFK. 50, 71.

Garlaicība tiešām ir sliņķu slimība un nelaime. Darba cilvēkam laiks aiziet nemanot. Viņš katru laika sprīdi pilda ar nozīmīgu, ražīgu darbu un par to priecājas, kamēr sliņķis nezina, ko ar savu brīvo laiku iesākt un kur to likt. Viņš žāvājas, staipās, žēlojas par garlaicību, nodarbojas ar visādiem niekiem, meklē izpriecās, bāžas citiem cilvēkiem virsū, tos kavēdams darbā u. t. t. Ar vārdu sakot: sliņķis ir ne tikai savs, bet arī citu cilvēku slogs un nelaime.

„Kam pašam nav nekā ko darīt, padara citiem visvairāk darba.“ BFK. 154.

Policijai, tiesnešiem un citiem kārtības uzturētājiem ar kārtīgiem darba cilvēkiem ir maz darīšanas, bet viņiem jānodarbojas galvenā kārtā ar slinkiem, visādiem nedarbjiem, niekalbjiem, kas lietderīga darba vietā liek visādus nedarbus, citu cilvēku traucējumus, apgrūtinājumus, pat noziegumus u. t. t.

Garlaicība ir gara tukšība. Tikai kā par brīnumu, šī tukšība nerada viegluma un laimes jūtas, bet gan nepatīkamas un nospiedošas neērtības un neomulības jūtas. Cilvēks tomēr sajūt spiedošu vajadzību šo tukšumu ar kaut ko pildīt, un šis spāids viņam liek mētāties un svaidīties šurpu turpu un kaut ko meklēt. Bet kā jau sacījām, sliņķis izvēlas tukšo laiku pildīt vai nu ar mazvērtīgu vai pilnīgi nederīgu saturu. Un tā nav sliņķa laime, bet nelaime. Darbīgs cilvēks viņu par to neapskaudīs.

„Kad nav ko darīt, tad dienas garlaicīgas.“ BFK. 87.

„Dažs no gara laika gluži apdullis.“ BFK. 71.

Laiks, kas darbīgam un jēdzīgam cilvēkam ir mīlākais draugs un lielākais palīgs, tas dikdoņam ir lielākais un sīvākais ienaidnieks.

Visa šāda dikdoņas dzīve tāda vien izliekas, kā nepārtraukta cīņa ar launu ienaidnieku, t. i. garu laiku.

Istenībā tāds nožēlojams cilvēks gan necinās ar dārgo laiku, bet viņš cīnās pats ar savu dvēseles tukšumu un pats ar savu garīgo bezvērtību. Un šī cīņa pie tam ir pašam cīnītājam nospiedoša un mocoša. Tā dara to neapmierinātu un — kā jau sacijām, — pat nelaimīgu.

13. Slinkums un slimības.

„Slinkās mājās — visi slimi.“ BFK. III.

„Slinkums dara cilvēku slimu.“ BFK. 237.

„Tas jau no slinkuma slimot sāk.“

BFK. 124.

Daži zinātnieki un ārsti domā, ka slinkums jau pats par sevi ir zināma slimība, īpašs patoloģisks cilvēka stāvoklis, kas saistīts ar aktīvas enerģijas trūkumu cilvēka organismā. Bet atstājot medicīnisko aspektu ārstiem, sacīsim, ka visi sliņķi nebūt nav vārgi un nīkulī no dabas, — allaž vien — taisni otrādi.

Bet te tauta ir atzīmējusi citu problēmu: slinkuma launo iedarbi uz cilvēka veselību.

No vienas puses jau varbūt slinkošana cilvēkam nāk par labu: slinkodams viņš aiztaupa savus spēkus un mazāk „saldē“ savu organismu.

Bet no otras puses atkal slinkošana organismu grauj. Vispirms jau: cilvēka organisms, viņa miesa un gars prasa darbību. Darbīgi muskuļi tiek stiprāki, nedarbīgi un slinki — pānikst. Tāpat gara spēki.

Lutināti un slinkumā radināti bērni izaug vārgi, bāli un nīkulīgi, darbināti — stingri un vingri.

Bez tam darbs dod veselīgu ēstgribu, veselīgu miegu un labu pašsajūtu, kamēr

„Sliņķis grozās savā gultā kā durvis savās eņģēs.“

BFK. 50.

Normāls darba cilvēks ir mundrs un jautrs. Sliņķis ir saīdzis un „saskābis“.

Nestrādā pats sliņķis, nestrādā arī viņa vēders, gausi riņķo un tīrās asinis, gausi strādā plaušas un elpošanas organi, smaga

ir galva u. t. t. Gala iznākums — garīgs „skābums“, saīgums, nemiers ar visu, neveselības sajūta.

Te vēl pievienojas tas apstāklis, ka sliņķis ne labprāt mīl sevi apkopt: uzturēt tīrībā gan sevi pašu, gan savas drēbes, veļu, savu dzīvokli u. t. t. Tas viņa veselībai nevis pieliek, bet atņem. Sliņķa mājās valda nekārtība un netīrība, tāpēc arī nav brīnums, ka sliņķu mājās „visi slimi“, kā teic tautas sakāmvārds.

Ja te vēl iedomāsimies visus tos dažādos netikumus, kas saistās ar slinkumu un bojā cilvēka veselību, kā dzeršana, netikumība u. c., tad sapratīsim slinkuma nelabvēlīgo iedarbi arī uz cilvēka veselību: uz viņa miesu un garu.

14. Slinkums rada postu.

- „Slinkums posta perinātājs.“ BFK. 138.
 „Kur slinkums mājās ielaužas, tur ēkas no
 sev sagraujas.“ BFK. 301.
 „Visiem sliņķiem žurkas maisā mīgas
 taisa.“ BFK. 91.
 „No sliņķa nav saimnieka, no āža nav
 dārznieka.“ BFK. 100.
 „Darbs cilvēku baro, bet slinkums posta.“
 BFK. 87.

Posts ir nelaimei tuvu radniecīgs jēdziens. Tikai nelaime ir vairāk psihiskas, posts vairāk materiālas dabas. Postīt var tur, kur ir kas gatavs celts vai veidots. Piem., vētra noposta mājas, sagāž šķūni, nocel laidaram jumtu; krusas negaiss noposta labības druvas; karš noposta pilsētas un visu zemi un t. t.

Materiālais posts tad var radīt nelaيمي. Piem., zemnieks ir nelaimīgs, kad tam krusas negaiss noposta druvas.

Arī slinkums var radīt tādu pat postu, kā naidīgi un postoši dabas spēki. Piem., slinks saimnieks pūdē laukā labību, linus u. c. ražojumus.

„Teicu Dieva devumiņu,
 Paužu savu netikumu:
 Koši, balti man liniņi
 Pūst Daugavas maliņai.“ (6923.)

Tāds pat slinks saimnieks ziedošu un kuplu druvu vietā rada postažas.

„No tālienes es pazinu
 Slinka vīra arumiņu:
 Ne ušņiņa neziedēja
 Slinka vīra arumā.“ (28071.)

Arī lopiņus slinks saimnieks moca un bieži aizlaiž bojā. Zirgi tādām saimniekam pavasarī kārtīgas barības vietā badu mirdami ēd skujas.

„Guli, guli, tēva dēls,
Saule leca kājgalī;
Tālab tavs kumeliņš
Pavasari skujas ēda.“ (6735.)

Slinkas saimnieces govīs mocās neslauktas vai nedzērušas.

„Gosniņ mana, raibaliņa,
Kam tu māvi vakarā?
— Meitas mani izdzinušas
Pusdienā neslaukušas;
Pilni pupi pierietuši,
Pilna tava slaucēnīte.“ (28903.)

„Man upīte sētmalī,
Man gosniņas nedzērušas:
Veca mana māmuliņa,
Slinka mana līgaviņa.“ (26884.)

Sliņķis nelīz arī līdumu un nerok aku, bet tīra ūdens vietā dzer purva ūdeni.

„Sliņķi, sliņķi, netiklīti,
Kam nelīdi līdumiņa?
Citi puiši alu dzēra,
Tu dzer purva ūdentiņu.“ (28249.)

Tāda sliņķa dzīve ir posta dzīve. Postā aiziet tīrumi, kur tīras labības vietā aug gušņas un nezāles, postā aiziet ēkas, kas paliek cauriem jumtiem, pūst un iet bojā; nīkst, mocās, slimo un postā aiziet lopiņi. Un beidzot arī pašam sliņķim, sliktos un neveselīgos apstākļos dzīvojot, postā aiziet veselība. Tāpēc arī sakāmvārdi teic:

„Slinkums ir ceļš uz nāvi, darbība uz — dzīvību.“

BFK. 185.

„Dzīve atriebjas, slinkums tiek atmaksāts.“ BFK. 1200.

„Jauns slinko, vecs mocies.“ BFK. 154.

Vēl citus postu un nelaimi nesošus slinkuma aspektus raksturo citi attiecīgie sakāmvārdi:

„Bezdarbīga dzīve nokauj garu ar mieru.“ BFK. 185.

„Strādāšana atlīdzina parādus, bet slinkošana vairo.“

BFK 531.

„Sliņķis pats sevīm kapu rok.“ BFK. 152.

15. Slinkums perina arī noziegumu.

- „Slinkums māca zagt.“ BFK. 84.
 „Jauns slinkis, vecs — zaglis.“ BFK. 149.
 „Kas darbu kaunējas, tam būs pēc valgs
 kaklā.“ Manc. Post. II, 94.
 „Čaklums dod maizi, slinkums — cietumu.“
 BFK. 87.

Ja slinkums ir visa ļaunuma sakne, tad tas var būt arī nozieguma sakne. Tāds viņš arī daudzos gadījumos ir.

Noziegums ir smagākā ļaunuma grupa. Ja morāliskos jeb tikumiskos ļaunumus soda tikai tīrā un ētiskā sabiedriskā domā, tad noziegumu, līdzās šij sabiedriskai domai, apkaŗo arī valsts ar attiecīgiem spaidu līdzekļiem.

Bet kādus noziegumus tad slinkums veicina?

Var droši sacīt, ka visus: tikai citu lielākā, citu mazākā mērā.

Tauta visbiežāki atzīmē slinkuma un zādzības sakaru, kā piem.:

„Slinkums māca zagt“;

„Jauns — slinkis, vecs — zaglis“ u. c.

Šis sakars ir arī labi saprotams: ja reiz cilvēks negrib strādāt un maizi pelnīt, tad viņam maize un citi dzīves līdzekļi ir jāiegūst negodīgā un noziedzīgā ceļā, piem., ar zagšanu.

Kopā ar zagšanu iet vēl tādi noziegumi, kā krāpšana, viltošana, pat laupīšana un slepkavības. Tāpēc arī tauta saka:

„Kas darbu kaunējas, tam būs pēc valgs kaklā.“

Citiem vārdiem: kas negrib strādāt, bet slinkot, tas drīzi nonāk pat līdz karātavu cilpai.

Visas šīs nejaukās netikuma un nozieguma nezāles, tā tad bagātīgi kuplo slinkuma druŗvā. Vai arī: slinkums perina visādus, gan lielus, gan mazus ļaunumus.

Slinkums savu ļauno iedarbi un spiedienu uz cilvēku izdara no vairākām pusēm: 1) no vienas puses slinkums spiež cilvēku negodīgā ceļā gūt savu uzturu un dzīves līdzekļus; 2) no otras puses: raŗīgā darbā neizmantotas smadzenes perina izprieŗcas, izdzīŗes un daŗādu noziedzīgu darbu plānus un idejas.

16. Slinkums un laime.

„Sliņķim sliņķa laime.“ BFK. 147, 1200.

„Slinkums jāj jāšus, čakls iet kājām.“

BFK. 52.

„Slinkuma sakne salda, bet augļi rūgti.“

B. 1893., 13.

Augšā redzējām, ka slinkums ir diezgan vispusīgs un ievērojams nelaiemes veicinātājs. Redzējām, ka sliņķim ir nelaime nelaiemes galā.

Ar slinkumu laimes ziņā ir tāpat, kā ar daudzām citām parādībām: viņam ir divas puses. Vienā ziņā slinkums veicina nelaimi, otrā ziņā — dod kaut ko arī laimei. Bet ko?

Sakāmvārds teic: „Sliņķim sliņķa laime.“ Tā patiesība ir jāņem vīspār vērā. No agrākā mēs zinām, ka ar laimes lietām allaž vien ir tā: kas vienam ir laime, tas otram nelaime. Tāpat tas ir arī ar slinko un čaklo. Kad čaklajam bez darba slaistīties ir nepatīkami un grūti, tad sliņķim tas — „Dieviņ augstais!“ Viņam pienākums un sirdsapziņa runā citu valodu kā čaklajam.

Otrs sakāmvārds teic, ka „slinkuma sakne ir salda“... Labi: tad sliņķis arī mīlojas ar šo „sakni“ un teic: „Man ir labi, man uz laiku pietiek!“ Ja jau sliņķim darbs ir mokas, tad slinkošana tam ir tiešām „salda“, patīkama, un viņš tai nododas ar baudu. Darbam visur un visādi izlocīdamies, sliņķis sviedrus nekad tik daudz no pieres nenoslaucis kā čaklais, un tanī ziņā viņš ar savas dabas īpatnībām pie reizes par čaklo ir laimīgāks.

Jā, bet — slinkumam „augļi rūgti“... — „Par to nekas,“ teic sliņķis, „kad būs tie jāēd, ēdīs, bet es ņemu baudai un laimei tos acumirkļus, kurus es varu notvert, lai vēlāk nāk kas nākdams...“

Nesim vēl raksturīgo trešo tezi: „Slinkums jāj jāšus, čakls iet kājām.“ Citiem vārdiem: sliņķis dzīvē iegrozās labāki un vieglāki kā čaklais.

Arī tā nav neparasta parādība.

Čaklais cilvēks allaž vien daudz nemeklējas ar darbiem. Viņš strādā, „kas nāk priekšā,“ šāds darbs vai tāds, un tā allaž vien viņš paliek diezgan neizdevīgā stāvoklī lielu mūža daļu.

Sliņķis rīkojas citādi. Viņš, savu slinkumu lāpīdams, izvairās, cik vien var un kur vien var no grūtākiem darbiem. Viņš vēro, glūn un gudro, kur un kā varētu labāki un vieglāki iekārtoties. Un dienu mūžu par to domāams, viņš allaž vien

arī iekārtojas itin viegli un labi. Čaklais, to redzēdams, nobrīnās vien un noteic:

„Redzi, kas to no tāda pelu maisa būtu domājis! Tagad viņš dzīvo kā kungs: viegli jo viegli, bet tu strādā un plēsies tāpat kā agrāk!“

Lūk, tie ir tie gadījumi, kad slinkums jāļū uz zirga, bet kad čaklais skrien kājām.

Bez tam slinķim labākas dzīves iekārtošanai ir vēl viena „laba“ īpašība, tā ir — viņa „biezā āda“. Tas nozīmē tik daudz, ka slinķim ir mazāk kautrības un kauna jūtu un vairāk nekaunības un uzbāzības. Viņš ielīdīs tur, kur čaklais nelīdīs, un viņš pastrādās arī „ar elkoņiem“, kad būs vajadzīgs, t. i. nekaunīgi pagrūdīs citu nost no dzīves pīrāga un mierīgi pats tur nosēdīsies un baudīs. Saskaņā ar savas dabas īpašībām viņš tādu stāvokli atkal uzlūkos par labu un laimīgu. Lai citi saka ko grib, bet viņš sēdēs un mierīgi mielosies, t. i. būs laimīgs.

Slēdziens no visa sacītā ir tas, ka arī slinķim ir sava tā saucamā slinķa laime.

V Slinkuma cēloņi un faktori.

Kā katrai parādībai ir savi cēloņi, tā arī slinkumam. Šie slinkuma cēloņi un faktori var būt dažādi dažādos gadījumos un īpatnējos apstākļos. Aplūkosim svarīgākos no tiem.

a. Iedzimtība.

„Kādi vecāki, tādi bērni.“	BFK. 116.
„Kāds tēvs, tāds dēls.“	BFK. 57.
„Kāda māte, tāda meita.“	BFK. 49.
„Kāda sakne, tāda atvase.“	BFK. 175.
„Jauni putni veca putna dziesmu dzied.“	BFK. 52.
„Ista mātes meita!“	BFK. 50.

Daudzos gadījumos cilvēks savu slinkumu manto, tā sakot, no dabas, t. i. no vecākiem.

Vecāki dod līdz saviem bērniem savas miesas un gara spējas. Bet ja vecākiem ir maz spēka, aktivitātes un gribas kapitāla, tad viņi vairāk nevar iedot arī bērniem. To tauta ir nepārprotami pateikusi augšā atzīmētos, kā arī daudzos citos sakāmvārdos.

Citiem vārdiem: slinkiem vecākiem ir arī slinki bērni.

Kad slinkums ir iedzimts, tad viņam ir organiski pamati, t. i. viņam pamatā ir cilvēkam nepieciešamie spēka, aktivitātes un attiecīgo impulsu trūkumi viņa nervu sistēmā. Tādi cilvēki visās savās kustībās ir gausi un flegmatiski. Arī darbībās un darbos. Un tādi tie parasti paliek visu mūžu.

„Slinkis bijis, slinkis paliek.“ BFK. 315.

„Drīzāk iemācīs zirgu smieties, nekā slinkļi strādāt.“

BFK. 256.

b. Audzināšana kā slinkuma veicinātāja.

„Tā, māmiņa, tava vaina,
Ka es slinka, maģtikuse,
Kam tu pate dubļus bridī,
Mani slinku audzināji.“ (3322.)

Otrs svarīgākais slinkuma vai čakluma veicinātājs ir — vecāki un audzināšana.

Darbs un darbība lielā mērā ir ieraduma lieta, un kad darbā neradina, tad cilvēks par darbīgu reti kad izaug.

Slinkumā radināšana ir, tā sauktā, — lutināšana. Šī lutināšana neapšaubāmi ir viens no svarīgākiem slinkuma faktoriem jeb veicinātājiem. Ja bērns jau no bērnības ieradis nekā nedarīt un ar grūtībām necīnīties, tad kur gan tas lai vēlāk ņemtu darba ieradumu? Ieradumi veidojas bērnībā, bet darba ieradumi izveidojas tikai darbu darot.

Ka lutināšana veicina bērna slinkumu, par to dod liecību šādas dainas:

„Es māmiņai viena meita,
Lētumā uzaugusi,
Kurš puisītis mani jēma,
Lai jem līdz kalponīti.“ (3308.)

„Es mātei viena meita,
Visu gadu ganos gāju;
Pie puišiem gulētāja,
Baltas putras ēdājiņa.“ (T. dz. 37634.)

Tā tad: ja mātei viena meita, tā to visādi lutina un galu galā izaudzina par slinkļi, kas nestrādā ne pie mātes, ne arī pie vīra izgājusi.

Lutinātai meitai darbs neveicas tautās arī tāpēc, ka mājās māmiņa, to žēlodama, raud.

„Nešķirāsi, nevedāsi
Man darbiņi tautiņās.
Ko šķirsies, vedīsies,
Raud māmiņa pakaļā.“ (22636.)

Cita lutināta meita labāk nemaz nestrādā, bet met izkapti krūmos un bēg bāliņos.

„Es izgāju tautiņās,
Sienu plaut nemācēju,
Sviež' izkapti kārkliņos,
Bēgu pati bāliņos.“ (28620.)

Un kā lai meitas strādā, kad mātes viņas tā lutina, ka meitas nezina pat, kas tām pūrā!

„I es pati nezināju,
Kas manā pūriņā:
Māte pūru piedarij'se,
Atslēdziņu dalikuse.“ (7649.)

c. Bagātība kā slinkuma faktors.

„Bagātam slinki kauli.“	BFK. 52.
„Treknam grūti celties.“	BFK. 80.
„Pieēdušam grūti strādāt.“	1.
„Kad kungs paliek nabags un kalps bagāts, tad abi nekā nedar'.“	BFK. 274.
„Pilns vēders kavē darbu.“	BFK. 124.

Dziņa strādāt derīgu darbu nepieder pie cilvēka spēcīgajām dziņām. Cilvēks no dabas ir drīzāk slinks kā čakls.

Parasti cilvēks tiek darbīgs aiz dzīves spiediena: kad vajaga ko mutē bāzt, kad vajaga par bērniem gādāt, kad vajaga ko ģērbties, tad cilvēks ķeras pie darba. Bet ja kādi apstākļi, kāda dzīves sagādīšanās ir dzīvi tā iekārtojusi, ka barība, apģērbs un viss dzīvei un izpriecai vajadzīgais ir bez darba, tad cilvēks labprāt nododas slinkošanai. Un tāds nodrošināts stāvoklis ir bagātam cilvēkam. Tāpēc arī bagātība pavedina uz slinkošanu, sevišķi vēl tos, kas paši savu bagātību nav pelnījuši un guvuši, piem., bagātu vecāku bērni.

Pat mūsu darbīgajiem senčiem jau turīgāko vecāku (bajāru) bērni ir bijuši diezgan slinki.

„Bajārs savas slinkas meitas
Sudrabā kaldināja.
Tur bij lieta lūkoties
Dzērējiņa dēliņam.“ (11647.)

„Bajārs sola savu meitu
Sola bērū kumeliņu,
Tava meita varen slinka,
Āznaglotis kumeliņis.“ (11648.)

Slinkās bajāra meitas tāpēc arī labprāt neprec, kas viņas pazīst. Tuvumā viņām cerības mazas, tāpēc tās cenšas apprecēties tālāku.

„Bajāriņa slinkas meitas
Tālu vien taisījās.
Lai iet tālu, lai iet tuvu,
Nāk slavīte atpakaļ.“ (11645.)

Ieteikdama brālim līgaviņu, māsa jau iepriekš pasaka, ka dižu radu līgaviņa ir ne tikai bagāta ar sudrabiņu, bet arī bagāta ar slinkumu.

„Nem, brāliti, kur es teicu,
Dižu radu līgaviņu;
Orēm krausi linu baķus,
Ratiem krausi sudrabiņu;
Ratiem krausi sudrabiņu,
Lāstiem krausi slinkumiņu.“ (12134.)

Bagāti augusi līgaviņa derīga gulēšanai, ne darbam:

„Miegam laba, ne darbam
Liela rada līgaviņ’.“ (22280.)

Turīgo meitu slinkums tautā ticis par parunu.

„Mātes meitas varen slinkas.“ BFK. 52.

„Slinkas kā mātes meitas.“ BFK. 71.

d. Skaistums kā slinkuma veicinātājs.

„Smuka augu, slinka augu
Novadiņa maliņāi:
Paņems mani novadnieki,
Smuku meitu dēvēdami.“ (10712.)

Skaistums veicina sevišķi sievietes slinkumu. Skaista jaunava apsver, ka viņa apprecēsies un dzīvē tiks uz priekšu tikai ar savu skaistumu vien, bez darba tikuma.

„Slinka augu, bet jau balta
Ūpes taka maliņā;
Tikpat mani puīši ņēma,
Labu meitu dēvēdami.“ (10704.)

Tā tad: te meitas apzinīgi kultivē savu slinkumu pilnīgi palaizdamās uz savu skaistumu.

Kādā citā tautas dziesmā sastopam tādu tautas atzinumu par jaunavām:

„Kas bij smuka, tā bij slinka.“ (11352.)

Vai arī: kas ir „brīnum skaista,“ tā ir arī „brīnum laiska“.

„Es atvedu bāliņam
 Brīnum skaistu līgaviņu,
 Brīnum skaistu sejiņā,
 Brīnum laisku darbiņā.“ (21926.)

Saprotama lieta, ka tauta pret smukuma laiskumu kaŗo ar visādiem līdzekļiem, bet par visām lietām ar savu zobojošo un cērtošo kritiku.

„Tā Trīnīte smuka meita,
 Villas vērpt nemācēja;
 Cūka vērpa, kaza vērpa,
 Āzīt's spoļu tinējiņš.“ (22654.)

Ja skaistums veicina slinkumu, tad neskaistums, savukārt, bieži vien veicina čaklumu.

„Skaista meita, daiļa meita,
 Tā bij puīšu vīlējiņa;
 Kas bij kāda nedižena.
 Tā darbiņa darītāja.“ (6885.)

„Smuka meita, daiļa meita
 Jaunu puīšu vīlējiņa;
 Dūmaļiņa, kvēpaļiņa
 Grūta darba darītāja.“ (6885. 1. var.)

e. Izzīve kā slinkuma faktors.

„Dzīve māca strādāt, izdzīve slinkot.“ BFK. 127.

Par izdzīvi sauc pārliecīgu izprieci, sevišķi kad tā savienota ar dzirošanu.

Mērena izprieca ir vajadzīga katram cilvēkam kā pārmaina darbā. Nepārtraukts vienmērīgs darbs beigu beigās tomēr nogurdina; saprātīga izprieca nogurušos spēkus atkal atsvaidzina.

Bez tam izprieca ir katra cilvēka dabas dota tieksme pēc prieka. Bet tā kā izprieca ir saistīta ar patīku un baudu, tad cilvēkam allaž ir tieksme to turpināt un iestīgt pārmērībā, aizmirstot darbu un citus pienākumus. Tādā kārtā prieks un bauda pārvērzdamiem par pārliecīgu izprieci pāriet izdzīvē, aizrauj cilvēku straumē, pieradina vieglām dienām un slinkumam.

Izzīve vēl vienā ziņā veicina bezdarbību un slinkumu. Kā katrs pārmērs, tā arī izpriecas un baudas pārmērs paņem daudz spēka, cilvēku nogurdina, un to allaž vien padara uz īsāku vai garāku laiku īsti ražīgam darbam nespējīgu.

Katram zināma tā patiesība ka, tā sauktajās, „paģirās“ cilvēks ir noguris un viņam darbs neveicas.

VI Sliņķa gudrība.

1. Sliņķa izmaņa un izgudre.

- „Sliņķam gudra mute.“ BFK. 57, 1208.
 „Sliņķim gudra mute, čakls dabū pērienu
 (kūlienu).“ BFK. 53, 303.
 „Sliņķis savā prātā gudrāks, nekā septiņi,
 kas prātīgi runā.“ BFK. 99, 274.
 „Sliņķis vienmēr darba vadītājs.“ BFK. 158.
 „Citu urda, pats gul.“ BFK. 50.

Tauta, sliņķi vērodama no visām pusēm, ir vērojusi arī sliņķa gudrību. Un nevar sacīt, ka sliņķim viņas nebūtu. Tikai sliņķa gudrība ir īpatnēja gudrība. Tā ir izdōma, kas atbalsta viņa kūtrumu: kas ļauj viņam no darba izlocīties un tādā kārtā „lāpīt savu slinkumu“. Tā, piem., sliņķis labprāt cenšas tikt par darba vadītāju un rīkot citus, bet pats stāvēt un noskaņoties („Citu urda, pats gul“, „Sliņķis vienmēr darba vadītājs“).

„Strādā, puisi, bandenieks,
 Kam māmiņa loni deva;
 Kam man manas baltas rokas
 Rugājiem sabadīt?
 Aizgājuse druviņā,
 Lienu rudzu gubiņā.“ (6922.)
 „Grūt' man bija kalnā kāpt,
 Lēt' lejā noeļot;
 Grūt' man bija pašai iet,
 Lēti otru maldināt.“ (6910.)

Kopdarbā tas prot sevi taupīt, bet vairāk darba smagumu uzvelt citam.

„Cel tu, es stenēšu.“ BFK. 82, 88.

Otra sliņķa praktiskā gudrība ir tā, ka viņš izdomā visādas iespējas, kā no darba izgrozīties un izvairīties.

„Aiz kalniņa pastāvēju,
 Pagaidiju vakariņa,
 Lai nesūta sveša māte
 Govu slaukt laidarā.“ (6905. 1. var.)

Šī sliņķa gudrība iet cauri visai viņa dzīvei, un vienmēr gudrojot un glūnot pēc vieglāka darba un vieglākas dzīves, dažiem sliņķiem tiešām arī viņu dzīve iekārtojas vieglāki un ērtāki, kā daudziem čakliem.

Trešām kārtām, pie sliņķa gudrības pieder sava slinkuma aizbildināšana un taisnošanās. Sliņķis savam kūtrumam vien-

mēr atrod „dibinātus iemeslus“. Tā, piem., daudzreiz sliņķis strādātu, bet viņš vienkārši „nevar darbu atrast“.

„Paldies devu bāliņam
Par to lielu istabiņu:
Visu rītu nostaigāju
Kodeliņas meklēdama.“ (6919.)

„Es būt' laba malējiņa,
Būt' man krietnis maldītājs;
Es būt' laba audējiņa,
Būt' pamīnu cilātājs.“ (6908.)

Sliņķa aizbildināšanos vēl raksturo šādi sakāmvārdi:

„Sliņķim vienmēr ir aizbildināšanās.“ BFK. 71.

„Sliņķim sliņķa valoda.“ BFK. 1114.

„Sliņķis grib šodien pastaigāties, bet tikai rītu strādāt.“
BFK. 53.

„Sliņķis saka: darbs nav zaķis, uz mežu neaizbēgs.“

„Šodien atpūtišos, rīt strādāšu.“ BFK. 431.

Uz sava slinkuma aizbildināšanu sevišķi veikli ir čigāni:

„Saimnieks salīdzis čigānu pie siena plaušanas. Čigāns no rīta aizgājis plavā un teicis: „Tagad liela rasa, nevaru plaut, plaušu vēlāk.“

Pusdienā tas teicis: „Tagad lieli bambuļi (dunduri), plaušu vakarā.“ Vakārā atkal: „Tagad daudz mazu džindžuļu (odu), nevaru plaut“.

Tā čigānam no plaušanas nekas neiznācis.“

(BFK. manuskripts. Uzrakst. O. Dūte Mellužos. Teic. Līna Dūte 46 g. Mellužos).

Dažreiz atkal sliņķa „strādātgrību“ izjauc un traucē viņa „slimība“.

„Slinkai meitai zobi sāp.“ BFK. 52, 65, 124.

„Slinkam divreiz mugura sāp.“ BFK. 316.

„Slinkai meitai mugura stīva.“ BFK. 125.

„Slinkam puisim galva sāp.“ BFK. 430.

„Slinkam puisim mugura stīva.“ BFK. 125.

Par to pašu slinkuma aspektu runā šādas dainas:

„Gudram puisim
To meitu ņemt,
Tai sāp galviņa,
Tai vēderiņš.
Ne sāp galviņa,
Ne vēderiņš,
Tikai slinkums,
Tikai laiskums.“ (11844.)

„Sāpēt sāp man galvina,
 Laiskas sievas saukājot;
 Labāk būtu man bez sievas,
 Ne kā laiska saukājama.“ (26903.)

Bez tam slinķim ir vienmēr milzīgi darba nodomi, vienmēr viņš taisās uz darbiem.

„Slinķis vienmēr taisās kaut ko iesākt.“ BFK. 124, 243.

„Tikpat kā slinķis taisās ko iesākt.“ BFK. 66.

Ar šo savu taisīšanos novērš cilvēku kritizējošās un nosodošās domas no sevis.

Te raksturīgi daži anekdoti par slinko čigānu, kas ar puīšiem gul plavā, nestrādā, bet nosaka:

„Vēl pagulēsīsimies, kad ņemsim, tad ņemsim!“

Un tā čigāns ar puīšiem nogul visu dienu, bet vakarā brauc uz māju nekā neparādījuši.

Tālāk, slinķa gudrībā vēl ietilpst prasme motivēt „nepārvaramos darba šķēršļus“. Tos, saprotams, slinķis prot lieliski notēlot un pārspīlēt.

„Slinķis saka: „Ārā lauva!“ BFK. 241.

„Tur kalns jārok“ — teic slinķis.“ BFK. 431.

„Tur jūra jāsmel“ — teic slinķis.“ BFK. 71.

„Slinkums saka: „Lauva ir ārā, ielas vidū — mani saplēsīs.“ BFK. 95.

„Aukstuma dēļ slinķis neap, bet plaujamā laikā meklē augļus.“ BFK. 95.

Ar vārdu sakot: darba kavēkļi ir tik lieli, ka nav nemaz vērts par darbu domāt. Šij slinkuma argumentācijai pievienojas arī dažādie darba „traucējumu“ apraksti.

Vispār: slinķim viņa darbos ir ķibeles uz ķibeles, un ja šo dažādo „traucējumu“ nebūtu, viņš būtu diezgan kādus kalnus apgāzis.

Par šīm slinķa ķibelēm tauta irōnizē:

„Ja suns nebūtu gulējis, viņš būtu zaķi nokēris.“

BFK. 166.

Tad vēl: slinķis ir mūžīgi „nevalīgs“. Viņš darbus nevar uzņemties un darīt, jo viņam jau tā ir „darba pilnas rokas“.

„Laiskam ir visvairāk ko darīt.“ BFK. 111, 352.

Kad slinķis strādā, tad viņam citiem jāaizrāda, ka viņam taisni tie grūtākie darbi.

„Slinķim visi darbi par grūtiem.“ BFK. 152.

Bet ja kāds slinķim grib pārmest laiskumu vai maz strādāšanu, tad viņš izbrīnējies izsaucas:

„Ūja! vai tad es nestrādāju!“

„Vai tad tas nav darbs, ko es daru?“

„Ko tad vēl vajadzēja strādāt?“

„Vai man simtu kāju, roku?“ BFK. 50.

„Vai es esmu mašīna?“ BFK. 50.

„Kālab mani vīriņš rāja,
Vai darbiņa nemācēju?
Vai spolīti nepievērpu
Par trijām nedēļām?
Vai audekla nenoaudu
Par trijiem gadiņiem?“ (6912.)

Vīriņš mani rātin rāja,
Ka es slinka sieva biju.
Vai es, šelmi, nesavērpu
Uz duj gadis vienu spoli;
Tāi trešā gadīnā
Es apmešu audeklīnu;
Cetortā gadīnā
Vīram bikses mugurā.“ (6927.)

2. Sliņķa atjauta un asprātība.

Pie sliņķa gudrībām vēl piēder sliņķa īpatnējā atjauta un asprātības, resp. sliņķa atjautgudrības. Atzīmēsim te svarīgākās no šīm sliņķa atjautu un asprātību grupām.

a) Darba atlikšana jeb rožainās rītdienas cerības. Attiecībā uz rītdienu sliņķis ir brīnišķi cerību bagāts cilvēks. Šodien var darbus atlikt un nedarīt, jo rītdienā kā uz burvja mājienu darbi padarīsies vai paši bez kādām pūlēm. Tāpēc arī sliņķis sevi šodien mierina un cenšas pārliecināt, ka tagad strādāt pavisam nav vērts: jo priekšā ir brīnišķā rītdiena.

„Rītu ar vēl diena, gan padarīsi visu.“ BFK. 148.

„Šodien atpūtīšos, rīt strādāšu.“ BFK. 431.

„Strādā šodien un atstāj arī uz rītu.“ BFK. 71.

„Abet ta nu rāvu — tikpat kā septiņi klibi žīdi.“ BFK. 1219.

„Rītu ar vēl diena (t. i. nesteidzies šodien visu padarīt.“) BFK. 1160.

„Rītu, rītu, bet ne šodien, tā jau visi sliņķi saka.“ BFK. 1146.

„Darbs nav zaķis: ko nepadarīs šodien, to padarīs rītu.“
BFK. 1220.

„Tas man būtu rītu darāms, tas man parīt, — šodien it nekā.“ BFK. 296.

b) Sliņķa gudrība par laika bagātību. Čakls cilvēks allaž bēdājas par laiku un taupa to. Sliņķim par laiku nav bēda. Viņam laika vienmēr diezgan.

„Dievam diezgan dienu.“ BFK. 88.

„Dievam laika netrūkst.“ BFK. 152.

„Laiks nav putns.“ BFK. 124.

„Vai Dievam dienu trūkst, vai saimniekam darba!“ BFK. 264.

„Dievam dienas kā skalu buntas.“ BFK. 389.

c) Sliņķa atjauta par darba prom nemukšanu. Sliņķis savā gudrībā ir liels atradējs: viņš atrod, ka darāmais darbs bez darīšanas prom nemūk.

„Darbs nav zaķis.“ BFK. 139, 147.

„Kad kungam darba trūks, kad rijā putekļu?“ BFK. 1219.

„Darbs nav zaķis — neaizbēgs.“ BFK. 53, 100.

„Darbs nav zaķis — nekur neaizbēgs.“ BFK. 54, 114.

„Darbs nav zaķis, projām neskries.“ BFK. 154, 173.

„Sliņķis saka: darbs nav zaķis, uz mežu neaizbēgs.“
BFK. 389.

„Darbs nav zaķis, un cilvēks nav kaķis.“ BFK. 78.

„Darbs nav zaķis, un saimnieks nav kaķis.“ BFK. 53.

„Darbs nav zaķis, un saimnieks nav suns.“ BFK. 71.

Un nevar sacīt, ka sliņķim nebūtu taisnība: neizpildītais darba pienākums tiešām nekur nemūk, bet stāv un pacietīgi gaida, kamēr viņu izpildīs.

Tikai nevar sacīt, ka šis sliņķa atradums un šī viņa izteiktā patiesība tam sevišķu godu darītu.

d) Pavadītās darbdienas „epigrammas“. Arī par pavadīto darbdienu sliņķim ir savi atzinumi, kas glāsta un priecina viņa kūturo dvēseli.

„Lai kā, kad tik diena vakarā.“ BFK. 159.

Sliņķim nav no svara padarītais darbs, bet gan darba dienas nobeigšana — darba dienas, ko viņš ieskata par vienu no saviem ļaunākiem ienaidniekiem. Un kad šis ienaidnieks ir beigts, tad sliņķim prieks.

„Kad tik diena vakarā, mūžs vecumā (tā teic par sliņķi).“
BFK. 412, 1160.

„Laba tā diena, kas nodzīvota.“ BFK. 549.

„Laba tā diena, kura pagājusi“ (saka sliņķis). Manc. Post. 1., 325.

e) Darba gausības un kūtras strādāšanas atjautas. Sliņķim katrai darba gaitai tāpat ir savs filozofiski-lirisks pavadijums. Viņu raksturo piem. šādi sakāmvārdi un parunas:

„Kad ellē moku trūkst, kad pasaulē darbu.“ BFK. 572.

„Strādā cauru dienu, kā mūžīgais slugs.“ BFK. 544.

„Ar darbu bagāts nepaliksi.“ BFK. 94.

„Darbam gala nepanāksi.“ BFK. 104, 53, 1160.

„Kāda vārpa man lūzt!“ BFK. 50.

„Neesmu jau putns, ka varu tā aizskriet un atskriet.“ BFK. 50.

„Ko tur tik daudz pūlētis, vienreiz vien pasaulē tik dzīvo.“ BFK. 156.

„Strādā tu, es stenēšu.“ BFK. 237.

f) Darba noraidīšana. Ja vien iespējams, sliņķis no darba atsakās, darbu noraida. Bet ... tā vienkārši atteikties no darba ir nesmuki, tāpēc noraidīšanu vajaga izdarīt, to pārlejot ar gudru atjautas „zosti“. Un tādas sliņķim netrūkst.

„Lai strādā zirgs, tam liela galva.“ BFK. 137.

„Dzīvo tik, lai strādā eņģeļi.“ BFK. 1183.

„Jāapsēžas, lai darbs pakal neskrien.“ BFK. 57.

„Vai nu es viens visus pasaules darbus varu apdarīt!“ BFK. 50.

„Gan jau padarīs, ni' baž!“ BFK. 50.

„Ēst es ēdu, bet strādā tu pats.“ BFK. 71.

g) Rupjas sliņķa atjautas. Sliņķu gudrībās ir smalkjūtīgākas un rupjākas atjautības. Kā sliņķiem pašiem ir diezgan biezas „ādas“, tā arī viņu atjautas ir allaž vien stipri „biezas“, t. i. krietni rupjas, resp. prastas. Te kādi piemēri:

„Darbs ir priekš zirgiem un veciem muļķiem.“ BFK. 137.

„Darbs priekš muļķiem un veciem zirgiem.“ BFK. 51, 111.

„Darbs priekš durakiem un veciem zirgiem.“ BFK. 154.

„Darbs milē tikai muļķus.“ BFK. 82.

h) Dažādas sliņķa gudrības. Ar atzīmētām atjautu un asprātību grupām sliņķa gudrība nebūt nav vēl izsmelta. Kā slinkuma parādību pasaule ir stipri plaša, tā arī sliņķu prātojumi dažādos dzīves un darba gadījumos.

„Labāk ciemoties nekā strādāt.“ BFK. 185.

„Labi kā zemniekam: pats gul, maize aug.“ BFK. 94.

„Lai ir laiska, kad tik skaista.“ BFK. 544.

„Ko cits viens, to mēs divi.“ BFK. 88.

„Jo dzer, jo bagāts, jo ar, jo nabags.“ BFK. 53.

„Mantu kapā līdz nepaņemsi.“ BFK. 1221.

„Ja Dievs dos laimi, tad dos arī gulošam.“ Latv. pas. un teik. IX. 442 lp.

„Ja Dievs dos laimi, tad tikai gulošam, jo gulot cilvēks negrēko.“ Turpat. 443. lp.

VII Sliņķis tautas vispārējā vērtējumā.

1. Tautas spriedums par sliņķi un slinkumu.

Tauta ir daudz domājusi un gudrojusi par šo lielo netikumu. Daudz viņa atradusi vērā liekamu patiesību. Šīs patiesības un atzinumus viņa konstatē savās gudrībās.

Daudzas no šīm gudrībām skan kā tiesneša spriedumi par dažādiem pārkāpumiem un noziegumiem. Citi izskan kā ieteikumi un skubinājumi.

Atzīmēsim te dažus no šiem tautas spriedumiem.

„Kūtrība visu dara grūtu, darbs visu vieglu. BFK. 1131.

„Gulēdams nekā nepadarīsi.“ BFK. 88.

„No miega maizi nevar izcept, no slinkuma putru arī nevar izvārīt.“ BFK. 210.

„Gulošs suns zaķi neķer.“ BFK. 57, 66.

„Kas nedēļu slinkojis, tam svētdiena nav svētdiena.“ BFK. 1201.

„Slinkam zirgam pātaga palīdz vezumu vilkt.“ BFK. 510.

„Papriekšu piepelni, tad slinko.“ BFK. 158.

„Slinkums dara visu grūtu, cītība vieglu. B. 1887. Nr. 40.

„No slinkuma maizes necep.“ BFK. 1208.

„Slinkums ātri atnāk, bet lēni aiziet.“ BFK. 53.

„Slinkums savu slinkumu lāpa.“ BFK. 587.

„Aukstuma dēļ sliņķis near, bet plaujamā laikā meklē augļus.“ BFK. 95.

„Sliņķim vienmēr taisnība.“ BFK. 71.

„Sliņķim vienmēr ir aizbildināšanās.“ BFK. 71.

- „Slinkums neurbj biezus dēlus.“ BFK. 53.
 „Sliņķis bij, sliņķis paliek.“ BFK. 315.
 „Slinkums ēd bez sāls.“ BFK. 418.
 „Jo sliņķi slavē, jo slinkāks top.“ BFK. 720.

2. Kā tauta novērtē slinkumu un sliņķi.

- „Slinks cilvēks ir kā akmens dubļos.“
 BFK. 577.
 „Kas slinks pie darba, tas palaidna brālis.“
 BFK. 147.
 „Labāk viens čakls, nekā divi slinki.“
 BFK. 124.
 „Slinkums nav labums.“ BFK. 1168.
 „Neder ne pīpī, ne ragā.“ BFK. 52, 995.
 „Sliņķis ir ļaunāks par nomirušu, jo viņš
 aizņem vairāk telpas.“ BFK. 386.
 „Slinkas govīs maz piena dod.“ BFK. 452.

Tautas filozofiskā doma ne tikai slinkumu pēta un raksturo, bet arī vērtē. Augšā atzīmētie sakāmvārdi ir spilgti piemēri sacītam.

Bet sliņķa vērtēšana vēl rakstūrīgāki izpaužas daudzos konkrētos gadījumos, piem. darba, mīlas un precēšanās, laulības kopdzīves gadījumos u. c.

ā) Kā tautu dēls novērtē slinku tautu meitu.

Tautu dēlam slinka meita šķiet precēšanai vienkārši nederīga.

„Es negribu kūtra zierga,
 Ne ar' slinkas līgaviņas.
 Kūtru ziergu vilks norēja, —
 Kur, sliņķīte, tevi likšu?“ (11137.)

„Aiz skujām kupla liepa
 Ēglainā nelapoja;
 Aiz laiskuma nāburg' meitas
 Mūžam sēd neprecētas.“ (11614.)

„Kūtru pierku kumeliņu,
 Slinku jēmu līgaviņu.
 Kumeliņu izmācīšu, —
 Kur likš' slinku līgaviņu?“ (21937.)

Vēl vairāk: pret slinkām meitām ir dziļš īgnums un pat riebums:

„Labāk manim lika malka,
Nekā laiska līgaviņa;
Līku malku krāsni bāzu,
Kur likš' laisku līgaviņu?“ (21941.)

„Apsagāza mans bāliņš
Kā ar sīdu vezumiņu:
Nosapirka kūtru zirgu,
Noņēm' laisku līgaviņu.“ (21920.)

Tāda darbam nederīga slinķe vienkārši ir jādabū no mā-
jām prom:

„Slinka mana līgaviņa,
Nevērpj linu, ne pakulu.
Dod, Dieviņ, pavasaru,
Vezšu tevi skudrītēm,
Tad es tavas kājas, rokas
Skudrītēm ēdināšu.“ (26912.)

b. Kā tautu meitas novērtē slinkus tautu dēlus.

Ar tikpat stingru un nesaudzīgu darba mērogu tautu dē-
liem klāt iet tautu meitas, pirms tās apsola tiem savu roku.
Slinki tēvu dēli viņu acīs neatrod nekādu žēlastību.

No slinkiem puīšiem meitas izvairās un mūk, un tiem sie-
vas meklēt jājāj tālu tālu, kur tos nepazīst.

„Apkārt kalnu saule tek,
Gaŗu dienu meklēdama;
Tāļu jāja slinki puīši
Daiļu meitu lūkoties.“ (11624.)

„Slinki, laiski tēva dēli
Sila malu vazājās;
Tā būs traka meitu māte,
Kas tiem savu meitu dos.“ (12340.)

„Labāk savu vainadziņu
Ap celmiņu apdauzīju,
Ne devūsi nosaņemt
Slinkam tēva dēliņam.“ (24423.)

Ari tautu meitai īgnums pret tēva dēlu slinkumu.

„Dēlu māte dēlu teica, —
Kas to slinķi nepazīna?
Div' stundiņas kājas āva,
Trešo lika cepurīti;
Saule jūdzi ritināja,
Līdz uzjūdza kumeliņu.“ (23463.)

„Dēlu māte dēlu teica, —
Kas to sliņķi nezināja?
Krūmu ložņa, lapu guļa,
Ne darbiņa darītājs.“ (23464.)

c. Vispārējs nicinājums pret slinku darba darītāju.

Nevien tik nopietnās attiecībās, kā ģimenes attiecībās, pat vienkāršā kopdarbā un darbā vispār sliņķis nav ieredzēts.

Tāds nicinājums par slinkiem darbiniekiem, piem., izskan sekošā tautas dziesmā:

„Plaujāt, rudzu plāvējiņi,
Duj kažoki mugurā.
Nesaplāva gailim nastu,
Ne aunam kumosīņu.“ (28097.)
„Šķitu vērsi maurojam
N-iešu tīrumā:
N-iešu tēva dēli
Mauro art neiedami.“ (643.)

Kopdarbā slinku un snaudulīgu darbinieci vienkārši ar nicinājumu un pat niknumu noraida.

„Snaudulīte ritināja
Bāleliņa dzirnaviņas.
Ej tu nost, snaudulīte,
Lai es pate ritināju.“ (22544.)
„Ko tu nāci, tautu meita,
Kad tu darbu nemācēji?
Vai tu nāci nogulēt
Mana brāļa sētmaliņus?“ (22622.)

3. Tautas morāliskais sašutums par slinkumu.

„Slinkums nav ceļams.“ BFK. 124.
„Kas sliņķim maizi dod, tas grēko.“ BFK. 124.
„Sliņķim neviens veģa nenes.“ BFK. 553.
„Darbam svētība, slinkumam — lāsts.“ BFK. 52.

Tauta šādu morālisko apziņu pārdzīvo ne tikai ar aukstu intelektu, bet arī ar dzīvām un karstām jūtām, ar savām simpatijām un antipatijām, ar savu mīlu un naidu.

Ja pret čaklumu un čaklu cilvēku tautai ir daudz simpatiju, tad pret slinkumu tā līdz ar citām negatīvām jūtām pārdzīvo morālisku sašutumu un naidu. Slinkumu tauta ar nik-

numu nosoda un notiesā. Slinkums nav ceļams un pabalstāms, slinkam cilvēkam nav pat maize dodama, jo viņš to nav pelnījis. Maizīte ir čakla cilvēka atalgojums un nopelns. Tā ir ar svjedriem vaigā pelnāma.

Šinī sašutumā pret sliņķi un slinkumu parādās mūsu tautas augsti ētiskais darba tikums.

Par augšā minēto principu runā šādi tautas sakāmvārdi un arī parunas:

„Ar bomi stumjams, ar kruķi raujams.“ BFK. 150.

„Slaistīties un laiskumu lāpīt.“ Lange.

„Staigā kā dienas zaglis.“ BFK. 280.

„Guļ kā govš.“ BFK. 300.

„Slinka maita, maitas gabals.“ Stend.

„Guļ kā kaķis aizkrāsne.“ BFK. 71.

„Laiskuma lāpītājs.“ Lange.

„Laiskumu lāpīt.“ Lange.

„Slinks kā lielās goves teļš.“ BFK. 310.

„Slinks kā žīds.“ BFK. 53.

„Slinks kā slaņķis.“ BFK. 124.

4. Dažādi slinkuma aspekti tautas gudrībā.

Bez plašākiem un aptverošākiem principiem un atzinumiem, tautas gudrībā ir vēl šaurāka vēriena un dažādi atzinumi par slinkumu viņa dažādās attiecībās.

„Kad slinkums tiek klosterī, tad viņš tur arī paliek.“ Altm.

„No maizes var redzēt, vai slinks kalps auzas ir mētājis (vētījis).“ Altm.

„Slinkum', slinkum', laid mani vaļā.“ BFK. 71.

„Čaklam vīram slinka sieva.“ BFK. 111.

„Sliņķim sliņķa untumi.“ BFK. 71.

„Slinkums ātri nāk, bet lēni aiziet.“ BFK. 53.

„Slinkis no kalna mudīgi skrien.“ BFK. 690.

„Visiem sliņķiem žurkas maisā mīgu taisa.“ BFK. 91.

„Palaidies kā suns slinkumā.“ BFK. 444.

„Kas slinko, tam garlaicīgi.“ BFK. 124.

B. Čaklums.

I Čakluma jēdziens un čakla cilvēka pazīmes.

1. Čakls strādā bez piespiešanas.

„Čakls zirgs tek bez pātagas.“ BFK. 160.
 „Čaklam zirgam piešu nevajaga.“ BFK. 68.
 „Kas mudīgs, tas strādīgs.“ BFK. 154.

Viena no čakluma jēdziena iezīmēm ir tā, ka čaklumam nav vajadzīgs spaidis.

Ja slinkums tiek darbīgs tikai zem attiecīga spiediena, tad čaklums darbojas spontāni jeb pats no sevis bez sevišķiem ārējiem jeb mēchaniskiem spaidiem.

Tauta strādīgu un čaklu cilvēku salīdzina ar tādu zirgu, kas tek bez pātagas cirtieniem.

Čakla cilvēka darba mudinājumi ir cita rakstura: čakls cilvēks darbojas vai nu tāpēc, ka viņa daba to uz kustību un darbību piespiež, vai arī tāpēc, ka viņš darbību uzlūko par savu pienākumu. Un pienākuma spaida pilnīgi pietiek, lai pats cilvēks censtos būt darbīgs un strādāt sev piemēroto darbu.

„Dod, Dieviņ, tīru rudzu
 Ik rītiņa ritināt;
 Tas bij mans roku darbs,
 Tas mūžam neapnika.“ (7969.)

2. Čakls darba nebīstās, viņš to uzmeklē.

„Čaklas rokas darba nebīstās.“
 BFK. 57, 124.
 „Čakls darbus vienmēr rod.“ BFK. 264.

Ja sliņķis no darba bēg un izvairās, kur un kā varēdams, tad čaklam no darba nav bail. Taisni otrādi: viņš darbu vienmēr uzmeklē, lai nekad nebūtu jāstāv pavisam bez darba.

Tiesa: katrs darbs jau prasa piespiešanos, prasa spēka pātēriņu un upurus.

Sliņķis „kaulu negrib piespiest,“ negrib sviedrus liet, čakls no visa tā nebīstās: viņš nebīstās no sevis piespiešanas darbā, nebīstās no darba grūtībām, bet dūšīgi ar tām cīnās, tās pārvar un darbu padara.

„Piekūst irbe tecēdama,
Rauduvīte peldēdama;
Kā māmiņa nepiekuse
Vien' iedama druviņā?“ (3224.)

„Ai, rociņas, man' rociņas,
Grūta darba ieradušas;
Ne tās bēga kunga riju,
Ne grūto dzirnaviņu.“ (6851.)

3. Čakls ir cilvēks, kam aktīva darba griba.

„Manis dēļi, māmaliņa,
Neņem liekas kalponītes;
Iešu malti palīdzēt,
Uz krēšliņa stāvēdama.“ (8120.)

Čakls cilvēks vēlas darbu un grib to strādāt, slinks — otrādi. Čakla meitene grib labāk iet laukā un strādāt smagāku darbu, nekā dzīvot pavieglas gana dienas.

„Ganos mani neraidiet,
Es ganīt nemācēju;
Laidiet mani lauciņā
Velēniņus putināt.“ (27992.)

Cita meitene atkal nožēlo, ka tai nav vīrieša spēka un ka daži darbi paliek nedarīti.

„Būt' Dieviņš mani laidis
Labāk puisī, ne meitiņu,
Nebūt' mana tēva zeme
Atmatā gulējuse.“ (3801.)

Tāda pat darba griba un tieksme strādāt izpaužas šādās meitenes dziesmās:

„Nāc pie manis, tautu dēls,
Strīķē manu izkaptīn',
Lai es griežu mellu vāli
Līdz zaļām sūninām.“ (28665.)

„Patais' man, bālēliņi,
Oša koka sprigulīti,
Man jāiet rijas kult
Ozoliņa piedarbā.“ (28775.)

Čakla meitene grib, cik vien iespējams, daudz strādāt, lai vairāk darba tiktu veikts.

„Ganiņosi nevarēju
Pulka darba padarīt,
Ganiņam ganiņos
Pulks darbiņa kavētāju:

Ogas, ogas, rieksti, rieksti
 Manu darbu kavētāji;
 No ogāmi iztecēju,
 Ietek' lagžu krūmiņā.“ (29316.)

Cita ir ar mieru pat savu miegu upurēt un naktis strādāt.

„Nāciet, žāvas, nenāciet,
 Šonakt miegu negulēšu:
 Kviešu mālis man jāmaļ,
 Astra sietu jāsiņā.“ (8139.)

Tāda vēlēšanās, tāda darba griba ir — čaklums.

4. Čakls cilvēks pie darba un pie ēšanas.

„Mudīgi pie darba, mudīgi pie ēšanas.“

BFK. 57. 124.

„Ātri pie darba, ātri pie ēšanas.“ BFK. 124.

„Kas veikls pie ēšanas, veikls pie darba.“

BFK. 356.

„Kas čakls pie darba, tas čakls pie ēšanas.“

BFK. 52.

Kā runājot par slinķi, tauta turējusi par vajadzīgu atzīmēt slinķa attiecības pret ēšanu, tāpat tauta dara arī, runājot par čaklo.

Liels vairums sakāmvārdu ir, kas atzīmē to aspektu, ka tie, kas mudīgi pie darba, mudīgi arī pie ēšanas. Bet kā tas īsti saprotams? Arī slinķi, kā mēs redzējām, bija čakli pie ēšanas.

Bet te tauta šķiro tiekšanos pie galda un pašu ēšanas gaitu.

No pirmā acu uzmetiena tas liekas sīkums, bet tomēr izrādās, tam ir sava raksturojoša nozīme.

Slinķis ātri tiecas pie galda, resp. kārs uz ēšanu, bet pašā ēšanas gaitā viņš ir lēns un gauss. Kamēr čaklais otrādi: viņš kautrīgāks pie galda steidzas ieņemt vietu, bet kad tas ir nosēdies, tad viņš ēšanu izdara tikpat ātri, kā viņš mēdz strādāt.

No šīs ēšanas gaitas tauta mācījusies novērot, kuŗš cilvēks ātrs un čakls darba darītājs un kuŗš gauss. Sakarā ar visu to, tauta ir izvedusi tādu likumu: tas cilvēks, kas ātri ēd, arī ātri un čakli strādā; un tas cilvēks, kas gausi ēd jeb, kā tauta saka, žlēmo, tas arī gausi un slinki strādā.

Un nevar sacīt, ka šis tautas novērojums būtu bez pamata. Šis pamats un izskaidrojums ir tāds, ka tas cilvēks, kas straujāks, aktīvāks un ātrāks pēc savas dabas, tas visas kustības un darbības izdara ātrāki, vienalga, vai tā būtu ēšana vai strādāšana.

Mūsu vecie čaklie tēvi, sevišķi saimnieki, pa straujo kopšanas un darba laiku, novērodami, ka viens otrs no kūtriem kalpiem ilgi sēd pie galda un gausi tur mielojas, mēdz uzsaukt:

„Saēd, saēd ar zobiem!“ BFK. 50.

„Kas tā par žlēmošanu darba laikā!“ BFK. 50.

„Vienu kumosu taisi, otru rij.“ BFK. 50.

„Cik ilgi gan cilvēks nevar paēst, kad viņam gribas!“
BFK. 50.

Citas čaklā attiecības pret ēšanu izteic sekošie sakāmvārdu varianti:

„Ēd kā gailis, strādā kā vērsis.“ BFK. 52.

„Strādā kā zirgs, ēd kā gailis.“ BFK. 53.

„Ēd kā zvirbulis, strādā kā zirgs.“ BFK. 161.

Šie sakāmvārdu varianti atzīmē atkal tādu čaklā īpašību, kas ir pilnīgi pretējs slinķa īpašībām. Slinķis, kā redzējam, daudz ēd un maz strādā, čaklais pēc tautaš ieskata rīkojas taisni otrādi.

Vai vienmēr tas tā ir, neņemamies spriest. Īstenībā vajadzētu būt tā, ka čaklam un darbīgam cilvēkam arī laba ēstgriba, bet tauta, redzams, te domā tā, ka čakls cilvēks ēšanā ir mērenāks, pieticīgāks samērā ar slinko. Bez tam samērā ar to, kā čaklais strādā un kā slinķis strādā, bez šaubām, var izlikties, ka slinkais pēc sava gausā darba ēd vairāk, kā tas pelnījis, bet čaklais taisni otrādi — ēd mazāk, kā tas pelnījis.

5. Kā čakls cilvēks strādā.

„Vienmēr kust kā ūdens zāle.“ BFK. 444.

„Tek kā irbite.“ BFK. 91, 386.

„Darbīgs kā skudra.“ BFK. 386.

„Čakla kā bite.“ BFK. 50.

„Raujas, ka ne gaismas neredz.“ BFK. 386.

Čakls cilvēks parasti ir vienmēr darbīgs. Viņš nekad netur rokas klēpī. Vienmēr viņš kust; vienmēr kaut ko dara. Te labs paraugs ir mūsu vecā; darbīgā paaudze, mūsu tēvi. Tāpēc arī tāda simpātiska pieskaņa ir tiem čakluma apzīmējumiem, ko tie mēdz čaklam darbiniekam dot.

Čakls cilvēks ne tikai vienmēr „kust“: arī slinķis allaž vien čomājas, tūļojas un kust savās gaitās, ar slinku roku strādā dāms. Nē. Čaklais strādā dūšīgi un ātri. Viņš netūļājas.

„Agri brāļu gaiļi dzied,
Bet es agri necēlos;

Zināj' savu tikumiņu,
Drīz darbiņu padarīju.“ (6849.)

„Auga man gaŗi lini,
Mirka balti ezerā;
Rībēt rīb man auŗot,
Skan vālite velējot.“ (6852.)

Čakls strādā ne ar smagu, bet ar vieglu roku, jo viņš ir pārliecināts, ka

„Pie dzīvītes vajadzēja,
Vieglu roku, vieglu kāju.“ (6850.)

Čaklam žirgti strādājot, darbs arī sokas, un viņš daudz padara.

„Maza, maza mūs' māsiņa,
Bet jo laba malējiņa:
Ik rītiņus tirus rudzus
Pa pūram maldināja.“ (8122.)

Citiem vārdiem: čaklam darba darītājam arī darbs sokas.

„Kūpin kūpa, bet nedega
Laiska kurts uguntiņš;
Kad es kūŗu, tad man dega,
Ritenē griezdamies.“ (6870.)

Kad čakls darbinieks ķeras pie darba, tad par darbu nav ko bēdāt.

„Nebēdā, bāleniņ,
Ies māsiņa gabalā,
Nesēdēs maliņā,
Vakariņa gaidīdama.“ (6875.)

„Nebēdā, māmuliņa,
Māni vienu turēdama,
Nokūlusi malti gāju,
Samalusi druviņā.“ (6876.)

Par šo darba aspektu vēl runā šādi sakāmvārdi:

„Kam čaklas rokas, tam darbs sokas.“ BFK. 266.

„Čaklas rokas padara daudz.“ BFK. 124.

„Ar mundru darbu visu var padarīt pasaulē.“ Stend.

Čakls darbinieks nelaiŗ laiku zudumā. Viņš to pilda ar darba saturu, kā tukŗu trauku ar dārgu vīnu. Ja nevar darbu veikt dienā, paņem arī klāt naktis un upurē daļu no savas atpūtas.

„Teci gaiši, mēnestiņ,
 Gar bāliņa glāžu logu:
 Brāļu māsa pūru dara
 Mēnestiņa gaišumā.“ (6825.)

„Teci gaiši, mēnestiņ,
 Garām manu glāžu logu,
 Ka es varu raibes aust
 Mēnestiņa gaišumā.“ (6829.)

Tāpat allaž tiek upurēta svētdienas atpūta.

„Ne baltāi dieniņā
 Es pūriņu piedariju:
 Svētdienāi piedariju,
 Ceturtdienas vakarā.“ (6839.)

„Visas dienas bāliņam,
 Kuŗa diena māsiņai?
 Svētdieniņa māsiņai,
 Ceturtdienas vakariņš.“ (6848.)

Vēl par darba čaklumu un čaklu darbu runā virkne citu sakāmvardu un parunu variantu:

- „Darbīga kā bitīte.“ BFK. 147.
- „Strādīgs (v. darbīgs) kā bite.“ BFK. 152, 241.
- „Strādā kā zirgs.“ BFK. 71, 548.
- „Strādīgs kā kurmis.“ BFK. 152, 57.
- „Čakls kā adata.“ BFK. 71.
- „Kas krietni strādā, tam darbs sokas.“ BFK. 52.
- „Darbu strādātājs ir Dievam patīkams.“ BFK. 71.
- „Čakla kā pelīte.“ BFK. 71.
- „Čakla kā irbīte.“ BFK. 138.
- „Strādīga kā bārenīte.“ BFK. 71.
- „Strādā kā skudra.“ BFK. 138.
- „Mudīgs kā skudra.“ BFK. 53.
- „Čakls kā skudra.“ BFK. 99.
- „Nostrādājies kā lūks.“ BFK. 65.
- „Nostrādājies tik liks kā ratu rumba.“ BFK. 57.
- „Strādīga kā bite.“ BFK. 52.
- „Strādīgs (v. darbīgs) kā skudra.“ BFK. 52, 53, 152.
- „Strādā kā priekš desmitiem.“ BFK. 66.
- „Mudīgs kā cirulis.“ BFK. 88.
- „Strādā kā vērsis.“ BFK. 60.

6. Čaklums, gulēšana un miegs.

„Ko nu tagad gulēs — izgulēsies kad nomirs.“
BFK. 1221.

Miegs un gulēšana ir katram cilvēkam vajadzīgas un nepieciešamas lietas. Bet ir starpība starp sliņķa un čakla attiecībām pret miegu un gulēšanu. Sliņķis gulēšanu allaž padara par pašmērķi un izbaudu, kamēr čaklais miegu uzskata par atpūtu un iespēju turpmākam darbam.

Čaklam cilvēkam pārmērīga miega uzbāzība ir darba traucējums, un viņš ar to ved cīņu.

„Ai, manu maigu miegu,
Kur nu būs tevi likt?
Par pagalmu tecēdama,
Metu rīta rasiņā.“ (6691.)
„Miedzīņš mani sumināja,
Uz sliekšniša sēdēdams;
Ej, miedzīņ, aizkrāsne
Pie vecās māmuliņas.“ (6768.)

„Nevienam nelaižos
Šai baltā saulītē,
Ne miegam, laiskumam,
Ne ļaudiem niecināt.“ (6786.)

Čaklas meitas, arī vakarā vēlu strādājot, cīnās ar miegu un pūlas nesnaust. Snaušānu viņas uzskata par kaunu.

„Nesnaužam mēs, māsiņas,
Ne snaudule māmuliņa;
Ne snauzdama māmuliņa
Mums pūriņu pielocija.“ (6785.)

Čakls no rīta nesildās gultā, bet ceļas agri un ķeras pie darba. Viņš nelaimīgs, ja aizguļas, bet laimīgs, ka kāds to pacel.

„Sijādama, vērtidama,
Gailam devu norietīņ',
Lai tas mani agri cēla,
Grūtu dzirnu ritināt.“ (6799.)

Ja čakls cilvēks no rīta aizguļas, tad tam žēl nogulētā laika un pazaudētā darba.

„Kad es būtu cēlusies,
Kad māmiņa mani cēla,
Es būt' savu rīta māli
Līdz gaismiņai samalusi.“ (6738.)

„Nāc, gaismiņa, lēni, lēni,
Aust', rītiņu kavēdama,
Es bij' ilgi gulējusi,
Rīta darbi nedarīti.“ (6784.)

Čakla meita pārmet mātei, ka tā nav viņu no rīta agri izcēlusi.

„Kam sariebi, māmuliņa,
Manis agri neceldama;
Dien' darīju rīta darbu,
Dienas darbi kavējās.“ (6740.)

Čakla meitene mīļi lūdz vai nu māti vai māsas, to katrā ziņā pacelt no rīta, lai nekāvētos darbs.

„Pacel mani, māmuliņa,
I ne ilgi gulējušu;
Gribu skaišķi pastaigāt,
Vēl ielikt pūriņā.“ (6791.)

„Celies, māsiņa,
Cel mani līdz;
Tu audi dvielus,
Es tīšu saives;
Tu iesi tautās,
Es panākstos.“ (6819.)

Reizēm atkal čakla meita rāj pati sevi par savu miegu un gulēšanu.

„Rājus' i man' i māmīņa,
Miega mana nerājuse;
Rāt bij man pašai miegu,
Sev darbiņa gribēdama.“ (6794.)

Kad izdodas agri uzcelties, ķerties pie darba un daudz padarīt, tad čaklai meitai prieks.

„Māte mani agri cēla
Par visāmi māsiņām;
Līdz gaismiņu appuškoju
Piecas raibas villainītis.“ (6757.)

Kad māte čaklo meitu pacēlusi, tad viņa laimīga un pateicās mātei par agro cēlumu.

„Paldies saku māmīņai
Par to agru cēlumiņu;
Citas meitas gailis cēla,
Es klausīju māmuli.“ (6790.)

Čakla meita apsver un prāto, ka no ilgas gulēšanas nav nekāda labuma: nokavē tikai darbu.

„Kas no miega gulējuma?
Roku vieni nogulēju,
Būt' darbiņu darījuse,
Pasavērtu darbiņā.“ (6741.)

Miegs un ilga gulēšana meitām tikai dara tukšu pūru.

„Miegs man nāca, miegs man nāca,
Miegs man labu nedarīja:
Miegs darīja tukšu pūru,
Ne baltās villainītes.“ (6778.)

„Miegs man nāca, miegs man nāca,
Miegs man laba nedarīja:
Miegs man dara tukšu pūru,
Lielu kaunu tautiņās.“ (6781.)

7. Čaklums un laiks.

„Labāk lai trūkst laika divreiz, kā darba
vienreiz.“ BFK. 50.

„Tam jau pat nomirt nebūs laiks.“
BFK. 1221.

Sliņķim ir mūžīgi garš laiks. Sliņķis ar laiku cīnās kā ar savu lielāko ienaidnieku. Viņa vienīgā bēda: ko darīt ar garo laiku? Kā viņu notriekt.

Čaklam cilvēkam citādas attiecības pret laiku.

Laiks ir čakla cilvēka labākais draugs. Laiks viņa lielākais dārgums. Visu viņš upurē, tikai ne laiku.

Čaklam cilvēkam nav „gara laika“. Viņam laiks vienmēr par īsu. Viņš vienmēr vēlas, kaut tikai būtu vairāk stundu.

Čakls cilvēks savu laiku piepilda ar darbu, kā zelta kausu pielej ar dārgu vīnu. Darbs viņa laikam piešķir īsto vērtību.

Čakls cilvēks laiku rauj kur varēdams: viņš atrauj to sev no miega tiesas; viņš atsakās no sabiedrības un izpriecās brīžiem u. t. t. Viņš slāpst pēc laika tāpat kā skopulis pēc naudas. Čakls cilvēks vienmēr ir nevalīgs, tāpēc viņu novērojot dažs to piezobodams noteic:

„Tam jau pat nomirt nebūs laika.“

Un tiešām: kad čaklam cilvēkam ir jāmirst, tad allaž vien viņa vislielākās bēdas ir: žēlas par vēl nepadarīto darbu.

8. Čaklums un prieks.

„Es to savu rita māli
Dziedādama sadziedāju;
Kas bij kāda netiklīte,
Raudādama saraudāja.“ (665. 2. var.)

Kā slinkums iet kopā ar īgnumu un gara „skābumu“, tā čaklums parasti savienots ar gaišu noskaņu un prieku. Citiem vārdiem: čakls cilvēks strādā savu darbu ne saīdzis, bet priecīgi un braši.

„Jo es malu, jo man tika,
Jo Dievs roda rodameji,
Pillu sieku, pillu grozu,
Pillas manas dzirnutiņas.“ (8032.)

„Droša tēva meita biju,
Droši darbiņ' i darīju:
Droši ņēmu rudzu sieku
Pie grūto dzirnaviņu.“ (7971.)

„Skanēt skan man maļot,
Skanēt skan sijājot:
Zīles skan man maļot,
Gredzentiņi sijājot.“ (8206.)

Čakluma kopā iešana ar darbīgumu ir arī diezgan dabīga un saprotama. Prieks ir zīme, ka dzīvības līmenis cilvēkā stāv augstu, ka daudz ir viņā dzīvības spēku, kas prasās būt aktīvi. Dzīves aktivitāte un spēki tad arī izplūst gan darbā, gan arī prieka izpausmē, parasti dziesmā. Čakls cilvēks darba gaitās tāpēc labprāt mīl dziedāt. Sevišķi to mīlējuši darīt mūsu darbīgie sentēvi.

„Šo ruden tricināju
Brālēliņa maltevē,
Cit' ruden tautiņās
Ar tautieša māsiņām.“ (684.)

„Vai es gāju dzirnu griezt,
Vai rijiņas kuldināt —
Kuŗu darbu padarīju,
Tam dziesmiņu nodziedāju.“ (646.)

Čaklums ar priecīgu noskaņu un dziesmu tādā mērā iet kopā, ka tauta prieku un dziesmu ieskata par čakla cilvēka pazīmi: pēc dziesmas spriež par puīša vai meitas čaklumu un strādību.

„Dziedātāje mātes meite
Dziedādame darbos gāje;
Kas ir slinke pagale
Strādē darbu palikuse.“ (613.)

„Kurš puisītis čakli gāja,
Tas bij liels dziedātājs;
Kas dziesmiņu nedziedāja,
Tas slinkuma lāpītājs.“ (628.)

„No tālienes vien pazinu,
Kur strādīgas mātes meitas:
Lai darīje, ko darīje,
Dziedādamas vien darīje.“ (631.)

Slinkuma sakaru ar saīgumu un čakluma sakaru ar prieku
labi raksturo šādas dainas:

„Saimeniece rutku gūža,
Gul sētā raudādama:
Kalpa sieva piekususe,
Iet sētā dziedādama.“ (642.)

„Slinka, laiska bēdājās, —
Maizīt' mala sudmalās.
Dod', Dieviņi, man maizīti,
Es samalšu dziedādama.“ (664. 3. var.)

Slinka meita bēdājāsi,
Kas rītāi malti ies.
Dod', Dieviņi, man ko malt,
Es samalšu dziedādama.“ (664. 4. var.)

Bet ir arī starpība starp dziesmu un dziesmu. Arī dziesma var būt gaiša un saulaina, kā arī bāla un nogurusi. Mūsu sentēvi dziesmai tā bija pieraduši, ka pat pie dziesmas nokrāsas zināja, vai darbinieks ir čakls vai slinks.

„Tā tecēja dzirnaviņas,
Kā ap kalnu ritenēja;
Tā dziedāja malējīņas
Kā vakar neēdušas.“ (693.)

Par tautas prātojumiem sakarā ar dziesmu un darbu, par dziesmu kā pretindi darba grūtumam ir runāts jau agrākā nodaļā: „Prieks un dziesma pret grūtu darbu un dzīves smagumu.“

II Čakluma atalgojums.

„Čaklums veic darbu.“	BFK. 158.
„Čaklums darina meistarū.“	BFK. 154.
„Čakls sliņķi māca.“	BFK. 315.
„Labs nāk ar strādāšanu, silts ar sildīšanu.“	BFK. 68.
„Kas darbu čakli mēcās, tam maize visur atronas.“	BFK. 99.
„Kas krietni strādā, tam darbs veicas.“	BFK. 70.
„Čakla roka valdīs, slinka dos meslus.“	BFK. 53, 147.
„Čaklais ēd, slinkais gavē.“	BFK. 160.

Jautājumu par čakluma atalgojumu jau mēs lielā mērā esam apgaismojuši sakarā ar jautājumu par darba algu, darba nopelniem un dažādām darba sekām.

Te tikai atzīmējam tos sakāmvārdus, kur īpatnēji tauta ieskata par vajadzīgu uzsvērt čakla darba rezultātu.

No atzīmētiem tautas aforismiem redzam, ka čaklums drīzāk veic darba pienākumus, ka čakli strādājot darbs straujāki virzās uz priekšu, ka čakli strādājot cilvēkam netrūks viņa dienišķas maizes.

Čakls cilvēks arī ātrāki visu iemēcās, tiek gudrāks dzīvē un darbā. Tāpēc viņš arī varēs pie gadījuma pamācīt sliņķi un sajūst sevī darba prašanas lepnumu.

Beidzot arī čaklam cilvēkam ir vairāk izredzes tikt labākos dzīves apstākļos, kā sliņķim.

Arī mūsu tautas dziesmas ar bagātu argumentāciju runā par to labumu, ko cilvēkam sniedz čaklums.

Čaklums dara tautu meitu daiļu un patīkamu.

„Ai, bārene, bārenīte,

Kas tev' daiļu darināja?

— Pirsti, pirsti, nagī, nagī,

Tie man daiļu darināja.“ (4459.)

„Ai, bārene, bārenīte,

Kas tev daiļu darināja?

— Viegli soli, mazs miedzīnš,

Tie man daiļu darināja.“ (4460.)

„Balta gāja sērdienīte,

Kas to baltu balsināja?

Pašas rokas, pašas kājas,

Pašas gudris padomiņis.“ (4500.)

Daudz ir to tautas dziesmu, kas runā par bārenes čaklumu un par viņas daiļumu, kā šī čakluma sekām.

Ne tikai zeltenei daiļums ir ar čaklumu un darbu jānopelna, bet tāpat arī zemniekam savas maizes gabals ir jānopelna ar čaklu darbu.

„Neba maize pati nāca
 Bagātajā vietīnā:
 Nav saulīte uzlēkusi,
 Jau sirmīši nosvīduši.“ (28065.)

Ne burvība un brīnumi cilvēkam dod bagātību un gardāku maizes gabalu, bet gan čakls un nenogurstošs darbs.

„Saka mani burt mākam,
 Vēl es burti nemācēju:
 Buŗ manā tīrumā
 Pieci sirmi kumeliņi.“ (28116.)

III Darba talanti.

„Kad sēdēju, tad rakstīju,
 Kad staigāju, tad adīju,
 Izdzīdama, sadzīdama,
 Tad vizītes penterēju.“ (6867.)

Bet ir vēl starpība starp čaklu un čaklu. Ir parasts čaklums un izcils čaklums. Gribētos sacīt: ir pat sevišķi darba talanti, kas stāv tālu pāri citiem caurmēra čaklajiem. Un daudz tādu nav, jo talantu vispār nav daudz.

„Mēs bijām div' māšiņas,
 Simtām tādas nedabūsi.
 Pie vērpšanas, pie aušanas,
 Pie villaines rakstīšanas.“ (6874.)

Šie darba talanti grib būt darbīgi un vienmēr, kā to redzam no moto pantiņa.

Viņiem ir izcila darba griba un izcils darba prieks. Tie vēlas strādāt par diviem un trim, kaut tikai spētu:

„Vai, spēcīņi, vai, varīte,
 Kaut visam mūžinam,
 Kaut varētu viena malti
 Pretī pāris malējiņu.“ (7934.)

Tie vēlas strādāt, vai diena, vai nakts: cik vien ir spēku.

„Es gan miega negulētu,
Kad varētu bez iztikt;
Es strādātu dienu, nakti,
Ij tad darba man netrūktu.“ (6715.)

Darbs ir viņu kaislība, viņu lepnums, viņu ideāls. Čakla tautu meita neiet tautās, kad nodomātais un vajadzīgais darbs nav padarīts.

„Nava laika, nava laika
Man vēl ieti tautiņās:
Vēl man graudi apkārt bira,
Rīta māļi ritinot.“ (8141.)

Darbs augstāks par visu: kad darbs, tad nav pat nomirt vaļas.

„Lai mirst ļaudis, kam ir vaļa,
Es nemiršu, man nav vaļas;
Es ievēlu bērza kluci
Sava kapa vietīnā.“ (27358.)

„Lai tas mira, kam bij vaļa,
Man nebija patapiņas:
Man jāiet pār Daugavu
Pērkoņam ložu liet.“ (27359.)

„Lai tie mira, kam bij vaļa,
Man nebija patapiņas:
Zīda plavas man neplautas,
Zelta kalni neecēti.“ (27360.)

Un ja arī beidzot un nenovēršami ir jāmirst, tad šie darba talanti arī mirt vēlētos — darbu darot.

„Lai es miršu, kad mirdams,
Es nomiršu svētu rītu,
Es nomiršu svētu rītu,
Laudīm darbu nekavēšu.“ (27355.)

„Dod, Dieviņi, tā nomirt,
Kā nomira tēvs, māmiņa:
Tēvs klonā kuldams mira,
Māte maizi mīcīdama.“ (3090.)

IV Čakluma faktori.

1. Audzināšana kā čakluma faktors.

„Miedzīņš nāca, gulēt gribu,
Māte vaļas man nelāva.
Tā sacīja neļaudama:
Tev, meitiņa, daudz vajaga,
Vajag daiļa pavalkāt,
Daiļa likt pūriņā.“ (6770.)

Pēc iedzimtības audzināšana ir otrs svarīgākais faktors, kas veicina čaklumu.

Ja iedzimtība dod cilvēkam viņa pirmatnējo dabu, tad audzināšana rada cilvēka otro dabu.

Ieaudzinātie un ieradinātie tikumi ir ne mazāk spēcīgi kā iedzimtītie. Bet šinī čaklības tikuma ieaudzināšanā vislielākā loma piekrīt vecākiem. Ja viņi, bērnu saprātīgi audzinādami, viņiem jau no mazām dienām liek lietderīgus darbus darīt, tos nelutina un nepalaiž slinkumā, tad bērni arī izaug tiešām čakli darba darītāji.

Tas, ko kādam bērniībā tēvs un māte, kaut arī spaidu kārtā, būs iemācījuši, tas viņam paliks uz visu mūžu.

Te vēlreiz jāuzsver tas fakts, ka taisni nelutināšana ir tā, kas bērnus izaudzina čaklus, bet lutināšana tā, kas tos bojā un izaudzina par slinķiem.

Sacīto visgaišāki apstiprina tas, ka čakluma ziņā nepārspējamās ir bārenītes. Bārenītēm bērniība un audzināšana ir bijusi grūta, un viņas nav sajutušas lutināšanas mīkstos glāstus.

„Ko, bērniņi, darīsim,
Sērdienīši palikuši?
Kas nu cels mūs rītos,
Kas dos gudru padomiņu?
Celsimies paši agri,
Dievs dos gudru padomiņu.“ (4721.)

„Kas mācīja bārenīti
Glītajami darbiņam?
Viena māca bērza rikste,
Otra sveša māmuliņa.“ (4716.)

„Kas redzēja vītolam
Baltus ziedus noziedam?
Kas redzēja sērdienīti
Netikušu uzaugam?“ (4718.)

Minētās tautas dziesmas runā skaidru valodu: 1) sērdienītei nav īstās mātes, kas to lutina; 2) sērdienītei ir pamāte un sveši ļaudis, kas tai vienmēr liek strādāt; 3) vienmēr darītais darbs, kaut arī ar grūtuma sajūtu, sērdienītei tomēr paliek par darba tikumu; 4) un gala iznākums ir tas, ka gandrīz nemaz nav slinku sērdienišu. Audzināšana sērdienītēs ir izveidojusi čaklību un darba tikumu.

2. Iedzimtība kā čakluma faktors.

„Tai māmiņai trīs meitiņas,
Visas labas strādinieces:
Viena vērpa, otra auda,
Trešā zīdu šķetināja.“ (6891.)

Viens no čakluma faktoriem, bez šaubām, ir cilvēka iedzimtās spējas. Kam gan nebūs nācies novērot, ka bērni tiklab pēc ārpuses un izskata, kā arī citādi ir līdzīgi saviem vecākiem.

Šī līdzība ir ne tikai sejā, bet visā iedzimtā dabā: arī gara spējās, temperamentā, kustībās u. t. t.

Tāpat katrs būs novērojis, ka gausiem un tūļiem vecākiem ir tādi pat bērni, kamēr darbīgiem un čakliem vecākiem allaž vien ir tādi pat kustīgi un darbīgi bērni.

Zināms, daudzos gadījumos tas atkarājas no audzināšanas, bet daudzos citos — no iedzimtības.

„Vai bij māte auklējama
To prātiņu iedevusi:
To darbiņu darīdama,
Jau es citu iegādāju.“ (6900.)

Ja čaklums iedzimts, tad tas ir labs mantojums, ko bērni ir dabūjuši no saviem vecākiem. Ja viņu tad nesabojā audzināšana vai citi nelabvēlīgi apstākļi, tad šī iedzimtā īpašība bērnam dzīvē padarīs gludāku viņa ceļu.

C. Dažādi darba ētikas aspekti.

I Vārdi un darbi.

Ievērojamu vietu tautas gudrībās ieņem patiesības par vārda un darba attiecībām.

Vārds un darbs dzīves gaitās vienmēr iet kopā, tikai gan visdažādākās attiecībās.

Vārdam īstenībā vajadzētu saskaņoties un sadarboties ar darbu, bet tas vienmēr tā nav.

Reizēm vārds ar darbu iet vienus ceļus, bet reizēm katrs savus ceļus un vēl biežāk — pretējus ceļus.

Palūkosimies, ko tauta saka par svarīgākām vārda un darba attiecībām.

1. Runāt ir viegli, darīt grūti.

Burtiski šo patiesību ņemot viņa, bez šaubām, ir ļoti elementāra un pati par sevi saprotama: runāšana vien ir viegla lieta. Tikai tauta par runāšanu saprot darbu, solījumus. Cilvēks, nepadomājot darba izvešanas grūtības, darbu itin viegli pasola, bet kad solītais darbs ir jāizved, tad ir jāpiespiežas, allaž vien jātērē daudz spēka un līdzekļu, un tās grūtības, saprotams, vairs nav nekādā samērā ar izteiktā vārda vieglumu.

Tautai par šo problēmu ir šādi sakāmvārdu varianti:

„Daudz runāts vēl nav daudz darīts.“ BFK, 70, 76, 87.

„Runāt var daudz, bet darīt maz.“ BFK. 324.

„Teikšana nav darīšana.“ BFK. 321.

„Runāt ir vieglāki nekā darīt.“ M. V. 1859. 3.

„Izsacīt viegli, padarīt grūti.“ BFK, 124.

„Ne ikviens, kas prot skaisti runāt, prot skaisti darīt.“
BFK, 172.

„Ar muti ir vieglāki vīcināt zobenu, kā ar roku kapla kātu.“ Altm.

„No vārdiem ir garš ceļš līdz darbiem.“ BFK. 296.

Pēdējais sakāmvārds arī motivē to patiesību, kāpēc darbi allaž nesaskan ar vārdiem: tas tāpēc, ka no vārdiem līdz viņu izpildīšanai ar darbiem ir allaž tiešam garas gaitas un gaŗi ceļi.

2. Mute allaž vairāk sola, kā rokas pilda.

Viena no diezgan parastām cilvēka vājībām ir vairāk solīt nekā izpildīt. Šij patiesībai ir vairāki cēloņi.

Viens šīs parādības cēlonis ir tas, ka cilvēkam gribas pa-dižoties ar saviem darbiem, jo darbi paceļ cilvēka reputāciju un slavu. Ja vairāk būs padarīts, būs arī vairāk goda. Tā-pēc arī cilvēks, tā sakot, jau ar vārdiem cenšas avansēt dar-bus un līdz ar to jau it kā nodrošināties sev labu slavu un re-pu-tāciju.

Otrs cēlonis ir tas, ka katrs darbs sākumā vienmēr izlie-kas vieglāks un ātrāki veicams, kā tas patiesībā izrādās, kad tiešām ķeras pie viņa izvešanas un izpildes. Katrs darbs īs-tenībā ir grūtāks un sarežģītāks, kā viņš sākumā izliekas. Un te ir allaž vilšanās. Te ir arī iemesls nesaskanai starp vārdiem un darbiem: solīts ir domājot darbu vieglu, bet iz-pildīt nevar, tāpēc ka darbs par grūtu.

Sakarā ar šo problēmu tautai ir šādi sakāmvārdu vari-anti:

„Apsola daudz, bet izdara maz.“ BFK. 245.

„Daudz runāts, maz darīts.“ BFK. 85.

„Vārdi nav darbi.“ BFK. 71.

„Daudz runāts nav vēl padarīts.“ BFK. 159, 154.

„Sacišana nav darīšana.“ BFK. 140, 149.

„Saciets nav padarīts.“ BFK. 256.

„Runāt ir viegli, bet ne darīt.“ BFK. 264.

„Lētāki sacīt nekā darīt.“ BFK. 60.

„Izteicams viegli, veicams grūti.“ BFK. 60.

„Kas mīl runāt, ne vienmēr dara.“ BFK. 69.

„Par kapeiku izdara, par rubli brēc.“ BFK. 85.

Ievērojot to, ka cilvēki vairāk mīl „strādāt“ ar muti, kā ar rokām, tauta dod tādus imperatīvus, kā piem.:

„Strādā ar rokām, ne ar muti.“ BFK. 1219.

3. Vārdu un darbu pretstats.

Vēl biežāki dzīvē ir tie gadījumi, kad vārdi ne tikai sa-kan ar darbiem, bet atrodas taisni pretstatā, pie kam tie cil-vēki, kas ļoti daudz sola un ļoti daudz ālējas ar savu muti, parasti ir darbos vāji.

Sakarā ar šo vārdu-darbu aspektu tautai ir šādas gud-ribas:

„Kur daudz vārdu, tur maz darbu.“ BFK. 53, 87, 185, 49.

- „Daudz vārdu, maz darbu.“ BFK. 75, 84.
 „Maz darbu, daudz vārdu.“ BFK. 152.
 „Kas daudz par saviem darbiem runā, tas labu nenes.“
 BFK. 71.
 „Kur vārdi kā upe skrien, tur darbu nevar atrast.“ BFK.
 139, 308.
 „Kas daudz sola, tas maz padara.“ BFK. 152.
 „Daudz lielās, maz padara.“ BFK. 127.
 „Kas daudz par saviem darbiem stāsta, tam viņu maz.“
 BFK. 52, 445.
 „Gaļa mēle sola, īsas rokas dod.“ BFK. 81.
 „Ar muti pie darba, ar rokām aizkrāsnē.“ BFK. 71.
 „Mute līdz ausīm, velkas kā vēzis.“ BFK. 1141.
 „Pie runas liels, pie darbiem mazs.“ 2.
 „Ar vārdiem būtu vai kalnus gāzis, ar darbiem — nekā.“
 BFK. 53.
 „Kam domas lielas un skaistas, tam darbi mazi un mul-
 ķīgi.“ BFK. 124.
 „Runā kā vecais tēvs, dara kā mazais bērns.“ BFK. 310,
 52, 2.
 „Neklausies uz vārdiem, bet skaties uz darbiem.“ BFK.
 124.
 „Neskataties uz maniem darbiem, bet klausaties uz ma-
 niem vārdiem (tā saka par cilvēku, kas citādi dara nekā
 māca).“ BFK. 1160.
 „Kas sola visu, nedod nekā.“ BFK. 1200.
 „Vārdi ir gudri, darbi slikti.“ BFK. 71.
 „Ar muti Rīgā, ar darbiem zem gultas.“ BFK. 147.
 „Ar muti visi varoņi, ar darbiem neviens.“ BFK. 152.
 „Mēness gan spīd, bet nesilda; tāpat daudzi ar vārdiem
 gan priecina, bet ar darbiem to nedara.“ B. 1887. Nr. 48.
 „Prātiņš kāzās domājās, krekliņš speltē žāvējās.“ (Saka
 tādiem, kas ar muti lielās, bet ar darbiem nekā nevar pa-
 darīt.“ BFK. 42.
 „Lielās kā tītars, strādā kā gailis.“ BFK. 206.
 „Lielīb' naudu nemaksā.“ BFK. 315.
 „Mute līdz ausīm, darba nemaz.“ BFK. 438.
 „Ar muti brauc Rīgā, bet pats tup pelnos.“ BFK. 124.
 „Ar muti Rīgā, ar darbiem aizkrāsnē.“ BFK. 65, 81, 101.
 „Ar vārdiem Rīgā, ar darbiem aizkrāsnē.“ BFK. 51, 66.
 „Ar muti jau daudz sola, bet ar darbiem nekā.“ BFK. 53.
 „Mute līdz ausīm, no darba nekā.“ BFK. 50.

- „Daudz runāts, maz darīts.“ BFK. 71.
 „Solīt var daudz, padarīt maz.“ BFK. 71.
 „Ar vārdiem pasaulē, ar darbiem aizkrāsne.“ BFK. 185.
 „Prāts debesīs, deguns pelnos.“ BFK. 124.
 „Kas daudz runā, tas maz padara.“ BFK. 152, 148, 135.
 „Kas liels vārdos, tas mazs darbos.“ BFK. 109.
 „Liela valoda, maz augļi.“ Stend.
 „Kad būs jādara, tad būs gara aste.“ M.-Endz.
 „Trieceņji un runātāji būs tie pirmie, bet pie darba beidzami.“ L. A. 1841. 16.

4. Vārdu un darbu salīdzinošā vērtība.

Sava vērtība ir vārdam un sava darbam. Vārda vērtība nebūt nav maza, sevišķi ja vārds ir gudra cilvēka vārds, kas sacīts lietā un vietā. Bet tomēr, salīdzinot darba un vārda vērtību, lielāka nozīme taču ir jāpiešķir darba vērtībai. Sevišķi vēl tādos gadījumos un vietās, kur vārdam ar darbu katrā ziņā ir jāiet roku rokā. Tur vārds ir tikai dīglis, kamēr padarītais darbs ir pilnīgs augs ar visiem ziediem vai arī ar visiem augļiem.

Tautai par vārdu un darbu salīdzinošo vērtību ir šādas gudrības:

- „Labi vārdi ir labi, bet labi darbi labāki.“ BFK. 330.
 „Ģekis kas lielās, vīrs, kas dara.“ BFK. 88.
 „Nelga, kas sola; vīrs, kas dara.“ BFK. 52, 69.
 „Ko dēls ar vārdiem, to tēvs ar darbiem.“ BFK. 78.
 „Vārdi ir lieki tur, kur vajadzīgi darbi.“ BFK. 87.
 „Ja nelīdz ar vārdiem, tad līdz ar darbiem.“ BFK. 315.
 „Veikla mēle tur nepalīdz, kur jāpierāda darbi.“ BFK. 185.
 „Ne runa dārga, bet darbs.“ BFK. 71.
 „Vīrs, kas dara, bāba, kas plāpā.“ BFK. 57.
 „Labāk mazāk runāt un vairāk darīt.“ BFK. 65.
 „Labāk desmitreiz dot, nekā vienreiz solīt.“ BFK. 71.
 „Vārds bez darba — sudrabs, darbs bez vārda — zelts.“ BFK. 71.
 „Darbi zelts, vārdi — sudrabs.“ BFK. 315, 71.
 „Darbus nedara ar muti, tie jāstrādā ar kājām un rokām.“ L. A. 1871. Nr. 16.
 „Pēc viņa vārda to pazīst, pēc viņa darba to atzīst.“ Altm.

5. Maz vārdu, bet daudz darbu!

Dzīves īstenībai iepatikusies arī otra pretešķība vārda un darba attiecībā: mazrunību, klusu ciešanu, mazvārdību savienot ar produktīvu un ražīgu darbu.

Un tiešām: reālā dzīvē ar lielu piemēru bagātību pierāda un parāda to patiesību, ka tie cilvēki, kas daudz strādā un padara, ka tie nelielās, bet strādā kautrīgi un klusi. Viņi par sevi un par sava darba gaitu liek runāt saviem konkrēti padarītiem darbiem.

Tauta šo dzīves īstenību ir novērojusi un arī izteikusi savās gudrībās.

„Kur vārdu maz, tur darbu daudz.“ BFK. 122.

„Daudz darbu, maz vārdu.“ BFK. 152.

„Lēna cūka dziļu sakni rok.“ BFK. 50.

Sevišķi savos darba ētikas imperātīvos tauta ieteic šo mazrunāšanas, bet daudzdarīšanas principu.

„Maz runā, daudz padari.“ BFK. 71.

„Dari daudz, runā maz.“ BFK. 124.

„Mazāk runāt un vairāk darīt.“ BFK. 350.

„Mazāk runā, vairāk dari.“ BFK. 53, 94.

„Strādā daudz, runā maz.“ BFK. 347.

6. Darbu saskaņa ar vārdiem.

Kontrastainā dzīvē vislabāk gan mīl dzīvot savos kontrastos: vai nu daudz vārdu un maz darbu, vai arī daudz darbu un maz vārdu.

Bet ar šiem diviem kontrastainiem gadījumiem vārda un darba attiecības vēl nav izsmeltas.

Dzīvē ir tomēr arī gadījumi, kur vārdi ar darbiem ir harmoniskā saskaņā: kur darbi izpilda to, ko vārdi sacījuši.

Zināms, dzīvē šo gadījumu nav pārāk daudz, bet toties viņu vērtība ir liela, un tauta viņu stāda ļoti augstu.

Augšā minētās attiecības izteic šādi sakāmvārdi:

„Sacīts — darīts.“ BFK. 556.

„Kādi vārdi, tādi darbi.“ BFK. 304.

„Kā sacīts, tā darīts.“ BFK. 71.

„Ko vīrs sola, to tas dara.“ BFK. 237.

„Vīrs paliek pie sava vārda.“ Stend.

„Vīrs sola, vīrs dara.“ Stend.

„Teikts — darīts.“ Lautenb.

„Te vārds, te darbs.“ Lautenb.

7. Tautas ieteikumi un padomi vārdu un darbu attiecībās.

Vērojot vārdu un darbu attiecības, tauta ir izstrādājusi arī savas ētikas normas, savus vēlējumus un savus ideālus šinīs attiecībās. Šos savus vēlējumus, ieteikumus un padomus viņa izteic kā dzīves imperatīvus jeb pavēles, kas būtu jāievēro katram kārtīgam un godīgam cilvēkam.

Šie tautas gudrības imperatīvi ir sekoši:

- „Runā maz, strādā daudz.“ BFK. 124.
- „Runā maz, dari daudz.“ BFK. 57, 135.
- „Runā mazāk, dari vairāk.“ BFK. 152.
- „Daudz runāt, vēl vairāk padarīt.“ BFK. 124.
- „Mazāk runāt, vairāk strādāt.“ BFK. 324.
- „Labāk mazāk runāt, bet vairāk strādāt.“ BFK. 71.
- „Kur līdz darbs, tur neturi pātarus.“ BFK. 158, 52, 73, 99, 50.
- „Strādā ar rokām, bet ne ar muti.“ BFK. 57.
- „Nesoli, bet dari.“ BFK. 414.
- „Ticat darbiem, bet ne vārdiem.“ BFK. 71.
- „Taufi vārdus, netaufi darbus.“ BFK. 71.
- „Esat vārda darītāji, bet ne tikai klausītāji.“ BFK. 163.
- „Neskrej ar runu pa gaisu, bet steidzies ar darbiem.“ BFK. 124.
- „Pie darba nevaids pātari.“ BFK. 206.
- „Nelepojies ar vārdiem, bet ar darbiem.“ BFK. 141.
- „Nelielies ar vārdiem, bet dari darbu.“ BFK. 87.
- „Esi skops vārdos, bet bagāts darbos.“ BFK. 1218.
- „Labi kad tevi apbrīno vārdos, bet vēl labāki kad darbos.“ BFK. 1218.

8. Dažādi aspekti vārda un darba attiecībās.

Augšā mēs atzīmējām pašas svarīgākās līnijas, ko tauta saskatījusi vārdu un darba attiecībās.

Bet ar to nav sacīts, ka tur būtu izsmeltas jau visas šīs attiecību līnijas.

Dažādi citi šo attiecību aspekti izpaužas vēl sekošos sakām vārdos un parunās:

- „Gara mēle rada nabaga kules.“ BFK. 275.
- „Kam čakla mēle, tam daudz darba.“ BFK. 266.

- „Ja vārds ir miļš, tad darbs ir labs.“ BFK. 264.
 „Kādi vārdos, darbos esam, tādu sirdi krūtīs nesam.“
 BFK. 87.
 „Maz pastrādā ar rokām, bet daudz ar muti.“ BFK. 71.

II Darba vērtība.

- „Darbs ir zelts.“ BFK. 68, 170.
 „Darbam zelta augli.“ BFK. 152.
 „Darbs ir dzīves dvēsele.“ BFK. 80, 136, 1131.
 „Darbam sudraba saknes un zelta augli.“
 BFK. 71.
 „Cilvēks, kas negrib strādāt, tas nekam
 neder.“ BFK. 50.

Darbs ir tas, kas vērtības rada un kas vērtīgu padara arī pašu cilvēku, kā vērtību radītāju. Darbs ir galvenais kritērijs cilvēka vērtību mērošanā. Tas ir tiklab saimnieciskā dzīvē, kā arī sabiedriskā un ģimenes dzīvē.

Darbs dara arī jaunavu par vērtīgu un kārotu līgavu.

„Kam, māmiņa, mani mazu
 Tik ražani audzināji?
 Neļauj tautas man paaugt,
 Nei pūriņu pielocīt.“ (7666.)

Tā dzied jauna čakla meitene, kuŗu jau agri, jo agri apstāj precinieki.

Tautas meiteni cenšas lūkot no darba vai tiešā darbā.

„No zemītes izziedēja
 Sarkanajis āboliņš;
 No darbiņa nolūkoju
 Raženo mātes meitu.“ (11367.)

„Nelūko, bāleliņ,
 Baznīcā līgaviņu;
 Lūko kunga druviņā,
 Rudzu spaiļes galiņā.“ (12120.)

„Nelūko, bāleliņ,
 Baznīcā līgaviņu;
 Lūko meitu nosvīdušu;
 Ne zeltā, sudrabā.“ (12121.)

Vērtīga ir tā meita, kas darbu strādā un kas darbā ir ieradusi.

„Nem, brālīti, es tev vēlu,
Pašu ciema zeltenīti:
Tā zināma, tā redzama,
Tā darbiņu ieradusi.“ (12128.)

Nabaga sērdienīte, lai gan nevar lepoties ar bagātu pūru,
ir vērtīga taisni ar savu darbu.

„Es paņēmu bārenīti,
Darbiņā raudzīdams,
Man naudiņa, man mantība,
Man mīlīga dzīvošana.“ (5107.)

Arī meita apzinās, ka strādājot ir vieglāki dabūt vīru.

„Visas meitas vīra grib,
Nemāk cimdu noadīt.
Adat, meitas, cimdus, zeķes,
Tad jūs vīru dabūsiet.“ (7317.)

Un ne tikai zeltenes, kā līgavas, bet katru cilvēku vērtē
pēc viņa darba. Tāpēc meita lūdz māti, lai tā labāk slavē
viņas darbu, nekā viņas augumu.

„Teic, māmiņa, darbu manu,
Neteic manu augumiņu;
Kas no mana augumiņa,
Kad darbiņa nemācēju?“ (6894.)
„Divi rokas, divi kājas,
Tie bij mani četri kalpi;
Kad tie četri piekusīs,
Nevienam nemīlēšu.“ (6855.)

Kad pietrūkst laba strādnieka, laba darba darītāja, tad pie-
trūkst daudz kā.

„Brālam laba šī vasara,
Māsa gāja druviņā;
Gan, brālīti, tu redzēsi,
Kā ies citu vasariņu.“ (27950.)

Pat sievietes daiļums viņu neglābj, ja viņai nav darbīguma
un laba darba tikuma.

„Kas no liepas kuplumiņa,
Kad ziediņi neziedēja?
Kas no meitas daiļumiņa,
Kad darbiņa nemācēja?“ (6657.)

Tā tad darbs jaunavu padara vērtīgāku kā viņas daiļums.
Kaut arī daiļums allaž uz sevi ir lepns un iedomīgs, bet

daiļumam tomēr jāzina, ka darbam ir lielāka vērtība un ka daiļums darbu nedrīkst nicināt.

„Niedras garum' i izaugu,
Magoniņas daiļumiņu,
I tad vēl nevarēju
Arājiņa nicināt.“ (28066.)

Bez darba tīrums nav tīrums. Bez darba tīrumā nav zeltotās labības, bet gan smilgas un nezāles.

„Dzirnu vaina vai malēja,
Rupji gāja rīta mālis?
Dieva vainā vai arāja,
Smilgas auga tīrumā?“ (27967.)

Čakls cilvēks ir īsta dzīves vērtība. Bez viņa dzīve būtu postā.

„Ai dzīvīte, ai dzīvīte!
Pie dzīvītes vajadzēja
Vieglu roku, vieglu kāju,
Laba gudra padomiņa.“ (6850.)

Laisks cilvēks dzīvei nav derīgs: vienalga, vai tas būtu vīrietis, vai sieviete. Piem., laiskas meitas neder kā līgavas un nākamās mājas kopējas.

„Nemiet, puiši, kalponītes,
Neņemiet mātes meitas:
Mātes meitas laiskas bija,
Nava darba darītājas.“ (12162.)
„Nemat, puiši, ko ņemdami,
Laiskas meitas atstājiet,
Lai paliek laiskajās
Vagarītes dēliņiem.“ (12163.)

„Neņemiet tās meitiņas,
Tās nav darba darītājas:
Baltas rokas, baltas kājas,
Melnā govu slaucenīte.“ (12169.)

Darbs veicina arī labas attiecības cilvēku starpā. Labi strādātāji cilvēki satiek, sliņķi ātri saplēšas.

„Miegs man nāca, miegs man nāca,
Miegs man labu nedarīja;
Ne ar miegu laba biju,
Ne ar bargu valodiņu,
Ar darbiņu laba biju,
Ar jauko valodiņu.“ (6779.)

Darba vērtības aspektu vēl apstiprina šādi tautas sakām-vārdi:

- „Darbs nav peļams.“ BFK. 124.
 „Grūts darbs nes zelta augļus.“ BFK. 148.
 „Zelts pats kabatā nelien.“ BFK. 152.
 „Vislabākais dzīves pamats ir darbs.“ BFK. 1131.
 „Zināšanas ir manta, un darbs šās mantas atslēga.“
 BFK. 53.
 „Ikviens godīgs strādnieks ir savas algas vērts.“
 BFK. 266.
 „Ir tikai viena dzīve, un tā ir — darbā.“ BFK. 665.
 „Darbs cilvēku uztur, bet slinkums posta.“ BFK. 96.
 „Kas nestrādā, tas neattīstās.“ BFK. 124.
 „Ticība — pumpurs, darbs — zieds.“ BFK. 71.
 „Klusam darbam zelta vēрте.“ BFK. 71.
 „Darbs — zelts.“ BFK. 99, 1148.
 „Goda amatam zelta dibens.“ BFK. 178.
 „Ticība ir zieds, darbi — augļi.“ BFK. 282, 152.
 „Lakstīgalai nesmuka spalva, bet smuka dziesma.“
 BFK. 52.
 „Ne mute, bet darbs meistari rāda.“ Stend.
 „Derīgākas ir mazās bites, kā lielie trani.“ Altm.
 „Labāk aris nekā kāris.“ Stend.
 „Ko palīdz zeme, kad roku nava.“ Stend.
 „Kur strādā, tur ir gan, bet kur ar vārdiem darbojas, tur
 pietrūkst. Manc. Post. 1., 281.

III Darbs ir tikumības mērogs un sargs.

- „Darbs rāda, kāds tikums.“ BFK. 231.
 „Darbs ir tikumības sargs.“ BFK. 185, 387.
 „Darbs var aizkavēt no kārdināšanas.“
 BFK. 330.
 „Ritošs akmens nesūno.“ BFK. 71.
 „Kas kalpo darbam, tas kalpo Dievam.“
 BFK. 124.
 „Darbs parāda mīlestības spēku.“
 L. A. 1879., 51.

Kā gan darbs var būt tikumības mērogs? Kā darbs var rādīt, kāds cilvēkam tikums?

Šinī problēmā tautas gudrība vispirms augšā minēto patiesību konstatē jeb klaji pateic. Tauta savās ilgās dzīves gai-

tās ir novērojusi, ka tie cilvēki, kas čakli strādā, ir tikumīgāki un mazāk ļauni par tiem, kas slinko.

Un tas arī nebūt nav grūti saprotams. Saprātīgs un derīgs darbs pats jau ir tikums, un tāpēc jēdzieni „darbīgs“ un „tikumīgs“ jau ir lielā mērā identiski jeb viennozīmīgi.

Otrām kārtām, cilvēkam, kura garīgie un fiziskie spēki ir aizņemti darbā, neatliek ne laika, ne spēka, ne izdevības dažādus nedarbus vai ļaunus darbus darīt. Tāpēc arī tauta teic, ka „darbs var aizkavēt no kārdināšanas“.

Citādi tas ir ar slinku cilvēku, kam ir atpūtušies un brīvi spēki. Šie brīvie spēki tiecas darboties, un kaut kur viņi ir jāliek. Bet ja viņus neliek labā un lietderīgā darbā, tad viņi aiz ļaunu dzenuļu iedarbes ievirzās ļaunu un netikumīgu darbu sliedēs un gaitās.

Ja darbs aiztur no kārdināšanas, tad bezdarbs un slinkums šij kārdināšanai paver durvis, kā tauta teic — līdz galam.

Visu to iegaumējot, sapratīsim, ka ētiskā ziņā darbam tā tad ir divējādi aspekti: no vienas puses viņš ir cilvēka tikumības mērogs, t. i. pēc darba vien var spriest jau par cilvēka ētisko seju, un otrām kārtām: darbs ir kā aizsargu valnis pret visādiem ļaunumiem un noziegumiem, kas cilvēkam uzbrūk tad, kad šo aizsargu valni noārda.

Par šo problēmu vēl runā šādi tautas sakāmvārdi:

„Neteic sevi, bet rādi darbiem.“ BFK. 264.

„Tavs darbs lai runā par tevi, ne tu pats.“ BFK. 71.

„Suns rāda zobus, cilvēks darbus.“ BFK. 262.

Par darba un tikuma ciešo sakaru runā arī tautas dainas.

„Līdzī kalni, līdzī lejas

Tekošami kumelam;

Visi darbi līdzī gāja

Tikušai meitiņai.“ (6873.)

„Neteic mani, māmuliņe,

Pa ciemiem staigādama,

Mana paša kājas, rokas

Izteiks manu tikumiņu.“ (6878.)

Darbs un tikuma ciešais sakars sevišķi spilgti redzams bārenes dainās. Grūti augusē un strādīgā bārenīte parasti arī tikumu ziņā stāv augsti.

„Kas redzēja vītolam

Baltus ziedus noziedam?

Kas redzēja sērdienīti

Netikušu uzaugam?“ (4718.)

„Tēvs, māmiņa man vēlēja
Sērdienīti lūkoties:
Sērdienei košs darbiņš,
Koša, rāma valodiņa.“ (5234.)

IV Darbs un čaklums — cilvēka lepnums.

Māte, mani auklējama,
Vēl vārnām, žagatām;
Kaut māmiņa nu redzētu,
Kāda meita malējiņa.“ (4588.)

Lepnums un gods ir tuvi jēdzieni. Allaž tos lieto pat vienu otra vietā vai arī vienkopus. Bet tomēr ir zināma starpība starp viņiem abiem.

Godu cilvēkam parāda citi cilvēki, sabiedrība par kaut kādiem šī cilvēka nopelniem. Godu parādot, šie citi cilvēki, resp. sabiedrība minēto cilvēku vērtē un atrod pie viņa kādas sevišķas vērtības.

Lepnums, turpretim, ir tās pašvērtības jūtas, ko pats cilvēks sevī dibināti sajūt.

Lepnuma jūtām vajaga kāda pamata. Vajaga būt kaut kam, uz ko cilvēks varētu justies lepns.

Šie lepnuma pamati ir daždažādi. Viens ir lepns uz savu cilti, uz saviem priekštečiem; cits ir lepns uz savu bagātību, greznu dzīvokli un greznām drēbēm u. t. t.

Viens no lepnuma pamatiem, un pie tam drošākiem pamatiem, ir cilvēka darbs: darbs sabiedrības labā, literātūrā, mākslā, zinātnē vai arī ikdienas dzīvē, ja šim darbam ir kāda izcila nozīme.

Tā, piem., darba strādnieks ir lepns uz savu izturību darbā.

„Rudzu lauks lielījās,
Sildīt manu muguriņu;
Nelielies, rudzu lauks,
Es saņemšu dziedādama.“ (641.)

„Rudzu druva priecājās,
Noliks mana muguriņa.
Līksti pate, rudzu druva,
Neliks mana muguriņa.“ (28113.)

Tāpat tautu meita ir lepna uz savu izcilo spēku un lielo darba spēju.

„Varīt manu, i varīt,
Bij varīte bāliņos:
Es varēju viena malt
Pret divāmi malējām.“ (8256.)

„Bij māmiņa auklējusi,
Bij varīti iedevusi:
Es varēju droši malt
Pretī trim malējiem.“ (7955.)

Cita meita atkal priecīga un lepna, ka var būt tēvam par palīgu.

„Laba tēva meita biju,
Labi sevi turējos:
Tēvam biju labā roka,
Māmiņai audējiņa.“ (6872.)

Daža lepojas ar pašu enerģiski un čakli darīto darbu. Viņas prieku un pašvērtību, viņas lepnumu pacel tas, ka viņa redz un jūt darbu sokamies.

„Trīcēt trīc, man maļot,
Skanēt skan, sijājot:
Vara grīdiņ' i pagrīsta
Bālelina maltuvē.“ (8244.)

„Visu rītu es spēlēju
Ar rudāju akmenīti,
Saspēlēju rudzu sieku
Pa vienām saujiņām.“ (8269.)

Darba procesa iznākums ir darba rezultāts, resp. pats padarītais darbs. Ja viņš labi izdevies, arī uz to cilvēks var būt lepns.

„Visi saka, visi saka:
Bīdelēta tā maizīte.
Manas rokas bīdelēja,
Bāleliņa dzirnaviņas.“ (8268.)

„Citi brāļi māsu teica,
Kādi brāļi mani teica?
Mani teica darbi mani,
Man' ērdava valodiņa.“ (3618.)

Dažreiz cilvēkiem ir tieksme uz vienkāršu, melna darba strādnieku nolūkoties kā uz kaut ko zemāku, nevērtīgāku. Bet šāda darba strādnieks, kad viņš godīgi un kārtīgi savu darbu

izpilda, tāpat var būt lepns uz savu darbu. Ja viņa rokas un drēbes pašā darba gaitā ir arī netīras, tad šī netīrā un grūtā darba augļi būs tomēr skaisti, un pats darba darītājs varēs būt uz viņiem lepns. Vēl vairāk: viņš var būt jau lepns pašā darbā, zinot šī darba nozīmi.

„Pavasari jaunas meitas
Mani melnu daudzinaja;
Gan es jūs sveicināšu
Ruden miežu tīrumā.“ (28240.)

„Pavasari melna mute
Līdumiņa krāvējam;
Dzer rudeni dziedādams
Saldu miežu alutiņu.“ (28242.)

„Nesmejat jūs, ļautiņi,
Līdumiņa krāvējam:
Pavasār melna mute,
Ruden salds alutiņš.“ (28242. 1. var.)

Ari mīlas un precību lietās meita nostājas ar lepnumu uz darba pamata.

„Nem, tautieti, ja tev tik,
Darbā mani lūkodams;
Es neiešu tevis dēļ
Dreijāt savu augumiņu.“ (10430.)

V Darba varoņi.

„Tikai darbs un ciešanas ir varonība.“
BFK. 124.
„Acs nobrīnās, roka padara.“ BFK. 50.
„Laba lieta ne tik ātri izdarāma.“ Stend.
„Cilvēka rokas visu padara.“ Stend.

Varonis ir nevis tas, kas var milzīgi daudz slinkot un dažādu nelietību darīt, bet gan tas, kas var daudz derīga un cilvēkiem vajadzīga darba veikt.

Šis veicamais darbs var būt visdažādākā rakstura: darbs rūpniecībā, zemkopībā, literātūrā, mākslā, zinātnē, sabiedriskā vai politiskā darba laukā.

Parastās darba normas, parastais caurmēra darba daudzums vēl nav varonība. Bet kad darba daudzums tiek tāds, kas iet tālu pāri caurmēra cilvēka spēkiem, resp. ko caurmērcilvēks nevar izdarīt, tikai tad var runāt par varonību.

Varonis ir tas, kas veic neparasti un neticami daudz darba, vai arī kuŗa darbam ir jaunas, neparastas kvalitātes.

Acis darba izbijās,
Rokas darba nebijās,
Rokas darba nebijās,
Zinājās padarot.“ (6853.)

„Es bij' meita, man bij vara,
Es varēju lielīties:
Podu villas dienāi vērpu,
Vēl apmetu audeklīnu.“ (6858.)

Lūk, šīs rokas, kas nebīstās liela un grūta darba, bet ķeras klāt un to veic, tās ir varonīgas rokas.

Tādu darba varoņu ir bijis daudz starp mūsu sentēviem, kaut arī viņu vārdus nav vēsture uzglabājusi.

Kad tauta sāk dzīvot kultūras dzīvi, tad viņas vēsture un kultūras vēsture parasti tādus darba varoņus atzīmē attiecīgās kultūras nozarēs, kā: zinātnē, mākslā, literātūrā un citur.

Visbiežāki gan parasts runāt par varonību un varoņiem kaŗā. Bet kaŗa varonība ierindojas tanī pašā varonības jēdzienā, ko mēs jau augšā minējām. Arī aizstāvēšanās kaŗš ir nepieciešams kultūras darbs, un ja kāds šinī kaŗā padara izcilu darbu, ko caurmēra kareivji nevar padarīt, tad tā ir varonība.

Kaŗa varonības jēdzienā vēl ierindojas izcila drosme un uzņēmība, bet šīs jau arī ir darba īpašības.

Ar vārdu sakot, varonības istā būtība ir darba varonība: liels izcils darbs šādā vai tādā darba laukā.

Bet varoņu nekad nav daudz, tāpēc arī tauta teic:
„Ne visi var varoņdarbus veikt.“ BFK. 124.

VI Dažādi tautas atzinumi un gudrības par darbu.

Bez šīm dažādām principu līnijām, ko esam atzīmējuši līdz šim tautas domu pasaulē par darbu, vēl ir tautas gudrības, kas runā par citiem mazāk plašiem darba principiem un aspektiem.

Sniedzam viņus bez sīkākiem komentāriem un paskaidrojumiem, jo katru no tiem komentēt aizņemtū par daudz telpas.

- „Kas strādā, tas nabags; kas dzer, tas bagāts.“ BFK. 211.
 „Jo ar, jo nabags; jo dzer, jo bagāts.“ BFK. 57, 78.
 „Jo ar, jo bagāts; jo dzer, jo nabags.“ BFK. 68.
 „Bite medu nedarina, kamēr vēl pa puķēm ložņā.“
 BFK. 60.
 „Uzcītīgais tik pēc darba gaida algas, bet slinkais to
 grib dabūt, pirms no gultas izcēlies.“ „Balss“ 1891., 46.
 „Skaistas domas, skaisti darbi.“ BFK. 124.
 „Domas ir ceļnieks, darbs viņa spieķis un panākumi —
 mērķis.“ BFK. 185.
 „Kā mājās redzi, tā ciemā dari.“ BFK. 71.
 „Kas nav uz reizu, tas nav pareizi.“ 2.
 „Vissmagāks vezums pret kalnu.“ Lautenb.
 „Dzīves kausu lēni dzer, istā laikā darbu tver.
 „Koka galotni neķer, kamēr celmu neaptver.“ BFK. 532.
 „Sacenšanās nav darišana.“ BFK. 254.
 „Tā nebija viegla lieta, pret vēju pūst.“ Lautenb.
 „Tā dari, kā redzi, ne kā gribi.“ Lautenb.
 „Kas vilkam mežā ceļu rāda?“ J. Lange.
 „Labi uguni kurt pie sausa celma.“ Lautenb.
 „Zīda rota galvā izdzēs uguni kukņā.“ 3.
 „Kas daudz strādā, maz nopelna; kas maz strādā —
 daudz nopelna.“ BFK. 66.
 „Ne savu darbu daru, ne savu maizi ēdu.“ BFK. 417.
 „Aukstums māca strādāt un slinkums slinkot.“ BFK. 448.
 „Darbs ir cīņa.“ BFK. 71.
 „Bieži sliktam pasākumam labas beigas.“ BFK. 71.
 „Bez sēklas augli nedabū.“ BFK. 315.
 „Kur pavediens rit, tur dzīve līdz.“ BFK. 324.
 „Jo koku cērt, jo skaidas krīt.“ BFK. 169.
 „Dieva svētība dara bagātu bez pūlēm.“ BFK. 87.
 „Strādā kā zaglis naktī.“ BFK. 71.
 „Labāk art nekā ecēt.“ BFK. 71.
 „Kas uz padebešiem raugās, tas neplauj.“ BFK. 71.
 „Darbam nekad nav gala.“ BFK. 111.
 „Kur cirvi liek, tur skaidas lec.“ BFK. 101.
 „Darbs — cīņa, miers — uzvara.“ BFK. 99.
 „Cilvēks, kas labu apņemas, bet nedara, tas līdzīgs ko-
 kam, kas gan zied, bet augļus nenes.“ BFK. 99.
 „Sviedri ir darba asaras.“ BFK. 53, 97.
 „Katram darbam savs sliktums.“ BFK. 152.
 „Joks paliek joks, darbs paliek darbs.“ BFK. 124.

- „Nespējējs cenšas, spējējs — slinko.“ BFK. 124.
 „Darbs paliek darbs, maize paliek maize.“ BFK. 124.
 „Darbam smaga pātaga.“ BFK. 124.
 „Kāds darbs, tāds darītājs.“ BFK. 124.
 „Viegls darbs muguru neliec.“ BFK. 124.
 „Smalki laudis, smalki darbi.“ BFK. 124.
 „Nevar darbiem tikt par virsu.“ BFK. 444.
 „Aptes calmu, tys bys gleits.“ BFK. 444.
 „Kāds zirgs, tāds vezums.“ BFK. 395.
 „Kāds amats, tāda šilte.“ BFK. 344.
 „Bez rūdīšanas no dzelzs netiek tērauds.“ BFK. 352.
 „Ja mantu pazaudēsi, tomēr uzcītīgi strādādams, pie tās atkal tiksi; bet ja pazaudēsi labo apziņu un godu, tad to vairs nekad nedabūsi. BFK. 854.
 „Kas dīdžēji, tie dīgst, kas nīcēji, tie nīkst.“ J. Lange.
 „Tas iet greizi un nepareizi.“ Lange.
 „Slikti laudis, slikti darbi.“ Stend.
 „Smādē kalēju, bet nesmādē viņa dzelzi.“ Altm.
 „Lāci pieguldīt.“ (T. i. grūtu darbu nobeigt. P. B.) Lange.
 „Darbs darba galā.“ Stend.
 „Amats paliek amats.“ BFK. 71.

VII Dažādi ētiska rakstura imperātīvi sakarā ar darbu.

- „Nemini otra darbu kājām.“ BFK. 124.
 „Ko tu gribi, lai citi dara tev, to tu dari arī citiem; ko tu gribi, lai citi nedara tev, tā nedari citiem.“ BFK. 295.
 „Nestrādā bez Dieva lūgšanas un nelūdz Dievu bez strādāšanas.“ BFK. 330.
 „Ar Dievu sāc, ko gribi sākt.“ BFK. 352.
 „Slikti domā, labi padari.“ BFK. 71.
 „Lūdzi un strādā!“ BFK. 76.
 „Neprasi, ko otrs dara, bet uzmani pats savu darbu.“
 BFK. 65.
 „Dari to, kas labs.“ BFK. 87.
 „Sirds pie Dieva; roka pie darba.“ BFK. 265.
 „Nemētā otra grūti sviedros pelnīto mantu.“ BFK. 124.
 „Lūdz Dievu un strādā! BFK. 158, 159.

„Nelielies, ka labi padarīji, bet raugi padarīt vēl labāk.“
BFK. 1218.

„Ja purvā brienot laipu nemetīsi, tad var iznākt, ka netiec ne uz priekšu, ne atpakaļ.“ BFK. 1217.

„Ko jaunās dienās ievārīsi, to vecuma dienās ēdīsi.“
BFK. 1217.

„Ne jau katru lietu var ņemt ar pliku roku.“ BFK. 1217.

VIII Kopsavilkumi un slēdzieni par tautas darba filozofiju.

1. Darba jēdziens, darba gaitas, darbdari.

1. Uz darbu mūsu tauta skatās ļoti nopietni. Viņa to uzlūko par pasaules likumu, par dzīves galveno saturu jeb dzīves dvēseli.

Kā putniem spārni skriešanai, tā cilvēkam rokas darbam.

2. Savā būtībā darbs ir tāda apzinīga darbība, kam saimnieciski vai kultūrāli mērķi, kas rada saimnieciskas jeb kultūrālas vērtības.

3. Kaut arī darbs ir katra cilvēka dabīgs uzdevums, tad tomēr ar darba mācēšanu neviens nepiedzimst, bet darbā katram ir jāmacās.

4. Darbā jāmacās vislabāki bērnībā un jaunībā; bet mācība jāturpina arī vēlāku — visu cauru mūžu. Pilnīgi cilvēks nekad nav izmācījies.

5. Galvenie darba skolotāji ir: vecāki, pasaule, pati darba gaita, darba prakse.

6. Darba mācībā ir arī savi principi, kas darba mācītājiem ir jāņem vērā.

a) Nevar otru mācīt, ja pats nezina.

b) Darba mācībai vajaga saskanēt ar paša praksi, darbu.

7. Katram darbam ir sava gaita: savs sākums, savs turpinājums, savas beigas. Katram darba gaitas posmam savas īpatnības.

8. Dažādi ir ne tikai darbi, bet arī dažādi darba darītāji: ir strauži un kūtri, ir apķērīgi un neapķērīgi, ir skaidri un jucekļīgi un dažādi citi darba darītāji.

2. Darba sekas.

1. Darba sekas ir dažādas; vispirms darbs dod algu un maizi.
2. Darba sekas parasti atkarājas no darba cītības, rūpības un pūlēm.
3. Mērens un normāls darbs veicina cilvēka veselību un labsajūtu.
4. Darbs dod cilvēkam arī labu reputāciju un labu slavu.
5. Pēc darba vispār var spriest arī par pašu darītāju, viņa fiziskām, garīgām un morālām spējām.
6. Darbs — labākais cilvēka raksturotājs.

3. Darba sakars ar laimi un nelaimi.

1. Darbam ciešs sakars ar cilvēka laimi un nelaimi.
2. Darbs cilvēkam var dot tikpat laimi kā nelaimi.
3. Darba pārmērs dara cilvēku neapmierinātu un nelaimīgu.
4. Mērens un normāls darbs dara cilvēku priecīgu un laimīgu.
5. Darba laimes elementi ir: darba augļi, pabeigta darba apmierinājums, izpildīta pienākuma jūtas, izvaire no garlaicības, pēcdarba atpūtas tīksme u. c.

4. Darba metodoloģijas galvenie principi.

a) Darba metodoloģijas vispārējā uztvere.

1. Metode ir sekmīgi un labi darba paņēmieni.
2. Metodes dziļākais pamats ir veiksmīga un sekmīga darba iespēja.
3. Labai darba metodei liela loma darbā.
4. Darba metodiskie principi ir dažādi dažādos darba posmos.

b) Metodiskie principi gatavojoties darbam.

1. Pirms darba sākšanas jācenšas paredzēt viņa gaita.
2. Nav jāuzņemas darbs, kas pāri spēkiem.
3. Darba solījumos jābūt apdomīgam, jo solījumi ir jāpilda.
4. Pirms darba sākšanas vajaga savākt iespējami pilnīgas ziņas par darāmo darbu.
5. Katram nopietnam darbam vajadzīga rūpīga sagatavošanās.

6. Darbam gatavojoties rūpīgi jāizkopj darba līdzekļi, tie jātaupa un nav jāizšķiež.

7. Jāsaskaņo darba līdzekļi ar darba mērķi.

c) Svarīgākie metodiskie principi darba sākumā.

1. Katrs darbs ir jāsāk attiecīgā laikā.

2. Ja redzams, ka darbs nav veicams, nav pa spēkam, tad labāk to nesākt.

3. Labāk darbu ir sākt labi, nekā slikti. Labs sākums atviegļina turpmāko darba gaitu.

4. Darāmo darbu labāki sākt ātrāki kā vēlāku.

5. Nav jālielās darba sākumā, jo neviens nezina, kādas būs darba beigas.

d) Pārdomas loma darba gaitā.

1. Viss darāms ar apdomu.

2. Jādomā ir aktīvi, bet bez liekas steigas.

3. Vienmēr jādomā par darāmo darbu.

4. Aktīvi domājot, pats darbs tomēr jādara uzmanīgi un bez liekas steigas, jo padarīto vairs neatdarisi.

e) Gribas un aktīvas darbības loma darbā.

1. Darbā liela loma piekrīt cilvēka gribai.

2. Gribai jāsaistās ar aktīvu darbību. Darbs ir jādara, jo tas pats nedarās.

3. Jācenšas vienmēr būt darbīgam un nekad nestāvēt bez darba.

4. Darbā nevajaga taupīt pūles, bet darīt ko var.

5. Darbā jācenšas būt neatlaidīgam.

6. Jo vairāk pūles pielieto kādā darbā, jo labāki ir darba iznākumi.

7. Sākt darbu vajaga censties izturēt līdz galam un to pabeigt.

f) Dažādu psihisko spēju izmantošana darbā.

1. Par darāmo darbu jārada interese.

2. Darbam vienmēr jāizmanto darba noskaņa.

3. Darbs jāstrādā ar pacietību.

4. Darāmais darbs jādara ar vērību un uzmanību.

5. Darbu ir labāki darīt gaišā un priecīgā, kā drūmā un nospiestā noskaņā.

g) Pats un citi darbā.

1. Svarīgs darba princips ir paša interese par darbu un paša tieša dalība darbā.
2. Pats uz sevi cilvēks var vislabāki palaisties.
3. Cita cilvēka darbam tevis labā nav ne tās intereses, ne sekmju kā paša darbam.
4. Svarīgs faktors darbā ir arī kopdarbība, bet viņai ir divas dažādas puses.
  - a) No vienas puses kopdarbība un talkas darbu veicina, palielinot darba masu un darba iespējas.
  - b) No otras puses, kopdarbība darbu kavē, vedinot cilvēku palaisties uz otra darbu un radot vieglāku iespēju izvairīties no atbildības.

h) Laiks darba gaitās.

1. Bez laika neviens darbs nav padarāms.
2. Dārgais laiks vienmēr lietderīgi jāizmanto.
3. Sevišķi svarīgs ir savlaicības princips darbā.
  - a) Katrs darbs jācenšas darīt savā laikā.
  - b) Kas nav darīts īstā laikā, tas jādara sliktākos apstākļos.
  - c) Jaunībā nokavētais jādara vecumā.
  - d) Darāmais darbs nav jāatliek un jānovēlo.
  - e) Novēlotais darbs daudzreiz ir pavisam pazudis.
4. Dienas gaitās vislabākais darba laiks ir rīts.
  - a) Rīta darbs ir vissekmīgākais.
  - b) Rītā ir svaigi garīgie un fiziskie spēki.
  - c) Rītā arī visa daba ir darbam labvēlīgāki noskaņota.
  - d) Rīta darbs cilvēkam parasti dod vairāk prieka un baudas.
  - e) Kas noguļ rītus, tas noguļ sava mūža skaistākos brīžus.

i) Takts darba gaitā.

1. Nopietnā darbā nevar steigt un skriet.
2. Darbs jāstrādā vienmērīgi, nekampstoties.
3. Nav spēki un laiks jātērē niekiem un niekalbībai.
4. Darbā nedrīkst arī pārstrādāties.
5. Grūtākais darbs jāstrādā darba gaitas sākumā.
6. Darbā jāievēro kārtība.
7. Vienā laikā jādara tikai viens darbs.
8. Jāstrādā ne tikai labos, bet arī sliktos apstākļos.

5. Darba faktori.

1. Darba faktori ir tādi spēki un apstākļi, kas darbu veicina.

2. Viens no spēcīgākiem cilvēka dzenuļiem strādāt ir — bads.

3. Ja bads cilvēku dzen darboties, tad gudrība un zināšanas ir darba saprātīga vadība.

4. Bez paša gudrības darbā liels palīgs ir arī otra cilvēka gudrība: labs padoms un aizrādījums.

5. No cilvēka jūtu pasaules kā labi darba veicinātāji ir minami: spēcīga godkāre, spēcīga interese, mīla un dažas citas jūtas.

6. No gribas pasaules kā spēcīgi dzinējspēki darbojas spēcīgas tieksmes un neatlaidīga griba, labs ieradums jeb darba tikums, drosme u. c.

6. Darba ētika.

1. Ētikai un ētikas principiem mūsu tautas darba filozofijā piekrīt ievērojama loma.

2. Ētikas principiem jau sava svarīga loma tautas darba metodoloģijā. Tādi metodoloģiski ētikas principi ir:

- a) pienākuma jūtas darba gaitā;
- b) rūpība un kārtība;
- c) cenšanās darbu labi padarīt u. c.

3. Liela loma tautas darba ētikā piekrīt tautas cīņai ar slinkumu. Slinkuma problēmu tautas prātniecība iztirzā ļoti plaši.

- a) Tauta vispusīgi raksturo un aPCR sliņķa attiecības pret darbu.
- b) Tautas gudrība konstatē un atzīmē raksturīgākās sliņķa īpašības un pazīmes.
- c) Tautas prātniecība aplūko slinkuma cēloņus, viņa faktoros un sekas.
- d) Tautas prātniecība sniedz sliņķa vispārējo vērtējumu un arī sliņķa „gudrību“.

4. Pretstatā slinkumam tautas darba ētikā stāv čaklums. Šī ētika sniedz:

- a) čakla cilvēka raksturojumu;
- b) čakla cilvēka novērtējumu; bez tam vēl:
- c) aplūko čakluma faktoros un veicinošus apstākļus;
- d) aplūko čakluma sekas un atalgojumu.

5. Tautas gudrība augsti vērtē čakluma talantus un darba varoņus.
6. Tautas darba filozofija vispusīgi iztirzā vārda un darba attiecības.
7. Tautas darba ētikā ir augstas un cildenas domas par
  - a) darba vispārējo vērtību,
  - b) bet sevišķi par darba ētisko vērtību.
8. Darbs un čaklums ir cilvēka gods un lepnums.
9. Kas daudz derīga darba var darīt, tas ir darba varonis ar lielu ētisku vērtību.
10. Tautas darba filozofijā daudz skaistu imperatīvu jeb mudinājumu un skubinājumu uz darbu.
11. Tautas darba filozofiju jeb prātniecību vispār raksturo plašais aptvērums un lielā vispusība.
12. Tautas darba filozofija ir viens no mūsu tautas cildenākiem prātniecības pieminētiem.

Bulduros, 12./IV 37.

Satura rādītājs.

Lapp.

LATVJU TAUTAS DARBA FILOZOFIJA.

Pirmā nodala.

DARBA JĒDZIENS, DARBA GAITAS, DAŽĀDIE DARBDARI. IEVADS.

Darba problēma latvju tautas dzīves gudrībā	5
I Darba būtība	5
1. Darbs kā pasaules likums	5
2. Darba jēdziens un viņa elementi	7
II Darbmācības gaita	12
Ievads	12
1. Darītprasmes vērtība	12
2. Darbā mācītāji	14
a) Pirmie darbā mācītāji — vecāki	14
b) Darbā māca pasaule	15
c) Darbs darītāju māca	16
d) Jāmācās pašam	18
3. Darbmācības principi	20
a) Darbs jāmācās	20
b) Vispirms darbs jāmācās jau bērībā	20
c) Darbam jāmācās ne tikai jaunībā, bet visu mūžu	21
d) Mācoties ir jāpiespiežas	23
e) Jāmācās no piemēriem	24
4. Kas jāņem vērā darba skolotājiem	25
a) Nemāci otru, ja pats nezini	25
b) Nemāci otram to, ko pats nedari	26
c) Nemāci to, kas gudrāks par tevi	27
d) Nebārsties ar mācībām, kur tās pilnīgi nevajadzīgas	28
5. Mācīšanās iznākumi	29
6. Darbmācības augļi	31
III Darba gaitas dažādi momenti	32
1. Darba iesākums	32
2. Katrs darba iesākums ir grūts	33
3. Pirmais darbs	34
4. Dažādi darba sākuma aspekti	34
5. Darba grūtums	35
6. Grūtības jāpācieš	38
7. Iedomātas grūtības	39
8. Rotaļu un izpriecas darbības	40
9. Darba beigas un padarītais darbs	42
10. Darba kļūdas	45
11. Darba daudzums	47
IV Dažādie darba darītāji	48
1. Jautājuma vispārējā uztvere	48
2. Ātrie un straujie darba darītāji	49
3. Dūšīgi darba darītāji	51

4.	Strādīgie un neatlaidīgie darba darītāji	52
5.	Lēna darba darītājs un tūla	52
6.	Neapķērigs un nevērigs darba darītājs	54
7.	Skaidra darba darītāji	55
8.	Juceklīga un nekārtīga darba darītāji	56
9.	Dienas zagļu un niekalbju darbs	56
10.	Dažādi darba darītāji	57

Otrā nodaļa.

DARBA SEKAS.

I	Darba seku vispārējais princips	59
II	Darbs un alga	60
	1. Kāds darbs, tāda alga	60
	2. Labam darbam, laba alga	61
	3. Bagātu atalgojumu gūst par bagātu darbu	61
	4. Zemnieka darbs un zemnieka alga	62
III	Darbs un maize	64
	1. Bez darba nav maizes	64
	2. Kāds darbs, tāda maize	66
	3. Maize grūti pelnāma	66
	4. Maize tik tam, kas strādā	67
	5. Darbs dara maizi gardu	67
IV	Dažādas darba sekas	69
	1. Katram darbam attiecīgas sekas	69
	2. Grūtam darbam saldi augļi	70
	3. Grūts darbs — salds miegs	70
	4. Darbs un atpūta	72
	5. Darbs un veselība	74
	6. Labuma nedabūsi, kad nepelnīsi	74
	7. Darbs dod labu slavu	75
	8. Darbs vispār dod liecību par darītāju	79
V	Darbs un nelaime	80
	1. Darbu pārmērs un nelaime	80
	2. Citas darba nelaimes	82
VI	Darbs un laime	84
	Vispārējā uztvere	84
	1. Tautas vispārējie spriedumi par darbu un laimi	84
	2. Paša darba prieks	85
	3. Darba augļi kā laimes elements	86
	4. Pabeigta darba prieks	89
	5. Padarīta darba apmierinājums	89
	6. Darbs klusina bēdas	91
	7. Darbā nav garlaicības	92
	8. Pēcdarba atpūta kā laimes elements	92
	9. Darbs un viegla nāve	93

Trešā nodaļa.

DARBA METODOLOĢIJA TAUTAS GUDRĪBĀS.

I	Darba metodes un metodoloģijas vispārējā uztvere	95
	1. Darba metodes un metodoloģijas jēdzieni	95
	2. Attiecības starp metodi un faktoru	97
	3. Labas metodes loma darbā	99

II	Kā jāgatavojas darbam	100
	1. Pirms ķeries pie darba, paredzi viņa gaitu un ceļu	100
	2. Neķeries pie darba, kas nav tev pa spēkam	102
	3. Apdomā savus darba solījumus	103
	4. Neskopojies ar vajadzīgo informāciju (priekšziņu) ievākšanu darbu sākot	104
	5. Nopietnam darbam nopietna sagatavošanās	105
	6. Asini darba rikus	105
	7. Saskaņo darba līdzekļus ar darba mērķi	106
	8. Neizšķied darba līdzekļus	107
III	Metodiskie principi darba sākumā	108
	1. Katru darbu sāk savā laikā	108
	2. Nesāk darbu, ko nespēj beigt	109
	3. Labs un slikts darba sākums	109
	4. Darbu, ko esi apņēmies sākt, to sāk labāk ātrāk nekā vēlāk	111
	5. Darbu centies sākt un padarīt pirmais	112
	6. Nelielies darba sākumā	113
IV	Pārdomas un apsveres loma darbā	114
	1. Visu strādā ar apdomu	114
	2. Katru darbu apdomā, tikai domājot neaizmiedzies	116
	3. Domā aktīvi	117
	4. Nesteidzies pārdomās, bet darbā	117
	5. Vakarā apguļoties noliec sev darbu jau rītam	118
	6. Nopietnus darbus strādā lēnām un apdomīgi	118
	7. Padarīto neatdarisi	119
V	Gribas un darbības loma darbā	120
	1. Darišanas princips darbgaitās	120
	2. Darbs ir jādara	122
	3. Nekad nestāvi bez darba	125
	4. Netaupi pūles darbā	126
	5. Darbā vajadzīga neatlaidība	128
	6. Netūļojies darbā	129
	7. Dari, ko vari	130
	8. Jo vairāk piestrādā, jo labāks iznāk darbs	131
	9. Darba taupība kā darba izšķērdība	133
	10. Reiz sāktais darbs ir jāpabeidz	134
VI	Ētiskie principi kā darba metodes	135
	1. Dari visu, cik labi vari	135
	2. Esi rūpīgs savā darbā	136
VII	Dažādu psihisko spēku izmantošana darbā	138
	1. Par darāmo darbu vajag radīt interesi	138
	2. Izmanto darbam darba noskaņu	139
	3. Darbā vajadzīga pacietība	140
	4. Darbu strādā vērīgi un uzmanīgi	142
	5. Darbu labāk ir darīt gaišā un priecīgā, kā drūmā un īgnā noskaņā	143
VIII	Pats un citi darbā	145
	1. Pašdarba un pašdalības princips darba gaitās	145
	2. Kopdarbības princips	149
	a) Kopdarba labā puse	149
	b) Kopdarba ēnas puse	152

	Lapp.
IX Laiks darba gaitā	155
1. Laika vērtība	155
2. Laiks lietderīgi jāizmanto	156
3. Savlaicības princips	157
a) Vispārējā uztvere	157
b) Kas nedara darbu izdevīgā laikā, tam šis darbs jādara neizdevīgā laikā	159
c) Jaunībā nokavētais jādara vecumā	160
d) Kāpēc darbus nevar atlikt	161
e) Nenovēlo darāmo darbu	161
4. Cik vien vari, netaupi darbu uz ritu	162
5. Novēlots un padarīts darbs ir tomēr labāks, kā pavisam nedarīts	163
6. Dienas gaitās vislabākais darba laiks ir rīts	165
a) Vispārējie konstatējumi par rītdarba labumu	166
b) Rīta darbs vissekmīgākais	167
c) Kāpēc rīta darbs sekmīgāks	167
d) Rītā galva gaišāka kā vakarā	168
e) Rīta darbs dara bagātu	170
f) Rīts dod arī skaistumu un prieku	171
g) Agrāk darbu sākot, vairāk padarīsi	172
h) Rīta darbs dara cilvēku veselu un stipru	173
X Takts darba gaitā	174
1. Nopietnā darbā neskrien skriešus	174
2. Nekampsties, bet strādā vienmērīgi	176
3. Nekavē darbu ar niekiem	177
4. Darbā ieturi mēru un nepārstrādājies	177
XI Dažādi metodiskie principi darbā	178
1. Ģrūtāko dari darba sākumā	178
2. Kārtības princips darbā	179
3. Sīko darbelementu uzkrāšanas princips	181
4. Strādā ne tikai labos, bet arī sliktos apstākļos	183
5. Mēģinājuma princips darbā	185
6. Vienā laikā dari tikai vienu darbu	186
7. Katram darbam proti rast piemērotu palīgu	188

Ceturtnā nodaļa.

DARBA FAKTORI.

I Bads kā darba faktors	189
II Gudrība kā darba faktors	190
III Padoms kā darba faktors	192
IV Griba kā darba faktors	194
V Ieradums kā darba faktors	198
VI Mudinātājs kā darba faktors	199
VII Intereses jeb labums kā darba faktors	202
VIII Mīla kā darba faktors	205
IX Piemērs kā darba faktors	207
X Pienākums kā darba faktors	207
XI Godkāre un slavaskāre kā darba faktors	209
XII Drosme kā darba faktors	210
XIII Labs materiāls kā darba faktors	211

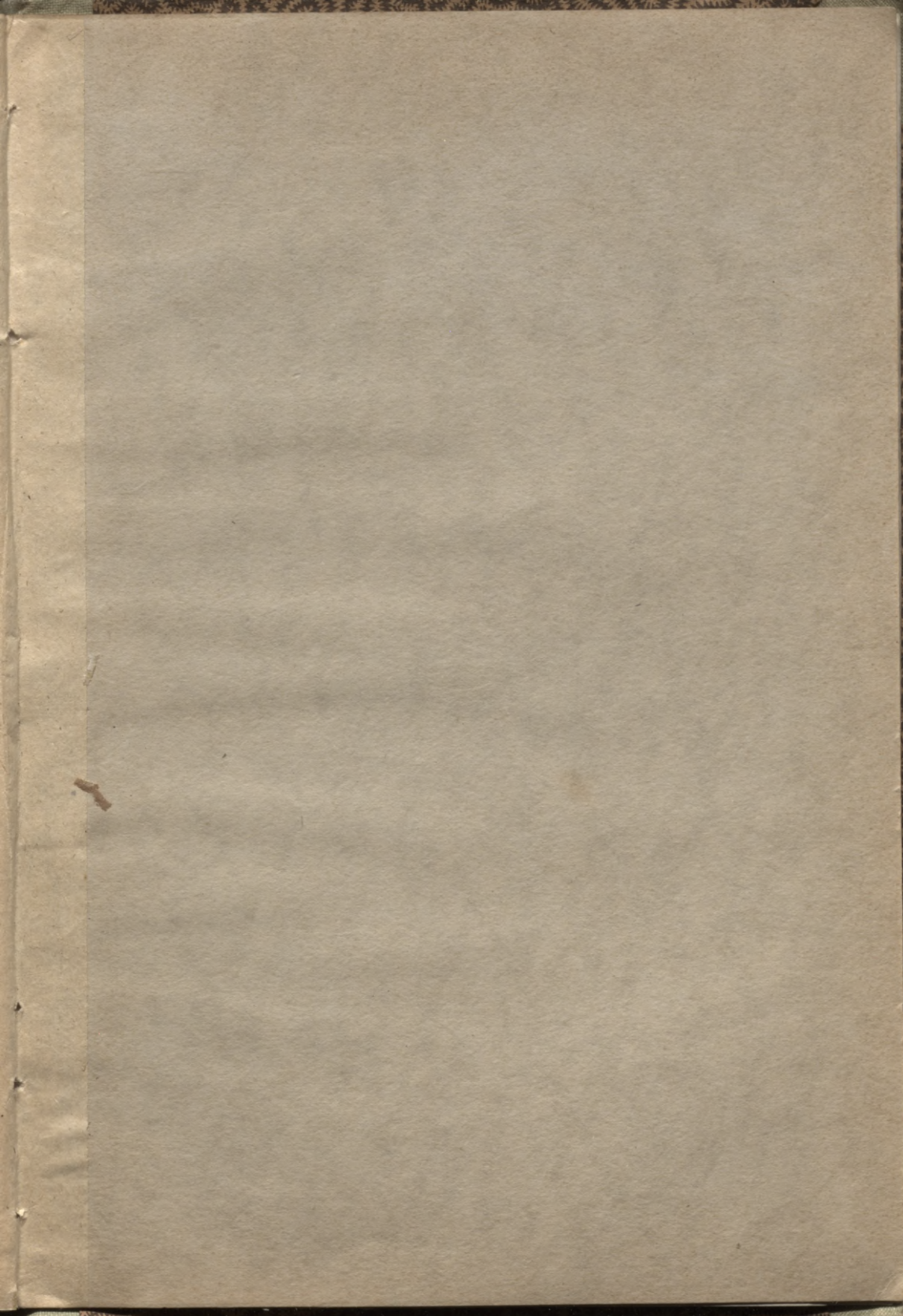
Piektā nodaļa.

DARBA ĒTIKA.

A. Slinkums.

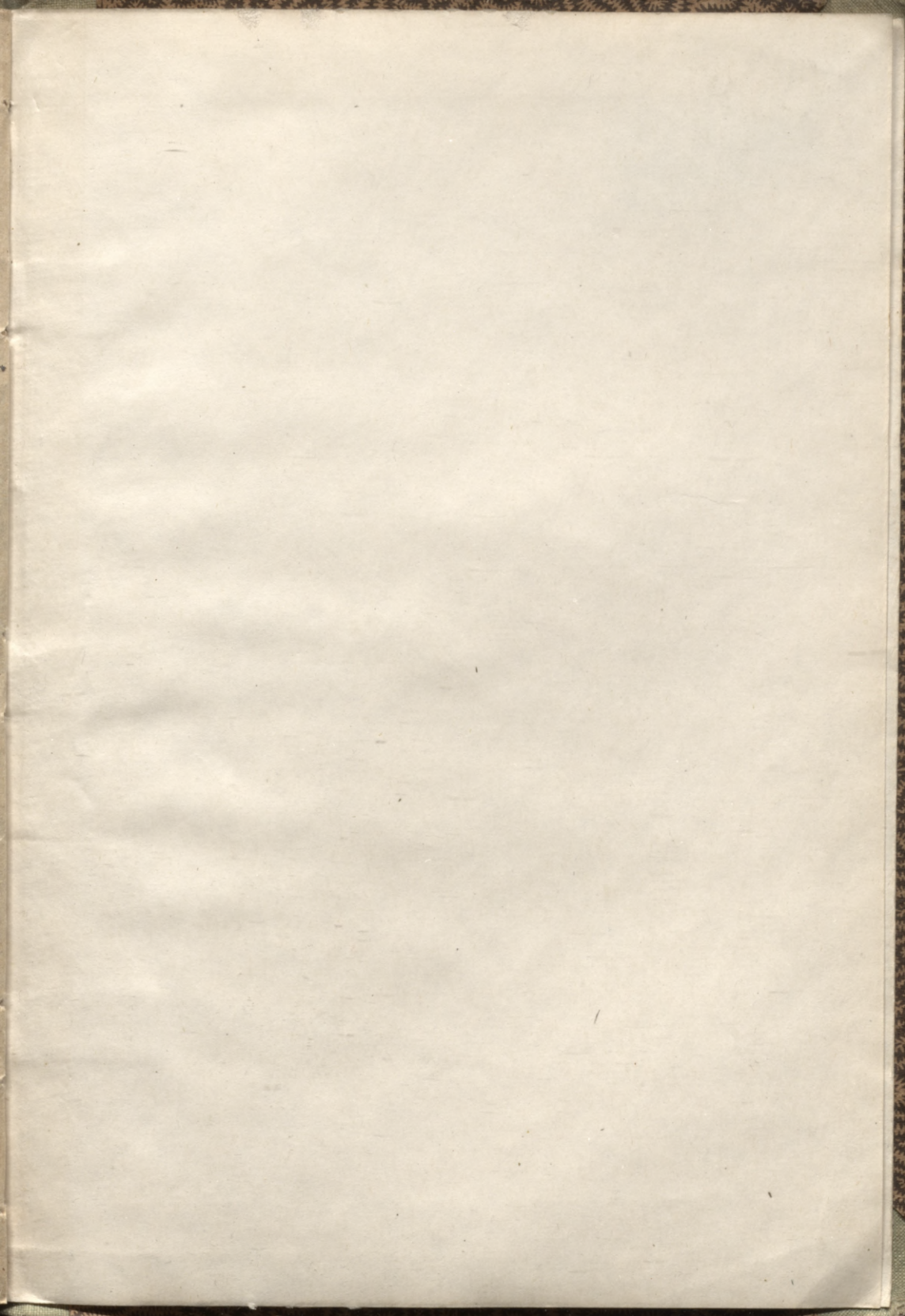
Ievads	212
I Slinkums — plaši izplatīts netikums	213
II Sliņķa attiecības pret darbu	214
1. Sliņķis bēg no darba cik varēdams	214
2. Slinku pie darba var dabūt tikai ar spaidu	215
3. Ja darbam nevar izvairīties, tad sliņķis vilcinās cik spēdams	218
4. Kā sliņķis iet pie darba	219
5. Kā sliņķis strādā	219
6. Sliņķa darbs ir nesekmīgs	220
7. Sliņķa darbs ir paviršs un neglīts	221
III Sliņķa iezīmes un raksturīpatnības	222
1. Ēšanas un darba griba tautas salīdzinājumā	222
2. Sliņķis pie darba un pie ēšanas	223
3. Sliņķis un gulēšana	225
4. Slinkums saistīts ar netīrību	227
5. Slinkums un nekārtība	228
6. Kur māte dara meitas darbus, tur slinkas meitas	229
7. Čaklums dejā, slinkums darbā	230
8. Nedziedāšana kā slinkuma pazīme	231
9. Baltrocība kā slinkuma pazīme	232
10. Liela precēšanās kāre, kā slinkuma pazīme	233
11. Lielmutība — slinkuma pazīme	234
12. Slinkums un kungošanas tieksme	235
13. Kritiskie un zobgalīgie sliņķa raksturojumi	236
14. Nosodošie un nievājošie sliņķa raksturojumi	238
15. Sliņķis sliņķa draugs	239
16. Lielie sliņķi	240
IV Slinkuma sekas	241
1. Sliņķis nevar cerēt uz bagātu algu	241
2. Sliņķa alga — bads un nabadzība	241
3. Sliņķis dzīvē netiek uz priekšu	243
4. Slinkums nav tikums	244
5. Slinkums cilvēku maitā	245
6. Slinkums ir visādu netikumu un ļaunumu sekmētājs	246
7. Sliņķa gods ir negods	248
8. Slinkums parasti saistās ar nelaimi	249
9. Slinks bērns — vecāku nelaime	251
10. Slinka sieva — vīra nelaime	251
11. Slinks vīrs — sievas nelaime	253
12. Sliņķi moca garlaicība	254
13. Slinkums un slimības	255
14. Slinkums rada postu	256
15. Slinkums perina arī noziegumu	258
16. Slinkums un laime	259
V Slinkuma cēloņi un faktori	260
a) Iedzimtība	260
b) Audzināšana kā slinkuma veicinātāja	261
c) Bagātība kā slinkuma faktors	262

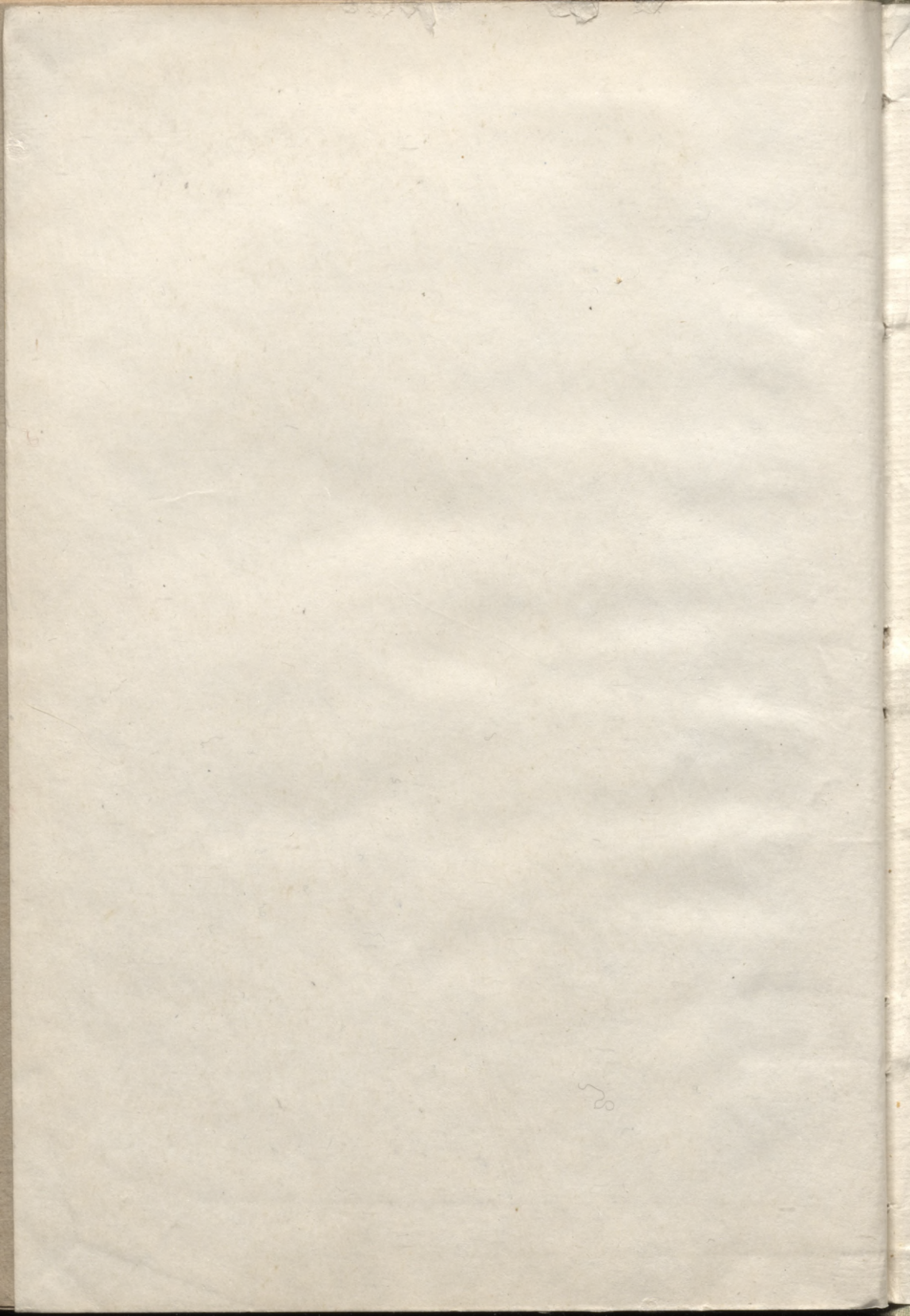
	Lapp.
d) Skaistums kā slinkuma veicinātājs	263
e) Izdzīve kā slinkuma faktors	264
VI Sliņķa gudrība	265
1. Sliņķa izmaņa un izgudre	265
2. Sliņķa atjauta un asprātība	268
VII Sliņķis tautas vispārējā vērtējumā	271
1. Tautas spriedums par sliņķi un slinkumu	271
2. Kā tauta novērtē slinkumu un sliņķi	272
3. Tautas morāliskais sašutums par slinkumu	274
4. Dažādi slinkuma aspekti tautas gudrībā	275
B. Čaklums.	
I Čakluma jēdziens un čakla cilvēka pazīmes	276
1. Čakls strādā bez piespiešanas	276
2. Čakls darba nebīstās, viņš to uzmeklē	276
3. Čakls ir cilvēks, kam aktīva darba griba	277
4. Čakls cilvēks pie darba un pie ēšanas	278
5. Kā čakls cilvēks strādā	279
6. Čaklums, gulēšana un miegs	282
7. Čaklums un laiks	284
8. Čaklums un prieks	285
II Čakluma atalgojums	287
III Darba talanti	288
IV Čakluma faktori	290
1. Audzināšana kā čakluma faktors	290
2. Iedzimtība kā čakluma faktors	291
C. Dažādi darba ētikas aspekti.	
I Vārdi un darbi	292
1. Runāt ir viegli, darīt grūti	292
2. Mute allaž vairāk sola, kā rokas pilda	293
3. Vārdu un darbu pretstats	293
4. Vārdu un darbu salīdzinošā vērtība	295
5. Maz vārdu, bet daudz darbu!	296
6. Darbu saskaņa ar vārdiem	296
7. Tautas ieteikumi un padomi vārdu un darbu attiecībās	297
8. Dažādi aspekti vārda un darba attiecībās	297
II Darba vērtība	298
III Darbs ir tikumības mērogs un sargs	301
IV Darbs un čaklums — cilvēka lepnums	303
V Darba varoņi	305
VI Dažādi tautas atzinumi un gudrības par darbu	306
VII Dažādi ētiska rakstura imperatīvi sakarā ar darbu	308
VIII Kopsavilkumi un slēdzieni par tautas darba filozofiju	310

[1,50]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304066441